

10 - 14 του πρώτου

Γ. ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΥ ΚΡΙΣΠΟΥ

Νέοι Αδακτίζοντες

Η ΣΥΝΩΜΟΣΙΑ

1935

ΤΟΥ

ΚΑΤΙΛΙΝΑ

ΜΕΤΑ ΚΡΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΩΝ
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ

ΥΠΟ

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ Μ. ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

δ. γ. καθηγητὸς ἐν τῷ Α' γυμνασίῳ Πατρῶν

και
ΕΠΙΜΕΛΕΤΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

44— ΕΝ ΟΔῳ ΣΤΑΔΙΟΥ—44

1911

42027
Γ. ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΥ ΚΡΙΣΠΟΥ

Η ΣΥΝΩΜΟΣΙΑ

ΤΟΥ

ΚΑΤΙΛΙΝΑ

ΜΕΤΑ ΚΡΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΩΝ
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ

ΥΠΟ

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ Μ. ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

δ. φ. καθηγητοῦ ἐν τῷ Α' γυμνασίῳ Πατρῶν

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,"

44— ΕΝ ΟΔΩ ΣΤΑΔΙΟΥ — 44

1910

Πάν γνήσιον αντίτυπον φέρει τὴν κάτωθι σφραγίδα τοῦ
Βιβλιοπωλείου τῆς «Ἑστίας».

ΤΥΠΟΙΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ ΕΝ ΟΔΩ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ 16

ΤΩΙ ΠΑΤΡΙ ΜΟΥ

ΜΙΧΑΗΛ ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΩΙ,

ΣΚΙΑΙ ΜΑΚΑΡΙ

ΕΥΣΕΒΩΣ ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ

Ο ΠΟΝΗΣΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΚΔΟΣΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κατιδών, ὅτι οὐδεμία ὑπῆρχεν ἑλληνικὴ ἔκδοσις τῆς τοῦ Σαλ-
λουστίου Συνομοσίας τοῦ Κατιλίνα, διότι αἱ ὑπάρχουσαι δύο,
καθ' ὅσον ἐγὼ γινώσκω, τοιαῦται, ἢ τοῦ Δημαράτου ὡς καὶ ἡ πάνυ
παλαιὰ τοῦ Ζενευράκη ἤδη ἀπὸ πολλοῦ ἔχουσιν ἔξαντληθῆ, ἐπε-
χείρησα, καθ' ὅσον ἐπέτρεπόν μοι αἱ ἀσθενεῖς δυνάμεις μου, νὰ
συμπληρώσω τὴν ἔλλειψιν ταύτην. Ἀπέχων πολὺ τοῦ νὰ νομίζω,
ὅτι ἡ ὑπ' ἐμοῦ ἐκπονηθεῖσα αὕτη ἔκδοσις εἶναι ἀρτία καὶ παν-
τάπασιν ἀπηλλαγμένη ἀτελειῶν, φρονῶ ἐν τούτοις, ὅτι δύναται
αὕτη νὰ ἀποβῆ λυσιτελὴς τοῖς μαθηταῖς τῆς Δ' τοῦ Γυμνασίου
τάξεως, διδασκομένοις τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἔργον τοῦ Θουκυδίδου
τῶν Ῥωμαίων, ἀπαλάττουσα αὐτοὺς τοῦ νὰ καταφεύγωσιν ἐξ
ἀμηχανίας εἰς ἄλλα μέσα ἀπηγορευμένα ὡς ἀντικρυς βλαβερά.
Τὰς σημειώσεις ποικίλας οὕσας συνέταξα λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰς δε-
τὰς ἐκδόσεις, 1) τὴν λατινικὴν τοῦ Kritz, 2) τὴν Γαλλικὴν τοῦ
Lallier, 3) τὰς δύο γερμανικὰς τοῦ Opitz καὶ Jacobs καὶ 4)
τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ Δημαράτου· πλείστας δ' ἐγὼ προσέθηκα.
Τὰς δ' ἀναφερομένας εἰς τὸν πολιτικὸν τῶν Ῥωμαίων βίον
πάσας παρέλαβον ἐκ τῆς «Ῥωμαίων Πολιτείας» τοῦ σοφοῦ δι-
δασκάλου μου καὶ καθηγητοῦ τῆς Λατινικῆς φιλολογίας ἐν τῷ
Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ κ. Σπ. Βάση. Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔργου προ-
τάσσεται σύντομος περίληψις τοῦ κεφ. Ἐπίσης ἐν ἀρχῇ τοῦ ὅλου
ἔργου προτάσσεται εἰσαγωγή, ἐν ἣ γίνεται λόγος περὶ τοῦ βίου
τοῦ ἱστορικοῦ, τῶν συγγραμμάτων καὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ. Ἐν
τῇ ἐρμηνείᾳ δὲ δὲν ἔκρινα ἀσκοποῦν νὰ παραθέσω καὶ τὰ χωρία
τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἐκεῖνα, ἅτινα ὁ ἡμέτερος ἱστορικός,
διάπυρος ζηλωτὴς τῶν ἑλληνικῶν κειμηλίων καὶ ἐν γένει τοῦ ἑλ-

ληγος λόγου, φαίνεται μιμησάμενος, αναφερόμενα είτε εις τὰ νοήματα είτε καὶ εις τὴν γλῶσσαν αὐτήν.

Τοιαύτη διὰ βραχέων ἢ ἐμὴ ἐργασία. Ἐάν ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ καὶ κατὰ πόσον, ἢ ἂν διήμαρτον τοῦ παντός, ἀπόκειται τοῖς ἐντευξομένοις τῶν φίλων συναδέλφων γὰ κρῖνωσι. Τούτων ἄσμενος ἤθελον ἀποδεχθῆ πάσαν ὀρθὴν παρατήρησιν δυναμένην γὰ προαγάγῃ τὸ βιβλίον.

Ἐν Πάτραις τῇ 15ῃ Φεβρουαρίου 1910.

ΞΕΝΟΦΩΝ Μ. ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ Γάιος Σαλλούστιος Κρίσπος ἐγεννήθη ἐν Ἀμιτέρνῳ, πόλει τῆς Σαβίνης τῷ 86 π. Χ. (668 ἀ.κ. Π.) ἐκ γονέων πληθείων. Ὡς παῖς εἶδε τὴν δικτατορίαν τοῦ τρομεροῦ Σύλλα, τὰς προγραφὰς αὐτοῦ καὶ τὴν διὰ τῶν πειρατικῶν πολέμων καὶ τοῦ Μιθραδατικοῦ ἀξήθεισαν δύναμιν τοῦ Πομπηίου. Κατὰ δὲ τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα ἤγε τὸ 23 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Περὶ τῆς νεότητος, παιδεύσεως καὶ τοῦ λοιποῦ αὐτοῦ βίου οὐδὲν σαφὲς γινώσκομεν. Ἐχομεν δὲ μόνον μαρτυρίας τινὰς ἀρχαίων συγγραφέων τῆδε κακῆ διεσπαρμένης καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ Σαλλουστίου. Προκειμένου ἕως περὶ τῆς πνευματικῆς μορφώσεως τοῦ συγγραφέως, φαίνεται ὅτι ἔτυχε λαμπρᾶς τοικύτης καὶ ὅτι τὸ μὲν κλίσειν ἔχων ζωήραν πρὸς τὰ γράμματα, τὸ δὲ καὶ φύσιν ἐξάριετον ἐπέδωκε σπουδαίως ἀσχοληθεὶς ἰδίᾳ περὶ τὴν ἱστορίαν, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ ἐν Cat. 4. 2.

Πανταχοῦ τῶν ἔργων αὐτοῦ καταφαίνεται φλεγόμενος ὑπὸ τινος πόθου διαπύρου, ὅπως ζῶν μὲν δοξασθῆ, θνήσκων δὲ καταλίπη τοῖς ἐπιγιγνομένοις τὴν μνήμην αὐτοῦ. Διὸ δὴ καὶ ψέγει τοὺς μὴ καταλείποντας ἔχνη τῆς διαβάσεως αὐτῶν. Ἵπολαμβάνων δὲ, ὅτι ὁδὸς εὐθυτέρα καὶ συντομωτέρα πρὸς τὴν δόξαν καὶ ἀθανασίαν εἶναι ἢ διὰ τοῦ πολιτεύεσθαι μᾶλλον ἢ ἢ διὰ τῶν γραμμάτων κατέλιπε τὴν ἄλλως προσφιλῆ αὐτῷ περὶ τὴν ἱστορίαν διατριβὴν καὶ ἀκάθεκτος ὤρμησε πρὸς τὰ πολιτικά (Cat. 4. 2.). Ἄλλ' ἐνταῦθα δύο ὁδοὶ ἠνοίγοντο εἰς αὐτόν. Ἀπ' αὐτῆς τῆς καταβολῆς τῆς Ῥωμαικῆς ἀρχῆς οὐδέποτε, ὡς γνωστόν, ἔπαυσεν ὑφιστάμενος σύντονος, ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο μερίδων, τῶν ἀριστοκρατικῶν δηλονότι καὶ

τῶν δημοτικῶν. Τότε ὅμως ἕνεκα τῶν προσφάτων σπαρχιμῶν, οὓς εἶχε προκαλέσει ἡ ἀρχαλίνωτος φιλαρχία τῶν ἀπαισιῶν δημαγωγῶν Μάρκου καὶ Σύλλα, ὁ ἀνταγωνισμὸς οὗτος εἶχε προσλάβῃ ὀξύτερον χαρακτῆρα. Ὁ Σαλλούστιος ἔχων εὐγενῆ καρδίαν ἠσπάσατο τὴν καταδυναστευομένην τῶν δημοτικῶν μερίδα, ἵνα μετὰ ταύτης συμπολεμηῇ κατὰ τῆς ἀλαζονείας καὶ φιλαργυρίας καὶ τῆς ἄλλης τῶν ἀριστοκρατικῶν κακιᾶς, ἐν ᾧ θὰ ἠδύνατο ἀνετώτερον καὶ ταχύτερον προσαικειούμενος τοὺς εὐγενεῖς καὶ συμμαχῶν αὐτοῖς νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὰς τιμὰς καὶ τὰ ἀξιώμακτα. Τοῦτου ἕνεκα μικρῶν ἠξιώθη. Ἐγένετο δηλ. τῷ 59 ταμίης, τῷ δὲ 52 δῆμαρχος καὶ τῷ 50 ἐξεβλήθη τῆς Συγκλήτου (pro-bri gratia). Τὸ γεγονός τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ πιστευθῇ, ὅτι ὅλος ὁ τοῦ συγγραφέως βίος ἦτο βίος ἀνθρώπου ὑπὸ πᾶσαν ἠθικὴν ἔποψιν ἐκλειυμένου. Δὲν ὑπάρχει δὲ συγγραφεύς, ὅσως δ' οὐδὲ ἄνθρωπος, καθ' οὗ ἐλέγχθησαν τοσαῦτα, ὅσα κατὰ τοῦ Σαλλουστίου. Ἐλέχθη π. χ. ὅτι ὁ Σαλλούστιος δικτελῶν εἰς ἐρωτικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Φαύστης, συζύγου τοῦ Μίλωνος, ἀδελφῆς δὲ τοῦ Σύλλα, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ συζύγου καὶ ἐμαστιγώθη ἀπελευθερωθεὶς μόνον διὰ καταβολῆς γενναίας χρηματικῆς ποσότητος. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο καὶ ὅσα ἄλλα ἐλέγχθησαν ἀμυροῦντα τὸν βίον τοῦ συγγραφέως προέρχονται ἐκ λίαν θολῶν πηγῶν. Ὁ Μάρκος Οὐόρρων δηλ. ὁ περὶ τῶν ἐκθέσεων σχέσεων τοῦ Σαλλουστίου μετὰ τῆς τοῦ Μίλωνος γυναικὸς Φαύστης γράφας εἶναι πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Σαλλουστίου ὡς ἀνήκων εἰς τὴν τοῦ Πομπηίου μερίδα καὶ εἶναι δηλὸς ἐξ ὧν περὶ Σαλλουστίου λέγει πειρώμενος νὰ ἀμυρώσῃ τὴν δόξαν τοῦ ἀνδρός. Οὐδὲ σημασίαν τινὰ δύναται νὰ ἔχῃ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Σαλλούστιος δῆμαρχος ὢν τῷ 52 δριμύτατα ἀντεπεξῆλθε τῷ Μίλωνι, ὡς δὴ μένεα πνέων κατ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ δῆθεν μαστιγώσει, φωνεῦσαντι τὸ ἔτος ἐκεῖνο τὸν Κλώδιον καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐξορίαν τοῦ Μίλωνος παρ' ἑλὴν τὴν σφζομένην σθεναρὰν τοῦ Κικέρωνος ἀγόρευσιν. Δεδομένου, ὅτι ὁ μὲν Μίλων ἀνήκει εἰς τὴν τῶν εὐγενῶν μερίδα, ὁ δὲ Κλώδιος εἰς τὴν τῶν δημοκρατικῶν, ὁ πολιτευόμενος Σαλλούστιος δὲν ἦτο φυσικὸν νὰ ἀφήσῃ ἀνεκμετάλλευτον τὴν εὐκαιρίαν, ὅπως καίριον κατενέγκῃ τραῦμα κατὰ

των ευγενων ἀπελαύνων τὸ ἄλλως ἀσχιστον καὶ ἐξωλέσκατον ὄργανον αὐτῶν, τὸν Μίλωνα.

Ὡσαύτως οὐδεμιὰς προσοχῆς ἄξιαι πρέπει νὰ κριθῶσι καὶ αἱ ἄλλαι κατὰ τοῦ Σαλλουστίου λοιδορίαι αὐτὸ τοῦτο ἀπαίσιαι καὶ βδελυραὶ. Κατὰ ταύτας δὲν ὑπάρχει αἰσχροτης, ἥς ἀπέστη ὁ συγγραφεὺς οὐδὲ ἐγκλημα, ὑπερ δὲν διέπραξεν. Ἄλλ' ἡ πηγὴ ἐξ ἧς καὶ αὐται αἱ μορφαὶ ἀπέρρευσαν δὲν εἶναι ἀπλῶς θολή, ἀλλὰ βορβορώδης, διότι ἀποπνέει ὕλην τὴν δυσωδίαν, ἣν ἐνέχει τὸ μῖσος ψυχῆς φθονερᾶς καὶ κακῆς. Ὁ Ληναῖος δηλ. ἐλευθερωτὴς τοῦ Πομπηίου καὶ ἀκριτος θαυμαστῆς αὐτοῦ ἐνεπλήσθη πάθους μετὰ τὴν ἄδοξον ἦτταν τοῦ παρ' ἀξίαν ἄλλως εὐτυχῆσαντος πατρῶνος αὐτοῦ κατὰ πάντων τῶν στασιωτῶν τοῦ Κικίσαρος καὶ δὴ καὶ κατὰ τοῦ Σαλλουστίου ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, ὅτε ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς, ζῶν ἄλλως τότε ἐν λαμπρᾷ εὐτυχίᾳ, ἐξέδωκε τὰς Ἱστορίας αὐτοῦ, ἐν αἷς καὶ τοῦ Πομπηίου πολλὰ καθήψατο, ἐπέξῃλθε κατ' αὐτοῦ διὰ πικροτάτης σατίρας μὴ ὀκνήσας νὰ ἐξεμέσῃ κατ' αὐτοῦ ὅ τι μικρὸς μόνον καὶ βδελυρὸς ἄνθρωπος θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκστομήσῃ. Τίνα πίστιν δύνανται τις νὰ δώσῃ εἰς τοιοῦτους λιβελλοὺς;

Ἄλλ' ὅτι ταῦτα οὐδεμίαν δύνανται ἀληθεῖας ὑπόστασιν νὰ ἔχωσιν, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς. Μὴ ἀκούμενος δηλ. ὁ ἀγαθὸς οὗτος Ληναῖος νὰ ψέξῃ, ὡς ἔψεξε, τὸν τε δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον τοῦ συγγραφέως ἐπελάβετο καὶ ὡς συγγραφεὺς αὐτὸν νὰ ἐπικρίνῃ. Ἀποκαλεῖ λοιπὸν αὐτὸν ἀμαθέστατον κλέπτῃν τῶν λόγων τοῦ παλαιοῦ Κάτωνος. Ἄλλ' ὅτι ὁ Σαλλουστίος παρέλαβεν ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Κάτωνος οὐδὲ πόρρωθεν δικαιολογεῖ τὴν μορφήν καὶ ὕβριν ταύτην τοῦ ἐμπαθοῦς Ληναίου κατὰ τὸν Κυιντιλιανόν. "Ὅθεν φυσικὸν εἶναι, ὅτι ὁ Ληναῖος ζητῶν καθ' ἕνα οἰονδήτινα τρόπον νὰ καταψύξῃ τὸ κατὰ τοῦ Σαλλουστίου πάθος αὐτοῦ εἶπεν ὅ τι εἶπεν, ὁπότε περὶ πραγμάτων οὕτω καταφρονῶν ἐτόλμησε τοιαῦτα ἀναίσχυντα ψεύδη νὰ πλάσῃ." Ἡ πῶς σπουδαίως θὰ ἠδύνατό τις νὰ δυσχρησθῇ, ὅτι τὰ μὲν περὶ τῶν συγγραμμάτων λεγόμενα εἶναι ψευδῆ, τὰ δὲ περὶ τοῦ βίου ἀληθῆ;

Ἔστι δὲ αἱ κατὰ τοῦ Σαλλουστίου δυσφημίαι αὐται μόνην

καὶ κυρίαν ἀφορμὴν ἔχουσι λόγους καθαρῶς πολιτικούς, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς ὑποδοχῆς, ἧς αἱ δυσφημίαι αὐταὶ ἔτυχαν παρὰ τοῖς συγχρόνοις τῷ συγγραφεῖ, ὧν οὐδεὶς ἐσκέφθη νὰ καταλογίσῃ ταῦτάς αὐτῷ. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἠθικολογία τοῦ συγγραφέως ἢ πανταχοῦ τῶν ἔργων αὐτοῦ πολλή τις καὶ ἀφθονος καὶ ἐν πάσῃ σχεδὸν εὐκαιρίᾳ ἀνέδην ἐκχεομένη θὰ ἦτο ἐπιτετραμμένη, μόνον ἐὰν ἐστηρίζετο ἐπὶ βίου ἠθικῶς ἀμέμπτου καὶ ἀκηράτου. Εἰ δὲ μὴ θὰ ἀπητεῖτο παρὰ τοῦ Σαλλουστίου μέγα τι ποσὸν θρασύτητας καὶ ἀναισχυντίας, τελεία καταφρόνησις πρὸς αὐτὴν τὴν κοινὴν ἀντίληψιν, ἀφροσύνη τέλος, ὅπως φθέγγηται ἐξ ὀνόματος τῆς ἠθικῆς ἄνθρωπος, οἷος ὁ Σαλλούστιος, διὰ τοῦ βίου αὐτοῦ παντὸς ἀποτελέσας ἔντονον ἄρνησιν πρὸς τὰ ὑψηλὰ διδάγματα αὐτῆς κατὰ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. Ἄλλὰ ταῦτα δὲν εἶναι δυνατὰ.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὰς κατὰ τοῦ βίου τοῦ συγγραφέως μομφάς. Ὅτε δ' ἐξηλάθη τῆς Συγκλήτου, φέρων βαρέως τὴν ὄβριον ἀπῆλθε τῆς Ρώμης πρὸς τὸν ἐν Γαλατίᾳ εὐρισκόμενον Καίσαρα, οὗ ἐπέτυχε διὰ τῆς πίστεως τοσοῦτον νὰ ἐπισπάσῃται τὴν εὐνοίαν, ὥστε, ὅτε μετ' ὀλίγον ἐξεργάγη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ἀνέθηκεν οὗτος τῷ Σαλλουστίῳ τὴν διεξαγωγὴν σπουδαιοτάτου μέρους τοῦ πολέμου τούτου. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 47 ἀπεστάλη εἰς Καμπανίαν, ἵνα τοὺς στασιάζοντας ἐκεῖ λεγεῶνας καθησυχάσῃ. Ἀποτυχὼν ὅμως ἐν τῇ ἐντόλῃ ταύτῃ, ἐν ἧ' ἐκινδύνευσε μάλιστα, ἐστερήθη τῆς εὐνοίας τοῦ μεγάλου αὐτοῦ φίλου. Ἄλλὰ καὶ πάλιν ἀνεκτίσαστο ταύτην, ὅτε ἐν Ἀφρικῇ ὁ Σαλλούστιος κατὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ιόβα ἤρατο σπουδαίαν νίκην. Ἀμαίβων τὴν ἐκδούλευσιν ταύτην ὁ Καίσαρ μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς Ἀφρικῆς διώρισε τὸν Σαλλούστιον διοικητὴν αὐτῆς. Ἐκεῖ ἔμεινεν ὁ Σαλλούστιος ἐν ἔτος. Ἐπανελθὼν δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς Ρώμην (45π. X.) ἔφυγε δίκην *de repetundis*. Ἠθωφώθη ὅμως καὶ εἶναι ἄγνωστον, ἂν ἔτυχε τοῦ ἀγαθοῦ τούτου τῇ παρεμβάσει τοῦ Καίσαρος ἢ ὡς πραγματικῶς ἀθῶος τῶν ἀποδοθεισῶν κατηγοριῶν. Οὐδὲ ἐθεωρεῖτο ἄλλως, φαίνεται, σπουδαῖον ἔγκλημα παρὰ τοῖς Ρωμαίοις τὸ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν συλλέγειν χρήματα ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πιέζειν ἢ ἄλλως κακῶς ποιεῖν

καὶ καταθλίβειν τοὺς ἀρχομένους. Πρὸς τούτοις μὴ λησμονῶμεν, ὅτι καὶ ἐκεῖ ἐχθροὺς πολλοὺς εἶχεν ὁ Σαλλούστιος ὡς φίλος τοῦ Καίσαρος τοῦ πολεμήσαντος πρὸς τοὺς Ἀφρικανοὺς συμμαχῆσαντας τῷ Πομπηίῳ.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Σαλλούστιος ἦγε τὸ 45 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Βεβαρημένος δ' ἐκ τῶν πολιτικῶν ἔργων νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν δόξαν διὰ τῶν πνευματικῶν ἀρετῶν συγγράφων τὰ ἀξιωμανημονευτότερα τῶν γεγονότων τῆς ἱστορίας τῶν Ῥωμαίων «ubi animus ex multis miseriis atque periculis requiebit» (Cat. 4, 1). Ἀπεσύρθη λοιπὸν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Κυρίνου λόφου ἀγορασθέντας περιφήμους κήπους «horti Sallustiani» καὶ διήγαγε τὸ λοιπὸν τοῦ βίου συγγράφων μέχρι τοῦ 51 ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ὅτε ἀπέθανε, 35 π. X.

II. Ἔργα τοῦ Σαλλουστίου καὶ χαρακτηρισμὸς αὐτῶν.

Ὁ Σαλλούστιος τὴν σχολὴν αὐτοῦ πᾶσαν ἀφιέρωσεν εἰς τὴν συγγραφὴν τριῶν ἱστορικῶν ἔργων, 1) τῆς Συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα, (63 π. X.) 2) τοῦ Ἰουγουρθικοῦ πολέμου (111—105 π. X.) καὶ 3) τῶν Ἱστοριῶν ἐκ βιβλίων V, περιεχουσῶν τὴν ἱστορικὴν περίοδον 12 ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ θανάτου δηλ. τοῦ Σύλλα μέχρι τῆς παντοδυναμίας τοῦ Πομπηίου (78—67 π. X.). Ἐν τῇ Συνωμοσίᾳ τοῦ Κατιλίνα δισχυρίζονται μὲν τινες, ὅτι κύριον σκοπὸν ὁ ἱστορικός προέθετο, ὅπως τὰς κατὰ τοῦ Καίσαρος κυρίως κρατησάσας ὑπονοίας, ὅτι ἐνείχεται καὶ αὐτός εἰς τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα διασκεδάσῃ, ὁ κύριος ἔμως λόγος μᾶλλον εἶναι ἐκεῖνος ἀκριβῶς, ὃν αὐτὸς ὁ ἱστορικός διατυποῖ, ὅτι δηλ. ἐθεώρησε ταύτην ἀξιωμανημόνευτον γεγονὸς «nam id facinus in primis ego memorabile existimo sceleris atque periculi novitate» (Cat. 4, 4.). Ἦν δ' ἀληθῶς ἡ συνωμοσία αὕτη ἀξιωμανημόνευτον γεγονὸς, διότι εἶναι ἄπορον, πῶς συνωμοσία ἀποτελεσθεῖσα ἐξ ὅλων φαύλων καὶ ἀπελπίδων ἀνθρώπων ἐνέπνευσε τηλικούτον τρόμον συγκλονήσασα ὀλόκληρον τὸ ἔθνος. Ἴνα ἐξηγήσῃ τοῦτο ὁ ἱστορικός, ἄγει τὴν ἀναγνώστην εἰς βαθεῖαν φιλοσοφικὴν ἔρευναν τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν

πραγμάτων τῆς Ῥώμης κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ ἀνευρίσκει τὰ αἴτια τῆς τηλικυτέην ἐπίδοσιν λαβούσης μυσταρχε συνωμοσίας εἰς τὰ ἀδιάλλακτα πολιτικά παθη καὶ εἰς τὴν σπουδαρχίαν, τὴν πλεονεξίαν, τὴν τρυφὴν καὶ τὴν ἀκολασίαν τῶν εὐγενῶν.

Ὡσαύτως τὴν αἰτίαν τῆς συγγραφῆς τοῦ Ἰουγουρθικοῦ πολέμου ἐξηγεῖται αὐτὰς ὁ ἱστορικὸς λέγων «*primum quia magnum et atrox variaque fortuna, deinde quia tunc primum superbiae nobilitatis itum est*» (Iug. V. 1.). Ὁ δευτερός δ' οὗτος λόγος, τοσοῦτον ὅμοιος πρὸς τὸν προκαλέσαντα τὴν συγγραφὴν τῆς «Συνωμοσίας», φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ κυρία αἰτία τῆς συγγραφῆς τοῦ πολέμου τούτου. Προυβάλετο ὁ συγγραφεὺς τὰ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἐκτιθεῖς νὰ εἰκονίσῃ τὰ ἄγρια πολιτικά πάθη μετὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ τῶν δημοτικῶν καὶ τὰς ἀφορμὰς αὐτῶν, εἶτα δὲ νὰ ἐμφανίσῃ τοὺς δύο μεγάλους πολιτικούς ἀντιπάλους, Μάριον καὶ Σύλλαν, οἵτινες μετὰ κοινὴν ἐν Ἀφρικῇ συνεργασίαν ἀπέβησαν ἄσπονδοι πρὸς ἀλλήλους ἐχθροὶ καταστήσαντες θέατρα τῶν αἰματηρῶν αὐτῶν ἀντεκδικήσεων τὴν Ῥώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν. Ἄλλως ὁ πόλεμος οὗτος οὐδὲν ἔχει τὸ ἐνδοξόν, διότι καὶ ἡ νίκη ἢ ἡ πολλάκις ἐπιστέψασα τὰ Ῥωμαϊκὰ ὄπλα καὶ αὐτὴ ἢ τοῦ Ἰουγουρθε παρράδοσις εἶναι μικρὰ τινα καὶ ἀσήμαντα γεγονότα παραβαλλόμενα πρὸς ἄλλας ἐνδόξους καὶ θριαμβικὰς τῶν στρατηλατῶν Ῥωμαίων νίκας.

Τῶν δὲ Ἱστοριῶν ἀρχὴν ἐποιήσατο ἀφ' οὗ σημείου ἀπέλιπε τὴν ἱστορίαν ὁ Λ. Κορνήλιος Σισήννας, οὗ δὲν περιεσώθησαν αἱ Ἱστορίαι, κατὰ τὴν γενικῶς ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν, ὅπως τὰ ἱστορικά πρὸς τὰ συγγράμματα ἀξίων λόγου προγενεστέρων συνάπτωσιν. Ἐκ τοῦ συγγράμματος τούτου σφύζονται μόνον ἀποσπάσματα. Διὰ τοῦτο δὲν δύναται τις νὰ ἐξενέγκῃ ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν περὶ αὐτῶν κρίσιν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐξ αὐτῆς τῆς ἱστορουμένης περιόδου παρέλιπε τὸν θρίαμβον, ὃν ἤρασαν οἱ εὐγενεῖς κατὰ τῶν δημοτικῶν ἐν τοῖς μετὰ Μαρίου καὶ Σύλλα ἀγῶσι, δὲν διέφυγε τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ἀμερόληπτος ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀφηγήσει, εἰ καὶ ἄλλως καλῶς

φαίνεται κατανοῶν, ὅποια εἶναι ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀληθοῦς ἱστορικοῦ, βεβαιοῦν ἐν τῷ «Κατιλίνα», ὅτι ἐπιχειρεῖ νὰ γράψῃ ἱστορίαν «liber a spe, metu, partibus rei publicae» (Cat. 4. 2).

Ὁ Σαλλούστιος ἦν ἀφωσιωμένος τῷ Καίσαρι. Μετὰ τῆς μερίδος τούτου συνέδεον αὐτὸν ταυτότης φρονημάτων καὶ αἰσθημάτων. Ἐβλεπεν, ὅτι γοργῶς τὸ μέγα Ῥωμαϊκὸν κράτος ἐφέρετο πρὸς τὴν ἀποσύνθεσιν διὰ τὴν ἀλκζονείαν, διαφθοράν καὶ ὁμότητα τῶν εὐγενῶν, οἱ πᾶν θεμιτὸν καὶ ἀθέμιτον μετῆρχοντο μέσον πρὸς τελείαν ἐξόντωσιν τῶν δημοτικῶν, τῶν γενναίων ἐκείνων τῆς δημοκρατίας προμάχων καὶ τοῦ σύμπαντος κόσμου κατακτητῶν. Ἄφ' οὗ ἐν τῇ πολιτικῇ πικραίστρα ἐπὶ πολὺ ἠγωνίσθη κατὰ τῆς τάξεως ταύτης καὶ τῶν κακίῶν αὐτῆς, ἐξηκολούθησε καὶ ἐκ τοῦ σπουδαστηρίου αὐτοῦ νὰ βάλῃ κατ' αὐτῶν τοῦ καλάμου αὐτοῦ τὰ πικρὰ βέλη. Ἀλλὰ καὶ πολλάκις οἰνεῖ ἀνανήφων ἐκ τῆς μέθης τοῦ κομματισμοῦ διακωμωδεύεται καθιστὰς ὑπευθύνους ἀμφοτέρως τὰς τάξεις ἐπὶ τῷ ὀλεθρίῳ ἀνταγωνισμῷ, οὗ τὰ δυσάρεστα ἐπακολούθηματὰ τιτρώσκουσι τὴν εὐαίσθητον αὐτοῦ ψυχὴν βαθύτατα.

Ὡς δὲ περιγράφει τὰ γεγονότα ὁ Σαλλούστιος, συνδέον καὶ ἐξαρτῶν αὐτὰ δῆλον ὅτι ἀπὸ τοῦ χαρακτηῆρος τῶν δρώντων προσώπων, ἄγεται εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, τοῦτ' ὕπερ παρέχει δογματικὴν ἐνάργειαν εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ καὶ ἀποτελεῖ νεωτερισμὸν, διακρίνοντα τὸν Σαλλούστιον ἀπὸ τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ ἱστορικῶν. Ὡσαύτως νεωτερισμὸς δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ καὶ ἡ εἰσαγωγὴ δημογοριῶν ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀφηγήσει ἐξηγουσῶν τὰ κίττα τῶν ἱστορικῶν πράξεων καὶ οἰνεῖ ἀσφαλῶς ἀγούσων τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς διανοίας τῶν δρώντων προσώπων. Διὰ ταῦτα ὁ Σαλλούστιος δύναται δικαίως νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ἐν Ῥώμῃ εἰσηγητὴς τοῦ κατὰ τὸν Ἑλληνα Θουκυδίδην συγγράφειν ἱστορίαν.

III. Γλωσσοὶ τοῦ Σαλλουστίου.

Ἐκ τῶν περὶ τὴν γλωσσαν ἰδιοτήτων τοῦ Σαλλουστίου ἀξία σημειώσεως μάλιστα εἶναι ἡ βραχυλογία. Ὡς ὁ Ἑλληνας ἱστορικός

Θουκυδίδης ἰδίᾳ ἐν ταῖς δημηγορίαις αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὁ Σαλλούστιος συμπυκνῶν τὰ νοήματα ἀναγκάζει πολλάκις τὸν ἀναγινώσκοντα νὰ ἐννοῇ πλείω τῶν γραφομένων. Ἀφιστάμενος πολυχῶς τῆς τῶν συγχρόνων γλώσσης παραλαμβάνει ὅτε μὲν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἱστορικῶν, ἰδίᾳ τῶν μνημονευθέντων ἤδη Κάτωνος καὶ Σισήννου, ὅτε δὲ καὶ αὐτῆς τῆς δημώδους γλώσσης δὲν ὀκνεῖ νὰ παραλάβῃ λέξεις καὶ ἐκφράσεις. Εἰς τοὺς δύο τούτους λόγους πρέπει νὰ ἀποδοθῶσιν οἱ πολλοὶ ἀπαντῶντες ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἀρχαϊσμοί. Αἰσθάνεται ζωνρὰν κλίσιν πρὸς τὴν ποιικιλίαν (variatio) συνδέων ἀνομοίως ὅμοια μέλη. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Σαλλουστίου ὡς καὶ ἐν τοῖς νοήμασιν ἀνευρίσκει τις ζωνρὰ τὰ ἔχνη βαθείας μελέτης περὶ τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, Δημοσθένην, Πλάτωνα, Ἰσοκράτην, Ὀμήρον καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸν Θουκυδίδην.

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

I. (Περίληψις). Ἡ ἀνθρωπεΐα φύσις συνίσταται ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος. Τοῦ κρείττονος τούτων, τῆς ψυχῆς, προσήκει μάλιστα νὰ ἐπιμελώμεθα.

II. Ἡ ὑπεροχὴ καὶ δύναμις τῆς ψυχῆς δείκνυται ἐν τε τῷ πολέμῳ καὶ τῇ εἰρήνῃ. Τὰ ἀνθρώπινα πράγματα διὰ μὲν τῆς δεινότητος φθείρονται, διὰ δὲ τῆς ἐπιμελείας, ἢ καὶ μόνῃ προσήκει τῷ ἀνθρώπῳ, ἀκμάζουσιν.

III. Ἐν τοῖς τὴν ψυχὴν προάγουσι τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ἡ Ἱστορία. Ὁ Σαλλούστιος, ἀπὸ τῆς περὶ τούτων σπουδῆς ἐλθὼν ἐπὶ τὰ πολιτικά, ἀντίζῳα καὶ δυσάρεστα ἔσχευ.

IV. Ἀχθεσθεὶς ἐπὶ τούτοις ὁ Σαλλούστιος ἔγνω νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν ἀσχολίαν, τὴν περὶ τὴν ἱστορίαν, καὶ δὴ νὰ συγγράψῃ τὴν τοῦ Κατιλίνα συνωμοσίαν, ἐν τῶν ἀξιομνημονευτοτάτων γεγονότων.

V. Περιγραφὴ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἠθῶν τοῦ Κατιλίνα. Παρέκβασις περὶ τῆς προτέρας καταστάσεως καὶ τῶν ἠθῶν τῶν κατ' ὀλίγον διαφθαρέντων τῆς πολιτείας. Ἐξηγεῖται ἐν τῇ παρεκβάσει ταύτῃ, τίνι τρόπῳ ἡδύνατο τηλικούτο κκαούρημα, οἷον ἢ κατὰ τῆς πολιτείας συνωμοσίαν νὰ ἐπινοηθῇ.

VI. Ἀρχαὶ τῆς Ῥώμης καὶ ἐπίδοσις αὐτῆς ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς.

VII. Ἡ πολιτεία τὴν ἐλευθερίαν κτησαμένη ἐπεδείξατο ἀπαράμιλλον ἀρετὴν καὶ ἀγάπην πρὸς τὰ δημόσια.

VIII. Αἱ ἀρεταὶ αὗται δὲν ἐπηνέθησαν κατὰ τὴν ἀξίαν, διότι οἱ Ῥωμαῖοι φιλοῦσι τὰ ἔργα μᾶλλον ἢ τοὺς λόγους.

IX. Περιγραφὴ τῆς τῶν παλαιῶν Ῥωμαίων ἀπλότητος, δικαιοσύνης καὶ πολεμικῆς ἀρετῆς.

X. Ἐκταθείσης τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς ἔξω τῶν τῆς Ἰταλίας ὀρίων καὶ ὑποταχθείσης τῆς Καρχηδόνος ἐπῆλθε μεγάλη περὶ τὰ ἦθη μεταβολή, διότι ἐκ τῶν κατακτητήσεων τούτων προήλθεν ἐπιθυμία χρημάτων καὶ ἀρχῆς.

XI. Λεπτομερῆς ἔκθεσις τῶν ἐκ τῆς σπουδαρχίας καὶ φιλαργυρίας δεινῶν. Ἡ ἐπὶ τὴν Ἀσίαν δὲ τοῦ Σύλλα νικηφόρος στρατεία συνετέλεσεν ὑπερφυῶς εἰς τὴν τρυφήν.

XII-XIII. Περιγραφή τῆς διαφθορᾶς τῶν ἡθῶν προελθούσης ἐκ τῆς τρυφῆς.

XIV. Οἱ τοῦ Κατιλίνου οἰκεῖοι εἶναι ἐκ τῶν ἐξωλεστώτων ἀνθρώπων.

XV. Ἡ ἀισχύροτης καὶ ἡ ἄλλη τοῦ ἀνθρώπου τούτου κακοήθεια ἐγένοντο αἰτίαι νὰ ἐπισπύσῃ οὗτος τὸ ἔγκλημα.

XVI. Τρόπος καθ' ὃν τὴν νεότητά τὸ τῆς συνωμοσίας ἔργον ἐξεπίδεδυσεν. Ἄλλαι ἐλπίδες καὶ παρορμήματα πρὸς ταύτην τὴν πράξιν.

XVII. Ὁ Κατιλίνος ἐκλέγει ὀπαδοὺς πολλοὺς τῶν ὑπατικῶν καὶ εὐγενῶν. Παρὰ τούτους καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκ τοῦ ἀφανοῦς εὐνοοῦσι τῷ ἐπιβουλευμάτι αὐτοῦ.

XVIII. Ἦδη τῷ προηγουμένῳ ἔπει ὁ Κατιλίνος μετὰ τοῦ Ποπλίου Αὐτρωνίου καὶ Γναίου Πομπηίου εἶχε συνωμοσίαι κατὰ τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος.

XIX. Ὁ Πείσων ἐφρονεύθη ἐν Ἰσπανίᾳ.

XX. Ἐπανέρχεται εἰς τὴν διὰ τῶν §§. XVIII-XIX διακοπεῖσαν διήγησιν.

XXI. Ἐκτίθεται ἀκριβέστερον ὁ σκοπὸς τῆς συνωμοσίας.

XXII. Φῆμαι περὶ τῆς συνελεύσεως ἐκεῖνης.

XXIII. Ὑπὸ τοῦ Κουρίου διὰ τῆς Φουλβίας καταγγέλλοντα τῷ ὑπάτῳ Κικέρωνι τὰ τῶν συνωμοστῶν διαβούλια.

XXIV. Ὁ Κικέρων ἐγένετο ὑπάτος. Ἐκ τούτου ὁ Κατιλίνος ἐρεθισθεὶς ὄπλα ἐκ τοῦ μᾶλλον ἐμφανοῦς παρασκευάζει καὶ πολλοὺς ὀπαδοὺς προσκτάται, ἐν οἷς καὶ γυναῖκας.

XXV. Ἦθη καὶ χαρακτῆρ τῆς Σεμπρωνίας.

XXVI. Ὁ Κατιλίνος ἀπέτυχεν ἐν τῇ ζητήσει τῆς ὑπατείας.

Ἄποτυχὼν δ' ὠσαύτως καὶ ἐν τῇ κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Κικέρωνος ἐνέδρα ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἤδη παρασκευάζει τὸν πόλεμον.

XXVII. Πολλὰ πρὸς τὸν πόλεμον τοῦτον μηχανώμενος ἐν τε τῇ Ἐτρουρία καὶ τῇ Ῥώμῃ συγκαλεῖ πρὸς κοινὴν σύσκεψιν τοὺς συνωμότας ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Μ. Πορκίου Λαίκα.

XXVIII. Ἄποτυγχάνει ἡ ἐπιχειρηθεῖσα κατὰ τοῦ Κικέρωνος δολοφονία. Διὰ τοῦ Μανλίου δὲ ἐπικνασταιτεῖ ἡ Ἐτρουρία.

XXIX. Ὁ Κικέρων κατήγγειλε τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν Σύγκλητον, ἥτις ἐπέταξε τοῖς ὑπάτοις, ὅπως μεριμνήσωσι μὴ τινα αἰσχύνῃν λάβῃ ἡ πολιτεία.

XXX. Ἐπιτεινομένου τοῦ κινδύνου ἡ Σύγκλητος ἔπεμφέ τινας πολλαχθὺ τῆς Ἰταλίας, ἵνα στρατὸν παρασκευάσωσιν. Ἀμοιβαί κηρύσσονται τοῖς περὶ τῆς συνωμοσίας μηνύουσί τι.

XXXI. Φόβος μέγας κατέλαβε τὴν πόλιν. Ὁ Κικέρων ἀπαγγέλλει ἐν τῇ Συγκλήτῳ τὸν α' κατὰ Κατιλίνα λόγον.

XXXII. Τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ ὁ Κατιλίνας ἀπέρχεται ἐκ Ῥώμης εἰς Ἐτρουρίαν.

XXXIII. Ὁ Μάνλιος διὰ πρέσβειων ἀπολογεῖται ὑπὲρ τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἑαυτοῦ, δικαί ἔλαβε τὰ ἔπλα.

XXXIV. Ἀπάντησις τοῦ Κοίντου Μαρκίου. Ὁ Κατιλίνας δικασπεῖρει ψευδεῖς θρύλους περὶ τῶν σχεδίων αὐτοῦ.

XXXV. Ἀπατηλὴ ἐπιστολὴ τοῦ Κατιλίνα πρὸς τὸν Κ. Κάτουλον.

XXXVI. Ὁ τε Μάνλιος καὶ ὁ Κατιλίνας κηρύττονται ἐχθροί. Παρέμβασις περὶ τῆς ἀθλίης τότε καταστάσεως τῆς πολιτείας.

XXXVII. Διεφθαρμένων πολιτῶν διάφορα εἶδη. Πολλοὶ ἐπιθυμοῦσι ταραχῶν.

XXXVIII. Αἰτιολογεῖται ἡ παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐπιθυμία τῶν ταραχῶν.

XXXIX. Ἐπιφέρεται καὶ δευτέρα αἰτιολογία. Ὁ Λέντλος παρασκευάζει νέας βοηθείας τῇ συνωμοσίᾳ.

XL. Ὁ Λέντλος ἀποκαλύπτει τοῖς τῶν Ἀλλοβρούγων πρέσβεσι τὰ τῆς συνωμοσίας.

XLI. Οἱ Ἀλλοβρυγες μηνύουσι τῷ Κικέρωνι.

XLII. Ταραχὰ ἐν διαφόροις πόλεσι τῆς Ἰταλίας.

XLIII. Οί συνωμόται βουλευόνται θύροβον νά ἐγείρωσιν ἐν τῇ πόλει μέλλοντα νά βοηθήσῃ αὐτούς εἰς τόν κατὰ τοῦ ὑπάτου καί ἄλλων φόνον. Ὁ Κέθηγος κατηγορεῖ τῶν ἄλλων συνωμοστῶν δκνηρίαν.

XLIV. Τοῦ Κικέρωνος συμβουλευσάντος οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας ἐπίπτουσιν εἰς παγίδα διὰ τῶν Ἀλλοβρύγων.

XLV. Οἱ τήν ἐπιστολήν καί τοὺς ὅρκους τῶν συνωμοστῶν φέροντες Ἀλλοβρυγες ἐκ παρασκευῆς συλλαμβάνονται ἀπερχόμενοι τῆς Ῥώμης.

XLVI. Ὁ Κικέρων ἐπιτυχόντων τῶν σχεδίων αὐτοῦ συγκαλεῖ οἴκαδε τοὺς ἀρχηγούς τῆς συνωμοσίας, οὓς εἶτα εἰς τὴν σύγκλητον προσάγει.

XLVII. Ὁ Οὐολτούρκιος καί οἱ Ἀλλοβρυγες ἀνακρινόμενοι ἐπιρρίπτουσι τὴν αἰτίαν ἐπὶ τοῦ Λέντλου καί τῶν λοιπῶν, οἵτινες κρατοῦνται εἰς ἐλευθέραν φυλακὴν.

XLVIII. Μεταβολὴ τῶν διαθέσεων τοῦ πλήθους. Ψευδῆς καταγγελία τοῦ Ταρκυνίου κατὰ τοῦ Κράσσου ὡς συνωμοτοῦ.

XLIX. Σύντονος τοῦ Κατούλου καί Πείσωνος προσπάθεια, ὅπως καταγγελθῆ ψευδῶς ὡς συνωμοτῆς καί ὁ Καῖσαρ. Παρέκβασις περὶ Καίσαρος.

L. Ὁ Κικέρων καταστέλλει αἰφνιδίαν ἐν τῇ πόλει ταρχήν. Συγκαλεῖ τὴν Σύγκλητον, ἵνα συσκεφθῆ περὶ τῆς εἰς τοὺς συνωμοτάς ἐπιβλητέας ποινῆς.

LI. Λόγος τοῦ Καίσαρος. Οὐδὲν πρέπει νά πραχθῆ ἀλογίστως, ἀλλὰ κατὰ τοὺς νόμους. Δὲν πρέπει νά ζητηθῆ, τίνας τιμωρίας οἱ συνωμόται εἰσὶν ἄξιοι, ἀλλὰ τί μᾶλλον τὸ ἀξίωμα τῆς πολιτείας ἀπαιτεῖ.

LII. Λόγος τοῦ Κάτωνος. Οὐδεμίαν ἐπιείκεια πρέπει νά παραχωρηθῆ, ἀλλὰ ταχέως νά καθειρωθῶσιν οἱ συνωμόται, οὓς μόνον ἢ ἀδράνεια τῶν ἀρμοδίων δύναται νά ἀνέχηται.

LIII. Ἐπιδοκιμάζεται ἡ τοῦ Κάτωνος γνώμη. Παρέκβασις περὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων, ὀφειλομένου εἰς τὴν ἔξοχον ἀρετὴν ὀλίγων ἀνδρῶν.

LIV. Σύγκρισις τῆς διανοίας καί τῶν ἡθῶν τοῦ Καίσαρος καί Κάτωνος.

LV. Θάνατος τῶν συνωμοστῶν ἐν τῷ Τυλλικανῷ.

LVI. Ὁ Κατιλίνος συνάγει δύναμιν ὡς πλείστην.

LVII. Μὴ δυνηθεὶς ὁ Κατιλίνος εἰς φύγην εἰς Γαλλίαν ἔγνω εἰς πολιορκίαν ἐν Πιστωρίᾳ.

LVIII. Λόγος τοῦ Κατιλίνου πρὸς τοὺς στρατιώτας. Ἡ σωτηρία αὐτῶν πιεζομένων ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων ἐγκρίνεται ἐν μόνῃ τῇ ἀνδρείᾳ, ἣν ἀνάγκη εἶναι ἐπιδείξωνται κατὰ τὸν ἐπικείμενον ἀγῶνα, καθ' ὃν, ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα, ἡ νίκη εἶναι ἄφρατος.

LIX. Μάχη. Τοῦ τῶν Ῥωμαίων στρατοῦ πρόσταται ὁ Πιστωρίαν.

LX. Τροπὴ τῶν περὶ Κατιλίνου. Θάνατος αὐτοῦ.

LXI. Ἀπαισία ὄψις τῆς μάχης μετὰ τὴν διασκέδασιν τῶν ἐχθρῶν. Μετὰ σημαντικὰς ἀπολείας οἱ Ῥωμαῖοι ἀναδείκνυνται νικηταί.

BELLUM CATILINAE

- 1 I. Omnis homines, qui sese student praestare ceteris
animalibus, summa ope niti decet, ne vitam silentio transe-
2 dientia finxit. Sed nostra omnis vis in animo et corpore
sita est; animi imperio, corporis servitio magis utimur;
alterum nobis cum dis, alterum cum beluis commune est.
3 Quo mihi rectius videtur ingeni quam virium opibus glo-
riam quaerere, et, quoniam vita ipsa, qua fruimur, brevis

§ I. 1. Omnis homines. Αίτιατ. πληθ. ὑποκ. τοῦ niti, ὅπερ ὑπο-
κειμ. τοῦ decet. Qui student κλπ. τὸ studeo ἐνταῦθα μετὰ αἰτ. καὶ
ἀπαρεμφ. sese praestare εἰς ταυτοπροσ. πρὸς ἔμφασιν. Ceteris anima-
libus δοτ. ἀντικειμ. τοῦ praestare, προθυμοῦνται νὰ διαφέρωσι τῶν λοι-
πῶν ζώων. Summa ope, παντὶ σθένει, πάσῃ δυνάμει. Ne transeant, ἵνα
μὴ διαγάγωσι τελ. πρότ. Quae-finxit ἃ ἡ φύσις πρηγῆ καὶ τῇ κοιλίᾳ
ὑπακούοντα ἔπλασεν.

2. Sed. Ἡ ἀντίθεσις οὕτω: Τῶν ζώων ἡ φύσις συνίσταται ἐκ σώματος
μόνον, ἢ δ' ἡμετέρα ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος. Animi imperio-utimur
δηλ. οὕτω κατεσκευάζεται ἡ ψυχὴ, ὥστε νὰ ἄρχῃ, τὸ σῶμα δὲ ὥστε νὰ
ὑπηρετῇ: ἀντὶ τοῦ animo imperatoire, corpore servo. Alterum-alte-
rum. Τὸ ἕτερον, δηλ. τὸ χρῆσθαι: τῇ ψυχῇ ἡγεμόνι, τὸ δ' ἕτερον, δηλ.
τὸ χρῆσθαι τῷ σώματι ὑπηρετῇ.

3. Quo, ὅθεν. Rectius mihi videtur, ὀρθότερον φαίνεται μοι. Gloriam
quaerere ἐπιζητεῖν τὴν δόξαν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ vitam silentio tran-
sire. Opibus, ἐξ ἄχρ. ὄνομ. ops. Τὸ opes ἔχον πλατυτέραν ἔννοιαν τοῦ
virium ἐννοητέον καὶ μετὰ τὸ ingeni. Et quoniam καὶ ἐπειδὴ. Vita
ipsa ὁ βίος, ἡ ζωὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτήν. brevis-longam. Κατηγ. ἀντιτιθέ-
μενα πρὸς ἀλλήλα. Nostri ἐν. γεν. οὐδ. κτητ. ἄντων. ἀντικειμ. τοῦ me-

est, memoriam nostri quam maxume longam efficere.
 Nam divitiarum et formae gloria fluxa atque fragilis est, 4
 virtus clara aeternaque habetur. Sed diu magnum inter 5
 mortalis certamen fuit, vine corporis an virtute animi
 res militaris magis procederet, Nam et prius quam inci- 6
 pias, consulto, et ubi consulueris mature facto opus est.
 Ita utrumque per se indigens, alterum alterius auxilio 7
 eget. †

2-II. Igitur initio reges (nam in terris nomen imperi id 1
 primum fuit) divorsi pars ingenium, alii corpus exercebant:
 etiam tum vita hominum sine cupiditate agitabatur; sua
 cuique satis placebant. Postea vero quam in Asia Cyrus, 2

memoriam, παντός ὁ τι ἡμέτερον Quaerere....efficere. Ἀμφοτέρω υποκείμε. τοῦ
 rectius mihi videtur.

5. Sed. Ἡ ἀντίθ. ὀρθότερον εἶναι νὰ ζητῆ τις τὴν ἐκ τῶν δυνάμεων
 τοῦ πνεύματος δόξαν, ἀλλ' ὅμως δὲν φρονοῦσι πάντες οἱ ἄνθρωποι ταῦτό
 καὶ diu....fuit ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἕρις ὑπῆρξεν ἐν τοῖς θνητοῖς· vine-
 procederet πλ. ἐρώτ. διμελὴς ἐκ τοῦ certamen fuit. Procederet=pro-
 sperere cederet ἢ eveniret, προέκοπτεν, ἠύδοκίμει.

6. Nam et....est. Τὸ ἐξῆς οὕτω: opus est consulto prius quam inci-
 pias et ubi consulueris opus est facto. Τίς ἢ σύνταξις τοῦ opus est ;
 Πρὸς τὸν νοῦν παρὰθ. Ἰσοκρ. πρὸς Δημόν. παλαιν. «βουλευού μὲν βρα-
 χέως, ἐπιτέλει δὲ ταχέως τὰ δόξαντα.

7. Ita....eget. Τὸ egere μετ' ἄφ. ἢ γεν. Τὸ ἕτερον τῆς τοῦ ἑτέρου
 βοηθείας δεῖται.

§ II. 1. Igitur. Ἀναφ. εἰς τὸ ἐδάφ. 5 § 1. Ἀφ' οὗ ἐπὶ πολὺ μεταξὺ
 τῶν θνητῶν μεγάλη διαφωνία ὑπῆρξεν, ἂν τὰ στρατιωτικὰ κλπ. Initio,
 κατ' ἄρχάς ἄφ. χρόν. Nam....fuit διότι οὕτως ἐκλήθησαν (reges) οἱ πρῶ-
 τοι ἐν ταῖς χώραις ἄρξαντες. Divorsi διάφορα πρὸς ἀλλήλους σπουδάζον-
 τες. Pars....alii. Κατ' ἐπιμερ. διορισμός, οἱ μὲν, οἱ δέ. Λέγεται καὶ
 pars·pars, partim·alii, pars·partim. Exercebant, ἤσκουν. Vita agita-
 batur ἀντι agebatur. Vitam agere, degere, agitare, transire. Μετὰ τι-
 νος δὲ διαφορᾶς καὶ vitam transigere. Sua cuique, ἐκάστῳ τὰ ἑαυτοῦ.
 Ἡ ἀντων. quisque τίθεται καὶ μετὰ τῶν προσ. καὶ τῶν κτητ. ἀντων.

2. Postea....Cyrus. Ὁ Κύρος διέφερε πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ κατὰ τὸ
 πνεῦμα. Ἡ κυρ. πρῶτ. compertum est. Subigere, habere καὶ putare
 ἐκ τοῦ coepere, ἤρξαντο. Putare=ponere ἄλλως νοητέον τὸ positum

in Graecia Lacedaemonii et Athenienses coepere urbis atque nationes subigere. lubidinem dominandi causam belli habere, maxumam gloriam in maximo imperio putare, tum demum periculo atque negotiis compertum est, in bello plurimum in-
 3 genium posse. Quod si regum atque imperatorum animi virtus in pace ita ut in bello valeret, aequabilius atque constantius sese res humanae haberent, neque aliud alio ferri
 4 neque mutari ac misceri omnia cerneret. Nam imperium facile eis artibus retinetur, quibus initio partum est. Verum ubi pro labore desidia, pro continentia et aequitate
 5 lubido atque superbia invasere, fortuna simul cum moribus immutatur. Ita imperium semper ad optimum quem-
 6 que a minus bono transfertur, Quae homines arant, navigant, aedificant, virtuti omnia parent.

esse. Tum demum, τότε τέλος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἐν ἔδαφ. 1 etiam tum. Πυρρὸν posse ἐκ τοῦ compertum est, πλεῖστον δύνασθαι. Periculum, ὁ ἐν τῇ μάχῃ κίνδυνος. Negotia, αἱ συμφοραὶ αἱ ἐξ ἤττης προσερχόμεναι.

3. Quod si. Μεταθ. Ὑπόθ. τοῦ ἀπραγματοποιήτου. Ἀλλαγῶ τὸ quod si συλλογ. valeret, ἴσχυεν, ἐδύνατο. imperatorum· ἐλέγοντο imperatores οἱ μεγάλην νίκην νικήσαντες στρατηγοί. Ἐνταῦθα ὁμοίως ἡ λέξις κεῖται ἐν πλατυτέρᾳ ἐννοίᾳ σημαίνουσα τοὺς προσετώτας τῶν πραγμάτων. Aequabilius atque constantius, ἐννοεῖτ. quam nunc, ἢ νῦν, ἀπόδ. ὁμολώτερον καὶ σταθερώτερον θὰ εἶχον τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Habeo me καὶ ἀπλῶς habeo, ἔχω, διακείμεναι.

4. Eis artibus, δι' ἐκείνων τῶν ἐπιτηδευμάτων. Τοῦ artes ἐνταῦθα ἐν καλῇ ἐννοίᾳ: τὰ δ' ἐπιτηδεύματα ταῦτα ἀναφέρ. κατωτέρω labor, continentia, aequitas. Invasere μεταφ. ἐπέδραμον. Ἐνταῦθα ἐπέθη ἀπόλυτος, ἀλλαγῶ ὁμοίως συνηθέστερον ἔχει ἀντικείμεν. κατ' αἰτίατ. μετὰ τῆς in ἢ ἄνευ αὐτῆς. Inmutatur, συμμεταβάλλεται.

5. Ita transfertur. Τούτων οὕτως ἐχόντων μεταφέρεται. Ἀλήθεια ἔχουσα ἀπόλυτον κύρος. Ἀντὶ τοῦ transfertur ἡ δύνατο νὰ ἔχη cedit ἢ transit. Ad optimum quemque. Τὸ quisque συνάπτεται μετὰ τοῦ ὑπερθ. πρὸς πάντα ἄριστον. Optimus quisque=omnes optimi.

6. Quae.....arant. Μετάθ. ἐκ τῶν δημοσίων εἰς τὰ ἰδιωτικά. Ἡδύνατο νὰ ἔχη Aratio quoque, navigatio κλ. Parent ὑπακούουσι (pareo ὁμολώβ'). δηλ. pendent ex virtute.

Sed multi mortales, dediti ventri atque somno, indocti 8 incultique vitam sicuti peregrinantes transiere; quibus profecto contra naturam corpus voluptati, anima oneri fuit; eorum ego vitam mortemque iuxta aestumo, quoniam de utraque siletur. Verum enimvero is demum 9 mihi vivere atque frui anima videtur, qui aliquo negotio intentus praeclari facinoris aut artis bonae famam quaerit. Sed in magna copia rerum aliud alii natura iter ostendit. — 10

3-III. Pulchrum est bene facere rei publicae, etiam bene 1 dicere haud absurdum est; vel pace vel bello clarum fieri licet; et qui fecere et qui facta aliorum scripsere, multi

8. Sed mortales. Συνήθως τῆς λείξεως mortalis ἀντὶ τοῦ homo γίνεται χρήσις μετὰ τῶν multi, omnes, ceteri. Dediti ventri. Ταῦτὸ τῷ oboedientes ventri, ὅπερ περὶ τῶν κτηνῶν εἶπε. Indocti, incultique ἄμοιροι ἄρα πάσης ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς μορφώσεως. Sicuti peregrinantes, ὡσπερ οἱ ἀποδημοῦντες, οἱ ἐν τῇ ἀλλοτρῆι χώρᾳ διατρίβοντες καὶ τὰ ἑαυτῶν ἀγνοοῦντες. Peregrinor ἀποθ. τῆς Α'. Contra naturam παρὰ τὴν φύσιν καὶ οὐχὶ convenienter naturae κατὰ τὸ γνωστὸν δόγμα τῶν Στωικῶν. Voluptati...oneri dot. κατηγ. δηλοῦσαι τὸν σκοπόν, πρὸς ἡδονὴν, πρὸς φόρτον. Μετὰ τοῦ esse καὶ τῶν ῥημ. τῶν ἐχόντων τὴν ἔννοιαν τοῦ κινεῖσθαι, δίδόναι, διανέμειν κ.τ.τ. πρὸς τῇ dot. τοῦ προσ. προστίθεται καὶ ἑτέρα σημαίνουσα τὸν σκοπόν. luxta aestumo, δηλ. eiusdem pretii, δηλ. pariter ἢ nihili. Quoniam...siletur, ἐπειδὴ περὶ ἑκατέρας σιγῆ ἐπικρατεῖ.

9. Verum enimvero. Ἄλλὰ μὴν, ἀλλὰ γάρ. Διὰ τοῦ verum γίνεται ἡ ἀντιθ. πρὸς τὰ προηγ., διὰ δὲ τοῦ enimvero βεβαιοῦνται τὰ ἐπόμενα = at profecto. Frui vita ἀπολαύειν τῆς ζωῆς. Aliquo negotio. Δὲν εἶναι ἀντικείμεν. τοῦ intentus, ὅπερ συντάσσ. dot. ἢ αἰτ. μετὰ τῆς ad ἢ in, ἀλλ' ἀφαιρ. τοῦ ὄργ. τοῦ quaerit, τὸ δὲ intentus κεῖται ἀπολύτως. Praeclari facinoris aut artis bonae. Γεν. κτητ. ἢ τῆς αἰτίας. Τὴν φήμην ἐπ' ἐνδόξῳ τινὶ ἔργῳ ἢ ἀγαθῷ ἐπιτηδεύματι. Facinus πρᾶξις, ἔργον, εἴτα τὸ βίαιον καὶ ταύτην τὴν σημ. ἔχει συνήθως, κακούργημα.

10. Sed in.... rerum. Ἡ in μετ' ἀφ. ἐνταῦθα ἔχει τὴν σημ. ὀλοκλήρου προτάσ. = Cum magna copia rerum sit = ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ στάδιον τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως εἶναι εὐρύ.

§ III. 1. Pulchrum est. Καλὸν ἐστὶ. Haud absurdum. Διτότης ἀντὶ τοῦ egregium est. Bene facere, bene dicere, εὖ ποιεῖν, εὖ λέγειν. Ση-

2 laudantur. Ac mihi quidem, tametsi haud quaquam par gloria sequitur scriptorem et auctorem rerum, tamen in primis arduum videtur res gestas scribere: primum quod facta dictis exaequanda sunt; dehinc quia plerique quae delicta reprehenderis, malevolentia et invidia dicta putant, ubi de magna virtute atque gloria bonorum memores, quae sibi quisque facilia factu putat, aequo animo accipit, supra ea veluti ficta pro falsis ducit.

3 Sed ego adolescentulus initio, sicuti plerique, studio ad rem publicam latus sum, ibique mihi multa advorsa

μειωτέον τὸ χλιαστὸν σχῆμα, καθ' ὃ ἀποδίδονται τὸ pulchrum καὶ absurdum. Vel pace vel bello. Ἄνευ τῆς in προβ. ἐπειδὴ δὲν πρόκειται περὶ τοῦ χρόνου, ἀλλὰ περὶ τῶν πράξεων ἐκείνων, δι' ὧν γίνεται τις ἐνδοξος, τῆς εἰρήνης δηλ. ἢ τοῦ πολέμου.

2. Tametsi....tamen. Ἡ ἀντιθ. συνηθέστερον γίνεται διὰ τῶν etsi-tamen, quamquam-tamen = εἰ καὶ...ὅμως. Haud quamquam, οὐδαμῶς. Scriptorem et auctorem. Αὕτη εἶναι ἡ μᾶλλον κρατήσασα γραφή, διότι ὑπάρχει καὶ ἑτέρα: Scriptorem et actorem ἐρειδομένη ἐπὶ εἰκασίων. Τὸ auctor σημ. ὅτι καὶ τὸ actor. Actor alicuius rei εἶναι ὁ ἐργασάμενός τι. Arduum, χαλεπὸν. In primis, ἐπιτείνει τὸ arduum. Res gestas, τὰς πράξεις δηλ. τὰς πολεμικὰς (κατ' ἐξοχὴν). Primum...dehinc πρῶτον μὲν...ἔπειτα δέ. Exaequanda ἐξισωτέα εἰσὶ. Ὡστε ἡ τῶν λόγων βαρύτης νὰ ἀνταποκρίνηται πρὸς τὴν ἀξίαν καὶ σοβαρότητα τῶν πραγμάτων. Quae delicta. Τὸ quae ἀντικ., τὸ delicta κατηγ. = ut delicta. Reprehenderis, ἤθελες ψέξη. Malevolentia et invidia. Ἄφ. τοῦ αἰτίου. Dicta = reprehensa. Ubi de....memores. Ἡδύνατο καὶ magnam, δηλ. αἰτ. Factu ὑπτιον. Τί προσδιορίζει τὸ ὑπτιον τοῦτο; Supra ea, τὰ ὑπὲρ ταῦτα. Πρὸς τὸν νοῦν παρὰθ. Θεουκιδ. 2, 35, 2. «Μέχρι γὰρ τοῦδε ἀνεκτοὶ οἱ ἔπαινοί εἰσι περὶ ἑτέρων λεγόμενοι, ἐς ὅσον ἂν καὶ αὐτὸς ἕκαστος οἴηται ἱκανὸς εἶναι δρᾶσαι τι ὧν ἤκουσε· τῷ δ' ὑπερβάλλοντι αὐτῶν φθονοῦντες ἤδη καὶ ἀπιστοῦσιν».

3. Adolescentulus, νέος ὧν καὶ ἄπειρος, τοῦτο σημ. τὸ ὑποκ. adolescentulus. Ad rem publicam latus sum, πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι ὄρμησα. Studio, μετὰ σπουδῆς. Advorsa fuere, δυσάρεστά μοι ἀπήντησε. Pro pudore κλ. Τὰ ἐφεξῆς ἀντιτίθ. πρὸς ἀλλήλα ὡς ἀποτελοῦντα δύο ἀντιθέτους ἀλλήλοισι χαρακτήρας.

fuere. Nam pro pudore, pro abstinentia, pro virtute au-
 dacia, largitio, avaritia vigeabant, Quae tametsi animus 4
 aspernabatur insolens malarum artium, tamen inter
 tanta vitia inbecilla aetas ambitione conrupta tenebatur;
 ac me, cum ab reliquorum malis moribus dissentirem, ni- 5
 hilo minus honoris cupido eadem qua ceteros fama atque
 invidia vexabat.

IV. 1. Igitur ubi animus ex multis miseriis atque 1
 periculis requievit, et mihi reliquam aetatem a re pu-
 blica procul habendam decrevi, non fuit consilium socor-
 dia atque desidia bonum otium conterere, neque vero a-
 grum colundo aut venando, servilibus officiis, intentum

4. Aspernabatur, aspernor, contemno, despicio συνών. Insolens=
 quia insolens erat ἄτε ἀήθης οὕσα τῶν κακῶν. Imbecillus, a, um και
 imbecillis e. Conrupta. Δέν εἶναι αἰτιολ. μετ. ἀλλά κατηγ. τοῦ teneba-
 tur. Κατείχετο διεσφαρμένη ὑπὸ τῆς σπουδαρχίας.

5. Ac me...vexabat. Ἐν ταῖς διαφόροις ἐκδόσεσι φέρονται αἱ γραφαὶ
 reliquorum και reliquis. Ἐκ τούτων κρείττων φαίνεται ἡ reliquorum,
 δι' ἧς χωρίζεται ὁ Σαλλ. τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων=ἐν ᾧ διεφώνουν πρὸς
 τὰ κακὰ ἦθη τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, ἐν ᾧ διὰ τοῦ reliquis, ἐν ᾧ διεφώ-
 νουν πρὸς τὰ λοιπὰ κακὰ ἦθη. Ἠσπάζετο ἄρα τινὰ τῶν κακῶν ὁ Σαλλ.
 τὸ cum ἐναντιωμ. Nihilo minus h. c. κλπ. Ἡ τοῦ ὅλου χωρίου ἔνοια
 εἶναι ἦδε: οὐδὲν ἦττον ἢ τῶν τιμῶν ἐπιθυμία διὰ τῆς αὐτῆς μισητῆς φή-
 μης ἐλυμαίνετο καί με, δι' ἧς και τοὺς ἄλλους, πρὸς ὧν τὰ κακὰ ἦθη διε-
 φώνουν. Honoris, τῆς τιμῆς, δηλ. τῶν τιμῶν, ἢ φιλαρχία. Cupido ἕτερος
 τύπος συνήθης τῷ Σαλλ. ἀντὶ τοῦ συνηθεστ. cupiditas.

§ IV.1. Igitur ubi...requievit. Ἐχει ἐν νῶ τὰ ἐν III. 3 multa adversa
 fuere, ὡς τὸ πνεῦμα ἡσύχασεν ἐκ τῶν πολλῶν ἀθλιότητων. Ἡ ex ἐν-
 ταῦθα σημ. post. Ex multis miseriis=post multas miserias. Et....de-
 crevi. Ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ ἀπαρεμφ. habere ἐτέθη habendam γερονδιακόν,
 διότι τὸ decrevi=judicavi, putavi=ᾠήθην δεῖν διαγαγεῖν τὸν λοιπὸν
 βίον πόρρω τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Non fuit consilium=non con-
 stitui. Ἐκ τούτων τὸ ἀπαρ. conterere socordia....desidia ἀφ. τοῦ τρό-
 που, ἐν νοθρότητι, ἐν ἀργίᾳ. Bonum otium=quod bonis rebus impen-
 dendum erat, ὅπερ περὶ ἀγαθὰ με ἐπιτηδεύματι εἶδει ἀναλῶσαι. Neque
 vero. οὐδὲ μὴν. Colundo....venando. Γερονδιῶν πτ. δοτ. ἀντικείμε. τοῦ
 intentum, οὗ χωρίζονται διὰ τῆς παραθέσ. servilibus officiis, δουλικῶς
 ἔργοις. Δύνανται τὰ γερούνδ. νὰ ἐξηγηθῶσι και ὡς ἀφ. τοῦ ὄργάνου εἰς

2 aetatem agere; sed a quo incepto studioque me ambitio
mala detinuerat, eodem regressus statui res gestas populi
Romani carptim, ut quaeque memoria digna videbantur,
perscribere, eo magis, quod mihi a spe, metu, partibus rei
publicae animus liber erat.

3 Igitur de Catilinae coniuratione, quam verissime potero,
4 paucis absolvam; nam id facinus in primis ego memora-
5 bile existumo sceleris atque periculi novitate. De cuius
hominis moribus pauca prius explananda sunt, quam ini-
tium narrandi faciam.

15 V.L. Catilina, nobili genere natus, fuit magna vi et ani-
2 mi et corporis sed ingenio malo praavoque. Huic ab adu-

τὸ ἀγερε αἰτατημ. Τότε τὸ ἰντεντὺμ κεῖται ἀπολύτως. Ὡστε κατὰ τὴν
α' ἐρμην. προσέχων τῆ γεωργίᾳ ἢ τῆ θήρᾳ (intentum colundo aut ve-
nando), κατὰ δὲ τὴν β' γεωργῶν καὶ θηρῶν, σύντονος ὢν περὶ ταῦτα (in-
tentum) νὰ διαγῶ τὸν βίον.

2. Sed statui, ἀλλ' ἐγνων. Inceptum, ἡ ἰδέα, ἡ πρὸς ἐκτέλεσιν αὐ-
τῆς ἀρχή. Ambitio mala=quae mala affert. Eodem==ad id inceptum
regressus. Carptim, ἀκροθιγῶς, οὐχὶ συνεχῆ ἱστορίαν δηλ. Καὶ ἡ τοῦ
Κατιλίνα συνωμοσία καὶ ὁ Ἰουγουρθ. πόλεμος καὶ αὐτὴ ἡ τῶν 12 ἐτῶν
ἱστορία τοῦ Σαλλ. δὲν εἶναι ἡ τμημα μόνον τῆς ὅλης ἱστορίας. Eo magis
quod...erat. Κατὰ ταῦτα ἡ τοῦ Σαλλ. ἱστορία ἔσται ἀμερόληπτος.

3. Igitur...absolvam, dicam=exponam, θὰ διεξέλθω quam veris-
sume potero, ὡς ἂν δύνωμαι ἀληθέστατα.

4. Novitate, ἀφ. τοῦ αἰτ., διὰ τὸ καινοφανές.

5. De cuius κλ. = De huius autem explananda (sunt) ἐρμηνευτέα
μοὶ ἔστι. Priusquam... faciam, πρὶν ἂν ἀρξῶμαι. Ὑποτακτ. faciam ἄτε
προκειμένου περὶ τοῦ ἐν τῇ διανοίᾳ ἐνδιαθέτου, οὐχὶ τοῦ ὀρισμένου.

§ 1. V.L. Catilina. Τὸ πλήρες ὄνομα εἶναι L. Sergius Catilina. Κατῆ-
γετο ἄρα ἐκ τῆς Σεργίας γενεᾶς τῆς ἀπὸ τοῦ Σεργέστου, ὀπαδοῦ τοῦ Αἰ-
νείου. Verg. 5. 121. Ἐγεννήθη δὲ τῷ 108 π. X. Fuit magna vi et
κλπ. ἀφαιρ. τῆς ἰδιότητος. Τὸ ingenium, χαρακτήρ, τὸ δὲ animus ἔχον
πλκτουτέραν καὶ γενικωτέραν ἔννοιαν ἀντιτίθ. τῷ corpus.

2. Bella intestina οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Caedes, ἐφόνευσε τὸν ἴδιον
ἀδελφὸν καὶ τὸν τῆς συζύγου ἀδελφὸν καὶ ἄλλους. Ibique=et in iis πα-
ράβ. 3. 3. Ibique=et in ea. Ab adolescentia, δηλ. ἐξ ὅτου ἐξελθὼν τὴν
παιδικὴν ἡλικίαν ἐγένετο εἰς τοὺς ἀνδρας. Exercuit ἤσκησεν, ἐγύμνασεν.

lescentia bella intestina, caedes, rapinae, discordia civilis grata fuere, ibique iuventutem suam exercuit. Corpus 3: patiens inediae alioris vigiliae supra quam cuiquam credibile est. Animus audax subdolos varius, cuius rei lubet 4: simulator ac dissimulator, alieni adpetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus; satis eloquentiae, sapientiae parum. Vastus animus inmoderata, incredibilia, nimis alta 5: semper cupiebat. Hunc post dominationem L. Sullae libido 6: maxuma invaserat rei publicae capiundae, neque id quibus modis adsequeretur, dum sibi regnum pararet, quicquam pensi habebat. Agitabatur magis magisque in 7: dies animus ferox inopia rei familiaris et conscientia scelerum, quae utraque eis artibus auxerat, quas supra me-

3. Corpus patiens inediae κλπ. Αἱ εἰς ans καὶ ens μετοχαὶ πρὸς δήλωσιν μονίμου τινὸς ἰδιότητος συντάσσ. γεν. Σῶμα ἀεὶ ἀνεκτικὸν ἀσιτίας κλπ. Supra quam = magis quam, ultra quam. Cuiquam. Ἡ πρότ. εἶναι ἀρνητικὴ ἰσουμένη τῇ Ita ut nemini credibile sit.

4. Subdolos, ὑπουλος. Varius, ἐρμηγεύεται διὰ τῆς ἐπομένης προτ. cuius rei lubet simulator ac dissimulator. Alieni adpetens. Ὑποκ. Catilina. Satis ποσότη. ἐπίρρ. γενικῇ συντασσόμενον.

5. Vastus, δηλ. τὸ μέτρον ὑπερβαίνουσα ψυχὴ, ἐπομ. ἀπληστος. Ἐκ τούτου μάλιστα δεικνύται ὅτι ὁ Κατ. ἦν ἀσύνητος.

6. Hunc...invaserat. Τοῦτον εἶχε καταλάβει. Post dominationem = ex quo tempore Sulla dominatus erat. Προκειμένου περὶ τοῦ Σύλλα ἡ λέξις dominatio σήμ. τυραννίδα. Ἐπὶ Σύλλα, οὗ στασιώτης ἦν ὁ Κατιλίνας, ἐγνώσθησαν αἱ κακούργικαὶ αὐτοῦ διαθέσεις. Rei publicae capiundae γερονδ. Ἐλλείξι ἀντὶ τοῦ capiundi rem publicam, ἡ δὲ γεν. τοῦ γερονδ. ἐκ τοῦ libido. Neque...adsequeretur, πλ. ἐρωτ. ἐκ τοῦ quicquam pensi habebat, ἔμμελὲν αὐτῶ, ἐλογίζετο. Pensi παθ. μετ. τοῦ pendo perpendi κλπ. σταθμῶμαι, ἐρευνοῦ τῶ νῶ. Neque quicquam pensi habebat. Εἶχε τι σταθμηθέντος, ἐρευνηθέντος, ἐπομ. τὸ pensi γεν. διαίρ., οὐχὶ τοῦ τιμήματος. Μόνον ἐν ἀρνητ. προτ. εὔρηται.

7. Agitabatur. Ἠλαύνετο. Magis magisque, μᾶλλον ἀεὶ. In dies, ὅσημέραι. Inopia ἀφαιρ. αἰτ., ὑπὸ τῆς ἐνδείας, διότι τὴν ἰδίαν οὐσίαν εἶχε κατασπαθήσει. Res familiaris. Τὰ οἰκονομικά. Artibus ἐπιτηδεύματος παράβ. 2. 4.

- 8 moravi. Incitabant praeterea corrupti civitatis mores, quos pessima ac divorsa inter se mala, luxuria atque avaritia, vexabant.
- 9 Res ipsa hortari videtur, quoniam de moribus civitatis tempus admonuit, supra repetere, ac paucis instituta maiorum domi militiaeque, quo modo rem publicam habuerint, quantamque reliquerint, ut paulatim immutata ex pulcherrima atque optima pessima ac flagitiosissima facta sit, disserere.
- 16 VI. Urbem Romam, sicuti ego accepi, condidere atque habuere initio Troiani, qui Aenea duce profugi sedibus incertis vagabantur, cumque eis Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus sine imperio, liberum atque

8. Incitabant (eum). Vexabant. Ἐλυμαίνοντο· θραμίστ. τοῦ veho, κυρ. τῆδε κάκεισε φέρειν, ἀρπάζειν καὶ διασπᾶν. Μεταφ. περὶ προσώπων καὶ πραγμάτων, ἀπολλύναι, διαφθείρειν.

9. Res...videtur. Ἡ κατὰ μίμησιν τοῦ Θουκυδίδου παρέχθαισιν δὲν προεκλήθη ὑπὸ τῶν μέχρι τοῦδε, ἀλλ' ἴστο ἀναγκαῖον νὰ προταγῆ, ὅπως ἱστορουμένων τῶν πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Κατ. καὶ κατὰ τούτους ἡθῶν δηλωθῆ, πῶς οὗτος ἠδυνήθη τοσοῦτους ὀπαδοὺς ἔκ τε τῆς τελευταίας καὶ τῆς ἀνωτάτης τάξεως τῶν πολιτῶν νὰ κτήσῃται. Repetere ἢ μετ' ἀπαρ. σύνταξ. τοῦ hortari· ἀντὶ ὑποτακτ. μετὰ τοῦ ut εἶναι ἀσυνήθης. Supra repetere=longius repetere, altius repetere, πορρωτέρωθεν ἀναλαμβάνει. Repetere. Quo modo...habuerint...reliquerint...facta sit. Πλαγ. ἐρώτ. ἐκ τοῦ disserere, τῷ λόγῳ ἐπεζιέναι.

§ VI. 4. Sicuti ego accepi, ὡς ἐγὼ παρέλαθον. Ἐνεκα τοῦ μεγάλου χρονικοῦ διαστήματος τοῦ μεταξύ τῆς ἀλώσεως τῆς Τροίας καὶ τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης δὲν ἐθεωρεῖτο πιθανή ἢ ἄμεσος καταγωγή τῶν Ῥωμαίων ἀπὸ τῶν Τρώων, εἰ καὶ εἶχεν ἐπινοηθῆ ἢ γνωστῇ σειρά τῶν βασιλείων τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τοῦτο ὁ Σαλλούστιος λέγει «sicuti ego accepi», ἵνα δεῖξῃ ὅτι τὰ περὶ καταγωγῆς τῆς Ῥώμης δὲν θεωρεῖ καὶ αὐτὸς ἀναμφισβητήτως ἀληθῆ. Sedibus incertis ἀφ. ἀπόλ. αἰτιολ. «οὐ βεβαίους ἔχοντες τὰς οἰκήσεις» Θουκ. Cumque eis, καὶ μετ' αὐτῶν. Aborigines, Ἀβοριγίνες. Οὗτοι εἶναι οἱ αὐτόχθονες, ὡς δεῖκνυται ἢ σύνθεσις τῆς λέξεως (ab origo). Sine...solutum, ἄνευ νόμων, ἄνευ ἀρχοντος ἐλεύθερον καὶ ἀφρον. Πάντα ταῦτα δηλοῦσι τὴν ὑψίστην ἀνεξαρτησίαν.

solutum. Hi postquam in una moenia convenere, dispari 2
genere, dissimili lingua, alii alio more viventes, incredi-
bile memoratu est, quam facile coaluerint: ita brevi mul-
tudo dispersa atque vaga concordia civitas facta erat.
Sed postquam res eorum, civibus moribus agris aucta, 3
satis prospera satisque pollens videbatur, sicuti pleraque
mortalium habentur, invidia ex opulentia orta est. Igitur 4
reges populique finitimi bello temptare; pauci ex amicis
auxilio esse, nam ceteri metu perculsi a periculis aberant. 5
At Romani domi militiaeque intenti festinare, parare, alius
alium hortari, hostibus obviam ire, libertatem, patriam
parentisque armis tegere. Post, ubi pericula virtute pro-

2. In una moenia, εἰς τὰ αὐτὰ τείχη. Τοῦτο σημ. ἐνταῦθα ὁ πληθ.
una. dispari genere, dissimili lingua, ἀφ. τῆς ιδιότητος, ἀνόμοιοι τὸ
γένος, διάφοροι τὴν γλῶσσαν. Incredibile m. est. Ἐπίστευτον ἐστὶ
quam...coaluerint πλ. ἐρώτ. ἐκ τοῦ memoratu ἀφαιρετικῆς τοῦ κατὰ τι
εἰς τὸ incredibile. Εἰς τί χρησιμεύει τὸ δεύτερον ὕπτιον ἐν τῷ λόγῳ;

3. Res, ἀντὶ τοῦ res publica, civitas. Postquam videbatur, ἀφ' οὗ
ἐφαίνετο τὸ postquam μετὰ παρατατικῷ δηλοῖ τὴν ἀρξαμένην καὶ διαρ-
κοῦσαν ἐν τῷ παρελθόντι πράξιν. Ἀσυνήθης ὅμως ἡ τοιαύτη σύνταξις. Si-
cuti..habentur=sicuti in plerisque, quae mortalium (hominum) sunt.
Fieri solet scil. ut bona in mala mutantur. Haberi=habere ἢ se ha-
bere, διακεῖσθαι. Invidia φθόνος παθητ. ἐνταῦθα. Ὑφίσταντο φθόνον οἱ
Ῥωμ., δὲν εἶχον, ὥστε ἐννοεῖται in Romanos. Orta est, ἀνεφύη.

4. Igitur, λοιπόν. Τὸ συμπέρασμα ἐκ τῶν ἀμέσως προηγουμένων.
Bello. Ἐννοοῦνται πάντες οἱ γενόμενοι μεταξύ Ῥωμαίων καὶ τῶν πέριξ
πολιτειῶν πόλεμοι μέχρι τῆς ὑπὸ τούτων ἀναγνωρίσεως τῶν Ῥωμαίων
ὡς τῶν μόνων τῆς Ἰταλίας κυριάρχων. Temptare...esse ἴστορ. ἀπαρ.
εὐχρηστα παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς κυρίως ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις συγγραφεῦσιν
ἐν διηγηματικῷ μάλιστα τρόπῳ. Perculsi, καταπλαγέντες. Metu, φόβῳ.
Aberant. Ὡς τὸ adesse σημαίνει ἐνίστε βοηθεῖν, κυρ. παρεῖναι πρὸς τὸ
βοήθειαν παρασχεῖν, οὕτω καὶ τὸ abesse λέγεται περὶ τῶν ἀποσυρομένων
ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ μὴ τὴν βοήθειαν αὐτῶν παρεχομένων.

5. Festinare...parare...hortari...ire...tegere. Ἱστορικὰ ἀπαρέμφ.
καὶ ταῦτα ἰσοδύναμα παρτ. ὀριστ. Ἐσπευδον, παρεσκευάζοντο, προὔτρε-
πον, ἐπορεύοντο, ἐκάλυπτον. Ἡ φράσις obviam ire λέγεται ἐπὶ τε φιλι-

- pulerant, sociis atque amicis auxilia portabant, magisque dandis quam accipiendis beneficiis amicitias parabant.
- 6 Imperium legitimum, nomen imperi regium habebant. Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum erat, rei publicae consultabant; ei vel aetate
7 vel curae similitudine patres appellabantur. Post, ubi regium imperium, quod initio conservandae libertatis atque augendae rei publicae fuerat, in superbiam dominationemque se convortit, immutato more annua imperia binosque imperatores sibi fecere; eo modo minime posse putabant per licentiam insolescere animum humanum.
- 17 VII. Sed ea tempestate coepere se quisque magis extollere

κῆς καὶ ἐχθρικῆς ἐννοίας. Ἐνταῦθα ἐπὶ ἐχθρικῆς=ἀντίον ἰέναι, ὁμοσε χωρεῖν. Ubi propulerant—portabant. Ὁ χρονικός λόγος σημ. ἐπανάληψιν ἐν τῷ παρελ. Παράβ. τὸ τῆς Ἑλλην. «ὅποτε ἔξω τοῦ δεινοῦ γίνονται, πολλοὶ τὸν Κλέαρχον ἀπέλειπον». Ξεν., «ὅποτε τὸν κίνδυνον ἐκπεφευγότες εἶεν, τοῖς συμμάχοις ἐβούθηον». Dandis quam accipiendis beneficiis. Γερουνδ. ἔλξις. Ἀντὶ τοῦ κανονικωτέρου Dando quam accipiendo beneficia. Ἡ ἀφ. σημαίνει τὸ ὄργ. καὶ εὖ ποιῶντες μᾶλλον ἢ εὖ πάσχοντες φιλίας ἐκτῶντο· παράβαλ. Θουκυδ. 2. 40, 4. «οὐ γὰρ πάσχοντες εὖ, ἀλλὰ δρῶντες κτώμεθα τοὺς φίλους».

6. Imperium legitimum κλπ. legitimum (legibus constitutum) εἶναι ἢ οὔτε θεῖω ἢ ἀνθρώπῳ οὔτε λόγῳ κατακτῆσεως ὑπάρχουσα τῷ ἔχοντι νόμιμος ἀρχή, ἀλλὰ δυνάμει τῶν νόμων τῆς πολιτείας καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς νόμοις καὶ σὺν αὐτοῖς ὑφισταμένη, Regium imperium δὲ εἶναι ἡ ἀπεριόριστος ἐντὸς τῶν νόμων δύναμις τοῦ ἐπιτάττειν τοῖς πολίταις ὅ τι ἤθελε νομίση συμφέρον ὁ βασιλεὺς. Imperium ἐκ τοῦ imperare, ὃ ἀντίκειται τὸ parere δηλοῦν τὴν τῶν πολιτῶν πρὸς τὸν ἀρχοντα σχέσιν. Λέγεται δὲ imperium regium καὶ potestas regia, εἰ καὶ ἡ λέξις potestas πλατυτέραν ἔχουσα ἔννοιαν δὲν σημαίνει ἀείποτε ὅ τι τὸ imperium. Rei publicae consultabant. Τὸ consultare μετὰ δοτ. ὡς τὸ consulere, φροντίζειν, μεριμνᾶν. Aetate..similitudine, ἀφ. τοῦ αἰτίου. Patres appellabantur, πατέρες ἐκαλοῦντο.

1. Post....fecere conservandae libertatis atque augendae rei publicae fuerat. Γερουνδ. ἔλξις. Πῶς ἔπρεπε νὰ ἔχη; Ἡ γεν. τοῦ γερουνδ. μετὰ τοῦ ῥήμ. esse πρὸς δῆλωσιν σκοποῦ. In superbiam....convortit. Εἰς δεσποτείαν καὶ ἀλαζονείαν μετετρέπη. Ἐννοοῦνται διὰ τούτων αἱ ἐπὶ Ἰατρ-

magisque ingenium in promptu habere. Nam regibus boni 2
 quam mali suspensiores sunt, semperque eis aliena vir-
 tus formidulosa est. Sed civitas incredibile memoratu 3
 est adepta libertate quantum brevi creverit: tanta cu-
 pido gloriae incesserat. Iam primum iuventus, simul ac 4
 belli patiens erat, in castris per laborem usu militiam
 discibat, magisque in decoris armis et militaribus equis
 quam in scortis atque conviviis lubidinem habebant. Igi- 5
 tur talibus viris non labor insolitus, non locus ullus asper

κυνίου τοῦ Ὑπερφάνου ὠμότητες. Inmutato more. Τί εἶναι γνωστὸν ἐκ
 τοῦ Συντακτικοῦ; Annua...fecero. Ἐνιαυσίους ἀρχάς καὶ ἀνὰ δύο ἀρ-
 χοντας κατεστήσαντο. Ἐννοοῦνται διὰ τούτων οἱ ὕπατοι, οἱ κατ' ἀρχάς
 praetores ἐκλήθησαν. Eo modo, δηλ. si annua imperia binique impe-
 ratores essent. Insolesco, ere. γαῦρος γίνομαι.

§ VII. 1. Ea tempestate. Tempestat ἐκ τοῦ tempus, ὥρα, χρόνος,
 εἶτα οὐρανὸς εὐθδιος, καιρὸς. εἶτα κατ' ἐξοχὴν χειμῶν, θύελλα coepere....
 extollere....promptu habere. Ἠρξάτο ἕκαστος νὰ ἐξαιρηθῆται, νὰ φρονῆ
 ὑπέρτερα τῆς ἑαυτοῦ ἀξίας καὶ τὸ πνεῦμα μᾶλλον νὰ ἐπίδεικνύῃ. Τὰ
 ἐπόμ. ἐξηγοῦσι, διατὶ ταῦτα δὲν ἐγίνοντο καὶ ἐπὶ τῶν βασιλείων. In prom-
 ptu habere = palam ostendere.

2. Nam suspensiores sunt συγκρ. τοῦ suspectus ὑποπτεούμενος. For-
 midulosa ἐνεργητ. ἐνταῦθα ἀλλάχου παθητ. Ἐπίφοβος, φόβον παρέχων.

3. Adepta libertate. Τὸ adepta ἐνταῦθα παθητ., ἐνεργ. adipiscor ἀπο-
 θετ. ἐπιτυγχάνω, τυχοῦσα τῆς ἐλευθερίας. Ἠδύνατο νὰ εἶπῃ adepta
 libertatem. Quantum creverit. Ἐξαρ. ἐκ τοῦ memoratu. Incesserat
 ἀπολ. ὡς ἀνωτέρω τὸ invaserat. Τοσαύτη ἐπιθυμία δόξης εἶχεν εἰσχω-
 ρήσει.

4. Iam primum. Διὰ τοῦ iam ἀπὸ τῶν γενικωτ. μεταβαίνει εἰς τὰ εἰ-
 δικώτερα, τὸ δὲ primum = ut hoc primum dicam, ἵνα τοῦτο πρῶτον
 εἶπω. In castris per laborem usu. Πλαγίως καθάπτεται ἐνταῦθα ὁ Σαλλ.
 τῶν τῆς συγχρόνου Ῥώμης ἡθῶν, διότι πολλοὶ domi, per ignaviam lit-
 teris προτιμῶν νὰ μάθωσι τὰ στρατιωτικά. Magisque...habebant. Σχ.
 κατὰ σύνεσιν, διότι τὰ iuventus = iuvenes, lubidinem = delectationem,
 ἡδονὴν εὐρισκον.

5. Non locus ullus asper. Ἡ ullus ὡς καὶ ἡ quisquam τίθενται ἐν
 ἀποφ. προτάτ. ἡ μὲν ullus ἐπιθετ., ἡ δὲ quisquam οὐσιαστ. Domuerat.
 Κατανικῶ, περιγίγνομαι τινος.

aut arduus erat, non armatus hostis formidulosus: virtus
 6 omnia domuerat. Sed gloriae maxumum certamen inter
 ipsos erat: sic se quisque hostem ferire, murum ascendere,
 conspici, dum tale facinus faceret, properabat. Eas divi-
 tias, eam bonam famam magnamque nobilitatem puta-
 bant. Laudis avidi, pecuniae liberales erant; gloriam in-
 7 gentem, divitias honestas volebant. Memorare possem,
 quibus in locis maxumas hostium copias populus Ro-
 manus parva manu fuderit, quas urbis natura munitas
 pugnando ceperit, ni ea res longius nos ab incepto tra-
 heret.

18-VIII. Sed profecto fortuna in omni re dominatur; ea res
 cunctas ex lubricitate magis quam ex vero celebrat ob-
 2 scuratque. Atheniensium res gestae, sicuti ego aestumo,

6. Inter ipsos. Ἐν ἑαυτοῖς, ἐν ἀντιθέσ. πρὸς τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς. Πρὸς ἑαυτοὺς δὲ περὶ δόξης ἤριζον. sic, οὕτω. Τὰ ἐφεξῆς μέχρι τοῦ volu-
 bant ἀναπτύσσουσιν αὐτήν ταύτην τὴν περὶ δόξης ἔριν. Properabat, μετ'
 αἰτ. καὶ ἀπαρ. ὡς ἐν ἀρχῇ τὸ studere 1. Se hostem ferire=occidere.
 Eas divitias κλ. Ταῦτα πλοῦτον, ταῦτα φήμην ἀγαθὴν καὶ μεγάλην εὐγένε-
 νειαν ἐνόμιζον.

7. Memorare possem.....traheret. Ὑποθ. τοῦ ἀπραγματοπ. quibus
 in locis.....fuderit....ceperit, πλ. ἐρωτ. ἐκ τοῦ memorare. ab incepto,
 ἀπὸ τοῦ ἐγχειρήματος. Τοῦτο δὲ εἶναι τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλ. νὰ πε-
 ριγράψῃ. Νί.....traheret, εἰ μὴ ἀπήγεν ἡμᾶς τοῦτο μακρὰν ἀπὸ τοῦ ἐγ-
 χειρήματος.

VIII. 1. Sed profecto fortuna.... dominatur. Δῆμ. Ὁλυθ. Β'
 «Μᾶλλον δὲ ὄλον ἢ τύχη παρὰ πάντα ἐστὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα».
 Ex lubricitate....quam ex vero. Κατὰ τὸ δοκοῦν μᾶλλον ἢ κατὰ τὸ δίκαιον.
 Μεμφιμοιρία, ὅτι παρὰ τοῖς Ῥωμ. δὲν ὑπῆρξαν ἱστορικοί, ὡς παρὰ τοῖς
 Ἕλλησι, δυνάμενοι τὰ μεγάλα τούτων κατορθώματα ἐπαρκῶς νὰ ὑμνήσωσι.

2. Atheniensium....feruntur. Ταῦτα ἀναπτύσσουσι τὰ sed-obscurat-
 que. Aliquanto, us, a, um, ποσός. Aliquantam pecuniam debeo, ἀρ-
 γυρίον τι ὀφείλω. Aliquanto minor, ἥττων τι. Εἰ καὶ ὁ Θεουκιδ. θεωρεῖ
 (1. 4) τὰ πρὸ αὐτοῦ πολεμικὰ γεγονότα ὑποδεέστερα τῆς φήμης αὐτῶν,
 ὅμως δὲν δύναται τις τὸ αὐτὸ νὰ εἴπῃ καὶ περὶ τῶν μετ' αὐτὸν πολεμι-
 κῶν γεγονότων, ὡς καὶ ξένοι ἱστορικοὶ παραδέχονται. Ἀληθές ὅμως εἶναι,
 ὅτι οἱ τῆς Ἑλλάδος ἱστορικοὶ καὶ δὴ καὶ οἱ τῶν Ἀθηναίων ἐξίσωσαν τοὺς
 λόγους πρὸς τὰ ἔργα.

satis amplae magnificaeque fuere, verum aliquan^o mi-
nores tamen quam fama feruntur. Sed quia provenere 3
ibi scriptorum magna ingenia, per terrarum orbem
Atheniensium facta pro maxumis celebrantur. Ita 4
eorum qui ea fecere, virtus tanta habetur, quantum
ea verbis potuere extollere praeclara ingenia. At po- 5
pulo Romano numquam ea copia fuit, quia pruden-
tissimus quisque maxume negotiosus erat, ingenium
nemo sine corpore exercebat, optumus quisque facere
quam dicere, sua ab aliis bene facta laudari quam ipse
aliorum narrare malebat.

IX. Igitur domi militiaeque boni mores colebantur ; 1

3. Provenere. Το provenio λέγεται ἐπὶ καρπῶν, ὅθεν καὶ proventus
Μεταφορ. ἐνταῦθα ἐπὶ ἀνθρώπων=παρήχθησαν, ἔφυσαν. Ibi=apud eos
scil. Athenienses. Pro maxumis. Ἡ pro πρόθ.=veluti, sicuti, quasi.
Δεικνύεται διὰ τῆς pro, ὅτι τὸ κατηγ. δὲν ἀνταποκρίνεται τελείως πρὸς
τὸ ὑποκείμεν. ἀλλὰ κατὰ τινὰ ὁμοιότητα.

4. Ita=quae cum ita sint. Ἐπαναλαμβάνονται γενικώτερον ὅσα εἶπεν
ὁ συγγραφεύς. Habetur. Θεωρεῖται. Το habetur ἐν τῷ αὐτῇ ἐννοεῖα εἶναι
ἐντονώτερον τοῦ putatur. Extollo-ere, ἐξείρω.

5. At populo R.— fuit. Ἄλλ' ὁ δῆμος τῶν Ῥωμαίων οὐδέποτε εἶχε
τὴν εὐπορίαν ταύτην. Copia=facultas, potestas τὸ ea καθ' ἑλξιν ἀντὶ
τοῦ eius rei scil. tam praeclarorum ingeniorum. Παράθ. ex eo nu-
mero=ex eorum numero (Cat.42.2). Quia-erat. Prudentissimus εἶναι
ὁ διὰ τῆς νοημοσύνης καὶ τῆς ἐμπειρίας ὀρθὴν γνώσιν τῶν πραγμάτων
ἔχων, negotiosus δὲ ὁ περὶ τὰ πολιτικά ἀσχολούμενος κατ' ἀντίθ. πρὸς
τὸν otiosus, ὅστις παντελῶς ἀπέχεται αὐτῶν. Sine corpore. Φράσις συν-
επτυγμ. ἀντὶ τοῦ quin etiam corpus exercebat, χωρὶς νὰ ἐξασκῆ καὶ
τὸ σῶμα ἐν ταύτῳ. Optumus-malebat. Ἡ φράσις μαρτυρεῖ περὶ τοῦ
πρακτικοῦ πνεύματος, ὅπερ διέπνεε πάντας τοὺς ὀρχαιότερους. Ὅντως
ἱστορικοί, ὡς ὁ Φάβιος Πικτωρ καὶ ἄλλοι, συμμετέσχον τῶν διαφόρων πο-
λεμικῶν γεγονότων τῶν καθ' αὐτοὺς χρόνων. Ἀλλὰ τοῦτο δύναται νὰ λε-
χθῆ καὶ περὶ πολλῶν τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐγένοντο ἐπίσης ἐνδοξοὶ
στρατηγοὶ καὶ μεγάλοι συγγραφεῖς.

§ IX. 1. Igitur. Ἐπαναλαμβάνεται ἡ διὰ τῆς § VIII διακοπεῖσα διή-
γησις. Concordia-avaritia. Λέξεις ἀντίθετοι πρὸς ἀλλήλας, διότι ὁ τι ἐπι-
τυγχάνεται διὰ τῆς concordia ἀναίρεται διὰ τῆς avaritia. Ἡ φιλαργυ-

- concordia maxuma. minuma avaritia erat; ius bonum-
 que apud eos non legibus magis quam natura valebat.
 2 Iurgia, discordias, simultates cum hostibus exercebant,
 cives cum civibus de virtute certabant; in suppliciis
 deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant.
 3 Duabus his artibus, audacia in bello, ubi pax evenerat,
 4 aequitate, seque remque publicam curabant. Quarum
 rerum ego maxuma documenta haec habeo, quod in

ρία και ἡ ἀπληστία εἰσὶν αἱ αἰτίαι πασῶν τῶν ἐρίδων και τῶν ἐκ τούτων
 κακουργιῶν. Ius bonumque. Ius εἶναι τὸ νόμοις καθιερωμένον δίκαιον,
 bonum δέ, ὅπερ και aequum ἢ bonum aequum λέγεται, τὸ ἐμφυτον δι-
 καιον (naturalis aequitas).

2. Iurgia. Iurgium ii, λοιδορία, ἔρις. Exercebant, ἤσκουν, ἐπετή-
 δευον. In suppliciis ἀρχ. ἀντὶ τοῦ supplicationibus. Ἐν ταῖς εἰς τοὺς
 θεοὺς ἱκεσίαις και ταῖς ταύταις ἀκολουθούσαις θυσίαις. Domi. Ἀντὶ τοῦ in
 domibus suis, ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς αὐτῶν πράγμασι και δαπάναις. Parci,
 φειδωλοί.

3. Duabus his artibus. Διὰ τῶν δύο τούτων ἐπιτηδευμάτων, ἄτινα
 ἐπεξηγεῖται διὰ τῶν audacia και aequitate. Τὸ aequitate συμπληρωτέον
 διὰ τοῦ in victos. Ἴνα δὲ τοῦτο ὑπονοηθῇ, εἶθηνεν: ubi pax evenerat,
 ἀντὶ τοῦ in pace, ὡς τὸ in bello πρὸς ὃ ἀντιτίθεται. Seque-curabant.
 Ἡ χρῆσις τοῦ que-que εἶναι ἀσυνήθης, μεταχειρίζεται δ' αὐτὴν ὁ Σαλλ.
 πρὸς σύνδεσιν δύο λέξεων, οὐχὶ προτ., ὧν ἡ πρώτη προσωπ. ἀντωνυμ. Ἡ
 ὅλη φράσις εἶναι ἀντὶ τῆς sibi reique publicae consultabant ἢ consu-
 lebant. Περὶ τε αὐτῶν και τῆς πολιτείας ἐφρόντιζον.

4. Maxuma documenta, μέγιστα τεκμήρια, κατηγοροῦμ. τοῦ haec.
 Quod. Ἐπεξήγγ. vindicatum est=vindicatio facta est. Ἐπεβλήθη τι-
 μωρία. In eos. Ἐκείνοις. Qui-pugnaverant, ὅσοι εἶχον πολεμήσῃ πρὸς
 τὸν ἐχθρὸν παρὰ τὴν διαταγὴν ὁ ὕπατος Μάλλιος Τορκουάτος π.χ. και ὁ
 δικτάτωρ Αἰλίας Ποστουμῖος κατεδίκασαν εἰς θάνατον τοὺς ἰδίους υἱούς,
 διότι ἀνευ τῆς τοῦ στρατηγῶ ἀδείας συνεπλάκησαν πρὸς τοὺς πολεμίους.
 Ὁσαύτως ὁ Παπίριος Κούρσιω δικτάτωρ ἤθελε νά τιμωρήσῃ τὸν νικητὴν
 τῶν Σαμνιτῶν Φάβιον Μάξιμον, διότι παρὰ τὴν διαταγὴν αὐτοῦ συνῆψε
 τὴν μάχην. Quam ὁ ὄρ. συγκρ. ἐκ τοῦ saepius συμπληρωτέον quam
 (vindicatum est in eos) qui signa κλπ. Loco cedere, λείπειν τὴν τά-
 ξιν, ὅπερ ἄτιμον θεωρεῖτο. Τὸ pulsi ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ προηγ. revo-
 cati, τὸ δὲ loco cedere πρὸς τὸ qui tardius....excesserant. In pace
 vero ἐν δὲ τῇ εἰρήνῃ, ἀντιτίθ. τῷ προηγ. in bello. Quod (δηλ. docu-

bello saepius vindicatum est in eos, qui contra imperium in hostem pugnaverant quique tardius revocati proelio excesserant, quam qui signa relinquere aut pulsī loco cedere ausi erant; in pace vero quod beneficii quam metu imperium agitabant, et accepta iniuria ignoscere quam persequi malebant.

10-X. Sed ubi labore atque iustitia res publica crevit, reges magni bello domiti, nationes ferae et populi ingentes vi subacti Carthago, aemula imperi Romani, ab stirpe interiit, cuncta maria terraeque patebant, saevire fortuna ac miscere omnia coepit. Qui labores, pericula, dubias atque asperas res facile toleraverant, eis otium, divitiae, optanda alias, oneri miseriaeque fuere. Igitur primo imperi, pecuniae deinde cupido crevit;

menta habeo). Agitabant ἀντὶ τοῦ ἀγᾶbant, ἐξήσκουν. Beneficiis (magis ἐνν.) quam metu. Et accepta-malebant=Καὶ προηροῦντο μᾶλλον συγγιγνώσκειν ἢ τιμωρῆσαι ἐπεξιώντι τὰς ἀδικίας. Ἀντὶ ἀρχειρετ. accepta iniuria ἠδύνατο νὰ ἔχη αἰτία. ἀντικείμε. τοῦ persequi ἢ δοτ. ἀντικείμε. τοῦ ignoscere.

§ X. 1. Reges magni, ὡς ὁ Πύρρος ἐν Ἡπειρῶ, ὁ Σύραξ ἐν Ἀφρικῇ, ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Περσεύς ἐν Μακεδονίᾳ, ὁ Ἀντίοχος ἐν Ἀσίᾳ, ὁ Ἰουγούρθας ἐν Ἀφρικῇ. Domiti (sunt)=subacti (sunt). Ἡ κυρ. πρῶτ. Saevire fortuna ac miscere omnia coepit. Patebant. Κατὰ παράταξιν, ἔνα δειχθῆναι τὸ διαρκῆς τῶν νικῶν ἀποτελέσμα. Ἀντίθετον τῷ patere εἶναι τὸ clausum esse. Παράβ. Θεουκιδ. 2, 41, 4 «πᾶσαν μὲν θάλασσαν καὶ γῆν ἔσβατον τῇ ἡμετέρᾳ τόλμῃ καταναγκάσαντες γενέσθαι».

2. Qui-toleraverant. Ἐπεξήγ. τῶν saevire-coepit. Dubias atque asperas res. Ἐννοεῖ τοὺς ἐν πολέμῳ κινδύνους. Optanda alias. Παράβ. ἄλλως ποθητά. Ἄλλοι γράφουσιν optandae aliis, δηλ. ἄλλοις ἀνθρώποις ἢ τοῖς Ῥωμαίοις εἰθισμένοις τοὺς κόπους μᾶλλον ἢ τοὺς κινδύνους ὑπομένειν. Oneri miseriaeque. Δοτ. τοῦ σκοποῦ.

3. Pecuniae, imperi. Γεν. ἀντικείμε. τοῦ cupido. Ea-fuere. Ἠδύνατο καὶ καθ' ἑλξιν πρὸς τὸ materies τὸ ea νὰ εἶναι θηλ. γένους καὶ ἐπομ. νὰ ἔχη ea....fuit quasi materies, οἷον ὕλη, πηγὴ πάντων τῶν κακῶν.

4 ea quasi materies omnium malorum fuere. Namque
 5 avaritia fidem, probitatem ceterasque artis bonas sub-
 vortit ; pro his superbiam, crudelitatem, deos negle-
 gere, omnia venalia habere edocuit. Ambitio multos
 mortalis falsos fieri subegit, aliud clausum in pectore
 aliud in lingua promptum habere, amicitias inimiciti-
 asque non ex re, sed ex commodo aestumare magisque
 6 vultum quam igenium bonum habere. Haec primo
 paulatim crescere, interdum vindicari ; post ubi conta-
 gio quasi pestilentia invasit, civitas inmutata, impe-
 rium ex iustissimo atque optumo crudele intoleran-
 dumque factum.

11-XI. Sec primo magis ambitio quam avaritia animos ho-
 minum exercebat, quod tamen vitium propius virtutem
 2 erat. Nam gloriam, honorem, imperium bonus ignavus

4. Subvortit, ἀνέτρεψεν. Artis bonas, τὰ καλὰ ἐπιτηδεύματα. Artes γενικῶς εἶναι αἱ ἀγαθαὶ πράξεις (virtutes) καὶ αἱ κακαὶ (vitia). Deos neglegere, habere. Ἐναλλαγὴ ἀπαρεμφ. πρὸς οὐσιαστ. ἀντικείμεν. τοῦ edocuit.

5. Ambitio, ἡ σπουδαρχία. Subegit, ἠνάγκασε. Falsos. Μετ' ἐνεργητ. σημ. ἀντὶ τοῦ fallaces. Aliud clausum habere. Παράβ. τὸ ὑμηρ. «ἐχθρὸς δέ μοι κείνος ὁμῶς Ἄϊδαο πύλησιν, ὅς ἄλλο μὲν φρεσὶ κεῖθη, ἄλλο δὲ εἶπη». Ex re. Ἡ ex δεικνύει τὸ βάθος τοῦ ἐκτιμᾶν. Ἐάν ἐτίθετο ἀπλή ἀφαιρετ., θὰ ἐδηλοῦτο τὸ ὄργανον. Τὰ ἀπαρ. ἀπὸ τοῦ fieri μέχρι τέλους. ἐκ τοῦ subegit. Ex commodo non ex re, οὐχὶ κατὰ τὴν ἀξίαν ἀλλὰ κατὰ τὸ συμφέρον.

6. Crescere-vindicari. Ἀπαρέμφ. ιστορικά. Ἡῤῥανον, ἐτιμωροῦντο. Contagio, onis μίασμα καὶ contagium ii. Quasi pestilentia, ὡσπερ λοιμώδης νόσος. Civitas inmutata, κυρ. πρότ. ὡς καὶ τὸ imperium...factum. Διὰ τούτων ἐννοεῖ τὰς γνωστὰς καταπιέσεις, ἃς ἐξήσκουν οἱ Ῥωμαῖοι στρατηγοὶ ἐν τῇ διοικήσει τῶν ὑποδεδουλωμένων χωρῶν.

§ XI. Exercebat=vexabat, ἐθασάνιζε. Quod...erat. Αὕτη δὲ ἡ κακία ἐν τούτοις ἐγγὺς τῆς ἀρετῆς ἐστὶ. Τὸ propius ἐπίρρ. ὡς καὶ τὸ θετ. prope μετ' αὐτ. ἀλλὰ καὶ μετὰ δοτ.

2. Bonus, ignavus. Τινὲς θέτουσι καὶ τὸν σύνδ. et ὡς ἀπαιτεῖ ἡ ἀνάγκη, ἀλλ' οὐχὶ σπανίως παραλείπεται ἐν τῇ συνδέσει δύο ἀντιθέτων

aeque sibi exoptant ; sed ille vera via nititur, huic quia bonae artes desunt, dolis atque fallaciis contendit. Avaritia pecuniae studium habet, quam nemo sapiens concupivit ; ea quasi venenis malis inbuta corpus animumque virilem effeminat, semper infinita insatiabilis est, neque copia neque inopia minuitur. Sed postquam L. Sulla armis recepta re publica bonis initiis malos eventus habuit, rapere, omnes, trahere, domum alius alius agros cupere neque modum neque modestiam victores habere, foeda crudeliaque in civis facinora facere. Huc accedebat quod L. Sulla exerci-

ἀποτελούντων οἰονεὶ ἴσον τι. Ignavus, ἰ. Νωθὴς, νωθρός, ἄθυμος, κακός. Exoptant sibi. Ποθοῦσι δι' ἑαυτούς. Ille δηλ. bonus. Huic δηλ. ignavo, ἀντί hic, quia ei. Ἡ ἕλιξις διὰ τὸ ῥῆμα τῆς δευτερευούσης προτ. desunt. Nititur καὶ contendit μεταφορ. ἐρείδεται, ἀγωνίζεται.

3. Studium habet. Δηλ. coniuncta est cum studio. τὸ δὲ concupivit ἀντί τοῦ solet concupiscere, εἴωθε φιλεῖν, εἶναι παρακείμε. γνωμικός. Venenis malis. Τὸ venenum σημ. παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. συγγραφῶσιν ὅτι καὶ τὸ medicamen. Διὰ τοῦτο ἐνταῦθα προσετέθη καὶ τὸ malis. Κακῶν δηλητηρίων ἐμπεποτισμένη. Animumque virilem. Καὶ τὴν ἀνδρικήν ψυχὴν. Τὸ virilis δὲν ἀναφέρ. καὶ εἰς τὸ corpus. Infinita. Ἀπέραντος, insatiabilis ἀκόρεστος. Neque....minuitur. Εἶδος ὀξύμωρου σχήματος. οὔτε ὑπὸ τῆς ἀφθονίας οὔτε ὑπὸ τῆς ἐνδεείας ἐλαττοῦται. Ἄφ' οὗ περὶ τῶν ἀντιθέτων copia, inopia λέγεται ὅχι, ἐπίσης λέγεται ὅχι καὶ περὶ τοῦ ὅλου.

4. Recepta re publica. Potitus re publica. Κύριος γενόμενος τῆς πολιτείας. Bonis initiis. Ἐν ᾧ καλὰ ἦσαν αἱ ἀρχαὶ αὐτοῦ. Cum bona essent eius initia δηλ. μετὰ τὰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τρόπαια αὐτοῦ. Malos eventus habuit. Ἐσχέ κακὰς ἐκβάσεις, δηλ. προέγραψε καὶ παράπαν ὀμώματα προσηνέχθη πρὸς τὴν πολιτείαν. Rapere....facere. Ἀπαρέμψ. ἱστορ. = rapiabant....faciebant. Δηλον ὅτι ταῦτα λέγονται περὶ τῆς βδελυρότητος τῶν προγραφῶν.

5. Exercitum....ductaverat = Exercitum Asiaticum ducto θαμ. τοῦ duco = praesum. Nimis liberaliter habuerat = Nimis multa indulgere, ἄγαν πολλὰ χαρίζεσθαι. Huc accedebat. Τοῦτοις προσθετέον. Quod sibi idum faceret. Ἴνα πιστὸν αὐτὸν αὐτῷ καταστήσῃ. Loca amoena voluptaria. Οἱ τερπνοὶ τόποι, οἱ ἡδυπαθεῖς. Ferocis δηλ. bellicosos paratos ad res asperas et labores perferendos.

tum, quem in Asia ductaverat, quo sibi fidum faceret, contra morem maiorum luxuriose nimisque liberaliter habuerat. Loca amoena, voluptaria facile in otio ferocis militum animos molliverant. Ibi primum insuevit exercitus populi Romani amare, potare, signa, tabulas pictas, vasa caelata mirari, ea privatim et publice rapere, delubra spoliare, sacra profanaque omnia polluere. Igitur ei milites, postquam victoriam adepti sunt, nihil reliqui victis fecere. Quippe secundae res sapientium animos fatigant: ne illi corruptis moribus victoriae temperarent.

112 XII. Postquam divitiae honori esse coepere et eas glo-

6. Ibi....insuevit. Ἐνταῦθα ἐσυνήθισεν. Amare, potare. Νὰ παραδιδῶται ταῖς ἡδοναῖς καὶ συμποσίαις. Signa, tabulas. Signum σημ. ἄγαλμα ἢ ἀνάγλυφον ἐξ ἀργύρου, χρυσοῦ, χαλκοῦ, μαρμάρου, ξύλου, ἐλέφαντος πεποιημένον. Tabulae pictae. Αἱ εἰκόνες. Vasa caelata, ἐν οἷς εἰσὶν ἐγγεγλυμμένοι εἰκόνες. Delubra. Τὰ ἱερά. Polluere. Polluo μιáνω τι ἀπτόμενος αὐτοῦ. Τὰ ἀπαρέμφ. πάντα ἐκ τοῦ insuevit.

7. Nihil reliqui v. fecere = nihil reliquere victis, οὐ ἐντονώτερον.

8. Quippe....temperarent. Τὸ quippe κυρίως σημ. πάντως, ἀεὶ δ' ἔπεται αὐτῷ πρότ. αἰτιολ. ἢ ἀναφορ. μετὰ σημ. αἰτιολ. Ἄλλὰ χάριν συντομίας ἤδη παρὰ Κικέρωνι ἐν τῷ συνήθει λόγῳ παραλείπεται τὸ αἰτιολ. μέρος· παράβ. Cic. pro Mil. § 33. movet me quippe lumen curiae. Οἱ δὲ μεταγ. συγγότατα χρωῶνται τῷ quippe ὡς αἰτιολ. μορίῳ, ἀντὶ δηλ. τοῦ enim, quia, quod. Ὁ νοῦς· ὅποτε δὲ αἱ εὐτυχίαι καὶ τῶν σοφῶν τὰς ψυχὰς ἐκθελύουσι, ὥστε νὰ μὴ δύνωνται νὰ ἀντιστῶσιν εἰς τὸ δέλεαρ τῆς τύχης, πολλῶ μᾶλλον (nedum) οἱ διεφθαρμένοι τὴν ψυχὴν οὐχὶ μετρίως χρῆσονται τῇ νίκῃ. Corruptis moribus ἀφ. τῆς ἰδιότ. = qui corruptos mores habent. Tempero κεράννυμι ἐνεργ., εἶτα οὐδ. alicui rei εἶτε ab re φεῖδομαι, εἶτα ἀπέχομαι, οὐ χρωῶμαι.

XII. 1. Postquam....coepere. Ἡ κυρ. πρότ. coepit, τὸ honori δοτ. τοῦ σκοποῦ. Τὸ coepere ἀόρ., τὸ δὲ sequebatur πρτ. διαρκείας, ἐνικῶς δὲ διότι καὶ τὰ τρία gloria, imperium, potentia σημαίνουσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, τὸ potentia. Probro δοτ. τοῦ σκοποῦ. Haberi ἐκ τοῦ coepit ὡς καὶ τὸ hebescere καὶ duci. Probro, ὄνειδος νὰ θεωρῆται. Habeo aliquem alicui rei. Ἐχῶ τινὰ διὰ τινος. Habeo aliquem despiciatui, ludibrio. Καταφρονῶ τινος, ἐμπαίζω τινί. Innocentia ἐνταῦθα ἀφιλοκέρ-
δεα.

ria, imperium, potentia sequebatur, hebescere virtus, paupertas probro haberi, innocentia pro malevolentia duci coepit. Igitur ex divitiis iuventutem luxuria atque 2 avaritia cum superbia invasere: rapere, consumere, sua parvi pendere, aliena cupere, pudorem, pudicitiam, divina atque humana promiscua, nihil pensi neque moderati habere. Operae pretium est, cum domos atque 3 villas cognoveris in urbium modum exaedificatas, visere templa deorum quae nostri maiores, religiosissimi mortales, fecere, Verum illi delubra deorum pietate, 4 domos suas gloria decorabant, neque victis quicquam praeter iniuriae licentiam eripiebant. At hi contra, 5

2. Ex divitiis. Μετά τὸν πλοῦτον καὶ ἔνεκα αὐτοῦ. Ἡ ex σημ. αἰτίαν οὐχὶ ἄμεσον, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἐπενεργούσαν. Invasere iuventutem. Ἐπῆλθον ὡσπερ ἐχθροὶ κατὰ τῆς νεότητος. Luxuria, avaritia, superbia. Ἡ τρυφή, ἡ φιλαργυρία καὶ ἡ ἀλαζονεία. Rapere....habere, ἀπαρέμφ. ἱστορ. Parvi pendere. Pendo aliquid parvi, magni, minoris, nihili, ποσει τιμῶ εἴτε τιμῶμαί τι μικροῦ, ἐλάττονος, οὐδενός, ἐπομένως περὶ οὐδενός ἢ περὶ πολλοῦ ποιῶμαί τι. Pudor αἰσχρόνη. Pudicitia, αἰδημοσύνη. Nihil pensi habeo εἴτε duco neque moderati: φράσις=ἐν οὐδεμιᾷ τιμῇ ἔχω οὐδὲ μέτρον. Δέχεται καὶ ἀντικείμεν. κατ' αἰτία. ὡς neque fas neque fidem pensi habet=οὐδὲν προνοεῖται οὔτε τοῦ ὅσιου οὔτε τῆς πίστεως. Παράβ. V. 6.

3. Operae pretium. Λέγεται καὶ ἀπλῶς operae est ἄξιόν ἐστι, προὔργου ἐστίν. Cum cognoveris παρακ. ὑποτ. ὅτε θά εἶχες γνωρίση. Visere' viso, θαμιστ. τοῦ video ἐπισκέπτομαι.

4. Verum. Ἡ ἀντίθ. οὕτω: αἱ νῦν οἰκίαι καὶ αἱ ἐπαύλεις εἶναι ἀσυκρίτως μείζονες τῶν ναῶν τῶν θεῶν, οὓς ᾠκοδόμησαν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι, ἀλλ' ἐκεῖνοι ᾠκοδόμησαν μὲν μικροὺς τοὺς ναοὺς, ὅμως ἐκόσμησαν αὐτοὺς διὰ τῆς εὐσεβείας. Neque.... eripiebant, οὐδὲ ἀφήρουν ἄλλο οὐδὲν παρὰ τῶν ἡττωμένων ἢ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀδικεῖν. Victis πτώσ. δοτ. Eripio alieni aliquid. Ἀφαιρῶ τινά τι.

5. At...contra. Ζωηρὰ ἀντίθ. Adimere. Ἱστορ. ἀπαρ. = adimebant. Socii δὲν εἶναι οἱ σύμμαχοι, ἀλλ' οἱ ὑποτεταγμένοι λαοὶ χρώμενοι ἰδίους νόμοις, ἀλλ' ἀναγνωρίζοντες τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης, ἢ παρεῖχον ἐν πολέμῳ στρατιωτ. δυνάμεις (auxilia). Quae.... viri. Οἱ πρόγονοι. Το hostibus ἐλλείπει: ἐκ πολλῶν χειρογράφων, ἀλλὰ πρέπει νὰ τεθῇ, ἵνα

ignavissimi homines, per summum scelus omnia ea sociis adimere, quae fortissimi viri victores hostibus. reliquerant : proinde quasi iniuriam facere id demum esset imperio uti

- 1) 3-XIII. Nam quid ea memorem, quae nisi eis qui videre nemini credibilia sunt, a privatis conpluribus
 2) subvorsos montis, maria constructa esse ? Quibus mihi videntur ludibrio fuisse divitiae : quippe, quas honeste habere licebat, abuti per turpitudinem properabant. Sed libido stupri ganeae ceterique cultus non minor incesserat : viri muliebria pati, mulieres pudici-

ἐναργεστέρα γίνηται ἢ ἀντίθ. μεταξύ τῆς ἀγωγῆς τῶν προγόνων καὶ τῆς τῶν συγχρόνων. Οὗτοι ἀφείλον τοὺς συμμάχους ὅσα ἐκεῖνοι ἐκ μεγαλοφυχίας τοῖς ἐχθροῖς κατέλιπον. Proinde quasi. Λέγεται καὶ proinde ac si καὶ proinde atque καὶ proinde ut ὡσπερ ἂν εἶ. Id demum. Διὰ τοῦ id ἐπαναλαμβάν. τὸ iniuriam facere. Συνήθ. δὲ συνάπτει ὁ Σαλλούστ. τῷ id τὸ demum ἢ vero, ἐπίσης τῷ ut. «Idem velle et idem nolle hoc demum vera amicitia est». Παράβ. XX. 4.

XIII. 1. Nam. Αἰτιολ. πρὸτ. παραλειφθεῖσα ὡς εὐκόλως νοουμένη, non dicam plura κλ. A privatis...esse. "Οτι: ὑπὸ πολλῶν ἰδιωτῶν ἀνετράπησαν ὄρη καὶ θάλασσαί, ὀκοδομήθησαν. Constructa esse. "Άλλοι γράφουσι constrata esse. "Άλλ' ἢ γραφῆ constructa φερομένη ἐν τοῖς ἀρίστοις τῶν χειρογράφων πιστοῦται καὶ ἐκ τοῦ XX, 11, in exstruendo mari et coaequandis montibus. Exstruere mare ἢ construere σημ. moles iniicere et superstruere, τὸ δὲ consternere ἀπλῶς iniicere, καταστρωννύναι. Ἡ μανία αὕτη τῶν πλουσίων Ῥωμαίων τοῦ οἰκοδομεῖν ἐν ταῖς θαλάσσαις εἶναι γνωστὴ καὶ πολλαχῶθεν ἄλλοθεν. Παράβ. Horat. Carm. 3. 1, 33. Senec. Epist. 89. 21.

2. Quippe. Περὶ τοῦ quippe παράβ. XI. 7. Per turpitudinem=turpiter, ὡς καὶ ἀνωτέρω per summum scelus, ἀντὶ τοῦ scelerate, admodum scelerate. Ἐν ᾧ ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ μεταχειρίζωνται ταῦτα ἐντίμως, ἔσπυδον νὰ καταχρῶνται.

3. Sed....incesserat. Ἄλλ' εἶχεν εἰσχωρήσῃ. Libido. Ἐπιθυμία. Stuprum, i. Αἰσχρότης. Ganea, ac ἐκ τοῦ gaudeo τόπος ἡδονῶν, ξηνοδοχεῖον κατ' ἀρχάς, εἶτα δὲ δυσώνυμος οἶκος, ἐν ᾧ διαπράττεται πᾶν εἶδος ἀκολασίας. Ἐνταῦθα σημ. μόνον συμπόσια, διότι αἱ λοιπαὶ κακοῦθιαι ἐννοοῦνται διὰ τοῦ ceterique cultus. Non minor. Κατηγ. τοῦ libido. In propatulo habeo aliquid. Ἐν ὑπαίθρῳ ἔχω τι, ἐπομ. παντὶ ἀναπεπτα-

tiam in propatulo habere ; vescendi causa terra mari-
que omnia exquirere ; dormire prius quam somni cu-
pido esset, non famem aut sitim, neque frigus neque
lassitudinem opperiri, sed ea omnia luxu antecapere.
Haec iuventutem, ubi familiares opes defecerant, ad 4
facinora incendebant : animus inbutus malis artibus 5
haud facile lubricinibus carebat ; eo profusius omnibus
modis quaestui atque sumptui deditus erat.

XIV. In tanta tamque corrupta civitate Catilina, id 1
quod factu facillimum erat, omnium flagitiorum atque
facinorum circum se tamquam stipatorum catervas ha-
bebat. Nam quicumque inpudicus, adulter, ganeo manu, 2
ventre, pene bona patria laceraverat, quique alienum

μέμον, οὐχὶ κεκαλυμμένον. Σημειώσαι τὰς φράσεις in propatulo, in du-
bio, in incerto, in extremo κλπ. habere ἢ putare aliquid. Pati...
antecapere. Πάντα τὰ ἀπαρέμφ. ἱστορικά. Opperior aliquid. Προσδοκῶ
τι. Luxu antecapere. Πάντα ταῦτα καὶ πείναν καὶ δίψαν κλπ. προλαμ-
βάνουσι πρὸς τρυφήν τὴν πείναν καὶ δίψαν διὰ τοῦ ἐμέτου, τὴν δὲ ἀνάγκην
τῆς θερμάνσεως διὰ τεχνητῶν ὡσαύτως μέσων, τὸν δὲ κάματον διὰ
τῶν λουτρῶν ἰδίᾳ, ἐν οἷς ὑπῆρχον frigidaria, tepidaria καὶ caldaria.
Παράβ. Ξενοφ. Ἀπομνημ. 2 1. 30. « Ἦτις οὐδὲ τὴν τῶν ἡδέων ἐπιθυ-
μίαν, ἀναμένεις, ἀλλὰ πρὶν ἐπιθυμῆσαι πάντων ἐμπύπλασαι ».

5. Haud facile.... carebat. Οὐχὶ εὐκόλως ἐστερεῖτο, δηλ. βαρέως
ἔφερε τὴν στέρησιν καὶ διὰ τοῦτο παρωζύνητο εἰς τὰ ἐγκλήματα. Eo pro-
fusius. Συμπληρωτέον οὕτω: quo magis carebat eo profusius κλπ.

XIV. 1. Ἐπανέρχεται ἤδη εἰς τὴν ἐν V. 9 διακοπεῖσαν διήγησιν. Τὰ
ἀπὸ τῆς διακοπῆς μέχρι τοῦδε εἶναι περιγραφὴ τῶν ἡθῶν. Ἐνταῦθα δ' ἐπα-
ναλαμβάνει ὁ τι εἶπεν ἐν XI. 1. Τὸ μέγεθος τῆς πολιτείας ἐπήνεγκε καὶ
τὴν διαφθορὰν αὐτῆς. Id quod factu facillimum erat. Προεξαγγέλτ.
παράβ. ἐπεξηγουμένη διὰ τοῦ omnium.... habebat. Factu. Ὑπιὸν ἔ'
προσδιορίζον τὸ facillimum ὡς ἀφαιρ. τοῦ κατὰ τι. Flagitiorum atque
facinorum τὰ ἀφρη. ἀντὶ τῶν συγκεκριμ. = flagitiosorum, facinorosorum
hominum ἢ civium, ὡς τὸ scelus ἀντὶ τοῦ scelerosus ἢ sceleratus.

2. Nam κλπ. Ἐπεξήγγ. τῶν ἀνωτέρω. Inpudicus, ἀναιδής. Ganeo,
onis, ἄσωτος. Adulter, eri, μοιχός. Τὸ manu καὶ ventre ἀναφέρ. εἰς
τὸ ganeo, τὸ δὲ pene εἰς τὸ adulter καὶ inpudicus κατὰ σχῆμα χια-
στόν. Penis, is ἀρ. ἢ πορνεία: τὸ manu = alea τῷ κύβῳ, διότι διὰ τῆς

aes grande conflaverat, quo flagitium aut facinus redimeret, praeterea omnes undique parricidae, sacri legi, convicti iudiciis aut pro factis iudicium timentes, ad hoc quos manus atque lingua periurio aut sanguine civili alebat, postremo omnes quos flagitium, egestas, conscius animus exagitabat, ei Catilinae proximi familiaris que erant. Quod si quis etiam a culpa vacuus in amicitiam eius inciderat, cotidiano usu atque illecebris facile par similisque ceteris efficiebatur. Sed ma-

χειρὸς ῥίπτεται ὁ κύβος. Laceraverat. Ἀντὶ τοῦ dissipaverat, οὗ ἐντωνώτερον. Aes alienum conflaverat. Καὶ ὅστις τὴν οὐσίαν εἶχε ποιήσῃ ὑπόχρεων. Quo flagitium.... redimeret. Πρῶτ. τελ. προσδιορ. τὸ conflaverant = ἵνα ἐξαγοράσῃ τὸ αἴσχος ἢ τὸ ἐγκλήμα χρήμασι διαφθείρων τοὺς δικαστάς.

3. Undique. Ἀναφ. εἰς τὸ omnes. Πάντες οἱ ἀπανταχόθεν συνέρρουσιν. Parricidae. Τὸ parricida ἐνταῦθα ἔχει εὐρύτεραν ἔννοιαν. Δὲν σημ. τὸν πατροκτόνον μόνον, ἀλλὰ πάντα ὅστις τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειαν, ὅπως δὴ ποτε παραβιάζει. Convicti iudiciis. Καταδεδικασμένοι ὑπὸ τῶν δικαστηρίων. Convinco. Ῥημ. δικαστικόν. Ταῦτα συντάσσονται μετὰ γεν. δηλούσης τὸ αἴτιον, δι' ὃ τις ἐγκαλεῖται, καταδικάζεται. Manus lingua. Κατὰ σχῆμα χιαστὸν ἀποδίδονται εἰς ταῦτα τὰ periurio, sanguine. Διὰ μὲν τῆς γλώσσης ἐπιπορεύει τις, διὰ δὲ τῆς χειρὸς ἀποκτείνεται. Postremo = Omnino, ne plura dicam, ut paucis complectar. Consciis animus. Ἀντὶ τοῦ consciencia, ὅπερ ὁ Σαλλούστ. γρη῏ται ἐπὶ κακῆς ἐννοίας = ἔλεγχος συνειδήτος (γαλλ. remords). Exagitabat. Ἐτάραττεν. Εἰ. Διὰ τούτου συγκεφαλαιοῦνται πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω τάξεις τῶν ἀνθρώπων.

4. Quod si. Εἰ δέ. Quis = Aliquis. Μετὰ τὰ μόρια si, nisi, ne, num, ubi, quo, quanto καὶ cum τίθενται αἱ quis, quid ἀντὶ τῶν aliquis, aliquid. A culpa vacuus. Ἀθῶος ἐγκλήματος. Inciderat. Ἐπίτηδες ἔθῃκε τὸ ῥημ. incido, ἵνα δηλώσῃ, ὅτι ἡ φιλία τοῦ Κατιλίνα μετὰ τιμίου ἀνθρώπου καὶ τυχαῖον γεγονός ἦτο καὶ ὡς παγίς ἐχρησίμωσεν, ἐν ἧ ὁ ἀλίσκόμενος διεφθείρατο. Cotidiano usu atque illecebris. Ἐκ τῆς καθημερινῆς συναναστροφῆς καὶ τῶν δελεασμάτων. Par similisque efficiebatur ἴσος καὶ ὅμοιος ἀπέβαινε. Τὸ par ἀναφ. εἰς τὰς πράξεις, τὸ δὲ similis εἰς τὸν χαρακτῆρα.

5. Sed maxime. Ἀλλὰ μάλιστα. Familiaritates. Ὁ πληθ. καὶ διὰ τὴν ἐπανάληψιν τῆς πράξεως καὶ διὰ τὸν πληθυντ. adolescentium. Molles ae-

xume adulescentium familiaritates adpetebat : eorum animi molles aetate et fluxi dolis haud difficulter capiebantur. Nam ut cuiusque studium ex aetate flagrabat, 6 aliis scorta praebere, aliis canes atque equos mercari: postremo neque sumptui neque modestiae suae parcere, dum illos obnoxios fidosque sibi faceret. Scio 7 fuisse nonnullos, qui ita existumarent, iuventutem, quae domum Catilinae frequentabat, parum honeste pudicitiam habuisse ; sed ex aliis rebus magis, quam quod cuiquam id conperitum foret, haec fama valebat.

tate et fluxi. "Άλλοι γράφουσι molles et aetate fluxi. "Άλλοι ἀπορρίπτουσι τὴν λέξιν aetate θεωροῦντες παρέμβλημα. "Άλλ' ἡ λέξις εὐρίσκομένη ἐν πλείστοις χειρογράφοις θεωρητέα ὡς γνησία. Ἐκ δὲ τῶν γραφῶν κρείττων φαίνεται ἡ molles aetate et fluxi, ὥστε τὸ aetate νὰ ἀποδίδῶται καὶ εἰς τὸ molles καὶ εἰς τὸ fluxi. Mollis, μαλακός, ἀδύνατος πρὸς ἀντίστασιν εἰς ἐξωτερικὴν ἐπίδρασιν. Fluxus ἄστατος, ἀνευ σταθερότητος, οἰοεὶ ὡς κύμα φερόμενος.

6. Nam....flagrabat. Διότι ὡς ἐκάστου ἡ κλίσις ἔνεκα τῆς ἡλικίας ἐφλέγετο. Παράβ. Iug. 86. 2. ut cuiusque libido erat καὶ 93. 7. ut cuiusque ingenium erat. Ταῦτα ἐξηγοῦσι τὰ κατωτέρω: aliis...parcere. "Άλλοις μὲν παρεῖχε πόρνας, ὑπὲρ ἄλλων δ' ἐωνεῖτο κύνας καὶ ἵππους. Τέλος οὔτε τῆς τιμῆς οὔτε δαπάνης ἐφείδετο. Τὰ ἀπαρέμφ. ιστορ. Neque modestiae neque sumptui δοτ. τοῦ parcere (ἀντικ.). Δὲν φείδεται τῆς τιμῆς ὁ ἀποβαλὼν τὴν αἰδῶ καὶ μὴ αἰσχυνόμενος τὰ αἰσχιστα ἐργαζόμενος. Dum illos faceret. Οἱ σύνδεσμοι dum, dummodo, modo καὶ ἀρνητ. dum ne, dummodo ne καὶ modo ne (=ἐὰν μόνον) φέρονται πρὸς ὑποτακτ. ἅτε δηλοῦντες σκοπὸν καὶ οὐχὶ πραγματικὸν γεγονός. "Ἡρκει μόνον εὐπειθεῖς καὶ πιστοὺς εἰς ἑαυτὸν νὰ καταστήσῃ.

7. Qui ita existumarent. Ὑποτ. διότι ὑπενν. προηγουμ. δεικτ. tales ἢ eiusmodi qui = ut ei. Πρότ. ἀκολουθ. Quae.... frequentabat ἦτις ἐσύχναζεν, ἐφοῖτα. Περιεμένε τις frequentaret, ἀλλὰ τὸ διὰ τοῦ frequentabat ἐξαγγελλόμενον λέγεται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως διασαφῶντος τὰ ὑπ' ἄλλων λεχθέντα. Parum.... habuisse = Fuisse impudicos sive patheticos. Quam quod....foret. "Άλλ' ἐξ ἄλλων αἰτιῶν μᾶλλον ἢ διότι τοῦτο ἀρκούντως εἶχε γνωσθῆ, ἡ φήμη αὕτη ἴσχυεν. Ἐπέθη ἡ ὑποτ. μετὰ τοῦ αἰτιολ. quod, διότι ἡ αἰτία δὲν εἶναι πραγματικὴ. Compertum λέγεται ὅτι ἐξ ἀσφαλῶν τεκμηρίων γινώσκεται καὶ ἀσφαλῶς ὁμολογεῖται.

1 XV. Iam primum adulescens Catilina multa nefanda
 2 supra fecerat, cum virgine nobili cum sacerdote Vestae,
 3 alia huiusce modi contra ius fasque. Postremo captus
 amore Aureliae Orestillae, cuius praeter formam nihil
 umquam bonus laudavit, quod ea nubere illi dubitabat
 timens privignum adulta aetate, pro certo creditur ne-
 cato filio vacuam domum scelestis nuptiis fecisse. Quae
 quidem res mihi in primis videtur causa fuisse facinoris

XV. 1. Iam primum. Το μὲν iam δεικνύει, ὅτι ἡ διήγησις ἀπὸ γενικωτέρου τινὸς καὶ εὐρυτέρου εἰς μᾶλλον εἰδικὸν σημεῖον τοῦ θέματος εἰσῆλθε, τὸ δὲ primum ἔχει σημ. ὀλοκλ. προτ. = ut hoc primum dicam ut ab hoc primum incipiam. Multa nefanda. Ταῦτα ἐρμηνεύονται ὑπὸ τῶν κατωτέρω cum virgine...fasque. Cum virgine. Ἄγνοεῖται τὸ ὄνομα τῆς παρθένου ταύτης. Cum sacerdote Vestae. Αὕτη ἦτο ἡ Φαβία, ἡ ἀδελφὴ τῆς συζύγου τοῦ Κικέρωνος Τερεντίας, ἣτις κατηγορήθη μὲν ἐπὶ μοιχείᾳ μετὰ τοῦ Κατιλίνα, ἀλλ' ἀπελύθη χάριν τοῦ Κ. Λουτατίου Κατούλου.

2. Postremo = Ne plura dicam. Aureliae Orestillae. Ταύτης ὡς ἐρωμένης τοῦ Κατιλίνα γίνεται μνεία καὶ ἐν XXXV. 3. Pro certo creditur... fecisse. Ἐπειδὴ αἱ λέξεις pro certo εἶναι κατηγ., δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἡ σύνταξ. Catilina pro certo creditur—fecisse. Εἶναι ἄρα ἀνακολουθία ἐνταῦθα, ἣτις ἐγένετο ἕνεκα τῶν παρεμπροσθέντων μετὰ τὸ captus μέχρι τοῦ aetate. Ἐν ᾧ προτίθετο ὁ συγγραφεὺς νὰ μεταχειρισθῇ παθητικὴν σύνταξ., οἷοσι ἐπιλαθόμενος τούτου διὰ τὰς παρεμπροσθούσας λέξεις μετέβη εἰς τὴν ἀπρόσωπον σύνταξιν: pro certo creditur, ὡς βέβαιον θεωρεῖται, πιστεύεται. Adulta aetate. Ὡς λέγεται adultum ver τὸ πέραν τι τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ προσέθον ἔαρ, οὕτω καὶ adulta aetate εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ὑπερβάς ἀκμάζει νεότητι. Nubere. Τοῦ nubo λέγεται ἐπὶ γυναικῶν, συντάσσ. δὲ δοτ. Timens privignum. Τοῦ timens ἀναφέρεται εἰς τὸ ea καὶ αἰτιολογεῖ τὸ dubitabat. Privignus, i (privus-gigno) ὁ τανῶν προγονός. Ἦτο δὲ ὁ privignus οὗτος υἱὸς τοῦ Κατιλίνα ἐξ ἄλλης γυναικός. Scelestis nuptiis. Δοτ. τοῦ ἠθικοῦ αἰτίου, χάριν τῶν κακουργικῶν γάμων.

3. Quae quidem. Αὕτη δὲ γε ἡ πρᾶξις. Facinoris maturandi. Ἐσρουδιακὴ ἔλλξις ἀντὶ τοῦ facinus maturandi. Τοῦ ἐπισπεύσαι τὸ ἐγκλημα, ὅπερ ἐστὶν ἡ κατὰ τῆς πολιτείας συνωμοσία.

maturandi. Namque animus impurus, dis hominibusque 4
infestus neque vigiliis neque quietibus sedari poterat :
ita conscientia mentem excitam vastabat. Igitur color 5
ei exanguis, foedi oculi, citus modo modo tardus in-
cessus : prorsus in facie voltuque vecordia inerat.

16 - XVI. Sed iuventutem, quam, ut supra diximus, illexe- 1
rat multis modis, mala facinora edocebat. Ex illis testis si- 2

4. Dis....infestus = hostis. Ἐνταῦθα ἐνεργητ., ἀλλαχοῦ κεῖται πα-
θητ. = cui aliunde malum impendet. Neque.... poterat. Σχῆμα ὀξύ-
μων κατὰ τὸ ἀ' μέρος neque vigiliis sedari poterat. Περὶ τούτου ὄρα
XI. 3. Conscientia σημαίνει ὅτι καὶ τὸ conscius animus (XIV.2). Ex-
citam τοῦ excieo ἢ excio, ivi ἢ ii, itum ἢ itum ire, ἐκπεπληγμένη.
Vastabat = turpabat et quasi vesanum reddebat.

5. Foedi oculi. Ὁφθαλμοὶ αἰσχρῶς. Incessus. Βάδισμα. Modo modo
ὅτε μὲν, ὅτε δέ. Prorsus = Postremo, ut paucis complectar. Vecor-
dia ae. Ἀφροσύνη, παραφροσύνη.

XVI.4. Sed ὁ σύνδ. εἶναι μεταβ., ἀλλὰ συγχρόνως συνεχίζει τὰ ἀπὸ τοῦ
τέλους τῆς XIV § διακοπέντα. Multis modis. Τινὲς νομίζοντες, ὅτι τοῦτο
προσδιορίζει τὸ edocebat στίζουσι μετὰ τὸ illexerat. Ὁρθότερον ὅμως
νὰ γίνῃ ἢ στίξις μετὰ τὸ multis modis, ἵνα τοῦτο προσδιορίξῃ τὸ ille-
xerat = Ἄω' οὗ κατὰ πολλοὺς τρόπους εἶχε δελεάσῃ, πολλὰ κακουργή-
ματα ἐδίδασκε.

2. Ex illis. Κατὰ σύνεσιν ἀναφέρ. εἰς τὸ περιληπτ. iuventutem. Si-
gnatores ἐλέγοντο οἱ παριστάμενοι γραφομένης καὶ σφραγιζομένης διαθή-
κης. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ψευδῶν τοιούτων, τὸ δὲ falsos κοινὸν ἐπίθ.
τοῦ τε testis καὶ τοῦ signatores. Οἱ διὰ πλαστῶν σφραγίδων πλαστὰς
διαθήκας σφραγίζοντες. Ὁ Κικέρων (Cat. 2. 4. 7) ὀνομάζει τούτους sub-
iectores testamentorum νοθευτὰς διαθηκῶν. Commodare. Ἱστορ. ἀπαρέμφ.
παρεσκευάζεν ἢ παρῆχε τοῖς δεομένοις τοιούτων. Vilia habere, φθῶρα
ἤγετο, περὶ οὐδενὸς ἐποίητο. Τὸ habere δύναται νὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τοῦ
imperabat, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκληπτέον ὡς ἱστορικ. ἀπαρέμφ. ὡς τὸ com-
modare. Ἐκ τῶν ἱστορικῶν δὲ τούτων ἀπαρέμφ. μεταβαίνει εἰς τὸν πα-
ρατατικὸν imperabat, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ (LIV. 4. LX.4). Ubi....adtriverat.
Οἱ σύνδ. ubi, ut καὶ simulac, ὅταν δηλῶσι πράξιν ἐπ' ἀναλαμβάνομένην
ἐν τῷ παρελθόντι, συντάσσ. ὑπερσυντ. ὀριστ., ἢ δὲ κυρ. πρότ. φέρεται
κατὰ παρατατ. ὀριστ. Παράβ. τὸ τῆς ἑλλην. γλώσσης «Κῦρος ἐθήρυσεν,

gnatoresque falsos commodare ; fidem fortunas pericula vilia habere, post, ubi eorum famam atque pudorem attriverat, maiora alia imperabat. Si causa peccandi in praesens minus subpetebat, nihilo minus insontis sicuti sontis circumvenire iugulare : scilicet, ne per otium torpescerent manus aut animus, gratuito potius malus atque crudelis erat.

4 His amicis sociisque confisus Catilina, simul quod aes alienum per omnis terras ingens erat et quod plerique Sullani milites, largius suo usu, rapinarum et victoriae veteris memores civile bellum exoptabant, opprimun-

ὁπότε βούλοιο γυμνάσαι· ἐκυτόν τε καὶ τοὺς ἔππους» (Ξεν. Κ. Π.) = ὁπότε τὴν φήμην αὐτῶν καταστρέψεις. Attero = imminuo.

3. Subpetebat. Subpeto alicui. Προσπίπτω τινί, ὅθεν πρόχειρός εἰμι τινι. Circumvenire-iugulare ἴστωρ. ἀπαρ. Περιεκύκλου, ἔσφαζε, δι' ἐκείνων, οὓς ἐδίδασκε τὸ κακούργεῖν. Sontis sontis ἄχρ. καθ' ἑνικ. ὄνομ. (σίνομαι) ἔνοχος. Scilicet εἰρων. ἐνταῦθα, δηλ. Ne.... animus Τελ. πρὸτ. ἐνέχουσα καὶ αὕτη εἰρωνεῖαν. Ἴνα μὴ ναρκωθῶσιν αἱ χεῖρες καὶ ἡ ψυχὴ. Gratuito=sine ulla causa et fructu, δωρεάν. Potius μᾶλλον. Προηρεῖτο, μᾶλλον δηλ. νὰ κακούργῃ ἔστω καὶ δωρεάν ἢ νὰ μὴ κακούργῃ.

4. Amicis sociisque. Δύνανται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς δοτ. καὶ ὡς ἀφαίρ., διότι τὸ confido συντάσσ. καὶ μετὰ δοτ. καὶ μετ' ἀφαίρ. = Τούτοις τοῖς φίλοις καὶ συμμάχοις πεποιθώς ὁ Κατίλ. Simul προστίθησι νέαν αἰτίαν ἤττον οὐσιώδη τῆς προηγουμένης, ἣτις ἐνταῦθα εἶναι τὸ confisus = quod confidebat. Aes alienum. Χρέος. Per omnis terras = κατὰ πάσας τὰς χώρας τῆς Ῥωμ. κυριαρχίας, ὧν τοὺς κατοίκους ἀπεγόμενον οἱ διοικηταὶ καὶ στρατηγοὶ καὶ ἄλλοι ἄρχοντες δανεῖζοντες ἐπὶ ὑπερόγκοις τόκοις. Περὶ τούτων ὡς καὶ περὶ τῶν πληθείων τῆς Ῥώμης ἠλπίζεν ὁ Κατίλ., ὅτι θὰ ἦσαν σύμμαχοι αὐτοῦ ποθοῦντες μεταβολὴν πραγμάτων ἕνεκα τῆς παρούσης ἀθλιότητος αὐτῶν. Sullani milites. Οἱ veterani, οἵτινες εἶχον πλουτισθῆ διὰ τῶν κτημάτων τῶν προγραφέντων. Largius suo usu. Ἀφειδέστερον τοῖς ἰδίαις χρυσάμενοι. Περὶ τῆς ἀσωτίας τούτων παρὰβ. Cic. in Cat. II, 9, 20. Consilium cepit συνέλαβε τὸ σχέδιον. Opprimundae γεν. ἐκ τοῦ consilium. Εἶναι δὲ γερονδ. ἕλξιν ἀντὶ τοῦ obprimundi rem publicam. Περὶ δὲ τοῦ τύπου obprimundi ἀντὶ τοῦ obprimendi ὄρα Γραμμ. Σεμιτ. § 148 = τοῦ νὰ καταθλίψῃ τὴν πολιτείαν.

dae rei publicae consilium cepit. In Italia nullus exer- 5
citus, Cn. Pompeius in extremis terris bellum gerebat;
ipsi consulatum petenti magna spes, senatus nihil sane
intentus: tutae tranquillaeque res omnes, sed ea prorsus
opportuna Catilinae.

14 XVII. Igitur circiter kalendas Iunias, L. Caesare et C. 1
Figulo consulibus, primo singulos appellare; hortari alios;
alios temptare; opes suas, imparatam rem publicam,
magna praemia coniurationis docere. Ubi satis explo- 2

5. In extremis terris. Ὁ Πομπήιος τῷ 60 π. Χ. ἀποπερατῶν τὸν Μι-
θραδατικὸν πόλεμον διήλθε τὸν Πόντον, τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Ἀλβανίαν,
Ἰβηρίαν, τὰς περὶ τὸν Καύκασον χώρας καὶ τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην.
Ἐκάλουν δὲ ταύτας extremas terras οἱ Ῥωμ., διότι ἤγγουον τὰς πέραν
αὐτῶν. Petenti, δηλ. si peteret, ἐὰν ἐζήτει. Magna spes. Ἀποδ. συμπληρ.
eius (consulatus) obtinendi = μεγάλη ἐλπίς ἔην, εἰ ἐζήτει τὴν ὑπα-
τείαν, νὰ ἐπιτύχῃ αὐτῆς. Nihil sane intentus. Οὐδὲν τούτων (τῶν ὑπὸ
τοῦ Κατιλ. παρασκευαζομένων) αἰσθανομένη. Sane. Ἐπιτείνει τὸ inten-
tus οὐδὲν ἔμελεν. Εἰς τὸ intentus ἐνν. τὸ erat. Sed ea prorsus... Catil-
linae ἀλλὰ ταῦτα πάντα, ἡ ταιαύτη δηλ. τῶν πραγμάτων κατάστασις
πρόσφορος τῷ Κατιλίῳ. Prorsus = Omnino.

XVII. 1. Igitur. Ἀρχεταὶ ὁ συγγραφεὺς ἤδη τῆς διηγήσεως τῆς συνω-
μοσίας, ἧτις εἶναι τὸ κύριον θέμα τῆς ἱστορίας αὐτοῦ. L. Caesare δὲν εἶναι
ὁ μέγας Καῖσαρ, ἀλλ' ἐξάδελφος αὐτοῦ. Consulibus (entibus) ἀφ. ἀπόλ.
Ἐνόματα σημαίν. τάξιν, ἡλικίαν, ἐπιτήδευμα, ἀξίωμα, τίθενται κατ' ὄφαιρ.
ἐννοουμένης πάντοτε τῆς ἀχρήστ. μετοχ. τοῦ esse. Appellare... docere.
Εἶναι πάντα τὰ ἀπαρέμ. ἱστορ. Appellare τῷ λόγῳ προσιέναι τινί. Temptare
ἄλλου ἀπειρεῖστο τὸ tempio ἢ tento ἐπιτατ. τοῦ tendo = ψηλαφῶ,
ἐφάπτομαι. ἐπομ. ἀπειρεῖωμαι. Τὸ appellare εἶναι γενικὴ ἐννοια ἐπεξη-
γουμένη ὑπὸ τῶν hortari, tentare, docere = προσήρχετο καὶ ὠμίλει
πρὸς ἓνα ἕκαστον. Λοιπὸν ἄλλον μὲν προύτρπε νὰ ἔχῃ ἐν νῷ ἢ ἄλλοτε
ἤκουσε περὶ τῆς συνωμοσίας, ἄλλου δ' ἐπειρεῖστο εἰ ἐμμένει πιστός· πᾶσι
δ' ἀνεκοινοῦτο περὶ τῶν ἰδίων δυνάμεων, τοῦ ἀπαρκασιεύου καὶ ἀφυλάκτου
τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἀπὸ τῆς συνωμοσίας ὠφελιμάτων (praemia).

2. Quae voluit. Ἀντὶ τοῦ quae voluerat. In unum.....convocat
ἀντιτίθ. τῷ προηγ. singulos appellare. Necessitudo. Ἀρχαῖκ. τύπος
ἀντὶ τοῦ necessitas. Ἐνταῦθα ἀνάγκη, ἀλλαχοῦ συνήθεια, συγγένεια. Ine-
rat τὸ ῥῆμ. προσήκει μόνον τῷ plurimum audaciae, ἐκ τούτου δὲ ἐν-
νοητέον τὸ erat εἰς τὸ necessitudo κατὰ σχῆμα τὸ λεγόμενον ζεῦγμα.

rata sunt quae voluit, in unum omnis convocat, quibus
 3 maxuma necessitudo et plurimum audaciae inerat. Eo
 convenere senatorii ordinis P. Lentulus Sura, P. Au-
 tronius, L. Cassius Longinus, C. Cethegus, P. et Ser-
 Sullae Ser. filii, L. Vargunteius, Q. Annius, M. Por-
 4 cius Laeca, L. Bestia, Q. Curius; praeterea ex eque-

3. Convenere ἐκεῖσε συνήλθον. Senatorii ordinis ἐκ τῆς τῶν συγ-
 κλητικῶν τάξεως (γεν. διαίρετ. ἢ τῆς ποιότ.). Τὴν τῶν συγκλητικῶν τά-
 ξιν ἀπετέλουν οἱ ἐγγεγραμμένοι ἐν τῷ τῶν συγκλητικῶν καταλόγῳ συν-
 ταττομένῳ ἐπὶ μὲν τῆς βασιλείας ὑπὸ τῶν βασιλέων, ὕστερον δ' ὑπὸ τῶν
 διαδόχων τούτων, τῶν ὑπάτων Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 312 π. X. ἡ σύνταξις τού-
 των ἦν ἔργον τῶν τιμητῶν. Ἴνα δέ τις τελεῖ εἰς τοὺς συγκλητικούς, ἔδει
 νὰ ἔχη ὀρισμένον τίμημα, ὅπερ ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς ἐλευθέρως πολι-
 τείας χρόνοις ἀνέβαινεν εἰς 25 δραχμῶν μυριάδας. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ
 Σύλλα οἱ συγκλητικοὶ ἦσαν 300, ἀύξηθέντες δ' ὑπὸ τούτου εἰς 600 τοσοῦ-
 ται παρέμειναν μέχρι τέλους. P. Lentulus Sura. Οὗτος ἐγένετο ὑπάτος
 τῷ 71 π. X., ἐκβλήθεις δὲ τῆς συγκλήτου opprobrii gratia ἐγένετο
 πραιτωρ τῷ 63. Τὸ Sura εἶναι παρωνύμιον ἀποδοθὲν αὐτῷ δι' αἰτίαν ἦν
 ἀναγινώσκωμεν παρὰ Πλουτ. ἐν βίῳ Κικέρ. 17. P. Antonius. Τὸ πλήρες
 εἶναι P. Antonius Paetus, συμμαθητῆς, συνταμίης τῷ 75 καὶ φίλος τοῦ
 Κικέρωνος. L. Cassius Longinus. Ἄνθρωπος ἀσύνετος. Ὑπῆρξε πραι-
 τωρ τῷ 66 π. X. καὶ ἀντίπαλος τῷ Κικέρωνι ἐν τῇ μεταπορεύσει τῆς
 ὑπατείας. Ὁ Κικέρων (in Cat. 3. 7) σκώπτει αὐτὸν ἐπὶ τῇ πολυσαρκίᾳ.
 C. Cethegus ἀνήκει εἰς τὸ ἔνδοξον γένος τῶν Κορνηλίων, προπετέστερος
 καὶ αὐθαδέστερος καὶ αὐτοῦ τοῦ Κατιλίνα. P. et Servius Sullae. Ἦσαν
 υἱοὶ τοῦ Σερούϊου Σύλλα, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ δικτάτωρος. Τὸν Πόπλιον κα-
 τηγορηθέντα ὑπὸ τοῦ Τορκουάτου ὡς ἐνεχόμενον τῇ συνωμοσίᾳ ὑπερήσι-
 σεν ὁ Κικέρων διὰ τοῦ ἔτι σφωζομένου λόγου «pro Sulla». L. Vargunteius
 ὄρα XXVIII, 1. Qu. Annius. Τὸ πλήρες εἶναι Qu. Annius Chilo (Cic.
 in Cat. 3. 6. 14). M. Porcius Laeca ὄρα XXVII, 4. Ἐν τῇ οἰκίᾳ συνεκάλε-
 σεν ὁ Κατιλίνας τοὺς ὀπαδοὺς τῆς συνωμοσίας. L. Bestia. Δῆμαρχος τῷ
 63 π. X. ὄρα XLIII, 1. Qu. Curius ὄρα XXIII. Εἶναι οὗτος ὁ τῇ ἐρωμένῃ
 Φουλβίᾳ προδοὺς τὰ τῆς συνωμοσίας.

4. Praeterea ex equestri ordine. Πρὸς τούτοις ἐκ τῆς ἱππάδος τά-
 ξεως. Ἡ ἱππὰς ἢ ἱππικὴ τάξις ἀπετελεῖτο κατ' ἀρχάς ἐκ τῶν 18 λόχων
 τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς τῶν Ῥωμαίων συντάξεως τῆς ἀποδιδωμέ-
 νης τῷ Σερούϊῳ Τυλλίῳ. Ἐν πολέμῳ οἱ εἰς τοὺς λόχους τούτους ἀνήκον-
 τες ἱππεῖς ἐπολέμουν ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ λόχῳ καὶ ἐψηροφόρου δὲ ὡσαύ-
 τως ἐν τῷ ἰδίῳ λόχῳ χωρὶς τῶν ἄλλων πολιτῶν, ἀποτελοῦντες ἰδίαν καὶ

stri ordine M. Fulvius Nobilior, L. Statilius, P. Gabinius Capito, C. Cornelius ; ad hoc multi ex coloniis et municipiis, domi nobiles. Erant praeterea complures paulo occultius consili huiusce participes nobiles, quos magis dominationis spes hortabatur quam inopia aut aliqua necessitudo. Ceterum iuventus pleraque, sed ma-⁵ xume nobilium, Catilinae inceptis favebat; quibus in otio vel magnifice vel molliter vivere copia erat, incerta pro certis, bellum quam pacem malebant. Fuere item ea ⁶ tempestate, qui crederent M. Licinium Crassum non

ἐξαιρετόν ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξιν. Τὸ τμήμα τῶν τελούντων εἰς τὴν τάξιν ταύτην ἦτο 10κίς μύρια δραχμῶν. L. Statilius. P. Gabinius Capito. Τὰ δύο ταῦτα ἄγνωστα ὀνόμ. εἶχον ἀναλάβῃ νὰ θέσωσι πῦρ εἰς 12 μέρη τῆς πόλεως. Ὁ 6' καλεῖται ὑπὸ τοῦ Κικέρ. Cimber. (in Cat. 3.3.6) G. Cornelius ὄρα XXVIII. Coloniae. Colonia ἀποικία. Αἱ ἀποικίαι δὲν εἶναι ἢ τμήματα τῆς τῶν Ῥωμαίων πόλεως καί περ ἔχουσαι ἴδιον πολίτευμα, διότι κατακοῦντο ἐκ πολιτῶν, οὗς αὐτὴ ἢ Ῥώμη ἐξέπεμπε (Coloniae civium Romanorum) ἐν χώραις προσηρημέναις αὐτῇ ἢ τόποις στρατηγικοῖς. Εἶχον δ' ὡς εἰκὸς οἱ Colonia πάντα τὰ καθήκοντα καὶ δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου. Municipiis. Municipia ἐλέγοντο αἱ πόλεις, αἵτινες κρατηθεῖσαι πολέμῳ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἶχον παραδοθῆ τούτοις. Οἱ πολῖται τῶν πόλεων τούτων ἦσαν cives sine suffragio, ἔχοντες δηλ. καθήκοντα ἄνευ δικαιωμάτων. Municipia δὲ (munus capio) ἐκαλοῦντο ἐκ τῶν λειτουργιῶν ἃς οἱ πολῖται αὐτῶν ὡς δὴ Ῥωμαῖοι πολῖται ὄφειλον νὰ τελώσιν. Ἡ δὲ ὀρθὴ μετάφρ. τῆς λέξεως θὰ ἦτο μᾶλλον ἰσοτελεῖς.

6. Iuventus pleraque. Το πολὺ τῆς νεολαίας. Inceptis dot. ἀντικ. τοῦ favebat=εὐνοικῶς εἶχε πρὸς τοῦ Κατιλ. τὰ βουλεύματα. Quibus... malebant. Τούτοις δὲ ἐνῶ ἦτο δυνατόν νὰ ζῶσιν εἴτε μεγαλοπρεπῶς εἴτε μαλακῶς, ὅμως προτιμῶν τὰ ἀβέβαια ἀντὶ τῶν βεβαίων, τὸν πόλεμον ἀντὶ τῆς εἰρήνης. Διὰ τούτων ἐπαρκῶς χαρακτηρίζεται ἡ κουφότης τῶν νέων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Copia-erat ἐξήν. Συνεστάθη μετ' ἀπαρ. vivere, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ συνταχθῇ μετὰ γεν. γερονδίου.

7. Qui crederent. Ἡ ὑποτ. διότι ὑπενν. τὸ δεικτ. tales. Πρὸτ. ἀναφορ. ἐπακολουθητικῆ. M. Licinium Crassum. Οὗτος εἶναι ὁ μετὰ τοῦ Καίσαρος καὶ Πομπηίου ἀποτελέσας τὴν πρώτην τριανδρίαν φονευθεὶς ἐν τῷ κατὰ τῶν Πάρθων πολέμῳ τῷ 53 π. X. Quia Gn. Pompeius ἐγένετο λόγος περὶ αὐτοῦ ἐν XVI, 5. Invisus ἐνταῦθα ἐνεργ. ἰρσι dot.=μισῶν αὐτόν, τὸν Γν. Πομπήιον. Συνηθέστερον ἔχει παθητ. σημ. ἀπεχθής. Volu-

ignarum eius consili fuisse ; quia Cn. Pompeius, invisus ipsi, magnum exercitum ductabat, cuiusvis opes voluisse contra illius potentiam crescere, simul confisum, si coniuratio valuisset, facile apud illos principem se fore.

- 1 ~~18~~XVIII. Sed antea item coniuravere pauci contra rempublicam, in quibus Catilina fuit; de qua re, quam verissimum me potero, dicam. L. Tullo, M'. Lepido consulibus, P. Autronius et P. Sulla, designati consules, legibus ambi-

isse. Ἐκ τοῦ crederent δηλ. eum, Crassum. Ἐπίστευον, ὅτι ἐπεθύμει οἰοδῆποτε τὰς δυνάμεις κατὰ τῆς ἐκείνου ἰσχύος νὰ αὐξήσῃ. Simul ὅρα XVI, 4. Si comipuratio valuisset. Εἴ ποτε τὰ τῆς συνωμοσίας, κρατήσῃ. Fore ἐκ τοῦ confisum.

XVIII. 1. Coniuravere. Ἀπλῶς ἠθέλησε νὰ δεῖξῃ τὸ παρελθὸν τῆς πράξεως καὶ ἔθηκεν ἀόρ. ἀντὶ τοῦ ὑπερσ. Conjuraverant, ὅστις περιεμῖνετο μᾶλλον ἐνταῦθα, ἵνα δεῖχθῇ ἡ χρονικὴ σχέσις τῶν δύο συνωμοσιῶν. De qua... dicam. Τινὲς προσθέτουσι τὴν λέξιν re=περὶ οὗ πράγματος, τῆς συνωμοσίας δηλ. Ἄλλοι γράφουσι μόνον de qua, ἀναφέροντες τὸ qua εἰς τὸ conjuravere κατὰ σύνεσιν=de qua conjuratione. Ἐπειδὴ θὰ ἴτο τὸ μόνον χωρίον, ἐν ᾧ ἐκ τοῦ βήμ. κατὰ σύνεσιν μεταβίνει εἰς οὐσιαστ., πιθανὸν ὅτι ἐξέπεσεν ἡ λέξις re. Ὅθεν γραπτέον de qua re. Περὶ τούτου δὲ τοῦ πράγματος, ὡς ἂν δύνωμαι, ἀληθέστατα ἐρῶ.

2. M'=Manilio. Οἱ ἀναφερόμενοι ἐνταῦθα δύο ὑπατοὶ ἐχορημάτισαν τοιοῦτοι τῷ 66 π. X. Designati consules. Ἀποδεδειγμένοι ὑπατοὶ. Ἐλέγοντο designati πάντες οἱ ἄρχοντες πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτῶν εἰς τὴν ἀρχὴν (designati magistratus) Ἐτιμῶντο δ' οὗτοι ὡσεὶ ἴσαν ἐν ἐνεργείᾳ ἀπολαύοντες τῆς ἀσυλίας. Ἡδύναντο νὰ δημοσιεύωσι καὶ διατάγματα, ὧν ὅμως ἡ ἐκτέλεσις ἀνήκεν εἰς τὸ ἐπίον ἔτος, τὸ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν. Ἡρωτῶντο πρῶτοι γνώμην ἐν τοῖς ὄρθροις τὴν αὐτὴν ἀρχὴν καὶ δὴ πρῶτοι πάντων οἱ ὑπατοὶ. Interrogati. Ἐνταῦθα τὸ interrogare ἔχει δικαστικὴν ἔννοιαν (accuso), ἐγκαλῶ. Συνήθως ἐν τοιαύτῃ ἐννοίᾳ συνοδεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ lege ἢ legibus, ἐρωτᾶσθαί τινα (ὑπὸ τοῦ πραιτωρός) ἀνακρίνεσθαι. Ambitus. Γεν. τῆς αἰτίας, τοῦ ἐγκλήματος, ἐπὶ ζητήσῃ ἀρχῆς παρανόμῳ διὰ δεκασμῶν ἢ ἀπειλῶν ἢ ἄλλως πως γινομένη. Περὶ σπουδαρχίας ὑπῆρχον πολλοὶ νόμοι, πάντων ὅμως αὐστηρότατος ἦν ὁ Καλπούρνιος εἰσνεγθεὶς τῷ 67 π. X. Poenas do. Δίκην δίδωμι. Ἡ δὲ τιμωρία ἦν ὅτι prohibiti erant consulatum adire.

tus interrogati, poenas dederant, Post paulo Catilina, pecuniarum repetundarum reus, prohibitus erat consulatum petere, quod intra legitimos dies profiteri nequiverat. Erat eodem tempore Cn. Piso, adulescens nobilis, summae audaciae, egens, factiosus, quem ad perturbandam rempublicam inopia atque mali mores stimulabant. Cum hoc Gatilina et Autronius circiter Nonas Decembris consilio communicato parabant in Capitolio Kalendis Ianuariis L. Cottam et L. Porquatam

3. Pecuniarum r. reus. Παρανόμου ἀργυρολογίας ὑπαίτιος. Ὁ Κατιλίνας εἶχε διοικήσῃ τὴν ἐπαρχίαν Ἀφρικὴν ὡς προπραίτωρ τῷ 67 π.Χ., χρηματίας τῷ 68 πραίτωρ. Ἐν Ἀφρικῇ εἶχε καταθλίψῃ τὸν λαόν διὰ παρανόμων ἀργυρολογιῶν. Ἔτι δ' ἐν Ἀφρικῇ ὄντος αὐτοῦ ἦλθον ἐκεῖθεν εἰς Ῥώμην κατηγοροῦντες αὐτοῦ... ἐπὶ καταχρήσεσιν. Ὅτε δ' ὁ Κατιλίνας ληξάσης τῆς ἐν Ἀφρικῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἦλθεν εἰς Ῥώμην, ἵνα μετέλθῃ τὴν ὑπατείαν διὰ τὸ 65 ἔτος, ἣ σύγκλητος ἐρωτήσαντος τοῦ τότε ὑπάτου ἀπεφάνετο consulatum petendi potestatem ei non esse faciendam, δὲν ἐπιτρέπεται δηλ. τῷ Κατιλ νὰ ζητήσῃ τὴν ὑπατείαν». Διὰ ταῦτα ὁ Κατιλ. (τότε τῷ θέρει δηλ. τοῦ 66) οὐδὲ παρέστη εἰς τὸν τόπον τῶν ἀρχαιρεσιῶν. Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη ἀποτυχία αὐτοῦ. Ἡ δευτέρα ἀποτυχία αὐτοῦ ἐγένετο τῷ 65, ὅτε ὁ Κλώδιος reum repetundarum eum fecit. Τότε ὁ Κατιλ. ὑπόδικος ὢν ἐντὸς τῶν νομίμων 17 ἡμερῶν (tri nundinum) πρὸ τῶν ἀρχαιρεσιῶν δὲν ἤδυνήθη νὰ δηλώσῃ τὴν ὑποψηφιότητα αὐτοῦ profiteri διὰ τὸ ἔτος 64 καὶ ἀπέτυχε καὶ πάλιν. Profiteri nomen, εἴτε ἀπλῶς profiteri. Ἐπαγγέλλεσθαι, παραγγέλλειν, ζητεῖν ἀρχήν.

4. Factiosus. Λέγεται factiosus ὁ ἀνῆκων εἰς factionem στάσιν, αἴρεσιν. Τοιαῦται factiones συνίσταντο καὶ πρὸς ἀγαθοὺς σκοποὺς, οἷοι τῶν παρ' ἡμῖν συλλόγων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀνθρώπων φαύλων σκοπὸν ἐχόντων τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ κόμματος, εἰς ὃ ἀνήκον. Παρὰ Σαλλουστίῳ ἡ λέξις factio ἔχει κακὴν σημασίαν σημαίνουσα ἐταρειάν ἐπὶ κακῷ σκοπῷ συστάσιν. Ὡσαύτως ἡ factiosus δὲν σημαίνει ἀπλῶς τὸν στασιώτην ἀλλὰ τὸν στασιαστικόν. Ad perturb. rempublicam = ad perturbandum rempublicam γερονδ. ἔλξισ. Stimulabant, παρῶξονογ.

5. Kalendis Ianuariis. Καλάνδαις Ἰανουαρίαις. Ἀπὸ τοῦ 153 π. Χ. ὠρίσθη ἡ 1 Ἰανουαρίου ἡμέρα ἀναλήψεως τῶν καθηκόντων τῶν ὑπάτων. Κατὰ ταύτην μετὰ τοὺς συνήθεις οἰωνισμοὺς οἱ ὑπατοὶ περιβληθέντες τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα ἀνῆρχοντο εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἐπομένων καὶ τῶν

consules interficere, ipsi fascibus correptis Pisonem cum exercitu ad obtinendas duas Hispanias mittere. 6 Ea re cognita, rursus in Nonas Februarias consilium 7 caedis transtulerant. Iam tum non consulibus modo, sed plerisque senatoribus perniciem machinabantur. 8 Quod ni Catilina maturasset pro curia signum sociis

ἄλλων ἀρχόντων, τῶν Συγκλητικῶν καὶ ἄλλων πολιτῶν. Ἐκείθεν θύοντες ἀπέπεμπον μὲν τοὺς ἄλλους ἀρχοντας ἐπὶ τὰ ἔργα αὐτῶν, αὐτοὶ δὲ μένοντες αὐτόθι συνεσκέπτοντο μετὰ τῆς Συγκλήτου περὶ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἔδει νὰ ἀχθῆ ἡ κοινὴ τοῦ λατινικοῦ Συνδέσμου ἑορτὴ (Latinae feriae), καὶ κυρώσεις ἄλλων τινῶν τυπικῶν δογμάτων ἀναφερομένων εἰς τὴν δημοσίαν λατρείαν. Fascibus corruptis. Ἀρπάζοντες τοὺς φακέλους τῶν ὑπατικῶν βράβδων, αἵπερ ἦσαν ἐν τῶν τῆς ἀρχῆς σημάτων. Τὰς βράβδους εἶχον μόνον οἱ κυρίως ἀρχοντες, οἱ magistratus cum imperio. Τὸ ποσὸν δ' αὐτῶν ἐδῆλου καὶ τὸ ποσὸν τῆς ἀρχῆς. Οὕτως ὁ μὲν δικτάτωρ εἶχεν 24 φακέλους, οἱ ὑπατοὶ δὲ ἀνὰ 12, οἱ δὲ στρατηγοὶ ἐντὸς μὲν τῆς πόλεως ἀνὰ δύο ἕκαστος, ἐκτὸς δ' αὐτῆς ἀνὰ 6. Consilio communicato ἀφ. ἀπόλ. ἐπὶ ταυτοπρ. ὡς καὶ ἡ προηγ. Fascibus correptis. Τοῦτο γίνεται διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐνεργ. μετοχ. τοῦ πρkm. Ad optinendas Hispanias=ad optinendum duas Hispanias, γερουνδ. ἔλξις, πρὸς κατάληψιν τῶν δύο Ἰσπανιῶν. Ὀλόκληρος ἡ σημερινὴ Ἰβηρικὴ χερσόνησος διηρεῖτο εἰς τὴν Hispaniam citeriorem ἀπὸ τῶν Πυρηναίων μέχρι τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ καὶ εἰς τὴν Hisp. ulteriorem ἀπὸ τοῦ Ἑβρου μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Ἡ πρώτη ἐλέγετο καὶ Ταρρακωνησία, ἡ δὲ δευτέρα καὶ Βαιτικὴ ἢ Λουσιτανία. Τὸ δὲ ὅλον Ἰσπανία.

6. Ea re cognita. Ἀφ. ἀπόλ. ἐπὶ ἑτεροπροσ. Τοῦτου γνωστοῦ γενομένου. Rursus δεικνύει ἐπανάληψιν πράξεως καὶ προσδιορίζει τὸ transtulerant κατὰ πλεονασμόν. Οὕτω λέγεται καὶ rursus redire, prius praecipere, ante praeocupare κλπ. in Nonas Februarias. Εἰς τὴν 5ην Φεβρουαρίου εἶχον ἀναβάλη, ὅτε θὰ συνήρχετο ἡ βουλή.

7. Non modo, sed. Μετὰ τὰ non modo, non tantum, non solum, τίθεται ἀπλῶς sed ἄνευ τοῦ etiam, ὅταν τὸ β' μέρος συνδέηται μὲν μετὰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως πρὸς τὸ α', ἀλλ' ἔχη εὐρυτέραν ἔννοιαν περιλαμβάνον καὶ ἐκείνο ὡς ἐνταῦθα. Consulibus, senatoribus δοτ. ἀντικειμ. τοῦ machinabantur. Ἐτεκαίνοντο ὄλεθρον οὐ μόνον τοῖς ὑπάτοις, ἀλλὰ πλείστοις συγκλητικῶς.

8. Quod ni, εἰ δὲ μή. Maturasset=dare=celerius vel properantius dedisset. Pro curia. Πρὸ τῆς βουλῆς, δηλ. πρὸ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἐκάθητο

dare, eo die post conditam urbem Romam pessimum facinus patratum foret. Quia nondum frequentes armati convenerant, ea res consilium diremit.

19 XIX. Postea Piso in citeriorem Hispaniam quaestor pro praetore missus est, adnitente Crasso, quod eum infestum inimicum Cn Pompeio cognoverat. Neque tamen senatus provinciam invitus dederat; quippe foedum hominem a republica procul esse volebat; simul quia boni complures praesidium in eo putabant, et iam tum potentia Pompei formidulosa erat. Sed is Piso in provin-

3

ή βουλή. Patratum foret. Ἀπόδ. θά ἐξετελεῖτο (ὑπόθ. τοῦ ἀπραγματοπ.) Post conditam urbem ἀντὶ τοῦ post conditionem urbis. Ἡ μετοχή τοῦ παθητ. πρkm. ἀντὶ ῥήματ. ὀνόμ. ἐπὶ τετελεσμένων πράξεων καὶ ἡ τοῦ παθητ. μέλλ. ἐν ταῖς πλαγίαις πτώσ. ἐπὶ οὐπὼ τετελεσμένων, ὡς post Christum natum, ob rem judicandam. Τοῦτο δὲ γίνεται ἐν τῇ λατινικῇ διὰ τὴν ἔλλειψιν καταλλήλων ὀνηματ. οὐσιαστ. Παράβ. καὶ τὸ τῆς Ἑλλην. «Μετὰ Σύλωνα οἰχόμενον» (Ἡρόδ.) κλπ. Quia convenere. Τοῦτο ἐπεξηγεῖται τὸ προηγ. maturasset. Ὁ Κατιλίνος ἀνυπομονῶν ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς σφαγῆς πρὶν συνέλθωσι πάντες. Οἱ ὀλίγοι ἐπιθέμενοι τοῖς συγκλητικαῖς ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῆς ὀλίγης στρατιωτικῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πλήθους. Ea res=id, δηλ. non frequentes convenisse.

XIX. 1. In citeriorem Hispaniam. Εἰς τὴν ἐπὶ ταύτῃ Ἰσπανίαν ἡ Ταρρακωνησίαν. Quaestor pro praetore. Ταμίης ἀντιστράτηγος. Ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς ἐλευθέρως πολιτείας χρόνοις ἡ Σύγκλητος ἐπεμπεν ἐνίστη ἐπὶ τὴν διοίκησιν ἐπαρχίας quaestores pro praetore. Ἄλλ' ἦτο δυνατόν καὶ ὑπὸ τοῦ ἀπίοντος ἡγεμόνος νὰ ἐπιτραπῇ τῷ ταμίᾳ ἡ διοίκησις ἐπαρχίας, ὅστις εἶχε τότε καὶ τοὺς βαβδούχους, τὸ κυριώτατον τῆς ἀρχῆς σύμβολον. Adnitente... Crasso, συνεργουῶντος καὶ τοῦ Κράσσου Quod... cognoverat. Τοῦτο ἐπεξηγεῖται διὰ τῶν ἐπομ. simul quia boni...erat. Ἡ δύναμις τοῦ Πομπηίου τότε εὐρισκομένου ἐν Ἀνατολῇ ἦν ἐπίφοβος. Πολλοὶ ἀγαθοὶ καὶ ὁ Κράσσος ἐνόμιζον ὅτι, ἐὰν ἐπέμπετο ὁ Πείσω ἐν Ἰσπανίᾳ θὰ παρεσκεύαζε δύναμιν ἀξιόμαχον πρὸς τὴν τοῦ Πομπηίου. Τοῦτο καὶ οἱ ἄλλοι λόγοι, ὅτι foedum hominem procul a republica esse volebat εἶναι τὰ αἴτια, δι' ἃ ἡ Σύγκλητος οὐχὶ ἄκουσα εἶχε δώσει αὐτῷ τὴν ἐπαρχίαν.

3. Is Piso, ὁ Πείσω οὗτος, ἐφ' οὗ τοσαύτας ἐλπίδας εἶχον στηρίξῃ εἰ ἐν Ῥώμῃ ἀγαθοί. In provincia. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ περιοδεύων αὐτὴν

cia ab equitibus Hispanis, quos in exercitu ductabat,
 4 iter faciens occisus est. Sunt qui ita dicunt, imperia
 eius iniusta, superba, crudelia barbaros nequivisse pati;
 5 alii autem, equites illos, Cn. Pompei veteres fidosque
 clientis, voluntate eius Pisonem aggressos; numquam
 Hispanos praeterea tale facinus fecisse, sed imperia
 saeva multa antea perpessos. Nos eam rem in medio
 relinquemus. De superiore coniuratione satis dictum.

καὶ οὐχὶ in provinciam δηλ. πορευόμενος (iter faciens) εἰς τὴν ἐπαρ-
 χίαν, iter faciens=in itinere. Quos in exercitu ducebatur, οὓς ἦγεν
 ἐν τῷ στρατῷ.

4. Dicunt. Συνηθεστέρα παρὰ Σαλλουστίῳ ἡ ὅρισι. τῆς ὑποτ. καὶ ἐπὶ
 ἄορ. πραγμάτων. Ἄλλως τε ἐνταῦθα θέλει νὰ δηλώσῃ, ὅτι ἐν τῇ διανοίᾳ
 αὐτοῦ οἱ τοῦτο τὸ ἔγκλημα διαπραξάμενοι εἶναι ὠρισμένοι, ὅπερ καὶ ἐκ
 τῶν κατωτέρω· alii autem, ἐνθα συμπληρωτέον dicunt, ἐναργέστατα
 ἀποδεικνύεται. Τοῦτο δὲ τὸ alii (dicunt) ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ προηγ.
 Sunt qui dicunt. Imperia—pati=ὅτι τὴν ἀλαζονικὴν καὶ ἀπάνθρωπον
 αὐτοῦ ἀρχὴν δὲν ἠδυνήθησαν οἱ βάρβαροι νὰ ὑπομείνωσι.

5. Voluntate eius, δηλ. Pompeji, χαριεῖσθαι τῷ Πομπηίῳ ἠγούμενοι.
 οὐ οἱ ἵππεις ἐκεῖνοι ἦσαν veteres fictique clientes ἀπὸ τοῦ γρόνου, καθ'
 ὃν οὗτος (76—71) ἐπολέμηε ἐν Ἰσπανίᾳ τὸν κατὰ τοῦ Σερτωρίου πόλε-
 μον. Περὰ τῆς τῶν πόλεμον τοῦτον ὁ Πομπηίος ἐπανέφερε τὴν τάξιν καὶ
 διωργάνωσε τὴν ἐπαρχίαν. Clientes. Πελάται. Οὗτοι εἶναι πιθανώτατα
 οἱ ἔκγονοι τῶν ἀπελευθέρων καὶ οἱ δι' οἰονδήποτε λόγον ἐν Ῥώμῃ μετοικι-
 ζόμενοι ξένοι. Τούτων οἱ μὲν προϊστάμενοι ἰσχυρῶν καὶ πλουσίων οἴκων
 ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὸν σύνδεσμον τῶν γενῶν καὶ μετελάμβανον πολιτείας,
 οἱ δ' ἀφανεῖς καὶ πένητες κατέφευγον κατ' ἀνάγκην εἰς τι τῶν γενῶν, ᾧ
 ἐπέτρεπον αὐτοῖς (se in fidem patrociniūque dare ἢ dedere). Προ-
 στάτην δ' εἶχον τὸν τοῦ γένους προστάτην (patronus). Ἡ δὲ σχέσις με-
 ταξὺ προστάτου καὶ πελάτου ἦν οἷα ἡ τοῦ ἐν ἐλευθερίᾳ διάγοντος δούλου
 πρὸς τὸν δεσπότην. Numquam—fecisse. Ὅτι οὐδέποτε τοιοῦτον ἔγκλημα
 διεπράξαντο οἱ Ἰσπανοί. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές, διότι ἐπὶ τῶν Δι-
 θυκῶν πολέμων εἶχον φονεῦση συγγενῆ τινὰ τοῦ Ἀννίθου Ἀσδρούβαν λε-
 γόμενον καὶ ἐπὶ τοῦ πρὸς Κίμβρους πολέμου τὸν προπραίτωρα Λ. Καλ-
 πούρνιον Πείσωνα. Ἀληθεύει ὅμως ἐξ ἄλλου, ὅτι multa imperia saeva
 antea perpessi sunt. Πολλὰς δηλ. ἀδίκους κυβερνήσεις (imperia) ὑπέμει-
 ναν πρότερον.

XX. Catilina, ubi eos, quos paulo ante memoravi, con-
venisse videt, tametsi cum singulis multa saepe egerat,
tamen in rem fore credens univorsos appellare et co-
hortari, in abditam partem aedium secedit, atque ibi,
omnibus arbitris procul amotis, orationem huiuscemodi
habuit :

Ni virtus fidesque vostra spectata mihi forent, ne-
quicquam opportuna res cecidisset ; spes magna, do-
minatio in manibus frustra fuissent ; neque ego per
ignaviam aut vana ingenia incerta pro certis capta-

XX. 1. Tametsi-tamen, ὅρα III. 2. 2. Multa... egerat πολλά εἶχε
διαλεχθῆ, πραγματευθῆ. In rem=utile. Ἐπὶ ὁμοίας ἐνοίας λέγεται ob
rem. Ὅμοιον εἶναι τὸ e re esse. Appellare=oratione adire. Univor-
sos, ὁμοῦ πάντας. Secedit ἴστορ. ἐνεστ. Ἀποχωρεῖ. Omnibus arbitris
procul amotis. Ἄφ. ἀπὸλ. ἐπὶ ταυτοπρ. διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐνεργ. μετχ.
τοῦ πρκ.=Postquam omnes arbitros procul amovit, ἀφ' οὗ πάντας
τοὺς παρευριστικομένους ἀπεμάκρυνεν. Orationem h. habuit=ἔλεξε τοιαύδε
(Θουκ).

2. Ni-cecidisset. Ni κατὰ συγκοπὴν ἐκ τοῦ nisi=εἰ μή. Ὑπόθ. τοῦ
ἀπραγματοποιήτου. Εἰμή ἢ ἀνδρεία καὶ ἢ πίστις ἢ ὑμέτερα εἶχον δοκι-
μασθῆ ὑπ' ἐμοῦ, μάτην ἢ κατάλληλος περίστασις θὰ ἐπαρουσιάζετο. Τὸ
cadere ἐνταῦθα ἀπολύτως=συμβαίνειν, συμπίπτειν. Τὸ oportuna δυνά-
μενον καὶ ἀντὶ ἐπιρρήμ. νὰ ἐκληφθῆ oportune προσδιορίζει ὡς κατηγο-
ροῦμ. τὸ res καὶ ἀντὶ ἐπιρρ. τὸ res=τὸ πρᾶγμα, ἢ περίστασις καταλλή-
λως θὰ συνέπιπτεν, ἢ ἢ κατάλληλος περίστασις θὰ συνέπιπτε, spes.....
fuissent. Πάντα ταῦτα ἐπεξηγοῦσι τὸ res. Spes magna εἶναι αἰ ἀποκο-
παὶ χρεῶν, αἰ προγραφαί. Dominatio, Τυραννίς, δεσποτεία. In manibus
ἀνήκει ὡς ἐπίθ. εἰς τὸ dominatio, ὡς τὸ magna εἰς τὸ spes. Ἀμφοτέρων
κατηγ. εἶναι τὸ frustra=nequicquam, ματαίως. Per ignaviam δὲν εἶναι
ἐπιρρ. ἀλλὰ τὸ ignaviam κεῖται ἀντὶ τοῦ ignavos, ὥσπερ πολλάκις τὸ
injuria κεῖται ἀντὶ τοῦ injustus καὶ τὸ fraus ἀντὶ τοῦ fraudulentus καὶ
ἄλλα πολλά ἀφηρημ. ἀντὶ συγκεκριμένων. Τοῦτο ἐνταῦθα δείκνυται καὶ
διὰ τοῦ vana ingenia : Τὸ δὲ capto θαμιστ. τοῦ capio, θηρῶ. Ignavus
δειλός, οὔτε ἐγὼ διὰ δειλῶν καὶ ἀστάτων ἀνθρώπων θὰ ἐθῆρευον τὰ ἀβέ-
βαια ἀντὶ τῶν βεβαίων. Ταῦτα πάντα ἔχουσι μίαν ὑπόθεσιν τὴν ἐν ἀρχῇ
τοῦ ἑδαφίου Ni virtus κλπ.

- 3 rem. Sed quia multis et magnis tempestatibus vos cognovi fortis fidosque mihi, eo animus ausus est maximum atque pulcherrimum facinus incipere, simul quia vobis
4 eadem quae mihi bona malaque esse intellexi; nam idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est.
5 Sed ego quae mente agitavi, omnes iam antea divorsi
6 audistis. Ceterum mihi in dies magis animus accenditur,

3. Sed quia. Ἀντιτίθεται τὸ πραγματικὸν πρὸς τὸ ἀπραγματοπ. ἀλλ' ἐπειδὴ. Multis et magnis tempestatibus. Ἐν πολλοῖς καὶ μεγάλοις, ὅ. ἐ. χαλεποῖς, καιροῖς. Tempestates=rerum adversarum procellae. Fortis fidosque. Ἀντιτίθ. τοῖς per ingnaviam καὶ ingenia vana. Eō=ideo ideo διὰ ταῦτα. Maximum . . . incipere. Μεγίστῳ καὶ καλλίστῳ ἔργῳ νὰ ἐγγειρήσω. Simul. Προστίθεται ἐπουσιώδης αἰτιολ. Συγχρόνως (ἐτόλμησα νὰ ἐπιχειρήσω κλπ.), διότι κατενόησα, ὅτι ταῦτά καλὰ καὶ ἀγαθὰ καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοὶ εἰσι.

4. Ὅρα 7. b. Tō ea συμφωνεῖ τῷ amicitia καθ' ἑλξιν.

5. Quae-agitavi. Ἡ ἀντωνυμ. δὲν εἶναι ἐρωτημ. ἀλλὰ ἀναφορ. Διὰ τοῦτο ἐξηγέσθη καθ' ὀριστικὴν. Agitare mente, animo, in animo, secum aliquid ἢ de aliqua re. Διανοοῦμαι, διαλογιζομαι τι. Divorsi=singuli alius in alio loco ac tempore. Nōn εἶναι universi.

6. In dies=quotidie. Ὅσημέραι. Animus mihi accenditur=indignor, ἀγανακτῶ. Cum considero. Ὅποτεν σκέπτομαι. Nisi-vindicamus. Nisi ipsi nobis libertatis auctores sumus. Ἐὰν μὴ ἡμεῖς αὐτοὶ παρασκευάσωμεν ἡμῖν τὴν ἐλευθερίαν, διότι ἄλλοι οὐδὲν ὠφελήσουσιν ἡμῖν. Φέρεται καὶ γραφή nosmet ipsos. Ἄλλ' ὁ Σαλλούστ. ἐν τῇ φράσει ταύτῃ ἀείποτε τίθῃσι τὸ ipse κατ' ὄνομαστ. ὡς ὑποκ. τοῦ θέματος. Παράβ. Cat. 44, 2 Jug. 18, 7, 41, 9. κλπ. Vindicare aliquem in libertatem. Ἀντιποιεῖσθαι τινος ὡς ἐλευθέρου, ἐλευθεροῦν τινά. Ἡ φράσις vindicare aliquem in libertatem εἶναι τυπική. Προκειμένου δηλ. δούλος τις ἢ ἀπελευθερος νὰ κτήσῃται τελείαν ἐλευθερίαν, ἐπεισοῖτο εἰδὸς τι πλαστῆς δίκης, καθ' ὃ ἐναγόμενος μὲν ἦτο ὁ δεσπότης τοῦ ἀπελευθερωτέου, ἐνάγων δὲ τρίτος τις (assertor in libertatem) αἰτῶν παρὰ τοῦ ἀρχοντος, ὅπως ἀποφῆνῃται, ὅτι νόμιμος σχέσις δουλείας δὲν ὑπῆρχε τοῦ ἀπελευθερωτέου πρὸς τὸν δεσπότην. Ἡ αἴτησις αὕτη λέγεται vindicatio in libertatem. Συγκατατιθεμένου δὲ τοῦ δεσπότη τοῦ ἀρχων ἐπέκρινε τὴν τοῦ ἐνάγοντος αἴτησιν. Ὁ Κατιλίνας παρίστησιν ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς ἐταίρους ὡς δούλους τῶν ἰσχυρῶν. Tō nos ἐνταῦθα εἶναι αἰτ. ἐνισχυομένη ὑπὸ τε τοῦ met καὶ τοῦ ipsi. Ἀλλὰ δύναται νὰ ἐκληφθῇ καὶ ὡς ὄνομαστ. (ὑποκ. ὡς τὸ ipsi).

quum considero, quae conditio vitae futura sit, nisi nosmet ipsi vindicamus in libertatem. Nam postquam respublica 7 in paucorum potentium ius atque dicionem concessit, semper illis reges tetrarchae vectigales esse, populi, nationes stipendia pendere; ceteri omnes, strenui, boni, nobiles atque ignobiles, volgus fuimus sine gratia, sine auctoritate, eis obnoxii, quibus, si respublica valeret, formidini essemus. Itaque omnis gratia, potentia, honos, 8 divitiae apud illos sunt, aut ubi illi volunt; nobis reli-

7. Paucorum potentium. Δυσμενεῖς λέγονται pauci potentes, ὀλίγοι δυνατοί, ὡσπερ ὀλιγάρχαι ἐν ἐλευθέρῃ πολιτείᾳ δεσπάζοντες. Ius atque dicionem (ὀρθότ. τοῦ ditionem) Αἱ λέξεις jus καὶ dicio ἔχουσι τὴν αὐτὴν σημασ. τιθέμεναι, ἵνα δηλώσωσι τὴν πλήρη ὑποταγὴν καὶ ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ἣν τις ἐπὶ τινος ἔχει. Dare, recipere, concedere, redigere ad jus atque dicionem alicujus. Tetrarchae, Τετράρχαι. Οὕτως ἐκαλοῦντο ὅσοι ἀπολέσαντες τὴν ἰδίαν ἀρχὴν εἶχον βασιλικὴν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν μὴ καλούμενοι ἐν τούτοις ὑπὸ τῆς Ῥωμ. συγκλήτου βασιλεῖς. *Ἡ λέξις εὐρηται πολλάκις συνημμένη τῷ rex. Vectigales, φόρου ὑποτελεῖς. Esse=erant. Stipendium. Stipendia ἐλέγοντο οἱ φόροι οἱ καταβαλλόμενοι εἰσάπαξ ἢ κατ' ἐνιαυτὸν ὑπὸ ἐθνῶν πολέμῳ ἠττηθέντων, vectigalia δὲ οἱ παρ' ἰδιωτῶν ἐκμισθωτῶν δημοσίων κτήσεων ποταμῶν, λιμένων κλπ. Pendere=pendebant. Strenui, boni παρὰθ. τοῦ ceteri omnes=εἰ καὶ ἐσμεν δραστήριοι καὶ ἀγαθοί. Nobiles atque ignobiles. Παρὰθ. εἰς τὸ Strenui, boni. Ignobilis (in nobilis) ἀφανής, ἄδοξος. Volgus, numerus (ὀρ. Ῥεπ. 1, 2, 27) ἀριθμός, φαῦλοι, οὐδενὸς ἄξιοι. Fuimus, δηλαδὴ ὑπῆρξαμεν μέχρι σήμερον καὶ εἴμεθα ἔτι καὶ νῦν. Sine gratia sine auctoritate. Ἄνευ ὑπολήψεως, ἄνευ ἐπιρροῆς. Ταῦτα ἐρμητεύουσι τὸ volgus. Eis obnoxii Ἐκεῖνοις ὑποκαείμενος (obnoxius, ii (ob noxa). Si — valeret. Ταῦτα ἀντιτίθενται τῷ ἀνωτέρῳ paucorum potentium, ἐὰν ἡ πολιτεία ἴσχυε. Formidini. Δοτ. Τὰ βήμ. esse, tribuere, vertere, dare, relinquere, mittere κλπ. πρὸς τῇ δοτ. τοῦ προσ. λαμβάνουσι καὶ ἑτέραν δοτ. κατηγορ. σημαίνουσαν τὸν σκοπὸν, δι' ὃν εἶναι, δίδοται τινί τι. Πρὸς δέος ἦμεν ἄν.

8. Apud illos=Penes illos ἢ in illorum potestate ac manibus. Ubi — Apud quos. Παρὰθ. III. 3. Pericula, repulsas—egestatem. Ταῦτα ἀντιτίθ. κατὰ σειράν τοῖς προηγουμ. Repulsae εἶναι αἱ ἐκλογικαὶ ἀποτυχίαι Repulsam Consulatus fero, ἀποτυχῶν τῆς ὑπατείας. Pericula εἶναι αἱ δικαστικοὶ κίνδυνοι.

- 9 quere pericula, repulsas, iudicia, egestatem. Quae quo-
 usque tandem patiemini, fortissimi viri? nonne emori
 per virtutem praestat, quam vitam miseram atque in-
 honestam, ubi alienae superbiae ludibrio fueris, per de-
 10 decus amittere? Verum enimvero, pro deum atque ho-
 minum fidem! victoria in manu nobis est, viget aetas,
 animus valet; contra illis annis atque divitiis omnia
 consenuerunt. Tantummodo incepto opus est; cetera
 11 res expediet. Etenim quis mortalium, cui virile inge-
 nium est, tolerare potest, illis divitias superare, quas

9. Quousque tandem: Ἀπὸ τῶν λέξεων τούτων ἀρχεται ὁ α' Κατιλι-
 νιακὸς τοῦ Κικέρωνος. Patiemini. Μέλλ. ὄριστ. β' προσ. πληθ. = Μέχρι
 τίνος δὲ σημείου θὰ ὑπομείνητε ταῦτα ἰσχυρότατοι ἄνδρες. Nonne—emori
 Δὲν εἶναι προτιμότερον νὰ ἀποθάνης. Quam amittere. Ἡ ψυχὴν ἀθλιαν
 καὶ ἄτιμον, ἀφ' οὗ ἄλλοτρίας ὑπερηφανίας παίγιον ἤθελες γίνῃ, αἰσχροῦς νὰ
 ἀποβάλλῃς. Ἐν τούτοις φαίνεται ὁ Σαλλούστ. μιμησάμενος τὸν Θουκυδ.
 λέγοντα ἐν 2, 43, 6 « Ἀλγεινότερα γὰρ ἀνδρὶ γε φρόνημα ἔχοντι ἢ μετὰ
 τοῦ μαλακισθῆναι κάκωσις ἢ ὁ μετὰ βώμης καὶ κοινῆς ἐλπίδος ἅμα γιγνώ-
 μενος ἀναίσθητος θάνατος ». Vitam inhonestam. Ζωὴν ἄνευ τιμῶν διὰ τὰς
 repulsas, pericula, iudicia. Inhonestus=Inglorius. Ἄδοξος.

10. Verum enimvero. Ὁρα II. 9. Pro-fidem. Τὸ ἐπιφών. pro ἡ
 proh, ὅπερ δὲν πρέπει νὰ συγγένηται πρὸς τὴν πρόθ. pro, συντάσσ. πάν-
 τοτε μετὰ κλητ. (pro Iuppiter). Συντάσσ. δὲ μετ' αὐτ. μόνον ἐν τῇ φρά-
 σει ταύτῃ. Πρὸς θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Consenuerunt. Senescere μεταφ.
 σημ. debilitari, frangi, minui, ἀσθενῆ γίνεσθαι. Tantum modo. In-
 cepto opus est. Ἀφ. τῆς μετ. τοῦ παθ. προκμ. ἀντι οὐσιαστ. Διὰ τῆς
 μετασφ. δείκνυται, ὅτι ἡ πράξις οὕτω ταχείας ἐκτελέσεως χρήζει, ὥστε
 ἀνάγκη ἦτο νὰ εἶναι τετελεσμένη καὶ παροῦσα. Ἄλλοι ὅμως συγγραφεῖς
 μεταχειρίζονται ἀπαρέμφ. Μόνον ἀνάγκη ἐγγχειρήματος ὑπάρχει. Cetera
 res expediet. Τὰ λοιπὰ ἢ τῶν πραγμάτων φορὰ θὰ φέρῃ εἰς πέρας. Ex-
 pedire, λύειν, ἀπαλλάττειν τινὰ τῶν δεσμῶν, εἰς πέρας ἄγειν, ἀποτελεῖν.

11. Etenim. Καὶ γὰρ τοι. Quis-est κλπ. Ταῦτα δὲν ἀναφέρονται εἰς
 τὰ ἀμέσως προηγούμε. ἀλλ' εἰς τὰ ἐν ἐδαφίῳ 7, ἔνθα λόγος ἐγένετο περὶ
 τῆς ἰσχύος τῶν ὀλίγων δυνατῶν. Nemo tolerare potest in extruendo
 mari. Γερουδ. Ἐλις ἀντι τοῦ ἰν extruendo mare. Περὶ τοῦ πράγμα-
 τος ὄρα XIII, 1. Profundo, προχέω, ἀφειδῶς ἀναλίσκω. quas profundant
 Πρότ. ἀποτελ. Et in montibus coaequandis. Ἀντι τοῦ coaequando mon-
 tes. Ἐλις Coaequo-are ἐξισῶ, ἰσῶ. Nobis deesse. Τὸ ἀπαρέμφ. deesse,

profundant in extruendo mari et montibus coaequandis, nobis rem familiarem etiam ad necessaria deesse? illos binas aut amplius domos continuare, nobis larem familiarem nusquam ullum esse? Quum tabulas, signa, 12 toreumata emunt, nova diruunt, alia aedificant, postremo omnibus modis pecuniam trahunt, vexant, tamen summa lubricine divitias suas vincere nequeunt. At nobis 13 est domi inopia, foris aes alienum, mala res, spes multo asperior; denique quid reliqui habemus praeter miseram a-

ὡς καὶ τὸ superare ἀντιτίθενται πρὸς ἄλληλα, ἐξαρτῶνται δὲ ἐκ τοῦ tolerare. Ἡ τοῦ ἀπαρρέμφ. tolerare σύνταξις μετ' ὄπαρέμφ. εἶναι ποιητικῆ. Res familiaris, ἡ οἰκονομία, οὐσία, τὰ οἰκονομικά. Τίς δύναται νὰ ἀνεχθῆ ἐκείνοις μὲν νὰ περισσεύωσι τὰ χρήματα, ὥστε νὰ ἐξοδεύωσι ταῦτα εἰς οἰκοδόμησιν τῶν θαλασσῶν καὶ εἰς ἐξίσωσιν τῶν ὀρέων, ἡμῖν δὲ νὰ ἐλλείπωσι τὰ χρήματα καὶ πρὸς τὰναγκαῖα; Continuare. Νὰ συνεχῶσιν εἴτε οἰκοδομοῦντες εἴτε ἀγοράζοντες. Larem familiarem. Lares εἶναι οἱ θεοὶ οἱ προστατεύοντες τὰς οἰκογενείας, οἱ ἐφέστιοι Λάρητες. Μεταφ. τὸ Lar λέγεται περὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, = domus περὶ τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν καλῶς καθεστῶσῶν οἰκιακῶν ὑποθέσεων. Ullum = τινά. Ἡ ἀντωνυμ. ullus τίθεται ἐν ἀρνητ. προτάσ. καὶ εἶναι ἐπιθετικῆ. Ὡσαύτως ἐν ἀρνητ. προτάσ. τίθεται καὶ ἡ quisquam, ἀλλ' εἶναι οὐσιαστικῆ. Ἐκεῖνοι δύο καὶ πλείους οἰκίας νὰ συνεχίζωσιν, ἡμεῖς δὲ οὐδαμοῦ = οὐδεμίαν στέγην νὰ ἔχωμεν;

12. Cum — vexant. Ἐτέθη ὀριστ. ἀντὶ ὑποτ., ἐν ᾧ ὁ cum ἔχει παραχωρητ. σημασ., ὡς δεικνύει καὶ ἡ κυρ. πρότ. tamen...nequeunt, διότι πρόκειται νὰ δευχθῆ ὅτι ἤ τε κυρ. πρότ. καὶ αἱ δευτερεύουσαι γίνονται ταυτοχρόνως. Tabulas, signa ὄρα XI καὶ VI. Toreumata. Κυρίως κύπελλα καὶ ἐν γένει μικρὰ ἀντικείμενα φέροντα ἐπὶ τῆς ἐλεφαντίνης ἢ μεταλλίνης αὐτῶν ἐπιφανείας διαφόρους ἀναγλύφους παραστάσεις, λέξις ἑλλην. τορεύματα ἐκ τοῦ τορεῦω. Trahunt, vexant, δηλ. τὰ χρήματα ὡς εὐτελέστατον πρᾶγμα κακῶς μεταχειρίζονται τῆδε κακῆσε διασκορπίζουσιν. Vincere nequeunt. Τὰ χρήματα εἶναι ὥσπερ ἐχθρὸς ἐν πολέμῳ. ὄν κατὰ πάντα τρόπον καταπονοῦσιν, ἵνα νικήσωσιν.

13. Res, spes. Συχνάκις ταῦτα ὑπὸ τῶν συγγραφέων τίθενται ἐν παρατάξει. Res εἶναι ἡ παροῦσα κατάστασις, spes δὲ ἡ προσδοκία τοῦ μέλλοντος. Ἡ παροῦσα κατάστασις κακῆ, ἡ δὲ ἐλπίς πολλῶ σκληροτέρα. Denique. Τοῦτο ὡς καὶ τὸ postremo τίθενται ἐκεῖ ἐνθα διὰ βραχέων καὶ τρόπον τινά διὰ κεφαλαίων τὰ προηγούμε. περιλαμβάνονται. = Τέλος, τί ὑπολείπεται ἡμῖν ἐκτὸς τῆς ἀθλίας ψυχῆς;

44 nimam? Quin igitur expergiscimini? En illa, illa, quam saepe
optastis, libertas, praeterea divitiae, decus, gloria in ocu-
15 suit. Res, tempus, pericula, egestas, belli spolia magni-
16 fica magis quam oratio mea vos hortentur. Vel impe-
ratore vel milite me utimini; neque animus, neque cor-
17 pus a vobis aberit. Haec ipsa, ut spero, vobiscum una
consul agam, nisi forte me animus fallit, et vos servire
magis quam imperare parati estis.

21 1. XXI. Postquam accepere ea homines, quibus mala a-
bunde omnia erant, sed neque res neque spes bona ulla,
tametsi illis quietam movere magna merces videbatur,
tamen postulavere plerique, uti proponeret, quae con-

14. Quin—expergiscimini? Ἀντί ἐντόνου παρακλεύσεως κατά προ-
στακτ. ἐκφερομένης. Igitur expergiscimini. Τί οὖν οὐκ ἐξεγείρεσθε; for-
tuna—posuit. Ἡ τύχη πάντα ταῦτα τοῖς νικηταῖς ἄθλα προῦθηκε.

15. Res, tempus, ἡ περίστασις, ἡ κατάλληλος εὐκαιρία. Egestas, pe-
ricula, spolia. Περὶ τούτων ἐγένετο λόγος ἀλλαχοῦ. Hortentur. Ἄλλοι
γράφουσι hortantur, ἄς παραινέσωσιν ὑμῖν. Hortantur παραινέσωσιν
ὑμῖν.

16. Vel... utimini. Utor χρῶμαι μετ' ἀφ. ἢ δύο ἀφ' ὧν ἡ μία ἀντι-
κειμ., ἢ δ' ἑτέρα κατηγ., ὡς ἐνταῦθα. Milite, imperatore εἶναι κατηγορ.
Neque—aberit. Διτότης ἀντί τοῦ vobiscum aderit μεθ' ὑμῶν παρέσται.

17. Una=κοινῇ. Consul ὡς ὑπάτος. Ἦλπιζεν ὁ Κατίλ. ὅτι θά ἐπε-
τύχανε τὴν ὑπατείαν διὰ τὸ ἔτος 63. Nisi forte. Διὰ τῶν μορίων τούτων
εἰρωνικῶς γίνεται ἄρνησις ἐκείνου ὅπερ δύναται νὰ ἀντιταχθῇ εἰς ὅσα εἶ-
πεν ὁ Κατίλ.=Ἐκτός ἐάν εἴσθε παρεσκευασμένοι ὑμεῖς νὰ δουλεύητε
μᾶλλον ἢ νὰ ἐπιτάσσητε, ὅπερ ἀδύνατον!

XXI, 1. Postquam κλπ. Ἀφ' οὗ ἤκουσαν ταῦτα. Mala abunde. Τὸ
ἐπίρρ. abunde ἀντί τοῦ abundantia, οἷς ἐν ἀφθονίᾳ ἦν πάντα τὰ κακᾶ.
Neque res neque spes, ὅρα XX, 13. ulla, ὅρα XX, 11. Tametsi=εἰ καὶ
Magna merces=μέγα ἄθλον, ἐπομ. μέγα χρῆμα τοσοῦτον, ὥστε αἱ ὑπο-
σχέσεις αἱ διαψιλεῖς ἄλλως νὰ μὴ ἰσοφαρίζωσιν αὐτό, τὸ movere δηλ.
Tamen postulavere Ὅμως ἀπήτησαν: ἀπεδέξαντο ἄρα πάσας τὰς προ-
τάσεις. Τηλικαυτῆ ἦν ἡ φουλότης αὐτῶν. Ut proponeret. Τελ. πρότ. ἐκ
τοῦ postulavere. Τὸ Postulare συντάσσ. μᾶλλον μεθ' ὑποτακτ. καὶ τοῦ
ut ἢ ἀπαρεμφ. προτ. Quae—haberent πλάγια ἐρωτήσεις ἐκ τοῦ pro-

dicio belli foret, quae praemia armis peterent, quid ubique opis aut spei haberent, Tum Catilina polliceri² tabulas novas, proscriptionem locupletium, magistratus, sacerdotia, rapinas, alia omnia, quae bellum atque libido victorum fert. Praeterea esse in Hispania cite-³ riore Pisonem, in Mauretania cum exercitu P. Sittium Nucerinum; consili sui participes; petere consulatum C. Antonium, quem sibi collegam fore speraret, hominem et familiarem et omnibus necessitudinibus circumventum; cum eo se consulem initium agundi facturum.

poneret. Το Conditio ἐξηγεῖται διὰ τῶν ἐπομ. praemia, opis, spei. Ubique=quid opis et ubi, quo loco, δηλ. haberent. Εἶναι δηλ. δύο προτάσ. συνημμέναι εἰς μίαν. Opis εἶναι αἱ παροῦσαι δυνάμεις, οἱ πόροι καὶ ἀντιτίθ. τῷ spes ὡς τὸ res.

2. Polliceri=pollicebatur, ἱστορ. ἀπαρ. Tabulas novas. Πολλάκις παρὰ Ῥωμ. οἱ ὑπέρογκοι τόκοι ἐγένοντο αἰτία τῆς διὰ νόμων ἐλαττώσεως τῶν χρεῶν ἢ καὶ παντελοῦς αὐτῶν καταργήσεως. Ὁσάκις τοιοῦτό τι ἐνηργεῖτο ὑπὸ τῆς πολιτείας οἱ δανεισταὶ ἐτροποποιοῦν τὰ βιβλία αὐτῶν καλούμενα τότε tabulae novae. Proscriptionem, προγραφὴν. Πρῶτος ὁ Σύλλας ἐπενόησε τὸ εἶδος τοῦτο τῆς τιμωρίας τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ Μαριανῶν φρονέσας κατὰ τὴν ἱστορίαν 50,000 ἐν Ῥώμῃ. Τὰς οὐσίας τῶν προγραφομένων κατελάμβανον οἱ φίλοι τοῦ ἰσχυροῦ. Locuples etis=plenus loci, agrī, Πλούσιος, πολυκτημόν. Alia omnia=cetera omnia, ἕνα μὴ λέγων διατρίβω. Quae=fert, ὅσα ὁ πόλεμος ἢ ἡ ἐπιθυμία τῶν νικητῶν συνεπάγεται.

3. Esse Ἐκ τοῦ dicebat, ὅπερ ἐνυπάρχει ἐν τῷ polliceri. Κατὰ τοῦτο ἡ Λατινικὴ μιμεῖται τὴν Ἑλληνικὴν. Πολλάκις δηλ. ἐκ ῥήμ. προηγουμ. προτάσ. ἐνέχοντος ἔννοιαν λεκτικὴν ἔννοεῖται ἐν ἐπομ. προτάσει τὸ ἔφη, ἔλεγε κλπ. λατ., dicebat, ἐξ οὗ πρέπει νὰ ἐξαρτηθῇ τὸ ἐν τῇ προτάσει ταύτῃ ἀπαρέμφ. Πρὸς τούτοις ἔλεγεν ὅτι ἦτο in Mauretania ἐν τῇ Μαυριτανίᾳ ἢ Μαυρουσίᾳ. Μαυριτανία εἶναι τὸ ἀρκτικὸν μέρος τῆς Ἀφρικῆς, τὸ νῦν καλούμενον Μαρόκκον. P. Sittium Nucerinum. Πιεζόμενος οὗτος ὑπὸ πολλῶν χρεῶν κατ' ἀρχὰς εἶχεν ἔλθῃ εἰς Ἰσπανίαν, ἔπειτα δὲ εἰς Ἀφρικὴν, καὶ ἐκεῖ μεγάλην δυνάμιν μισθοφόρων συλλέξας πολλοῖς βασιλίσκοις πρὸς ἀλλήλους πολεμοῦσιν ἐβοήθησε μεγάλην δόξαν ἀνδρειοτάτου στρατηγοῦ κτησάμενος. Μετὰ ταῦτα κατὰ τὸν ἐν Ἀφρικῇ πόλεμον τοῦ Καίσαρος ὡσαύτως οὐχὶ μικρὰς ἀξίας ἦσαν αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. Consilii—

4 Ad hoc maledictis increpabat omnis bonos, suorum unumquemque nominans laudare ; admonebat alium egestatis, alium cupiditatis suae, compluris periculi aut ignominiae, multos victoriae Sullanae, quibus ea prae-
5 dae fuerat. Postquam omnium animos alacris videt, cohortatus, ut petitionem suam curae haberent, conventum dimisit.

129 XXII. Fuere ea tempestate, qui dicerent, Catilinam, oratione habita, quum ad ius iusiurandum popularis sceleris sui adigeret, humani corporis sanguinem vino

participes, τοῦ ἑαυτοῦ βουλευµατος μέτοχοι G. Antonium. Ἦτο υἱὸς τοῦ ῥήτορος Μάρκου Ἀντωνίου, τοῦ τριάνδρου Ἀντωνίου θεῖος, συνεταῖρος τοῦ Κικέρωνος ἐν τῇ ὑπατείᾳ, ἄνθρωπος ἀσωτος καὶ τὰ ἤθη ἐξωλέσστατος. Quem—speraret. Ἡ ἀναφ. πρότ. ἐτέθη καθ' ὑπότ., διότι ἐκφράζει τὸ διανόηµα οὐχὶ τοῦ συγγραφέως ἀλλὰ τοῦ Κατιλ. Necessitudinibus=ὑπὸ ἀναγκῶν χρηµατικῶν ὅρα XVII. 2. Agundi, γεν. ἐκ τοῦ initium, ἐνταῦθα τὸ agere=rebus strenue gerendis intentum esse.

4. Maledictis increpabat="Γόρσοι καθήπτιστο" incrēpo, ui, itum καὶ āvi, ātum, āre. Laudare...admonebat. Ἐκ τοῦ παρατ. increpabat μεταθινεῖ εἰς τὸ ἱστορ. ἀπαρέμφ. καὶ ἐκ τούτου πάλιν εἰς τὸν παρατατ. Nominans=Nominatim. Cupiditatis suae. Ἀνεμίμησκειν ἄλλον μὲν τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ (τοῦ alius) οὐχὶ βεβαίως τοῦ Κατιλ. Periculi aut ignominiae. Κίνδυνος ἦτο ἐξ ἐπικειµένης κατηγορίας, ἀτιμία δὲ ἐκ γεγεννηµένης ἤδη καταδίκης. Multo, οὗτοι εἶναι οἱ veterani, οἵτινες περιπαθῶς ἀνεμίμησκοντο τῆς Συλλανῆς νίκης, ἐξ ἧς οὗτοι πλεῖστα εἶχον ὠφελήθη. Praedae dot. τοῦ σκοποῦ πρὸς λείαν.

5. Postquam—videt. τὸ postquam παρὰ Σαλλ. μετὰ τῶν verborum sentiendi καὶ ἰδίᾳ μετὰ τοῦ videre συντάσσει. μετὰ ἐννεστ. Eorum animos alacris.=Ἀφ' οὗ εἶδε τὰ πνεύµατα αὐτῶν πρόθυµα (προθύμως ἀποδεχοµένους τὰ λεχθέντα). Ut—haberent. Τελ. πρότ. ἐκ τοῦ Cohortatus. Συντάσσει. τὸ hortor καὶ μετ' ἀπαρέμφ. Παραινέσας ἵνα τὴν αἵτησιν αὐτοῦ διὰ φροντίδος (curae dot.) ἔχωσιν. Consilium dimisit διέλυσε τὸν σύλλογον.

XXII. 1. Qui dicerent=Tales qui dicerent. Oratione habita. Ἀφ. ἀπάλ. ἐπὶ ταυτοπροσ. Postquam habuit orationem. Orationem habeo, ποιῶμαι λόγον ἀγορεύω, ἀγορεύσας jus iurandum γεν. juris iurandi (jus iuro) ὅρκος. Adigere aliquem iusiurandum ἢ ad iusiurandum ἢ

permixtum in pateris circumtulisse ; inde quum post 2
 execrationem omnes degustavissent, sicut in sollempni-
 bus sacris fieri consuevit, aperuisse consilium suum,
 atque eo[dictitare]fecisse,quo inter se magis fidi forent,
 alius alii tanti facinoris conscii. Nonnulli ficta et haec et 3
 multa praeterea existumabant ab iis, qui Ciceronis
 invidiam, quae postea orta est, leniri credebant atroc-
 itate sceleris eorum, qui poenas dederant. Nobis ea res 4
 pro magnitudine parum comperta est.

jurejurando, ὀρκίζειν τινά. Popularis sceleris=socios sceleris, ὅπερ
 εὐρήται ἐν τισι χειρογράφοις. "Ὅτε ἐπειράτο εἰς ὄρκον νά ὑπαγάγη τοὺς
 ἐταίρους τοῦ κακούργηματος αὐτοῦ. Sanguinem παράβ. Πλουτ. Κικέρ.
 κεφ. I'.

2. Inde=Ex ea potione. Ἐκ ταύτης τῆς πόσεως. Post execrationem
 =Postquam se ipsos omnesque, qui coniurationem proderent, exse-
 craverant, diras imprecati.=Ἄφ' οὗ ἐαυτοὺς καὶ πάντας, ὅσοι τὴν συν-
 ωμοσίαν ἤθελον προδώσῃ κατηράσαντο τὰς Ἐρινύς ἐπεκαλεσάμενοι. Si-
 cuti in sollempnibus sacris. "Ὡσπερ ἐν τοῖς νομιζομένοις ἱεροῖς. Con-
 suevit. Κεῖται ἀπροσ. ὡς πολλάκις τὸ solet ἄνευ τοῦ fieri συνήθως
 εἶωθε, φιλεῖ γίνεσθαι. Consilium suum, δηλ. coniurationis faciundae
 Atque eo-fecisse. Τὸ dictitare εἶναι παρέμβλημα καὶ ὡς τοιοῦτον πρὸς-
 πεὶ νά τεθῆ ἐντός ἀγκυλῶν. "Ἄλλως εἶναι ἢ ἴστωρ. ἀπαρ.=dictitabant,
 ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται τὸ fecisse, ἔλεγον ὅτι τούτου ἕνεκα eo fecisse, ἔκκ-
 μεν, ἢ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ fecisse.=Καὶ ἔλεγον ὅτι διὰ τοῦτο ἔκκμεν αὐ-
 τοὺς νά ἐπαναλάβωσι (dictitare) τὴν execrationem. Ἄλλ' οὐδὲτέρα
 τούτων τῶν ἐκδοχῶν φαίνεται τοσοῦτον πιθανή, ὅσον ἡ πρώτη.=Καὶ τοῦτο
 διὰ τοῦτον τὸν λόγον ὅτι ἐποίησεν ἔλεγον=(dicerent). Fecisse."Ἄνευ ἀντι-
 κειμ. Δὲν ἀναφέρ. εἰς τὸ aperuisse cons. s. ἀλλ' εἰς σύμπασαν τὴν πρᾶ-
 ξιν καὶ τῆς προσφορᾶς τοῦ ἀνθρωπίνου αἵματος καὶ τῆς ἀποκαλύψεως
 τῆς συνωμοσίας. Quo—forent, "Ἰνα μᾶλλον πιστοὶ πρὸς ἀλλήλους ὦσι,
 Alius...conscii=Alius alium conscientiae socium habentes.=Ἄλ-
 λος ἄλλον κακοῦ συνειδότες σύμμηχρον ἔχοντες.

3. Invidiam. "Ὅρα VI, 3. Quae postea, "Ὅπερ (μῖσος) μετὰ ταῦτα
 ἠγέρθη. Κατὰ τοῦ Κικέρωνος ἐξηγέρθη μῖσος, ὅτε κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ
 ἐφρονεῦθησαν 5 τῶν συνωμοτῶν.

4. Nobis—comperta est. Ἡ αὐτὴ ἔννοια ἀπαντᾷ καὶ ἐν XIV 7. Ἡμῶν
 τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἀνυπόλητος τοῦ μεγέθους αὐτοῦ ὀλίγον ἐγένετο γνωστόν.

1²³ XXIII. Sed in ea coniuratione fuit Q. Curius, natus
 haud obscuro loco, flagitiis atque facinoribus coopertus,
 2 quem censores senatu probri gratia moverant. Huic
 homini non minor vanitas inerat, quam audacia; neque
 reticere, quae audierat, neque suamet ipse scelera oc-
 cultare, prorsus neque dicere neque facere quicquam
 3 pensi habebat. Erat ei cum Fulvia, muliere nobili, stu-
 pri vetus consuetudo; cui quum minus gratus esset,
 quia inopia minus largiri poterat, repente glorians ma-
 ria montisque polliceri coepit et minari interdum ferro.

XXIII. 1. In ea conjuratione. Διὰ τούτων δὲν ἐννοεῖται ἡ συνέλευσις, περὶ ἧς εἶπεν ἐν § XVII, 2. XX καὶ XXI, ἀλλ' ἡ πᾶσα συνωμοσία, περὶ ἧς πραγματεύεται τὸ βιβλίον. "Οθεν in ea conjuratione=in conjuratorum numero. Flagitiis coopertus. Τοιοῦτοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ τοῦ Κατιλ. ὀπαδοὶ coopertus κεκαλυμμένος, ἔμπλεως. Λέγεται περὶ τῶν κατε-
 χομένων εἴτε ὑπὸ βαρειῶν καὶ ἐπαχθῶν περιστάσεων εἴτε ὑπὸ ἀτιμιῶν καὶ αἰσχῶν. Quem... moverant ὃν οἱ τιμηταὶ εἶχον ἀποβάλλῃ τῆς συγκλήτου ἕνεκα αἰσχύος. Ἡ ἀρχὴ τῶν τιμητῶν censorum κατεστάθη τῷ 443. Ἐξε-
 λέγοντο κατ' ἀρχάς ἐκ τῶν πατρικίων, εἶτα δὲ καὶ ἐκ τῶν πληβείων. Κύριον ἔργον εἶχον τὴν τίμησιν (census). Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ προΐοντι προσανέ-
 λαθον καὶ ἕτερα ἔργα, ὧν ἐν ἧν καὶ ἡ lectio senatus. Ἐπειδὴ δ' εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἀντικαθιστώσι διὰ τῶν ἀρίστων τοὺς ἀποθνήσκοντας τῶν συγ-
 κλητικῶν, ἐπεζέτειναν τοῦτο ἐξαλείφοντας ἐκ τοῦ καταλόγου πάντα ἔνοχον ἀμαρτήματι τι-
 νι καταισχύοντι κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν τὸ τοῦ συγκλητικοῦ ἀξίωμα (senatu movere). Ἐπραττον δὲ τοῦτο παραγράφοντας τῷ ἀπα-
 λειπτέῳ ὀνόματι σημειῶν τι (nota censoria), ᾧ ὑπέγραφον τὴν αἰτίαν (Subscriptio censoria) Opus censorium ἐλέγετο ὅλη ἡ πρᾶξις, ἐξ οὗ καὶ opus censorium committere [Cic. de orat. II § 367].

2 Vanitas, ἐλαφρότης, ἐπιπολαιότης, Audacia, θρασύτης, τόλμη. Ἦν ἐπίσης ἐπιτόλαιος καὶ θρασύς. Suamet. Τὸ μετ τῶν κτητικῶν ἢ προσωπ. ἄντωνυμ. τιθέμενον ἐπιτείνει τὴν δύναμιν αὐτῶν. Ἦ δὲ ἄντωνυμ. ipse ἡδύ-
 νατο καὶ νὰ παραλειφθῇ, ὅσῳ ὅμως τίθεται, τίθεται κατ' ὄνομαστ., οὐ-
 δέποτε κατ' αἰτία. ἐξαίρουσα τὴν τοῦ ὑποκειμ. ἔννοιαν. Prorsus=pro-
 stemo=ne plura dicam. Quicquam... habebat. Περὶ τῆς φράσεως ἰδὲ ἐν § V, 6.

3. Stupri consuetudo. Αἰσχρότης παλαιὰ οἰκειότης. Quum—esset Αἰτιολ. πρότ. Maria montisque. Παροιμιωδῶς ταῦτα πρὸς δῆλωσην ὑπο-

ni sibi obnoxia foret, postremo ferocius agitare, quam solitus erat. At Fulvia, insolentiae Curi caussa cognita, 4 tale periculum reipublicae haud occultum habuit, sed sublato auctore de Catilinae coniuratione, quae quo- 5 que modo audierat, compluribus narravit. Ea res in primis studia hominum accendit ad consulatum man- 6 dandum M. Tullio Ciceroni. Namque antea pleraque nobilitas invidia aestuabat, et quasi pollui consulatum credebant, si eum quamvis egregius homo novus adeptus foret. Sed ubi periculum advenit, invidia atque superbia post fuere

σχέσεως ὑπερμέτρου ποσότητος θησαυρῶν. Ἀμφοτέρω τὰ ἀπαρέμφ. ἐκ τοῦ coepit Ni—foret, ἐάν δὲν ὑπετάσσετο αὐτῷ. Obnoxius (ob — noxa) ὑπαίτιός τινι, ἐπομ. ὑποκείμενός τινι, ἢ δὲ ὑποθ. πρότ. = εἰ μὴ εὐπειθῆς αὐτῷ εἶη. Agitares se gerere ἐκ τοῦ coepit. Ferocius, θρασύτερον, αὐθαδέστερον. Quam—erat ἢ εἰώθει.

4. At—Gognita. Ἀφ. ἀπόλ. ἐπὶ ταυτοπροσ. "Οτε ἔγνω. Non occultum habuit = Non occultavit, celavit. Τὸ ῥῆμα habeo μετὰ μετοχ. τοῦ παρακ. ῥημάτων σημαινόντων γνῶσιν, ἀπόφασιν εἶναι περιγραφή τοῦ παρακειμένου δηλουμένης συγχρόνως καὶ διαρκούσης παρουσίας καταστάσεως. Sublato auctore = Suppresso nomine Curii. Auctor ἐνταῦθα ὁ δηλώσας τῇ Φουλβία. Quoque modo. Τὸ quoque δὲν εἶναι = et quo, ἀλλ' εἶναι ἄφαιρ. τοῦ quisque quoque modo = καθ' οἰονδήποτε τρόπον. Δηλοῦνται οἱ διάφοροι τρόποι, καθ' οὓς ἡ Φουλβία ἤκουσε, δηλ. ἡ Φουλβία, ἵνα κἀλλιον ἀποκρύψῃ τὸν ἐραστὴν Κούριον, ἐφρόντισεν, ὅπως καὶ δι' ἄλλων μέσων γνωρίσῃ περὶ τῆς συνωμοσίας καὶ ὅσα αὐτῇ εἶχεν ἀκούσῃ πρὸς οἷς παρὰ Κουρίου ἔμαθε πλείστοις διηγήσατο.

5. Ea res, ὁ ἐπικείμενος δηλ. κίνδυνος, ἐάν ὁ Κατιλίνας συνδράμῃ τῷ Ἀντωνίῳ. Ad mandandum. Ἡ αἰτ. αὐτῇ ἐκ τοῦ accendit ἐξήψε τὴν ἐπιθυμίαν εἰς τὸ νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν ὑπατείαν. Γερουνδ. Ἐλξίς, ἔνθα τὸ mandandum εἶναι αἰτ. τοῦ γερουνδιακοῦ γεν. ἄρσ. ὡς τὸ consulatum. "Ἄλλως ἦτο αἰτία. γερουνδίου.

6. Nam. . . . aestuabat. Ὑπὸ φθόνου ἐφλέγμανε. Credebant. Σχῆμα κατὰ σύνεσιν. Nobilitas = nobiles. Quamvis egregius. Εἰς τὰ ἐπίθ. καὶ τὰ ἐπιρρήμ. προστιθέμενον τὸ quamvis δίδει ἔννοιαν ὑπερθετικοῦ, οὕτως ὅμως, ὥστε νὰ καταλείπηται εἰς τὴν κρίσιν ἄλλου, πῶς πρέπει νὰ νοηθῇ ὁ ὑπερθετ. οὗτος βαθμός. Homo novus, λέγεται homo novus ἐκατ-

29 XXIV. Igitur comitiis habitis consules declarantur M. Tullius et C. Antonius. Quod factum primo popularis 2 conjurationis concusserat. Neque tamen Catilinae furor minuebatur, sed in dies plurā agitare, arma per Italiam locis opportunis parare, pecuniam sua aut amicorum 3 fide sumptam mutuam Faesulas ad Manlium quendam portare, qui postea princeps fuit belli faciundi. Ea tempestate plurimos cuiusque generis homines ascivisse sibi dicitur, mulieres etiam aliquot, quae primo ingentis sumptus stupro corporis toleraverant, post, ubi aetas tantummodo quaestui neque luxuriae modum fe-

νος, οὐ οὐδεις τῶν προγόνων οὔτε ὑπατος ἐγένετο οὔτε ἄλλην ἀρχὴν οὐδεμίαν ἤρξε τῶν μειζόνων ἀρχῶν, ἀλλὰ πρῶτος αὐτός ἐκ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἔλαθεν. Ἐλέγετο δ' ὁ τοιοῦτος καὶ princeps ἢ auctor generis. Τοιοῦτοι ἐγένοντο ὁ πρεσβύτερος Κάτων, ὁ Μάριος, ὁ Κικέρων καὶ ἄλλοι πολλοί. Si adeptus foret, εἴ ποτε ἐπιτύχοι ταύτης. Post fuere=Minus valuere=Post habita sunt. Ἐν ὑστέρω ἐτέθησαν. Τὸ post ἐπέχει θέσιν κατηγορουμένου, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ. Sic est vita hominum.

XXIV.1. Consules declarantur ἢ renuntiantur ὑπὸ τοῦ ἀρχαιρσιάζοντος ἀρχοντος. Ἦν δὲ τότε τὸ ἔτος 63 π.Χ. Popularis=socios. Concusserat. Ἐτέθη ὑπερσυντέλικος ἕνεκα τῆς ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ γράφοντος συσχετίσεως τούτων πρὸς τὰ ἐπόμενα=quamquam concusserat, tamen Catilinae. . . . non minuebatur.

2. Agitare, parare, portare. Ἱστορ. ἀπαρέμφ. Parare εἴτε ἀγοράζων εἴτε κατασκευάζων. Pecuniam. . . mutuam Χρήματα εἴτε ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ εἴτε ἐπὶ τῇ τῶν φίλων πίστει δανεικὰ ληθόντα. Princeps fuit=initium fecit, primum bellum sumpsit. Faesulas. Τὰ Φαίσουλα ἢ αἱ Φαισοῦλαι ἦν πόλις ἐν Ἐτρουρίᾳ οὐ μακρὰν τῆς Φλωρεντίας. Manlius. Ἀρχαιότερος τύπος· παρὰ νεωτέροις τισὶ φέρεται Mallius. Οὗτος ὁ Μάλιος ἦν εἰς τῶν ἀρίστων τοῦ Σύλλα στρατηγῶν.

3. Ingentes sumptus toleraverant. Ἐπιτηδες ἐτέθη τὸ tolerare, ἵνα δειχθῇ ὅτι, εἰ καὶ αἱ δαπάναι ἦσαν ὑπέρτεροι αὐτῶν, ὅμως εἶχον ὑπομείνη αὐτάς. Primo. Ἐπὶ χρόνον=πρότερον, τὸ δὲ primum ἐπὶ ἀπαριθμήσεως. Modum fecerat. Minuerat. Εἶχεν ἐπιβίβλη μέτρον. Tantummodo... neque luxuriae. Μόνον εἰς τὰ κέρδη καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀκολασίαν. Les alienum conflaverant. Εἶχον συνάψη μεγάλη χρῆσιν, δάνεια.

cerat, aes alienum grande conflaverant. Per eas se Ca- 3
tilina credebat posse servitia urbana sollicitare, urbem
incendere, viros earum vel adiungere sibi vel inter-
ficere.

25 XXV. Sed in his erat Sempronia, quae multa saepe
virilis audaciae facinora commiserat. Haec mulier genere 2
atque forma, praeterea viro, liberis satis fortunata fuit;
litteris Graecis et Latinis docta, psallere, saltare elegantius
quam necesse est probae, multa alia, quae instrumenta
luxuriae sunt. Sed ei cariora semper omnia quam de- 3
cus atque pudicitia fuit; pecuniae an famae minus par-
ceret, haud facile discerneres; lubricine sic accensa, ut

4. Servitia urbana=Urbanos servos. Ἡ χρήση τοῦ ἀφροημ. ἀπὸ τῶν συγκεκριμ. εἶναι συχνὴ πρὸς Σαλλουστίω ὡς flagitia, facinora=flagitiosi, facinorosi, vicinitas=vicini. Viros eorum δηλ. maritos. Τοὺς συζύγους, ὡς καὶ κατωτέρω XXV. 2.

XXV. 1. Ἡθὴ καὶ χαρακτήρ τῆς Σεμπρονίας. — Τὸ κεφάλαιον τοῦτο περὶ τῆς Σεμπρονίας παρενεβλήθη ὑπὸ τοῦ Σαλλουστίου, ἵνα παρασταθῇ ἡ διαφθορὰ τῶν γυναικῶν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἦτο ἡ Σεμπρωνία σύζυγος τοῦ Δεκίμου Ἰουνίου Βρούτου γενομένου ὑπάτου τῶν 77 π.Χ. Ἀνῆκε δὲ εἰς τὸ ἔνδοξον γένος τῶν Σεμπρωνίων, ἐξ οὗ καὶ οἱ Γράγχοι ἦσαν.

2. Liberis. Κατὰ τὰ τέκνα, ὧν ἐν ἧν ὁ Δέκιμος Βρούτος, εἰς τῶν φονέων τοῦ Καίσαρος. Docta ἔχει συνταχθῆ ἔνταῦθα μετ' ἀφαιρ. litteris g. et l. καὶ μετ' αἰτιατικῶν, οἷσι τὰ ἀπαρέμρ. psallere, saltare καὶ τὸ multa alia. Litteris doctam esse σημεινίζει τὰ πνευματικὰ προϊόντα σοφῶν ἀνδρῶν καταμεμαθημένα. Probae=pudicae, modestae, verecundae. Quae — sunt. Ταῦτα δ' εἰσὶν ὄργανα τῆς τρυφῆς.

3. Sed. Μετάβασις ἀπὸ τῆς παιδείσεως εἰς τὰ ἦθη τῆς Σεμπρονίας. Fuit. τὸ ἔημ. ἐτέθη καθ' ἐνικὸν ἀριθμ. καθ' ἑλλξιν πρὸς τὸν 6' ὄρον τῆς συγκρίσ., οὗτινος τὰ δύο οὐσιαστ. decus, pudicitia ἀποτελοῦσι μίαν ἐννοίαν. Pecuniae an famae.... discerneres. Τὸ discerneres εἶναι παρατ. ὑποτ. (potentialis) ἀναφερομ. εἰς τὸ παρελθόν=οὐκ ἂν διέγνωσ. Pecuniae an...parceret. Διμελὲς πλ. ἐρώτ. Ἠδύνατο νὰ ἔχη καὶ utrum pecuniae an famae parceret ἢ pecuniae famaene ne parceret ἢ καὶ pecuniae an famae ne parceret. Ἐξαρτᾶται δ' ἐκ τοῦ discerneres. Lubidine accensa. Οὕτω φλεγόμενη ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας κλπ. Τὸ accensa εἶναι ὄνου., οὐχὶ ἀφαιρ.

4 saepius peteret viros quam peteretur. Sed ea saepe antehac fidem prodiderat, creditum abiuraverat, caedis conscia fuerat, luxuria atque inopia praiceps abierat. 5 Verum ingenium eius haud absurdum; posse verus facere, iocum movere, sermone uti vel modesto, vel molli, vel procaci; prorsus multae facetiae multaque lepos inerat.

196 XXVI. His rebus comparatis Catilina nihilo minus in proximum annum consulatum petebat, sperans, si designatus foret, facile se ex voluntate Antonio usurum. 2 Neque interea quietus erat, sed omnibus modis insidias

4. Sed ea. Πρὸ ὀλίγου sed ei. Ἐπιστώσιν ἀμφοτέρα τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, τὸ δ' ἐπάμενον verum ἀντιτίθησι τὰ μειονεκτήματα ταῦτα τῆς Σεμπρωνίας πρὸς τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς. Prodiderat, abjuraverat, fuerat, abierat. Τὰ τέσσαρα ταῦτα ὁμοιοκρητάληκτα ῥήμα. ἐν τῷ τέλει τῆς προτ. τεθέντα ἀναδεικνύουσι τὴν ὁμοιότητα τῶν πράξεων τούτων. Creditum abjuraverat. Ἐνόρκως εἶχεν ἀρνηθῆ γρήματα διὰ λόγου πιστευθέντα αὐτῇ. Praiceps abierat, δηλ. ad summam turpitudinem et flagitium, unde emergere non posset, rapta et pessumdata fuerat. Praiceps agor ἢ eo παθητ. τοῦ praecipito.

5. Haut absurdum=εgregium. Λιτότης Verum. Ὁρα ἄνωτ. ἐδάφ. 4 iocum movere καὶ αὐτῇ νὰ χρῆται τῇ παιδιᾷ καὶ ἄλλους εἰς παιδιὰν νὰ παρακαλέσῃ. Modesto, molli, procaci. Κατηγ. τοῦ sermone. Modestus, κόσμιος· mollis, πλήρης χάριτος καὶ τρυφερότητος· procax, ὁ ἐσχάτης ἀναιδεΐας καὶ ἀκολασίας. Si ita se gerit ut non solum meretrix sed etiam procax videatur, prorsus=ut paucis complectar, postremo. Inerat ὄρα XV. 5.

XXVI. 1. His... comparatis. Τούτων τῶν ἐν § XXIV. λεχθέντων παρασκευασθέντων. Comparatis (a Catilina). Ἄφ. ἀπόλ. ἐπὶ ταυτοπροσ. Nihilominus.=Εἰ καὶ ταῦτα τὰ πράγματα (τὰ ὄπλα, τὰ γρήματα, τοὺς συμμάχους) εἶχε παρασκευάσῃ, οὐδὲν ἦττον (nihilo minus) petebat=(Cat.) consulatum, ἐξήτει τὴν ὑπατείαν, τὸ τρίτον ἤδη. Si designatus foret, ἐλλῆν. εἰ ἀίρεσείῃ. Ex voluntate usurum Antonio Ἐλπίζων (sperans) χρήσεσθαι τῷ Ἀντωνίῳ ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ.

2. Interea. . . . parabat. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτῳ, μέχρι οὐ δηλ. ἤθελεν ἔλθῃ ὁ τῶν ἀρχαιρεσιῶν χρόνος ἐπανειληγμένως ἐνέδρας παρασκευάζε τῷ Κικέρωνι. Dolus aut astutiae. Ὁ δόλος συνίσταται μάλλον εἰς τὸ μηχανᾶσθαι καὶ παρασκευάζεσθαι, ἢ δὲ πανουργία (astutiae) εἰς τὸ

parabat Ciceroni. Neque illi tamen ad cavendum do-
 lus aut astutiae deerant. Namque a principio consula- 3
 tus sui multa pollicendo per Fulviam effecerat, ut Q.
 Curius, de quo paulo ante memoravi, consilia Catilinae
 sibi proderet. Ad hoc collegam suum Antonium pa- 4
 ctione provinciae perpulerat, ne contra rempublicam
 sentiret; circum se praesidia amicorum atque clientium
 occulte habebat. Postquam dies comitiorum venit, et 5
 Catilinae neque petitio neque insidiae, quas consuli in

ὀποκρίνεσθαι καὶ προσποιεῖσθαι. Ἐτέθη κατὰ πληθ. τὸ astutiae, ἵνα
 δειχθῆ, ὅτι ὁ Κικέρων διάφορα εἶδη πανουργίας μετεχειρίσατο, ἵνα φυλά-
 ξηται τοὺς δολοφόνους.

3. Effecerat ut. Τὸ efficere ἐπὶ μὲν τῆς σημασι. τοῦ κατορθοῦν φέρε-
 ται πρὸς ὑποτ. μετὰ τοῦ ut, ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ ἀποδεικνύειν πρὸς ἀπαρμειφ.
 πρότ. Τὸ efficitur ὁμως=συμπεραίνεται δύναται νὰ συνταχθῆ καὶ πρὸς
 ὑποτακτ. μετὰ τοῦ ut. A principio. Ἐξ ἀρχῆς, τὸ δὲ principio=κατ'
 ἀρχάς. Consilia Catilinae. Τὰ τοῦ Κατιλίνα σχέδια. Ἦσαν δὲ ταῦτα ὁ
 θάνατος οὐ μόνον τοῦ ὑπάτου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων τῆς ἀριστοκρατικῆς μερί-
 δος ἀρχηγῶν.

4. Pactione provinciae perpulerat. Διὰ συνομολογήσεως ἐπαρχίας
 εἶχε κατορθώσῃ, ὥστε (ne) κλπ. Ὑπὸ τῆς Συγκλήτου εἶχον ὀρισθῆ ὑπα-
 τικαὶ ἐπαρχίαι ἡ Γαλλία καὶ ἡ Μακεδονία. Καὶ τῶ μὲν Ἀντωνίῳ εἶχε
 λάχῃ ἡ Γαλλία, τῶ δὲ Κικέρωνι ἡ Μακεδονία. Ἀλλ' ὁ Κικέρ. παρεχώ-
 ρησε τὴν ἑαυτοῦ ἐπαρχίαν τῶ Ἀντωνίῳ, πολλῶ πλουσιωτέραν οὔσαν καὶ
 πλείονος λείας ἐλπίδας παρέγουσαν ἐπὶ τῶ ὄρφ νὰ μὴ ἀναμιγνύηται εἰς
 τὰ τῆς συνωμοσίας.

5. Dies comitorum. Αἱ ἀρχαιρεσίαι ὀρισμέναι οὔσαι διὰ τὴν 21
 Ὀκτωβρίου ante d. V. Kal. Novembres ἀνεβλήθησαν εἰς τὴν 28 τοῦ
 αὐτοῦ μηνὸς ὑπὸ τοῦ Κικέρ. θέλοντος νὰ ματαιώσῃ τὰ φονικά τοῦ Κατι-
 λίνα σχέδια, ἅτινα θὰ ἐτίθεντο εἰς πρᾶξιν τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Neque pe-
 titio, διότι ὕπατοι ἀνηγορεύθησαν ὁ Δ. Ἰούνιος Σιλανὸς καὶ ὁ Α. Δικί-
 νιος Μουρήνας, ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ὁποίου ἀπήγγειλεν ὁ Κικέρ. τὸν
 γνωστὸν λόγον. Consuli ἄλλοι γράφουσι consulibus. Ἀλλ' ὀρθότ. φαίνε-
 ται: ὁ ἐνικός, διότι μόνον κατὰ τοῦ Κικέρ. παρεσκευάζοντο ἐνέδραι. Con-
 stituit. Ἐγὼ, Extrema omnia experiri. Νὰ δοκιμάσῃ πάντα τὰ ἔσχατα
 μέτρα. Aspera foedaque evenerant, δηλ. ita evenerant ut aspera
 foedaque essent. Ἀντίξω καὶ πρὸς αἴσχος εἶχον ἀποβῆ. Asper (a spes)
 Περ' ἐλπίδα ἀντίθ. prosper, εὐτυχής.

campo fecerat, prospere cessere, constituit bellum facere et extrema omnia experiri, quoniam, quae occulte tentaverat, aspera foedaque evenerant.

1. XXVII. Igitur C. Manlium Faesulas atque in eam partem Etruriae, Septimium quendam Camertem in agrum Picenum, C. Iulium in Apuliam dimisit; praeterea alium alio, quem ubique opportunum sibi fore credebat. Interea Romae multa simul moliri, consuli insidias tendere, parare incendia, opportuna loca armatis hominibus obsidere, ipse cum telo esse, item alios iubere, hortari, uti semper intenti paratique essent, dies noctisque festinare, vigilare, neque insomniis neque labore

XXVII. 1. C. Manlium Faesulas. Ὁ Μάνλιος οὗτος ἤδη τὸ προηγούμενον ἔτος εὐρίσκατο ἐν Φαισούλαις (64 π.Χ.), ἀλλ' εἶχεν αὐτὸν εἰς Ῥώμην καλέσῃ ὁ Κατιλίνας μετὰ τῶν ὀπαδῶν του, ὅπως βοηθήσῃ αὐτῷ ὑποψηφίῳ ὑπάτῳ ὄντι. Ἀποτυχούσης δὲ τῆς ἐκλογῆς ἐπεμψεν αὐτὸν αὐθις εἰς Φαισούλας. In eam partem. Ὅπου δηλ. ἔκειντο αἱ Φαισούλαι. Ἐνταῦθα νοεῖται ἐκ τοῦ ἐπομένου dimisit τὸ β. remisit κατὰ ζεῦγμα. Remisit, αὐθις ἐπεμψεν (ἐπειδὴ καὶ τὸ προηγούμεν. ἔτος οὗτος ἦν ἐκεῖ). Dimisit. Διέπεμψεν, ἐπεμψεν ἄλλον ἀλλαχόσε. Camertem, Καμέρτην (ἐκ Καμερίου, πόλεως ἐν τῇ Ὀμβρικῇ. Quem—credebat. Ταῦτα ἐπεξηγοῦσι τὸ alium alio. Ubique=quovis loco ἢ quavis parte. Opportunum, παράβ. XXI. 1.

2. Interea—fatigari. Πάντα τὰ ἀπαρέμφ. εἶναι ἱστορικὰ κείμενα ἀντιπαρτ. ὀριστ. Insidias tendere (λόγον εἶσαι Ὀμηρ.). Λέγεται δὲ insidias tendere κατὰ μεταφωρὰν ἐκ τῆς θήρας, ἐν ἣ ἴσεται retia tendere=δίκτυα καθιστάναι. Armatis hominibus. Ἀρ. τοῦ ὄργάνου. Ἐπὶ ἐμφύλων κεῖται μᾶλλον αἰτιατ. μετὰ τῆς per. Obsidere, τοῦ obsido, καταλαμβάνω, ὡς καὶ ἐν XI.V. 2. Cum telo esse. Κατὰ τὴν ἐν τῇ Δωδεκαῆλτῳ ἔκφρασιν. Καὶ αὐτὸς ὀπλισμένος ἦν. Item — jubere. Τὸ item βραχυλογικῶς ἀναφέρεται εἰς τὸ προηγ. cum telo esse, ὅπερ εἶναι ἀντικείμεν. τοῦ jubere (pariter ut cum telo essent). Ἀλλαχού καὶ ὡς τὰ πολλὰ τὸ item συνδέει ὁμοίας ἐννοίας ἢ λέξεις. Fatigari. Ἀσύνηθες παρά τοῖς ἄλλοις συγγραφεῦσι τὸ παθητ. ἀπαρέμφ. Παρὰ Σαλλουστίῳ ὁμως ὑπάρχουσιν ἱκανὰ τῆς χρήσεως ταύτης παραδείγματα.

fatigari. Postremo ubi multa agitanti nihil procedit, rur- 3
sus intempesta nocte coniurationis principes convocat
per M. Porcium Laecam, ibique multa de ignavia eorum 4
questus, docet, se Manlium praemisisse ad eam multitu-
dinem, quam ad capiunda arma paraverat, item alios
in alia loca opportuna, qui initium belli facerent, se-
que ad exercitum proficisci cupere, si prius Ciceronem
oppressisset; eum suis consiliis multum officere. 27,

3. Postremo. Τέλος δέ, ἵνα ἐν συντόμῳ εἶπω. Multa agitanti. Πολλά πράττοντι. Διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Κατιλ. ἐσκόπει διὰ παρατόλμου ἐγχειρήματος νὰ κυριεύσῃ τὴν Πραίνεστον καὶ Καπύην. Nihil procedit. Οὐδὲν προχωρεῖ. Intempesta nocte. Δηλ. multa, provecta nocte, media nocte. Intempesta (in-tempesta) ἄωρος. Intempesta nox, quae non habet tempus rebus gerendis. Ἐπειδὴ δὲ ἡ media nox εἶναι σκοτεινοτάτης, σκοτεινοτάτης δὲ εἶναι καὶ ἡ τρικυμιώδης νύξ, intempesta nox σημαίνει θελλώδης, τρικυμιώδης νύξ. Οὕτω δὲ καὶ ἡ ἡμέρας τινες ἐνταῦθα τὸ intempesta nocte, διότι θελλώδης καὶ ἄρα σκοτεινοτάτης νύξ ἦτο ἐπιτηδεῖα πρὸς τὸν τοῦ Κατιλ. σκοπὸν. (Πιθανὸν τοῦτο, ἀφ' οὗ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κικέρ. (p. Sulla 18, 52) ἡ νύξ αὕτη ἦτο τῶν ἀρχῶν τοῦ Νοεμβρίου]. Laecam. Μόνον διὰ τούτου καὶ τινος ἄλλου ἀρχαιοτέρου δημάρχου εἶναι γνωστός ὁ κλάδος οὗτος τῆς Πορκίας γενεᾶς.

4. Ibiq=et in eo conventu, καὶ ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ. Ἐξηγουμένου οὕτω χρονικῶς τοῦ ibique αἴρεται ἡ δυσχέρεια τοῦ per Laecam, ἣν ἐπειράθησάν τινες νὰ θεραπεύσωσι διορθοῦντες ad Laecam=penes Laecam. Βέβαιον ὅμως εἶναι, ὅτι ἡ συνέλευσις αὕτη ἐγένετο ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Λαίκα τούτου. (Cic. Cat. 1.4.8.). Multa σύστοιχ. ἀντικείμεν. τοῦ questus, μεμφόμενος. (De ignavia. Τὴν ἀδεξιότητα, ἧς ἕνεκα ἀπετύγγανον τὰ σχέδια αὐτοῦ. Quam ad capiunda arma Γερουνδ. ἔλξιν ἀντὶ τοῦ ad capiundum arma. Paraverat. Περίμενέ τις ὑποτ. paravisset, διότι πρόκειται νὰ διασαφηθῇ λόγος ἀλλότριος, ἀλλ' ἡ πράξις ἡ ἐξαγγελτομένη διὰ τῆς ἀναφ. ταύτης προτ. δὲν ἐκφράζει τὰ διανοήματα τοῦ Κατιλ. μάλλον ἢ καὶ τοῦ συγγραφέως, ὅστις διὰ τῆς ἱρυστικῆς δηλοῖ ὅτι ὄντως ἡ πράξις αὕτη ἔλαβε χώραν. Item alios. Ἐννοεῖται misisse. Qui. . . . facerent. Τελ. ἀναφ. πρὸτ.= ut ei initium belli facerent. Se. . . . cupere Ἀπαρέμφ. σύνταξις ἐπὶ ταυτοπροσωπίας. Si. . . oppressisset ὑπόθ. τοῦ ἐξ ὑποκείμ. δυνατοῦ ἔλλην. εἰ μετ'εὐκτ. (εἰ κτείνεις.). Eum. . . officere πλάγ. λόγ. ἐκ τοῦ docet ἢ ἄλλου τινὸς τοιοῦτου, ὡς ἐν τῇ Ἑλλην. Παράβ. XXI. 3. Ὁ εὐθύς λόγος θὰ εἶχεν: Is meis consiliis multum officit.

- 1 XXVIII. Igitur perterritis ac dubitantibus ceteris,
C. Cornelius eques Romanus operam suam pollicitus,
et cum eo L. Vargunteius senator, constituere ea no-
cte paulo post cum armatis hominibus sicuti salutatum
2 paratum confodere. Curius ubi intellegit, quantum
periculum consuli impendeat, propere per Fulviam Ci-
3 ceroni dolum, qui parabatur, enuntiat. Ita illi ianua
4 prohibiti tantum facinus frustra susceperant. Interea
Manlius in Etruria plebem sollicitare, egestate simul ac

XXVIII. Igitur perterritis ac dubitantibus. Καταπεπληγμένων και ὀκνούστων τῶν ἄλλων συνωμοστῶν. C. Cornelius. Περὶ τούτων ἐγένετο λόγος και ἐν XVII. 4. ὄρα και Cic. pro Sulla XVIII. 52. Constituere. *Ἐγνωσαν. Ea nocte, paulo post, δηλ. post intempestam noctem, ἤτοι primo mane, ἄμ' ἑῶ, διότι κατὰ τὴν ὥραν ταύτην οἱ ἄρχοντες και προύχοντες ἐδέχοντο εἰς ἀκράσιν τὸ πλῆθος τῶν πελατῶν και ἄλλων πολιτῶν, ἐρχόμενον νὰ υποβάλῃ τὰ σέβη αὐτοῦ (salutare). Salutatum. *Ὑπτιον ἐκφράζον τὸν σκοπὸν τοῦ introire. *Ἀσυνήθης ἢ σύνταξις τοῦ sicuti μετὰ ὑπτιου. Ac de improvise imparatum eum confodere. Ἡ ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς ἐννοίας διὰ τῶν de improvise και imparatum καθίσταται σαφέστεραν τὴν ἐπιβουλήν και δὲν εἶναι περιττὴ παλιλλογία, δι' ἣν ἐμέμφαντό τινες τὸν Σαλλ.

2. Impendeat. Πλ. ἐρώτ. ἐκ τοῦ intellegit. Quantum periculum. Πηλικὸς κίνδυνος. Τινὲς γράφουσι quantum periculi, ἀλλ' ἡ διαφορὰ μεταξύ τῆς αἰτιατ. και γενικῆς εἶναι ἐλαχίστη. Enuntiat. Τὸ enuntiare παραλαμβάνεται ἐπὶ τῆς ἀποκαλύψεως μυστικοῦ τινος. *Ἐκφορος γίνεται τοῦ λόγου, ἐκφέρει τὸ ἀπόρητον. Janua prohibiti. Εὐρόντες κεκλεισμένην τὴν θύραν. Οἱ ἐπισκεπτόμενοι τοὺς ἄρχοντας και προύχοντας περιέμενον συνήθως ἐν τῷ προδόμῳ (vestibulum).

4. Sollicitare. Ἱστορ. ἀπαρέμφ. Sollicitabat. In Etruria. Ἡ Ἑτρουρία ἦν μία τῶν χωρῶν, αἵτινες ἐπὶ τῆς δικτατορίας τοῦ Σύλλα, ἄτε τὰ τοῦ Μαρτίου ἀσπαζόμεναι, εἶχον δευνά πάθη. Τῶν Ἑτρούσκων τούτων τὴν χώραν εἶχε διανείμη τοῖς ἐαυτοῦ στρατιώταις ὁ τρομερὸς δικτάτωρ. Διὰ τοῦτο οὗτοι ἐπεθύμουν νέων πραγμάτων (dolore ac injuria novarum rerum cupidum) Nonnullos. . . . ex coloniis. *Ἀσυνήθης ἢ τοῦ nonnullus σύνταξις μετὰ τῆς ex προθ., λέγεται δὲ μᾶλλον multi ex. Οὗτοι ἦσαν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἀποικισθέντων και κλήρους λαβόντων ἀλλὰ πωλησάν-

dolore iniuriae novarum rerum cupidam, quod Sullae dominatione agros bonaque omnia amiserat, praeterea latrones cuiusque generis, quorum in ea regione magna copia erat, nonnullos ex Sullanis colonis, quibus lubido atque luxuria ex magnis rapinis nihil reliqui fecerant.

~~2A~~ XXIX. Ea quum Ciceroni nuntiarentur, ancipiti malo 1 permotus, quod neque urbem ab insidiis privato consilio longius tueri poterat, neque exercitus Manli quantus aut quo consilio foret satis compertum habebat, rem ad senatum refert, iam antea vulgi rumoribus

των τὰ κτήματα καὶ τὰ ἐκ τούτου χρήματα διασπαθησάντων. Οὗτοι νῦν πενόμενοι ἐπεθύμουν νέων πραγμάτων ἀρπαγῆς ἕνεκα. Περὶ τούτων ἐγένετο λόγος καὶ ἐν XVI. 4. Lubido, δηλ. effrenata cupiditas.

XXIX. Ea. Ταῦτα. Ἀναφέρεται εἰς τὰ ἐν τῇ προηγουμένη ᾧ ἐκτεθέντα, ὡς δεικνύει καὶ τὸ ἐπόμεν. ancipiti malo, ὑπὸ τοῦ διπλοῦ, τοῦ ἀμφιστόμου κακοῦ, ὅπερ ἦν τὸ ἀπὸ τῶν ἐπαρχιωῶν καὶ ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἐπικρεμασθέν, διότι ἐν μὲν τῇ πόλει ἦν ὁ Κατιλίνας, εἴω δὲ ὁ Μάνλιος μετὰ στρατοῦ. Quantus aut quo. . . . foret. Πλ. ἐρώτησ. ἐκ τοῦ compertum habebat. Ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἀκριβῶς μάθη, πόσος καὶ πρὸς ποῖον σκοπὸν ἦτο ὁ τοῦ Μανλίου στρατός. Privato consilio=sine auctoritate senatus. Τοῦτο ἄλλως λέγεται privata diligentia (Cic. Cat. 1, 5, 11). Ἀντιτίθ. δὲ πρὸς τὸ privato consilio. Τὸ ad senatum refert=καταγγέλλει εἰς τὴν Σύγκλητον. Ἡ καταγγελία αὕτη ἐγένετο τῇ 21 Ὀκτωβρίου. Ἡ δὲ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Λαίκα τῶν συνωμοτῶν συνάθροισις κατὰ τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς τὴν 7 Νοεμβρίου. Ἐπομένως ὁ Σαλλούστιος περιπίπτει εἰς ἀμάρτημα χρονολογικὸν λέγων, ὅτι ἡ καταγγελία τοῦ Κικέρωνος πρὸς τὴν Σύγκλητον εἶναι ὑστέρᾳ χρονικῶς τῆς συναθροίσεως τῶν συνωμοτῶν. Μετὰ τὴν συνάθροισιν ταύτην ἐγένετο δευτέρα συνεδρία τῆς Συγκλήτου, ἐν ἣ ἔξεφωνήθη ὁ α' κατὰ τοῦ Κατιλ. λόγος. (Cic. in Cat. 1, 1, 3, καὶ 2, 4 Καὶ p. Sulla 18.52). Exagitationum. Οὕτω γραπτέον μᾶλλον ἀντὶ τοῦ exagitationum, ὅπερ φέρεται ἐν τισιν ἐκδόσεσι : Τὸ ῥῆμα exagitationem δὲν σημ. διαθρυλεῖν, ἀλλὰ σφόδρα ταράσσειν. Πρὸς τὴν Σύγκλητον τὴν τετραγαμμένην καὶ ἀδημονοῦσαν ὑπὸ τῶν θρόνων τοῦ ὄχλου ἀντιτίθεται ἡ ὑπὸ τῆς καταγγελίας τοῦ ὑπάτου περὶ τῶν κακουργικῶν τοῦ Κατιλίνα σχεδίων πληροφορηθεῖσα καὶ εἰς ἀπόφασιν παρορμηθεῖσα. . .

2 exagitatam. Itaque, quod plerumque in atroci negotio solet, senatus decrevit, darent operam consules, ne 3 quid republica detrimenti caperet. Ea potestas per senatum more Romano magistratui maxuma permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios atque civis, domi militiaeque imperium atque iudicium summum habere ; aliter sine populi iussu nullius earum rerum consuli ius est |
 4 30XXX. Post paucos dies L. Saenius senator in senatu
 -30-

2. Itaque=ὅθεν. Solet. Ἀπολύτως κείμενον σημαίνει consuetudo est, οηλ. fieri solet. Decrevit, darent. Παρλείφθη ὁ σύνδ. ut, ὡς συμβαίνει συνήθως μετὰ ῥήμ. σημ. βούλησιν, προτροπήν κλπ. Ἰδὲ καὶ κατωτέρω XXX, 2. darent—caperet. Αἱ λέξεις αὗται ἀποτελοῦσιν αὐτὸ τὸ κείμενον τοῦ ψήφισματος, ὅπερ ἦν στερεότυπον παραλαμβανόμενον ἐνίοτε ἀντὶ τοῦ dare operam καὶ τοῦ videre ἢ cavere. Ὅσάκις δὲ τοιοῦτόν τι ψήφισμα ἐξεδίδετο, ἔπαυε πρὸς καιρὸν ὁ περιορισμὸς τῆς δυνάμεως τῶν ἀρχόντων ὑπάτων, πραιτώρων, δημάρχων καὶ συνεκκεκρούτο αὐτῇ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀρχόντων τούτων. Τοῦτο ἐγένετο ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Γράγγων διότι κατὰ τοὺς πρότερον χρόνους, ἐν χαλεποῖς καιροῖς, ἐξελέγοντο ἴδιοι δικτάτωρες ἔχοντες ἐπὶ 6 μῆνας τὴν μεγίστην ἀρχήν.

3. Ea potestas.... maxuma permittitur. Ἀντὶ τοῦ ea potestas ἔπρεπε νὰ εἶναι potestas eo, δηλ. senatus consulto, εἶναι δὲ καὶ δύο προτάσεων σύμπυξις.—Ea potestas quae permittitur maxuma est. Τὰ κατωτέρω ἐξηγοῦσι τὴν δύναμιν, ἣν εἶχε τὸ ῥηθὲν δόγμα τῆς Συγκλήτου, ὥστε τὰ ἀπαρέμφ. parare, gerere, coercere, habere εἶναι ἐπεξηγηματ. τοῦ Ea potestas maxuma permittitur. Magistratui λέξις γενική=τοῖς ἀρχουσιν, οὔτοι δ' ἴσαν οἱ ὑπατοὶ, πραιτῶρες, δημῶρχοι καὶ ὅσοι ὑπατικὴν εἶχον ἐξουσίαν. Socii εἶναι οἱ τῶν ἐπαρχιῶν ὑπήκοοι, οὓς ἠδύνατο νὰ πιέσωσιν (coercere) οἱ ἀρχοντες. Imperium summum, τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν, καθ' ἧς οὐδὲν ἠδύνατο οὐδεὶς νὰ ἀντιτάξῃ. Aliter=alioquin. Ἄλλως, δηλ. aliis in rebus atque alio tempore. Nullius earum rerum =consuli non solum universarum illarum rerum jus non est sed ne unius quidem ex illis. Consuli jus est. Ἐπὶ τῷ ὑπάτῳ ἐστὶ. Μεταχειρίσθη ἐνικὸν consuli, διότι ἐν λόγῳ, καθ' ὃν ἐξάιρεται ἡ δύναμις τοῦ ὑπατικοῦ ἀξιώματος μᾶλλον ἢ τὸ πρόσωπον αὐτὸ τοῦ ὑπάτου, γίνεται χρῆσις τοῦ ἐνικοῦ καὶ οὐχὶ τοῦ πληθυντικοῦ.

XXX. 30. 1. Post paucos dies μετ' ὀλίγας ἡμέρας. Saenius, ὁ Σαένιος. Οὗτος δὲν εἶναι ἄλλοθεν γνωστὸς. Faesulis. Ἀφαιρ. τῆς ἀπὸ τόπου

literas recitavit, quas Faesulis allatas sibi dicebat, in quibus scriptum erat, C. Manlium arma cepisse cum magna multitudine ante diem VI. Kalendas Novembris. Simul, id quod in tali re solet, alii portenta atque prodigia nuntiabant, alii conventus fieri, arma portari. Capuae atque in Apulia servile bellum moveri. Igitur senati decreto Q. Marcius rex Faesulas, Q. Metellus Creticus in Apuliam circumque ea loca missi, Ei utrique ad urbem imperatores erant, impediti ne triumpharent ca-

κινήσ. ἐκ Φαισουλῶν. Εἶναι δὲ αἱ Φαισοῦλαι πόλις τῆς Τυρρηνίας. Ante —Novembris, τῆς πρὸ 6 Καλανδῶν τοῦ Νοεμβρίου, δηλ. τῆς 27 Ὀκτωβρίου. Ὅρα καὶ Cic. in Cat. 1, 3, 7.

2. Id quod solet ἐννοεῖται fieri. Portenta atque prodigia. Τὰ μὲν portenta ἐπιστεῦοντο, ὅτι προσήμαινον πράγματα ἀπαίσια καὶ ὀλέθρια, τὰ δὲ prodigia μεγάλα καὶ ἀσυνήθη. Ἐξηγητέον: οἱ μὲν διοσημίας καὶ θαύματα ἀνέφερον. Arma portari, comportari, conferri, in varia loca mitti. Τῆς αὐτῆς ἐννοίας εἶναι καὶ τὸ ἐν § XLII, 2 armorum atque telorum portationes. Capuae γεν. in Apulia. Ἐν τόπῳ στάσις. Bellum servile. Δουλικὸς πόλεμος. Τὸν πόλεμον τοῦτον παρεσκευάζε τις Γ. Ἰούλιος ὑπισχνούμενος τοῖς δούλοις βραβεῖα καὶ ἐλευθερίαν.

3. Senati ἀρχαίῳ. τύπος τῆς γεν. ἀντὶ τοῦ Senatus ἰδιάζων μάλιστα τῷ Σαλλουστίῳ. Marcius rex. Οὗτος ἐγένετο ὕπατος τῷ 68 π. X. (686 ἀ. κ. Ρ.) μετὰ τοῦ Λ. Καικιλίου Μετέλλου. Τῷ δ' 67 ἐκυβέρνησε τὴν Κιλικίαν, ἔνθα εὐδοκίμησας κατὰ τινὰς ἀγῶνας ἐζήτησε θρίαμβον. Q. Metellus Creticus. Ἐγένετο ὕπατος τῷ 69 π. X. (685 ἀ. κ. Ρ.) μετὰ τοῦ Κοίντου Ὀρτησίου. Τῷ ἐπιόντι ἔτσι ὡς ἀνθύπατος ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Κρητάς, δι' ὃ Κρητικὸς ἐπωνομάσθη. In Apuliam, εἰς τόπον κινήσ. Circumque ea loca missi, δηλ. circumque eius urbis atque regionis (Faesularum et Apuliae) loca.

4. Ei utrique. Συνηθεστέρα ἢ ἔκφρασις Eorum uterque. Ad urbem erant. Ἐλέγοντο ὅτι ἦσαν ad urbem ὅσοι διαπραξάμενοι τοσαῦτα, ὥστε νὰ νομίζωσιν ὅτι δύνανται νὰ αἰτήσωσιν παρὰ τῆς πολιτείας θρίαμβον, πρὸ τῆς πόλεως ἔμμενον μέχρι ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ἤθελεν ἀποφασισθῆ ὁ αἰτούμενος θρίαμβος. Imperatores, δηλ. imperio nondum deposito, διότι ἡ τιμητικὴ αὕτη προσηγορία, ἀπονεμομένη τοῖς στρατηγοῖς παρὰ τῶν στρατιωτῶν ἔληγε τῇ ἡμέρᾳ τοῦ θριαμβοῦ. Impediti ne κλπ. Ἀντὶ τοῦ ne ἠδύνατο νὰ τεθῆ καὶ quominus, ὡς μετὰ πάντα, τὰ δῆμ. τὰ σημ. κώλυσιν ἢ ἀντίστασιν. Calumnia paucorum, διὰ τὴν συκοφαντίαν ὀλί-

lumnia paucorum, quibus omnia, honesta atque in-
5 honesta, vendere mos erat; sed praetores Q. Pom-
peius Rufus Capuam, Q. Metellus Celer in agrum Pi-
6 cenum, iisque permissum, uti pro tempore atque pe-
riculo exercitum compararent. Ad hoc, si quis indica-
viset de coniuratione, quae contra rempublicam facta
erat, praemium decrevere servo libertatem et ses-
7 tia ducenta; itemque decrevere, uti gladiatoriae fami-
liae Capuam et in cetera municipia distribuerentur
pro cuiusque opibus, Romae per totam urbem vigiliae
haberentur, iisque minores magistratus praessent.

γων. Οἱ ὀλίγοι οὗτοι εἶναι ὁ Πομπήιος καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ. Οὗτοι ἰσχυ-
ρίζοντο, ὅτι ὁ Μάρκιος καὶ ὁ Μέτελλος ἐνίκησαν οὐχὶ ἰδίους ἀλλ' ἄλλο-
τριούς αἰωνούς, τοῖς τοῦ Πομπηίου αὐτοῦ, χρησάμενοι, ᾧ ἀπάσης τῆς
καθ' ἡμᾶς θαλάσσης καὶ τῆς Ἀσίας ἡ ἀρχὴ ἐδόδοτο, θρίαμβος δ' ἐδίδοτο
μόνον τοῖς ἰδίους αἰωνοῖς νενικηκόσι. Omnia, τοῦτο ἀντικείμεν. τοῦ vendere,
τὸ δὲ honesta atque inhonesta κεῖνται παραθετ. vendere. Μετὰ τὸ mos
est ἔπεται συνήθως γεν. γερουνδίου, ἡ δὲ χρῆσις τοῦ ἀπαρεμφ. εἶναι
σπανία καὶ ποιητικὴ.

5. Q. Pompeius Rufus. Γινώσκεται περὶ τούτου μόνον, ὅτι κατὰ τὸ 61
π.Χ. διόκησε τὴν ἐπαρχίαν Ἀφρικὴν, ἄλλως δὲ εἶναι ἄγνωστος. Q. Me-
tellus Celer. Οὗτος ἐγένετο ὑπάτος τῷ 60. Πιστεύεται δ' ὅτι ἐδηλητηρι-
άσθη ὑπὸ τῆς αἰσχρᾶς συζύγου του Κλωδίας.

6. Quae... facta erat. Ἡ ὀριστικὴ erat ἐτέθη, διότι ὁ συγγραφεὺς εἰ
καὶ ἀναφέρει ἄλλοτριούς λόγους, θέλει ὅμως διὰ τὸ ἀληθές καὶ πραγματι-
κὸν τῆς πράξεως, ἣν ἐξαγγέλλει ἡ ὀριστικὴ ὡς ἰδίους νὰ ἐκφράσῃ. Sester-
tios. Σηστερτίους. Ἐτέθη κατὰ παράλειψιν τοῦ mille. Ὁ μέγας σηστερ-
τίος εἶχεν ἄξιαν χιλίων μικρῶν σηστερτίων. Τὸ κηρυχθὲν βραβεῖον ἦτο
ἰσοδύναμον εἰκοσάκισχιλιαῖς δραγμαῖς. Impunitatem eius rei. Ἀτιμω-
ρησίαν ἐπὶ τούτῳ, ὅτι εἶχεν ἀναμιχθῆ εἰς τὴν συνωμοσίαν.

7. Gladiatoriae familiae. Αἱ ἐταιρεῖαι, αἱ συναθροίσεις τῶν μονομά-
χων. Αὗται ἀνήκον ἐνὶ κυρίῳ. Ταύτας τὰς ἐταιρεῖας συγχροτουμένας ἐπὶ
σκοποῖς πολιτικοῖς ἔδοξε νὰ ἀπομακρύνωσιν ἐκ τῆς Ῥώμης, διασκορπί-
ζοντες εἰς τὴν Καπύην καὶ ἄλλας ἰσοπολίτιδας πόλεις. Pro cuiusque
opibus. Ἀναλόγως τῆς ὕλικῆς δυνάμεως ἐκάστης τῶν πόλεων τούτων.
Αἱ μείζονες δηλ. θὰ ἐδέχοντο μείζονα ἀριθμὸν μονομάχων, αἱ ἐλάττωες

XXXI. Quibus rebus permota civitas atque immu-
 tata urbis facies erat; ex summa laetitia atque lasciv-
 ia, quae diuturna quies pepererat, repente omnis
 tristitia invasit; festinare, trepidare, neque loco neque
 homini cuiquam satis credere, neque bellum gerere
 neque pacem habere, suo quisque metu pericula me-
 tiri. Ad hoc mulieres, quibus reipublicae magnitudine
 belli timor insolitus incesserat, afflictare sese, manus
 supplices ad coelum tendere, miserari parvos liberos,
 rogitare, omnia pavere, superbia atque deliciis omis-
 sis sibi patriaeque diffidere. At Catilinae crudelis ani-

ελάττων. Minores magistratus. Ἐκτός τῶν ὑπάτων, τῶν πραιτόρων καὶ τῶν τιμητῶν οἱ λοιποὶ ἄρχοντες ἦσαν minores. Μάλιστα ἐνταῦθα ἐννοοῦνται οἱ ἀγορανόμοι, οἱ δήμαρχοι καὶ οἱ triumviri capitales ἢ nocturni.

XXXI.31—1 Quibus rebus... His autem rebus permota, penitus commota et exagitata. Εἶχε διαταραχθῆ ἢ πολιτεία καὶ μεταβληθῆ ἢ ὄψις τῆς πόλεως. Ex summa, Ex=post· προέρχεται δ' ἡ σημ. αὕτη τῆς ex ἐκ τοῦ ὅτι τὰ ἐπόμενα χρονικῶς τρέπον τινὰ κατάγονται ἐκ τῶν προγενεστέρων.

2. Festinare. Ὁ Φῆστος ὧδε ὀρίζει τὴν ἐννοιαν τοῦ festinare ἐνταῦθα· qui multa incipit, neque perficit, is festinat. Trepidare. Τῆδε κάκεισθε ἐσπευδον. Φοβηθέντες (οἱ πολῖται) ἔτρεχον τῆδε κάκεισθε λαμβάνοντες διαφοροῦς ἀποφάσεις, ὧν οὐδεμίαν ἐξετέλουν. Τοῦτο δεικνύει τὴν ἐκπληξίν αὐτῶν. Suo quisque. Ἐκ τούτων ἐξάγεται τὸ ὑποκείμε. τῶν ἱστορ. ἀπαρέμφ. τῆς περιόδου ταύτης.

3. Ad hoc. Πρὸς τούτοις. Magnitudine reipublicae. Ἐνεκα τῶν πολλῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς οἱ πολέμιοι ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν κατετροποῦντο μακρὰν τῆς Ῥώμης. Νῦν ὁμως, ὅτε ὁ κίνδυνος αὐτῆν τὴν Ῥώμην ἀπειλεῖ, εἶχε καταλάβῃ τὰς γυναίκας φόβος insolitus. Afflictare Ἱστορ. ἀπαρέμφ. ὡς καὶ πάντα τὰ ἐφεξῆς μέχρι τέλους τῆς περιόδου. Afflictare, ἐταλαιπώρουν ὑπὸ τῆς μερίμνης, ἣτις κατεῖχεν αὐτάς. Pavere. Ἀντικείμε. εἶχει τὸ omnia κατὰ τὴν σύνταξ. τοῦ timere. Sibi patriaeque diffidere. Το diffidere alicui σημ. ὅτι καὶ τὸ timere alicui, δεδιέναι περὶ τινι ἢ ὑπέρ τινος. Superbia atque deliciis omis- sis. Ἀφ. ἀπολ. ἐπὶ ταυτοπροσωπίας.

4. Eadem illa. Ἐμφαντικῶς ἐπαναλαμβάνει ὅσα εἶχεν ἀποφασίση ὁ Κατίλ., περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἐμπροσθεν. Lege Plautia (ἢ Plautia) Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον εἰσενεχθέντα τῷ 89 π.Χ. (665 ἀ. κ. Ῥ.)

mus eadem illa movebat, tametsi praesidia parabantur, et ipse lege Plautia interrogatus orat ab. L. Paulo. Postremo dissimulandi caussa et ut sui expurgandi, sicuti iurgio lacessitus foret, in senatum venit.

6 Tum M. Tullius consul, sive praesentiam eius timens, sive ira commotus, orationem habuit luculentam atque utilem reipublicae, quam postea scriptam edidit.

κατεδικάζοντο ὅσοι ἢ κατὰ τῶν ἀρχόντων βίαν ἤθελον μεταχειρισθῆ ἢ μεθ' ὀπλων ἤθελον παρουσιασθῆ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου ἢ ὄχρους τόπους ἤθελον καταλάβῃ χάριν ἐνέδρας ἢ μετ' ἐνόπλων ἤθελον διαταράξῃ τὴν δημοτικὴν ἡσυχίαν. Interrogare. Ἀνακρίνει μετὰ γεν. τοῦ ἐγκλήμα. ὄρα XVIII, 2. Τὸ πλήρες εἶναι interrogare aliquem alicujus rei lege ἢ legibus. L. Paulo. Ὑπὸ τοῦ Λ. Αἰμιλίου Παύλου. Οὗτος ἦν υἱὸς τοῦ Μάρκου Αἰμιλίου Παύλου γρηματίσαντος ὑπάτου τῷ 78 π.χ. ἀδελφός τοῦ Μάρκου Αἰμιλίου Λεπίδου τριάνδρου, ἐγένετο δ' ὑπάτος τῷ 80 π.χ. μετὰ τοῦ Γ. Κλαυδίου Μαρκέλλου. Πρὶν γίνῃ ἡ δίκη ὁ Κατιλίνας ἀπῆλθε τῆς πόλεως. Postremo. Τὴν ἀληθῆ χρονολογ. σειρὰν τῶν γεγονότων ἰδὲ ἐν § XXIX. Dissimulandi causa aut sui expurgandi, sicuti iurgio lacessitus foret. Dissimulare. Ὑποκρίνομαι. Ἡ τοῦ Κατιλίνας ὑπόκρισις ἐνταῦθα ἐγκτεται ἐν τούτῳ ὅτι, ἐν ᾧ ἐπὶ τρομερῶ ἐγκλήματι κατηγορεῖτο, ὅμως ὡσεὶ προύκειτο περὶ ἀπλῆς λοιδορίας ἢ δυσφημίας (iurgio) προσῆλθεν, ἵνα ἀπολογηθῆ καὶ διαλύσῃ οὕτω (Sui expurgandi) τὴν λοιδορίαν ταύτην. Δὲν εἶναι δὲ γερονδ. ἔλξις ἐν τῷ expurgandi sui, ἀλλὰ τὸ γερονδῖον expurgandi ἰσοδυναμεῖ ἐνταῦθα γεν. ἀφηρημ. οὐσιαστ. expurgationis, ἢ ὡς γεν. ἀντικειμ. χρησιμεύει τὸ sui. Ἡ φράσις sicuti. . . . foret ἐνέχει εἰρωνικὴν χροιάν καὶ ἡ λέξις iurgio μετὰ τινος ἤθους προενεκτέα. Ὁ Κατιλίνας ἐν ᾧ ἐθεωρεῖτο, ὡς περ καὶ ἦν, συνωμότης, ὑπεκρίνετο, ὅτι ταῦτα ἐθεώρει δυσφημίαν ἀπλῆν. In senatum venit. Ἡ Σύγκλητος συνῆλθε τότε ἐν τῷ ναῶ τοῦ Στῆσιου Διὸς (Jovis Statoris). Ἐλέχθη δ' ἦδη, ὅτι ἡ συνεδρία αὕτη ἐγένετο τῇ 8ῃ Νομβρίου.

6. Consul. Δηλ. ὁ Κικέρων. Sive praesentiam eius timens. Δὲν ἐφοβεῖτο τὴν ἐν τῇ βουλῇ παρουσίαν τοῦ Κατιλίνας, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ πόλει καὶ ὑπὲρ τῆς πολιτείας καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Orationem habuit. Ἐποιήσατο λόγον. luculentam. Λαμπρὸν κατὰ τε τὴν δύναμιν καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν νοημάτων καὶ τὴν τῶν λέξεων ἐκλογὴν. Ὁ λόγος οὗτος εἶναι ὁ α' κατὰ Κατιλίνας.

Sed ubi ille assedit, Catilina, ut erat paratus ad dis- 7
simulanda omnia, demisso voltu, voce supplicii postu-
lare, a patribus coepit ne quid de se temere crederent;
ea familia ortum, ita ab adolescentia vitam instituisse,
ut omnia bona in spe haberet; ne existumarent, sibi,
patricio homini, cuius ipsius atque maiorum pluruma
beneficia in populum Romanum essent, perdita repu-
blica opus esse, cum eam servaret M. Tullius, inquilinus
civis urbis Romae. Ad hoc maledicta alia cum adde- 8

7. Ut erat paratus. Τὸ ἔνταῦθα μετὰ τοῦ esse δηλοῖ αἰτίαν, ἥτις
κατὰ τὸν ἀτομικὸν χαρακτῆρα τοῦ Κατιλίνα ἦτο τρόπος τινὰ φυσικὴ ἐξ
αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλομένη. Demisso voltu, καθὼς τὸ πρόσω-
πον. ἄφ. τοῦ τρόπου. Postulare a patribus coepit. Ἡρξάτο ἐξαιτούμενος
τοὺς συγκλητικούς. Τὸ postulare συντάσσ. μετ' ἀφαιρετ. ἐχούσης τὴν
πρόβ. α. Temere. Εἰκῆ, ἄνευ τεκμηρίων. Ortum (esse). Ἐκ τινος ῥήμ.
λεκτικοῦ ἐξαρτᾶται τὸ ἀπαρέμφ. τοῦτο ὡς καὶ τὸ ἐπόμ. instituisse ὑπεν-
νοουμένου ἐκ τοῦ λεκτικοῦ ὡσαύτως postulare. Παρελείφθη ἔνταῦθα τὸ
ὑποκείμεν. se, διότι τοῦτο εἶναι καὶ ὑποκείμεν. τοῦ λεκτικοῦ dico, ἐξ οὗ τὸ
ἀπαρέμφ. ἐξαρτᾶται ὅρα καὶ XI. 2.LVI.5. Ita... Instituisse. Οὕτως ἐκ
νεότητος (ἔλεγεν ὅτι) διήγαγε τὸν βίον. Ut omnia in spe haberet. In spe
habeo, φράσις σπανία ἀντὶ τοῦ spero. Παρὰ Λιουῖφ λέγεται ἅπαξ in
spe esse μετὰ δοτ. προσ. Ὅσα ἔνταῦθα πρὸς τοὺς δικαστὰς λέγει ὁ Κα-
τιλ. ἀντίκεινται ἐκ διαμέτρου οἷς πρὸς τοὺς συνωμῆτας εἶπε «Res mala,
spes asperior» Patriciō homini. Ἐξεπίτηδες λέγει, ὅτι εἶναι πατρίκιος,
ἐπειδὴ κατ' ἐκείνου τοῦ χρόνου ὀλίγιστοι τῶν βουλευτῶν ἦσαν πατρίκιοι
καὶ αὐτὸς δ' ὁ ὕπατος ἦτο «inquinus urbis Romae» Ne existuma-
rent. Ἐκ τῶν postulare ὡς καὶ τὸ crederent. Sibi ἀνήκει εἰς τὸ opus
esse. Παρεκάλει νὰ μὴ νομίσωσιν ὅτι ἐπεθύμει κατεστραμμένης πολι-
τείας. Cum... Romae. Ἡ φράσις ὀλόκληρος ἐνέχει εἰρωνεῖαν κατὰ τοῦ
Κικέρ., ἴδια τὸ ῥήμ. servaret, ὅπερ ἀντιτίθ. εἰς τὸ perdita republica.
Μοχθηρὰ δὲ ὄφρις εἶναι τὸ inquinus. Τὰ Ἄρπινα, ἡ πατρίς τοῦ Κικέρ-
ωνος εἶχον λάβη ἀλληλοδιαδόχως καὶ τὰ τοῦ πολίτου δικαιώματα καὶ τὰ
τῆς ψήφου. Ὁ Κικέρων ἄρα ἦτο νέος πολίτης καὶ οὐχὶ μέτοικος, ὡς
περ οἱ ἐν Ἀθήναις, οἵτινες δὲν εἶχον πολιτικὰ δικαιώματα.

8. Ad hoc...cum... adderet, Πρὸς τοῦτοις ἐπειδὴ ἄλλας ὄφρις προσ-
ετίθει. Obstrepere...vocare. Ἀπαρέμφ. ἱστορ. Ἐθορύβησαν πάντες καὶ
ἐχθρόν καὶ πατροκτόνον αὐτὸν ἀπεκάλουν. Parricida λέγεται ὁ Κατιλ. ἡ
ἐνεκα τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς πατροκτόνους (XIV. 3) ἡ σημαίνει ἀπλῶς

temere
ὡσπ. =
ἀυρίτω
ἀυρίτω

ret, obstrepere omnes, hostem atque parricidam vo-
 9 care. Tum ille furibundus : quoniam quidem circum-
 ventus, inquit, ab inimicis praeceps agor, incendium
 meum ruina restinguam.

132 XXXII. Dein se ex curia domum proripuit, Ibi multa
 secum ipse volvens, quod neque insidiae consuli proce-
 debant, et ab incendio intellegebat urbem vigiliis mu-
 nitam, optimum factu credens exercitum augere, ac
 priusquam legiones scriberentur, antecapere, quae
 bello usi forent, nocte intempesta cum paucis in Man-

φονέα, κακοῦργον. Δυνατὸν δὲ καὶ ἐκ τῆς κυρίας ἐννοίας νὰ ἐκληφθῆ μετα-
 φραζόμενον μητροκτόνος ἐνεκα τοῦ φόνου, ὃν ἠτοίμαζεν οὗτος κατὰ τῆς
 πατρίδος, τῆς κοινῆς ἀπάντων μητρὸς· ὄρα II, 25 καὶ Cic. in Cat.
 I, 7, 17.

9. Praecep̄s agor, Κατὰ κρημῶν φέρομαι, δηλ. ἐξ ἀνάγκης ὄγομαι νὰ
 δοκιμάσω καὶ νὰ μετέλθω τὰ ἔσχατα. Incendium—restinguam. Δηλ.
 τὸν ἐπικείμενόν μοι ἄλεθρον οὐχὶ δι' ἠπίων φαρμάκων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀνα-
 τροπῆς ὀλοκλήρου τῆς πολιτείας θέλω θεραπεύσῃ ὡσπερ οἱ ἐργαζόμενοι
 πρὸς κατάσθεςιν πυρκαϊῶς τινος πράττουσι, κατεδαφίζουσι δηλ. ὀλόκληρον
 τὴν οἰκοδομὴν καὶ ἄλλας παρὰ ταύτην. Ἐπὶ Κατέρ. (p. Mur.
 25. 51) ὁ Κατίλ. δὲν εἶπε ταῦτα ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 7 Νοεμβρίου, ἀλλ'
 ἐν τῇ τῆς 20 Ὀκτωβρίου. Μάλιστα δὲ πρὸς τὸν Κάτωνα, ὃς ἠπέσει νὰ
 εἰσαγάγῃ αὐτὸν εἰς δίκην.

XXXII. 1. Ex curia. Καταχρηστικῶς λέγει ex curia, διότι ἡ βουλὴ
 συνηλθεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Στρησίου Διός (XXXI. 5), οὐχὶ ἐν τῇ Ὀστίλῃ βουλῇ
 κειμένη ἐν τῇ ἀγορᾷ (foro) Multa.... volvens. Πολλὰ καθ' ἑαυτὸν δια-
 λογιζόμενος. Consuli. Ἡ δοτ. ἐξαρτᾶται ἢ ἐκ τοῦ insidiae, ὡς λέγεται
 κατωτέρω insidias consuli maturarent, ἢ πρέπει νὰ ἐννοηθῶσιν αἱ με-
 τοχαὶ instructae, paratae ἢ τις τοιαύτη. Neque....et. Παράβ. τὴν ἐν τῇ
 Ἑλλην. σύνδεσιν οὔτε ἔλεγε τι... εἰσιγα τε. Optimum facta ὄρα LV. 1
 καὶ LVII. 5. Legiones scriberentur. Τοὺς λεγεῶνας ἔμελλον νὰ ἐτοιμάσω-
 σιν οἱ πραι-τωρες Πομπήιος Ρούφος καὶ Μέτελλος Κέλλερ (§ XXX), τὸ δὲ
 β. scribere εἶναι ὠρισμένον διὰ τὴν στρατολογίαν τῶν πολιτῶν καὶ τῶν
 συμμάχων. Usui sum alicui. Ὁφέλιμός εἰμί τινι. Nocte intempesta. Ἡ
 νύξ αὕτη εἶναι ἢ τῆς 8 πρὸς τὴν 9 Νοεμβρίου. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύ-
 την ὁ Κικέρων ἀπήγγειλε τὸν θ' αὐτοῦ Κατιλινακὸν ad populum. ὄρα
 XXVII. 3.

liana castra profectus est. Sed Cethego atque Lentulo 2
ceterisque, quorum cognoverat promptam audaciam,
mandat, quibus rebus possent, opes factionis confirmet,
insidias consuli maturent, caedem, incendia aliaque
belli facinora parent; seque propediem cum magno exer-
citu ad urbem accessurum.

33 XXXIII Dum haec Romae geruntur, C. Manlius ex suo 1
numero legatos ad Marcium Regem mittit cum mandatis
huiuscemodi: Deos hominesque testamur, imperator, nos
arma neque contra patriam cepisse, neque quo periculum
aliis faceremus, sed uti corpora nostra ab iniuria tuta
forent, qui miseri, egentes, violentia atque crudelitate
feneratorum plerique patriae, sed omnes fama atque

2. Mandat.... possent.... confirmet. Mandat ιστορ. ἐνεστ. Ἐκ τοῦ-
του ἐξαρτᾶται πλάγιος λόγος ἐκφερόμ. διὰ παρατ. καὶ ἐνεστ. ὑποτακτικῆς,
διότι ἐκφράζουσι τὸ διανόημα ἄλλου. Factionis. Factio, εἶναι ἐταιρεία πο-
λιτικὴ σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ κόμματος. Ὅσῳκις τοιαύτη ἐται-
ρεία ἐσχηματίζετο ὑπ' ἀγαθῶν, ἡ λέξις εἶχεν ἀγαθὴν σημ. Παρὰ Σαλ-
λουστ. ἡ λέξις ἔχει κακὴν σημ. Seque.... accessurum. Ἐκ τινος λεκτι-
κοῦ ἐννοουμένου ἐκ τοῦ mandat. Propediem, ἐν βραχεῖ, ταχέως.

XXXIII. 1. Dum....geruntur. Ὁ ἐνεστ. εἶναι ιστορ. κείμ. ἀντι πα-
ρατατ. Τούτων ἐν Ῥώμῃ πραττομένων. Ex suo numero, ἀντι τοῦ ex nu-
mero suorum, καθ' ἑλξιν ὡς copia ea ἀντι τοῦ copia eius rei (VIII.5.)
Cum mandatis huiuscemodi. Τοιαύδε παραγγέλαις. Deos hominesque te-
stamur. Θεοὺς τε καὶ ἀνθρώπους ἐπιμαρτυροῦμεθα. Neque....neque quo,
οὔτε....οὔτε ἵνα κίνδυνον ἄλλοις ἐπενέγκωμεν. Τὸ quo ὡς τελ. μετὰ τινος
συγκρ. quo facilius=ut eo facilius, ἵνα τοσοῦτῳ εὐκολώτερον. Sed uti
forent. Ἄλλ' ἵνα τὰ σώματα ἡμῶν ἀσφαλίσθωσιν ἀπὸ τῆς ἀδικίας. Ἐπειδὴ
κατὰ τὴν Δωδεκάδελτον ἐδάνειζοντο οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς κτήμασιν, ἀλλὰ καὶ
ἐπὶ τοῖς σώμασι, συνέβαινον, ὥστε κατὰ τὴν προθεσίαν, εἰ μὴ ἐξέτινον οἱ
δανεισάμενοι τὰ ὀφειλόμενα, νὰ ἐπιδικάζωνται ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ εἰς τοὺς
δανειστάς, ὧν ἐθεωροῦντο τὸ ἀπὸ τοῦδε κτῆμα φονευόμενοι ἢ πωλούμενοι
εἰς τὴν ὀλλοδαπήν. Τὴν σκληρότητα ταύτην τῆς Δωδεκαδέλτου εἶχον
περιστείλη ἄλλοι νόμοι ὄρισαντες μετριωτάτους μάλιστα τόκους, ἀλλὰ
τούτους τοὺς νόμους παρέβαινον οἱ πλούσιοι. Qui. ἀναφέρ. εἰς τὸ nos,
ὅπερ ἐνυπάρχει ἐν τῷ nostra. Ἐν Ἰουγούρθῃ (85, 28) τὸ qui ἀναφ. εἰς
τὸ vos ὑπενοοῦμ. κατὰ σύνεσ. ἐκ τοῦ vostra. Feneratorum. Fenerator,

fortunis expertes sumus; neque cuiquam nostrum licuit more maiorum lege uti, neque amisso patrimonio liberum corpus habere; tanta saevitia feneratorum atque praetoris fuit. Saepe maiores vestri, miseriti plebis Romanae, decretis suis inopiae eius opitulati sunt; ac novissime memoria nostra propter magnitudinem aeris alieni, volentibus omnibus bonis, argentum aere solu-

τοκογλύφος (ἐκ τοῦ feo = τίκτω, γεννῶ). Patriae... fama atque fortunis expertes. Το expertes, ἄμοιρος εἶναι συνταξαγμ. ἐνταῦθα καὶ μετὰ πτ. γεν. patriae καὶ μετ' ἄφ. fama καὶ fortunis. Ὡσαύτως (lug. 74. 3) ἐν τῇ αὐτῇ προτ. τὸ potitus ἔχει συνταχθῆ καὶ μετ' ἄφ. καὶ μετὰ γεν. Neque... licuit. Οὐδ' ἐξεγένετο οὐδενὶ ἡμῶν lege uti, δηλ. legum praesidium uti, νὰ μεταχειρισθῆ τὸ ὀχύρωμα τῶν νόμων. Ἐνωσῆ τὴν Legem Petilianam καὶ Papiriam, αἵτινες εἰσηγέθησαν ἀλληλοδιαδόχως τῷ 347 καὶ 343 περιστέλλουσαι τοὺς τόκους καὶ ἀπαλλάττοντες τῆς διὰ τὰ χρέη δουλείας τὸ σώμα. Διὰ τοῦτο λέγει corpus liberum habere. Ἄλλ' ὡς ἐρρήθη ἤδη ἡ δύναμις τῶν πλουσιῶν καὶ ἰσχυρῶν κατεπάτει τοὺς νόμους τούτους. Praetoris. Δηλ. urbani. = Τηλικυότης ἢ σκληρότης τῶν δανειστῶν καὶ τοῦ (κατὰ πόλιν) πραιτώρος ὑπῆρξεν. Ἐνώπιον τοῦ πραιτώρος τούτου ἦγοντο οἱ ὀφειλέται. Οἱ πραιῶρες οὗτοι ἐφοβοῦντο πολλάκις τὴν δύναμιν τῶν ἰσχυρῶν καὶ ἠθέουσαν τὸ δίκαιον.

2. Maiores vestri. Μετεχειρίσθη τὸ δεύτερον πρὸς. τῆς κτητ. ἀνω-
νομ. διότι ὁ Μάρκιος Ῥήξ πεμφθεὶς ὑπὸ τῆς Συγκλήτου συνηγῶρει τῇ τῶν εὐγενῶν τάξει, πρὸς ἣν ἀντιτίθηναι ἑαυτὸν καὶ τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Μάνλιος. Opitulati sunt. Ἐβοήθησαν. Βοήθειαι ἦσαν πρὸς τοῖς μνημονευθεῖσι νόμοις καὶ οἱ ἀφορῶντες εἰς τὴν διανομὴν σίτου ἢ πώλησιν αὐτοῦ ἐν μικρᾷ τιμῇ (leges frumentariae). Τοιοῦτος εἰσηγέθη τῇ 120 (Lex Semproniana). Volentibus omnibus bonis. Συναινούντων πάντων τῶν ἀρίστων πολιτῶν. Ἐπιτήδες ἐπεζητήθη ὑπὸ τοῦ Μανλίου ἡ διττὴ τὴν σημασίαν λέξις bonus. Boni εἶνε οἱ σφίζοντες τὴν πατρίδα δι' ἀγαθῶν βουλευμάτων boni ὡσαύτως εἶναι οἱ ἰσχυροὶ οἱ κράτιστοι, ὡς ἐνταῦθα optimates ἄλλως λεγόμενοι. Argentum aere solutum est. Ἔχει ὑπ' ὄψει ὁ Μάνλιος ταῦτα λέγων τὸν νόμον τοῦ Οὐαλερίου Φλάκκου, (86 π.Χ. 668 ἀ. κ. Ῥ.) δι' οὗ ἐνομοθετήθη, ἵνα οἱ ὀφειλέται πληρώσωσι τοῖς δανεισταῖς τὸ 1/4 τῶν ὀφειλομένων. Ἐπειδὴ δ' ὁ σφιστέρτος νόμισμα ἀργυροῦν, συνέκειτο ἐκ τεσσάρων ἀσσαρίων, τὸ δ' ἄσσαριον ἦν χαλκοῦν νόμισμα, λέγει ὅτι ὁ ἀργυρος ἐπληρώθη μὲ χαλκόν.

tum est. Saepe ipsa plebes, aut dominandi studio per- 3
mota aut superbia magistratuum, armata a patribus
secessit. At nos non imperium neque divitias petimus, 4
quarum rerum caussa bella atque certamina omnia in-
ter mortalis sunt, sed libertatem, quam nemo bonus
nisi cum anima simul amittit. Te atque senatum ob- 5
testamur, consulatis miseris civibus, legis praesidium,
quod iniquitas praetoris eripuit, restituatis, neve nobis
eam necessitudinem imponatis, ut quaeramus, quonam
modo maxume ulti sanguinem nostrum pereamus.

34 XXXIV. Ad haec Q. Marcius respondit: si quid ab 1

*ad haec Q. Marcius respondit: si quid ab seiva
tu pretore*

3. Saepe Σχῆμ. ἀναφορᾶς. Τὸ ἐδάφ. τοῦτο ἀρχεται ὅπως καὶ τὸ 2. Ipsa
δηλ. χωρισθεῖσα ἀπὸ τῶν πατρικίων καὶ ταῖς ἰδίαις δυνάμεισι πεποιθεῖσα.
Plebes, τύπος συνήθεστ. παρὰ Σαλλουστ. τοῦ plebs. Aut dominandi—
ψευδῶς ὁ Μάνλιος ὑποβάλλει ὡς μίαν ἐκ τῶν αἰτιῶν, δι' ἧς ἡ πληθὺς
ἀπέστη τῆς ἐννόμου τάξεως τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀρξῆ. Αἱ ἀληθεῖς αἰτίαι
τῶν ἀποστάσεων τῆς πληθύος ἦσαν τῆς μὲν α' (494 π.Χ. 260 ἰ. κ. 'P) ἡ
ἀπανθρωπία τῶν δανειστῶν, τῆς δὲ β' (449 π.Χ. 305 ἰ. κ. 'P). ἡ ἀλαζονεία
καὶ ἀκολασία τῶν δεκάρχων. Ἄλλ' ὅτι κατὰ τὴν πρώτην στάσιν ἐπέτυ-
χον οἱ πληθεῖοι τὴν ἴδρυσιν τῆς δημοκρατίας τοῦτο λέγει studium domi-
nandi. Ἐν ἄλλαις λέξεσι θέλει νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐκεῖνοι εἶχον
ἤττον σοβαρὰν αἰτίαν ἢ αὐτοὶ νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα. Armata συναπτέον
μετὰ τοῦ secessit. Ἐνοσλος ἀπεχώρησεν.

4. At nos. Ἐνταῦθα εἶναι ἡ ἀντίθεσις μετὰ τῶν αἰτιῶν, αἵτινες προ-
κάλεσαν τὴν στάσιν τῶν περὶ τὸν Κατιλ., καὶ τῶν αἰτιῶν, αἵτινες προ-
κάλεσαν τὰς στάσεις τῶν πληθεῖων, περὶ ὧν ἐγένετο ἤδη λόγος. Quam
nemo bonus. Ἐν (ἐλευθερίαν οὐδεὶς ἀγαθὸς ἢ ἅμα τῇ ψυχῇ ἀποβάλλει).

5. Te... obtestamur. Σὲ καὶ τὴν Σύγκλητον ἐπιμαρτυροῦμεθα. Con-
sulatis. Ἐποτακτ. ἐξαρτώμ. ἐκ τοῦ obtestamur, κατὰ παράλειψιν λίαν
συνήθη καὶ ἐν τούτῳ καὶ ἐν ἄλλοις ῥήμ. τοῦ ut. Ὡσαύτως καὶ αἱ ἐφεξῆς
ὑποτ. restituatis, imponatis ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ῥήμ. obtestamur.
Miseris civibus πτ. ἀντικ. τοῦ consulatis, ὅπως μεριμνήσητε περὶ
τῶν νόμων. Neve... imponatis. Μηδὲ ἀναγκάσητε ἡμᾶς. Ut quaeramus.
Ἐκ τοῦ neve imponatis. quonam modo, ἐκ τοῦ quaeramus πλ. ἐρωτ.
Μηδὲ ἐπιβάλητε ἡμῖν τὴν ἀνάγκην ταύτην νὰ ζητήσωμεν, κατὰ τινὰ
τρόπον θὰ ἀπολεσθῶμεν μάλιστα τὸ ἡμέτερον αἶμα ἐκδικήσαντες.

XXXIV. 1. Si—vellent.... discedant.... proficiscantur. Λόγ. πλάγ.
ἐκ τοῦ respondit ἐξαρτώμ. ἐν εὐθεῖ λόγῳ θὰ εἶχεν: si quid... vultis

- senatu petere vellent, ab armis discedant, Romani supplices proficiscantur; ea mansuetudine atque misericordia senatum populumque Romanum semper fuisse, ut nemo umquam ab eo frustra auxilium petiverit.
- 2 At Catilina ex itinere plerisque consularibus, praeterea optumo cuique literas mittit: se falsis criminibus circumventum, quoniam factioni inimicorum resistere nequiverit, fortunae cedere, Massiliam in exilium proficisci; non quo sibi tanti sceleris conscius esset, sed uti respublica quieta foret, neve ex sua contentione seditio oriretur. Ab his longe divorsas literas Q.
- 3 Catulus in senatu recitavit, quas sibi nomine Catilinae redditas dicebat. Earum exemplum infra scriptum est.

...discedite.... proficiscimini. Ea m. . . fuisse. Ἐκ τινος λεκτ. βήμ. ἐκ τοῦ respondit ἢ καὶ ἐξ αὐτοῦ τούτου ἐννοουμένου λόγ. πλάγ. Εὐθύς: Ea mansuetudine. . . fuit. Mansuetudine atque misericordia ἀφ. τῆς ἰδιότη. Τοιαύτην ἐπέδειξαν πραύτητα καὶ εὐσπλαγγίαν ἢ Σύγκλητος κλπ. ut ἀποτελεσματικός.

2. Ex itinere. Ἐξ αὐτῆς τῆς πορείας, τῆς εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Μανλίου ἐν Ἐτρουρίχ, ἐν ᾧ ἔλεγεν, ὅτι εἰς Μασσαλίαν ἐπορεύετο. Optumo cuique, δηλ. nobilissimo cuique ex optimatibus. Se...cedere. Ἐκ τοῦ δηλωτικοῦ βήμ. τοῦ ἐνυπάρχοντος ἐν τῶν literas mittit ὅτι ὑποχωρεῖ τῇ τύχῃ. Quoniam....nequiverit. Καθ' ὑποτ. διότι εἶναι ἀλλότριος λόγος, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο κλπ. Massiliam...proficisci. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀνωτ. cedere. Ἡ Μασσαλία, πόλις τῆς Ναρβωνησίας Γαλλίας ἀποικία τῶν Φωκαέων ἦν ἢ κατ' ἐξοχὴν χώρα, ἐν ἣ καταφεύγοντες οἱ ἐξέριστοι εὕρισκον λαμπρὰν διαμονήν. Non quo...esset. Οὐχὶ ὅτι συνήδει ἑαυτῶν τηλικούτον κακούργημα. Τὰ non quo, non quo non ἢ non quin οὐχ ὅτι, καὶ οὐχ ὅτι, ὡς οὐ, ἔχουσιν αἰτιολ. ἔννοιαν (δηλοῦντα οὐχὶ ἀληθῆ αἰτίαν) καὶ συντάσσ. μεθ' ὑποτ. Ἐνίστε προηγεῖται τούτων τὸ εὐ ἢ ἰδεῖν. Ἐπονται τούτοις τὰ sed quia, sed ut, sed ne. Ταῦτα δηλοῦσι τὴν πραγματικὴν αἰτίαν. Neve ex sua contentione, ἐκ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ τῆς πρὸς ἀνάρρησιν εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα.

3. Q. Catulus. Κόϊντος Λουτάτιος Κάτλος· ἀξιος πολλοῦ ἀνὴρ. Ὑπέρμαχος τῆς δημοκρατίας κατέβλασε τὰς ὑπὸ Λεπίδου κινηθείσας ταραχάς, καὶ ἠναντιώθη τῶν τε Πομπηίου καὶ τῶν Καίσαρι· ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἐγένετο

35-XXXV. L. Catilina Q. Catulo. Egregia tua fides re 1
cognita, grata mihi in magnis meis periculis, fiduciam
commendationi meae tribuit. Quamobrem defensionem 2
in novo consilio non statui parare; satisfactionem ex
nulla conscientia de culpa proponere decrevi, quam,
mediusfidius, veram licet cognoscas. Iniuriis contume- 3

ὑπατος τῷ 78 π.χ. καὶ τιμητῆς μετὰ τοῦ Κράσσου τῷ 65. Διὰ τὴν περι-
φανῆ ἀρετὴν ἐγένετο princeps senatus omnium confessione. Recitavit,
Ἀνέγνω. Nomine Catilinae. Ἐξ ὀνόματος τοῦ Κατιλίνα. Exemplum,
Ἀντίγραφον. Πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι κατὰ τὸ ἔθος τοῦ Θουκυδ. ἐνταῦθα
ὁ Σαλλ. μόνον τὸ νόημα ἐκτίθησι τῆς περὶ ἧς πρόκειται ἐπιστολῆς.

XXXV. 1. Egregia tua fides. Ἡ σὴ ἐξοχος πίστις. Cognita. Πτ. ὄνομ.
ἡ ἐκ τῶν πραγμάτων ἐγνωσμένη. Ὁ Κατιλ. εἶχεν ἐκ τῶν πραγμάτων
γνωρίσῃ τὴν πίστιν τοῦ Κάτλου, διότι κατηγορηθεὶς ἐπὶ μοιχεύει μετὰ τῆς
Φαβίας, Ἐστιάδος, εἶχεν ἀφωθῆ τῇ συνδρομῇ τοῦ Κάτλου. Grata mihi
in magnis meis periculis. Ἡ εὐχάριστος εἰς ἐμέ ἐν τοῖς μεγάλοις κιν-
δύνοις μου. Ταῦτα προστίθησιν ὁ Κατιλ. ἵνα δηλώσῃ τῷ Κάτλῳ ὅτι καὶ
τώρα, ὅτε καὶ πάλιν, ὡς ἄλλοτε κινδυνεύει, εἰς αὐτὸν ἀνατίθησιν ἑαυτὸν.
θὰ ἔλεγε σαφέστερον Eo gratior quo majora sunt mea pericula. Fiduciam... tribuit. Παρέχει τὴν πεποίθησιν εἰς τὴν σύστασίν μου. Ἡ σύ-
στασις αὕτη, ποία εἶναι, γίνεταί γνωστὴ ἐκ τοῦ τέλους τῆς ἐπιστολῆς
(ἐδάφ. 6).

2. In novo consilio. Ἰσοδύν. χρον. προτ. cum novum consilium
cepissem. Εἶναι δὲ τὸ νέον τοῦτο βούλευμα, τὸ ὅτι ἔλαβε τὰ ὄπλα. Defen-
sionem... non statui... parare. Ἐν ἄλλαις λέξεσι δὲν ζητῶ νὰ παρα-
σκευάσω σε εὖνουν μοι ἐν τῷ διαβήματι τούτῳ. Satisfactionem... de-
crevi. Ἀλλ' εἰ καὶ μὴ εἶμι ἔνοχος, ἔγνω ἀπολογίαν νὰ ποιήσωμαι πρὸς
σε. Ἐὰν δηλ. ἡ περὶ ἐμοῦ ἀγαθὴ γνώμη σου ἤρξατό πως νὰ κλονῆται,
θίλω ταύτην νὰ ἀνορθώσω. Conscientia de culpa. Ἡ ἀφ. μετὰ τῆς de
ἀντὶ ἀπλῆς γεν. culpae ἀντικειμ. Me dius fidius. Τύπος ὄρκου παραλει-
πομένου τοῦ ita servet, τὸ δὲ ita ἀναφ. (ut vera dixero). Κατὰ λέ-
ξιν: Ἐμὲ ὁ πιστιος θεὸς οὕτω διαφυλάξαι κλ., διότι ὁ φύλαξ τῆς πί-
στεως ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Λατίνων Dius fidius, ὡς καὶ παρ' Ἑλλήσιν ἦν
Ζεὺς πίστιος. Ὅμοιοι ὄρκοι εἶναι Mehercules, Mecastor. Licet cognos-
scas. Ἡδύνατο νὰ εἶπῃ cognoscas, θὰ μάθης, θὰ δυνηθῆς νὰ μάθης, ἐὰν
θελήσῃς νὰ ἐξετάσῃς τὰ κατ' ἐμέ.

3. Injuriis... suscepti. Ἡ κυρ. πρότ. suscepti. Concitatus τρόπ.
τοῦ suscepti. Quod non... obtinebam. Ἐπειδὴ δὲν πετύγχανον τὴν
θέσιν τῆς ἀξίας μου. Ἐννοεῖ διὰ τούτων τὴν ὑπατείαν. Εἰδικιώτερον τὸ

liisque concitatus, quod fructu laboris industriaeque
 meae privatus statum dignitatis non obtinebam, pu-
 blicam miserorum causam pro mea consuetudine sus-
 cepi; non quin aes alienum meis nominibus ex posses-
 sionibus solvere possem, cum et alienis nominibus li-
 beralitas Orestilae suis filiaeque copiis persolveret,
 sed quod non dignos homines honore honestatos vide-
 bam, meque falsa suspicione alienatum esse sentiebam.
 4 Hoc nomine satis honestas pro meo casu spes reliquae
 5 dignitatis conservandae sum secutus. Plura cum

statum dignitatis είναι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ὅτι εἶχε στερηθῆ (privatus erat) τοῦ καρποῦ, τοῦ κόπου καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ. Ὁ Κατιλίνας πατρικίος ὦν τὸ γένος, πολλὰ δὲ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ ἀγαθὰ τὴν πολιτείαν ἐργασάμενοι ἐθεώρει προσῆκον νὰ τύχη τῆς ὑπατείας. Publicam... suscepi Τὸ ἐπίθ. ἀντὶ ἐπιρρ. publice. Causam miserorum Οὐχὶ ἐνὸς ἐκάστου χωρὶς, ἀλλὰ συμπάντων ἅμα. Causa, ἡ ὑπόθεσις αἴρεσις ἐνταῦθα. Pro consuetudine=ut consuevi. Non quin... possem. Περὶ τῆς συντάξεως ὅρα 34. 2. Οὐχὶ διότι δὲν... ἡδυνάμην. Meis nominibus. Ἀφ. τῆς ἰδιότη. εἰς τὸ aes alienum. Δὲν ἔσθην ἐνικὸν ἵνα δεῖξη ὅτι εἶχε πολλὰ χρέη. Cum et. Το et=etiam. Τινὲς γράφουσιν: et aliis κλ. παρενθετικῶς. Alienis nominibus. Ὑπον. aes alienum ἀφ. τῆς ἰδιότητος=aes alienum=ab alienis contractum, ὡς καὶ τὸ meis nominibus=a me contractum. Sed quod... videbām. Ἡ δὴθεν πραγματικὴ αἰτία. Non dignos (honore) homines, ἀλλὰ διότι οὐχὶ ἀξίους τιμῆς ἄνδρας. Τοιοῦτοὶ δ' εἰσὶν οἱ πρὸς οὓς διηγωνίσατο ἐν ταῖς ὑπατικαῖς ἐκλογαῖς Κικέρων καὶ Μουρήνας. Alienatum=neglectum, repulsum, projectum δηλ. ab honore.

4. Hoc nomine=Hac de causa, huius rei respectu. Spes r. conservandae dignitatis. Κατὰ γερονδ. ἔλξιν ἀντὶ τοῦ spes reliquam dignitatem conservandi. Ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν ἠκολούθησα ἀρκούντως ἐντίμους ἐλπίδας νὰ διατηρήσω τὸ λοιπὸν τῆς ἀξιοπροσπείας μου. Pro meo casu. Ἀναλόγως τῆς παρουσίας ἀθλίας καταστάσεώς μου. Ἡ λέξις casus ἔχει μέσην σημασίαν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κακὴν ὡς καὶ ἐνταῦθα.

5. Plura cum... Αἱ λέξεις αὗται δεικνύουσιν ὅτι ὁ Κατιλίνας ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἔτι ἐν Ῥώμῃ ὦν εἶχε γράψῃ. Vim mihi parari, ὅτι βία ἐτοιμάζεται κατ' ἐμοῦ. Οἱ ὄπαδοι τοῦ Κατ. εἶχον θρυλήσῃ ἐπίτηδες, ὅτι ὁ Κατ. ἀπειληθεὶς ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος κατέλιπε τὴν πόλιν.

Praeside-rea decernit, uti consules delectum habeant, Antonius cum exercitu Catilinam persequi maturet, Cicero urbi praesidio sit. Ea tempestate mihi imperium populi Romani multo maxume miserabile visum est; cui cum ad occasum ab ortu solis omnia domita armis parent, domi otium atque divitiae, quae prima mortales putant, affluerent, fuere tamen cives, qui sequeremque publicam obstinatis animis perditum irent. Namque duobus senati decretis ex tanta multitudine neque praemio inductus coniurationem patefecerat neque ex castris Catilinae quisquam omnium discesserat; tanta vis morbi, uti tabes, plerosque civium animos invaserat.

137 XXXVII. Neque solum illis aliena mens erat, qui

turet, pr. sit. Delectum εἴτε dilectum habere, στρατολογεῖν Catil. p maturet. Σπεύσῃ εἰς καταδίωξιν τοῦ Κατιλ. Praesidio. Δοτ. τοῦ σκοποῦ.

4. Multo maxumae. Το multo ἐπιτείνει τὸ maxumae. Cum parent. Ὁ cum ἐνταῦθα εἶναι ἐναντιωμ. = quamquam parebant = εἰ καὶ ὑπήκουον. Προέρχεται δι' ἐνταῦθα ἢ ἐναντιωμ. ἔννοια ἐκ τῆς αἰτιολογικῆς. Ad occasum ab ortu solis. Ἀνιστρέφῃ ἢ φυσικῇ τάξιν ἀντί ab ortu ad occasum. Affluerent. Ἐννοεῖται cum εἶναι δὲ ζεῦγμα ἐνταῦθα, διότι τὸ afflueret ἀρμύζει μόνον τῷ divitiae, ἐκ τούτου δὲ πρέπει νὰ νοηθῇ ἀνάλογον τῷ otium ῥῆμα, superesse ἢ τι τοιοῦτον affluerent ἢ φθόνου. Sequere remque publicam. Que...que. Ἀσυνήθης ὁ τοιοῦτος τρόπος τῆς συνδέσεως παρὰ τοῖς ἄλλοις συγγραφεῦσιν. Ὁ Σαλλούστιος χρώμενος τούτοις δὲν συνδέει προτάσεις ἀλλὰ λέξεις, ὡν ἡ πρώτη ἀντωνύμ. (Ἰδὲ καὶ IX.3). Perditum irent. Ὑπῆρξαν ὅμως πολῖται, οἵτινες ἐζήτουν μετ' ἐπιμόνου ψυχῆς νὰ καταστρέψωσιν ἑαυτοὺς τε καὶ τὴν πολιτείαν. Perditum eo. Τὸ σουπῖνον μετὰ τοῦ eo ἀποτελεῖ περιφρασιν τοῦ ἀπλοῦ ῥῆμ.

5. Namque d. s. d. Ἀφ. ἀπόλ. ἀντί ἐναντιωματ. προτ. = eum duo senati decreta facta essent. Inductus. Παρασυρθεῖς ἀναφ. εἰς τὸ quisquam ὑποκ. τοῦ τε patefecerat καὶ τοῦ discesserat. Tanta vis morbi erat κλπ. Τηλικαύτῃ ἦν ἡ τοῦ νοσήματος δύναμις. Uti tabes. Ὡς φθίσις, τὰς πλείστας ψυχὰς τῶν πολιτῶν εἶχε καταλάβῃ. Plerosque civium animos, διότι τὸ civium animos = cives plerosque.

XXXVII. 4. Neque solum = et non solum sed ἄνευ τοῦ etiam, διότι αὕτῃ ἢ διὰ τοῦ sed πρότ. περιλαμβάνει καὶ τὴν διὰ τοῦ neque solum

conscii coniurationis fuerant, sed omnino cuncta plebes novarum rerum studio Catilinae incepta probabat. Il adeo more suo videbatur facere. Nam semper²⁻³ in civitate, quibus opes nullae sunt, bonis invident, malos extollunt, vetera odere, nova exoptant, odio suarum rerum mutari omnia student; turba atque seditionibus sine cura aluntur, quoniam egestas facile habetur sine damno. Sed urbana plebes, ea vero prae- 4

οὔσα γενικωτέρα αὐτῆς. Aliena mens. Δηλ. a justo sanoque iudicio abhorrens. Concius alicujus rei ἢ de aliqua re. Συνειδώς τι. Omnino. Συνάπτεται μετὰ τοῦ cuncta, σύμπασα ἢ πληθὺς ἐκ μιᾶς γνώμης. Studio n. rerum. Ὑπὸ καινοσπουδίας. Catilinae incepta probabat. Τοῦ Κατιλίνα τὸ ἐπιχείρημα ἀπεδέχετο.

2. Id adeo=Τοῦτο δέ γε. Το adeo ἐπιτείνει τὴν ἔννοιαν τῆς ἀντωνυμ. id. Ἄλλως ἠδύνατο νὰ εἶπη id quidem. Suo more v. facere. Κατὰ τὸ ἑαυτῆς ἔθος ἐφαίνετο ὅτι ἔπραττεν. Ἦν δὲ τοῦτό γε οὐχὶ ἀπεικὸς ἀλλὰ πᾶν εὐλογον.

3. Quibus opes nullae sunt. Κατὰ παράλ. τοῦ εἰ, εἰς ὃ ἀναφ. ἢ ἀναφ. ἀντωνυμ. quibus. Bonis invident. Το bonis πτ.δοτ. ἀντικ. τοῦ iuident. Ἡ παθητ. ἔκφρασ. εἶναι invidetur bonis (ab eis) quibus κλπ. Λέγονται δὲ boni οἱ ὀρθῶς βουλευόμενοι περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ κράτους. Οὔτοι δ' εἶναι συνήθως καὶ οἱ πλουσιώτατοι καὶ φυσικὸς εἶναι ὁ πρὸς τούτους φθόνος τῶν ἀπόρων. Odio suarum rerum. Ἐκ μίσους πρὸς τὰ ἑαυτῶν πράγματα. Ἄλλοι γράφουσι taedio. Student mutari omnia. Περὶ τῆς συντάξ. τοῦ studeo ὅρα I.4. Ἡ ἐνταῦθα σύνταξις εἶναι ἀνάλογ. τῆς ἐν VIII, 5. turba... seditionibus... aluntur. Δηλ. ἀρπάζοντες κατὰ τὰς παραχάξ καὶ τὰς στάσεις ἀπὸ τούτων ἀνευ φροντίδος τρέφονται. Ὡστε τὸ aluntur δὲν κεῖται μεταφ. ἀλλ' ἐπὶ τῆς κυρίας ἐννοίας=victum habent. Quoniam facile habetur.=Egestas aequo animo perfertur, quippe expers damni. Δηλ. ὑπ' ἐκείνου ὑποφέρεται, ὅστις οὐδὲν ἔχει νὰ ἀπολέσῃ. Το habetur εἰναι πως συνώνυμ. τῷ est. Sine damno. Αἱ λέξεις αὗται ἐνέχουσι τὴν αἰτίαν τοῦ facile habetur=ullo damno oriente. Ἀλήθεια αὕτη ἔχουσα αἰώνιον κῆρος. Τῶν στάσεων καὶ παραχάξ ἐφίενται μᾶλλον οἱ ἀπορώτατοι ἄτε οὐδὲν διακινδυνεύοντες. Θεουκιδ. Β'.

4. Sed... ea. Διὰ τοῦ sed γίνεται μετάβασ. εἰς μερικὴν ἔννοιαν ἐκ τῆς ἐν ἀρχῇ γεν. ἐννοίας Cuncta plebes, ἢ δὲ ἀντων. ea ἐπαναλαμβάνει ἐμφαντικῶς τὴν ἔννοιαν ταύτην· τὸ δὲ vero ἐπιτείνει τὴν ἔννοιαν τῆς ἀντωνυμ. Τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχει καὶ τὸ demum τιθέμενον ὡς καὶ τὸ vero,

5 ceps erat multis de causis. Primum omnium, qui
 ubique probro atque petulantia maxime praestabant,
 item alii per dedecora patrimonii amissis, prostremo
 omnes, quos flagitium aut facinus domo expulerat, in
 6 Romam sicuti in sentinam confluerant. Deinde multi
 memores Sullanae victoriae, quod ex gregariis militi-
 bus alios senatores videbant, alios ita divites, ut regio
 victu atque cultu aetatem agerent, sibi quisque, si in
 7 armis foret, ex victoria talia sperabat. Praeterea iu-
 ventus, quae in agris manuum mercede inopiam tole-
 raverat, privatis atque publicis largitionibus excita
 urbanum otium ingrato labori praetulerat; eos atque

ἵνα ἐξάρη τὴν ἔννοιαν ὑποκ. ἢ ἀντικειμ. Praeceptus erat. Praeceptus=prop-
 pensus, οὐ ἔντονός. Ἀκατάσχετος φερόμενος. Ἐτέθη δὲ ἀπολύτως καὶ
 συμπληρωτέον τὴν ἔννοιαν ἐκ τοῦ ἔδαφ. I ad probanda Catilinae ince-
 pta=Ἀκατάσχετος ἐφέρετο εἰς τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῶν τοῦ Κατιλ. βου-
 λευμάτων. Ἡ μὲν ἄλλη πληθὺς πᾶσα ἐπεδοκίμαζε τὰ τοῦ Κατ. βουλευ-
 ματα, ἢ δὲ τῆς πόλεως αὐτὴ δὴ ἦτο ἀκατάσχετος πρὸς αὐτά.

5. Primum omnium. Το omnium ἐπιτείνει τὸ primum. Ἀνταποκρι-
 νεται δὲ πρὸς τὸ primum τὸ Deinde, τὰ δὲ item καὶ postremo εἶναι εἰ-
 δικαί περιπτώσεις τοῦ primum, δι' οὐ εἰσάγεται ἐν τῇ ὑπαριθμῆσει τὸ
 πρῶτον εἶδος τῆς ἐξώλους πληθύος. Ubique=ubicumque essent, quovis
 loco ἢ quavis parte. Praestabant, ἐξεῖχον. II. Συγκεφαλ. πάντων τῶν
 ἀνωτέρω διεσθαρμένων. Sicuti in sentinam. Ὡς εἰς ἄντλον. Sentina. Ὁ
 ἐν τῇ νηὶ τόπος, ἔνθα συρρεῖ τὸ δυσᾶδες ὕδωρ καὶ τὸ ὕδωρ αὐτό.

6. Quod ex gregariis (militibus ὑπερν.). Ἐξ ἰδιωτῶν. Senatores Διθ.
 Ἐπιτ. 89 βιβλ. (Sulla) ex equestri ordine senatum supplevit. Διον.
 Ἀλικαρνασ. 5, 77. «Βουλὴν τε γὰρ ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων ἀνθρώπων συνέ-
 στησε». Ut r. victu a. cultu viverent. Πρῶτ. ἀποτελεσματ. Victus
 λέγεται ἐπὶ τῶν ἡδονῶν τῶν ἐδεσμάτων καὶ πωμάτων, τὸ δὲ cultus ἐπὶ
 τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ πολυτελείας τῆς περὶ τὴν λοιπὴν διαίταν (βρα
 16, 4). Sibi quisque.... sperabat. Δι' ἐαυτὸν ἕκαστος τοιαῦτα ἤλπριζε.
 Το quisque ἐτέθη, διότι ἀπεμακρύνθη τὸ multi. Διὰ τὸ παρεμπροσθὸν δὲ
 τοῦτο quisque ἐτέθησαν τὰ ῥήμ. foret καὶ sperabat καθ' ἐνικὸν ἀριθ.
 ἀντὶ πληθυντ. Si in armis foret. Εἰ τὰ ὄπλα λάβοι.

7. Manuum mercede. Διὰ τοῦ μισθοῦ τῶν χειρῶν, διὰ τῆς ἐργασίας.
 Privatis atque publicis largitionibus. Εἰς τὰς δημοσίας παροχὰς ἀνή-
 κουσιν αἱ ἐστιάζσεις (epulae, visceratines), οἱ ἀγῶνες τῶν μονομάχων

alios omnis malum publicum alebat. Quo minus mi- 8
 randum est homines egentis, malis moribus, maxuma
 spe, reipublicae iuxta ac sibi consuluisse. Praeterea 9
 quorum victoria Sullae parentes proscripti, bona ere-
 pta, ius libertatis imminutum erat, haud sane alio
 animo belli eventum exspectabant. Ad hoc quicumque 10
 aliarum atque senatus partium erant, conturbari rem-
 publicam quam minus valere ipsi malebant. Id adeo 11
 malum multos post annos in civitatem reverterat.

(gladiatorum munera) θηριομαχίαι (venationes), αἱ δὲ πρὸς ψηφοθηρίαν
 γινόμεναι ἰδιωτικαὶ ἦσαν μὲν παρόμοιαι ἀλλὰ νόμῳ ἀπηγορευμέναι. Prae-
 tulerat, ἔχει ὑποκείμε. τὸ ἐν ἀρχῇ juvenus. Πρὸ τοῦ toleraverat ἐννοη-
 τέον τὸ antea, εἰς δὲ τὸ praetulerat προσθετέον: τὸ neque amplius ma-
 num mercede victum quaerebat. Eos ἀναφέρ. εἰς τὸ juvenus κατὰ
 σύνεσιν. Malum publicum. Δηλ. ἡ παραλελυμένη καὶ νοσηρὰ κατάστασις
 τῆς πολιτείας, ἡ πλήρης ταραχῶν καὶ στάσεως.

8. Quo minus mirandum est. Δι' ὃ δὴ καὶ ἦττον θαυμαστόν ἐστι. Con-
 suluisse ὑποκείμε. τοῦ mirandum est, ὅτι ἐφρόντισαν, juxta reipubli-
 cae ac sibi. Ἐπίσης περὶ τῆς πολιτείας ὡς καὶ περὶ ἐαυτῶν. Παρὰ τοιού-
 των ἀνθρώπων τί πλέον ἡδύνατό τις νὰ προσδοκῆ; Juxta ac=pariter,
 similiter male.

9. Praeterca, ad hoc, πρὸς τούτοις. Jus libertatis. Κατὰ πρότασιν
 τοῦ Σύλλα (lex Cornelia de proscriptione) οἱ υἱοὶ τῶν προγραφέντων
 ἀπώλεσαν τὸ δικαίωμα τῆς κληρονομίας καὶ τοῦ λαμβάνειν ἀρχάς, ἅτινα
 ἀνήκον τῷ ἐλευθέρῳ πολίτῃ. Εἰς δὲ τὴν ἐπὶ τῆς Κικέρωνος ὑπατείας γε-
 νομένην ἀπόπειραν, ὅπως καταργηθῆ ὁ νόμος οὗτος, ἀντέστη αὐτὸς ὁ Κι-
 κέρ. ἐκ φόβου, μὴ ἅπανα ἡ τῆς πολιτείας τάξις διαταραχθῆ. Ἐν τούτοις
 τῷ 49 καταργήθη ὁ νόμος οὗτος ὑπὸ τοῦ Καίσαρος. Exspectabant. Ὑπο-
 κείμε. τούτων εἶναι τὸ εἶ, ὅπερ ὑποννοεῖτ. πρὸ τοῦ quorum.

10. Ad hoc. Πρὸς τούτοις μεταβολῆς καὶ ταραχῶν ἐπεθύμουσιν καὶ οἱ
 πολιτικῶς πρὸς τὴν Σύγκλητον δισταύμενοι, οἱ δημοτικοί.

11. Id adeo malum. Τοῦτο δὴ τὸ δεινόν, ἡ διάστασις δηλ. τῶν δημο-
 τικῶν πρὸς τοὺς Συγκλητικούς, ἦτις, ὡς γνωστόν, ἐξετραχύνθη ἀπὸ τῶν
 Γράγγων μέχρι τοῦ Σύλλα. Multos p. annos... reverterat. Μετὰ πολλὰ
 ἔτη εἶχεν ἐπιστρέψῃ. Τὰ ἔτη ταῦτα δὲν εἶναι ἢ 11 μόνον, εἶναι δ' ὅμως
 πολλὰ ταῦτα λαμβανόμενου ὑπ' ὄψιν εἶτε ὅτι ἀσυνήθης ἦτο ἡ ἡσυχία 11'
 ἐτῶν ἐν πόλει, ἐν ἡ διηνεχῆς ἦν ἡ πάλῃ τῶν φατριῶν, εἶτε ὅτι τὰ ἔτη
 ταῦτα ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ βίου τοῦ συγγραφέως. Τῷ 81 π. X. περι-

138 XXXVIII. Nam postquam Cn. Pompeio et M. Crasso consulibus tribunicia potestas restituta est, homines adulescentes summam potestatem nacti, quibus aetas animusque ferox erat, coepere senatum criminando plebem exagitare, dein largiundo atque pollicitando magis in-

σταλείσης τῆς ἐξουσίας τῶν δημάρχων, οἵτινες ὡς ἀρχηγοὶ τῶν δημοτικῶν ὑπέκινουν τὰς στάσεις καὶ παραχάς, ἐπῆλθεν ἡσυχία ἐν τῇ πόλει. Αἱ στάσεις καὶ παραχαὶ ἐπανελήφθησαν ὅτε τῷ 70 π. Χ. ἀποκατέστησεν ὁ Πομπήιος ἀκέραια τὰ δικαιώματα τῶν δημάρχων.

XXXVIII. 1. Tribunicia potestas. Ἡ δημαρχικὴ ἐξουσία. Restituta est Ἀποκατεστάθη. Ὁ Σύλλας νόμῳ ἐκώλυσεν, ὅπως μηδεμίαν ἄλλην ἀρχὴν ὁ δήμαρχος ἀρχῆ, ἵνα οἱ φιλοδοξότεροι καὶ οἱ ἐπιέμενοι ἀνωτέρας ἀρχῆς ἀποτρέπονται τοῦ δημαρχεῖν καὶ οὕτω καταστῆ ἡ δημαρχία ἀκίνδυνος. Ἀφήρσε δὲ παρ' αὐτῶν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νομοθετεῖν νομοθετήσας ὅπως μηδὲν ἀπροβούλευτον εἰς τὸν δῆμον προτεινωσι. Περιορίσεν δὲ καὶ τὸ τῆς ἐνοστάσεως δικαίωμα εἰς τὰ παλαιότατα δικαιώματα (τὸ auxilium). Ἄλλ' ἤδη τῷ 75 ὁ ὕπατος Αὐρήλιος Κόττας ἀπέδωκε τὸ δικαίωμα τοῦ μεταπορευέσθαι εἰς ἄλλας ἀρχάς καὶ τέλος τῷ 70 ὁ Πομπήιος ἀπέδωκε (restituit) καὶ τὰ λοιπὰ διὰ τῶν τοῦ Σύλλα διατάξεων καταργηθέντα δικαιώματα αὐτῶν. Οἱ Δήμαρχοι (tribuni plebis) κατ' ἀρχάς μὲν 2, ὕστερον δὲ 10 γενόμενοι καθίσταντο ἐν τοῖς conciliis plebis γενομένοις βραδύτερον comitiis plebis, νομίμῳ ἐκκλησίᾳ τῆς πληθούς. Αἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ ἀποφάσεις (plebiscita) ἦσαν νόμοι ἰσοδύναμοι τοῖς ἐν τῇ Λοχίτιδι ἐκκλησίᾳ κυρουμένοις. Ἐπομένως καὶ οἱ δήμαρχοι ἀπέβησαν ἀρχόντες τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων (magistratus populi Romani) ἴσοι μάλιστα πρὸς αὐτοὺς τοὺς ὑπάτους θεωρούμενοι. Ταῖς ἀποφάσει τῶν δημάρχων δὲν ἠδύναντο οἱ ὕπατοι νὰ ἀντιστῶσιν, ἀλλ' οἱ συνάρχοντες δήμαρχοι, ὡς ἐπὶ Τιβερίου Γράγχου ὁ δήμαρχος Ὀκτάβιος. Homines adulescentes. Διότι δήμαρχοι ἐγίνοντο νέοι μόλις τὸ 30 ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγοντες ἢ καὶ ἐνωρίτερον πολλάκις, ἀφ' οὗ δὲν ἦτο ὠρισμένον τὸ ὄριον τῆς ἡλικίας διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Summam pot. nacti, μεγάλην δύναμιν κτησάμενοι. Ἀνεπτύχθησαν ἤδη ἀνωτέρω οἱ λόγοι, δι' οὓς οὗτοι ἐκτίσαντο μεγάλην δύναμιν. Quibus aetas... ferox erat. Ἀνάπτυξις τοῦ homines adulescentes. Senatum criminando. Διότι οἱ δήμαρχοι ἠδύναντο συγκαλοῦντες τὴν φυλετὴν ἐκκλησίαν νὰ τιμωρῶσι τοὺς ἄλλους ἀρχοντας παρανομοῦντας ἐπιβάλλοντες αὐτοῖς γρηματικὰς ζημίας βραρυτάτας. Largiundo. Διὰ τῶν πρὸς ἐκφραλισμὸν τῶν συνειδήσεων γινομένων παροχῶν. Τὰ ἀπαρέμφ. exagitare, ταραττεῖν, καὶ incendere, ἐξάπτειν, ἐκ τοῦ coe-

cendere; ita ipsi clari potentesque fieri, Contra eos 2
 summa ope nitebatur pleraque nobilitas, senatus specie
 re vera pro sua magnitudine. Namque, uti paucis verum 3
 absolvam, per illa tempora quicumque rempublicam
 agitavere, honestis nominibus, alii, sicuti populi iura
 defenderent, pars, quo senati auctoritas maxuma foret,
 bonum publicum simulantes, pro sua quisque potentia
 certabant; neque illis modestia, neque modus conten- 4
 tionis erat; utrique victoriam crudeliter exercebant.
 37 XXXIX. Sed postquam Cn. Pompeius ad bellum ma- 1

pere. Τὰ δὲ γερούνη. criminando, largiundo, pollicitando πάντα ἀπο-
 θετ. ῥημ. εἶναι ἀφαίρ. τοῦ ὀργάν. Ita—fieri. Ἀπαρ. ἱστορ. Οὕτως αὐτοὶ
 ἔνδοξοι καὶ ἰσχυροὶ ἐγίνοντο.

2. Pleraque nobilitas. Ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου παρ' ἄλλοις Plerique
 nobiles. Senati specie. Τὸ specie σημ. ἐνταῦθα ὅτι ἄλλαχού τὸ hone-
 stis nominibus ἢ honesto nomine μετὰ γεν. Πρὸς ταῦτα ἀντιτίθ. τὸ
 re vera. Τὸ πλήρες θά ἦτο specie pro magnitudine senatus re vera
 pro sua magnitudine.

3. Namque κλπ. Ἐν πᾶσι τούτοις ὡς καὶ ἐν § X, 4, XXXIX, 3. Iug.
 § XXXI, 7, XLI, 9, XLII, 4, XLV, 5, φαίνεται μιμητάμενος τὸν Θουκ. 3,
 82, 8. Per illa tempora. Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους. Εἶναι δὲ οἱ χρόνοι
 οὗτοι οἱ μετὰ τὴν ὑπατείαν τοῦ Πομπηίου μέχρι τοῦ Γαβινείου καὶ Μαν-
 λισίου νόμου (ὄρα XXXIX. 1). Alii.... pars. Ἀνάπτυξις τοῦ quicumque
 (ὄρα II. 1). Sicuti.... Ὑπενν. defenderent. Εἰρων. ὑποθ. πρότ. Bonum
 publicum simulantes. Ὑπενν. se defendere ἢ se agere. Populi jura.
 Συγκρίσις ἐν τοῖς περὶ τῶν δημοτικῶν στάσεων λόγοις γίνεται χρῆσις τῆς
 γενικῆς λέξεως populus ἀντὶ τῆς μερικωτέρας plebs, ἧτις ἀντιτίθεται τοῖς
 εὐγενέσι. Quisque.....certabant. Σχῆμ. κατὰ σύνεσ.

4. Modus, modestia' ὄρα XI. 4 Utrique.....exercebant. Δηλ. διέ-
 πραττον πάντα ἐκεῖνα πρὸς τοὺς ἐναντίους, ἅτινα δύνανται ἐν καιρῷ νί-
 κης· νὰ γίνωσιν=asperi et violentes erant in adversarios.

XXXIX. 1. Bellum maritimum atque Mithridaticum. Ὁ πειρατι-
 κὸς πόλεμος (maritimum) εἶναι διάφορος τοῦ Μιθραδατικῶ, ἀλλ' ἐπειδὴ
 ἀμφοτέρους τοὺς πολέμους τούτους συνετέλεσεν ὁ αὐτὸς Γν. Πομπηίος,
 ἀλληλοδιαδόχως συνέδεσεν αὐτοὺς ὁ συγγραφεὺς διὰ τοῦ atque. Τὸν μὲν
 πειρατικὸν ἀνέλαβεν ὁ Πομπηίος διὰ τοῦ Γαβινείου νόμου, τὸν δὲ Μιθρα-
 δατικὸν διὰ τοῦ Μανλισίου ἀμφοτέρων ἄρτι μνημονευθέντων. Γνωστὸν ὅτι
 τὸν νόμον τοῦτον κατεπολέμησαν ὁ τε Κάτων καὶ ὁ Ὀρτήσιος, ἀλλ' ὑπερ-

ritumum atque Mithridaticum missus est, plebis opes
 2 imminutae, paucorum potentia crevit. Ei magistratus,
 provincias, aliaque omnia tenere; ipsi innoxii, florentes,
 sine metu aetatem agere, ceterosque iudiciiis terrere,
 3 quo plebem in magistratu placidius tractarent. Sed
 ubi primum dubiis rebus novandi spes oblata est,
 4 vetus certamen animos eorum arrexit. Quod si primo
 proelio Catilina superior aut aequa manu discessisset,

ρήσπισεν ἡ ἀκαταμάχητος εὐγλωττία τοῦ Κικέρ. (Pro lege Mānilia, sive de imperio Cn. Pompeji) καὶ ἀνετέθη παμφήρει τῷ Πομπηίῳ ἡ στρατηγία. Τότε ἀπελθόντος τοῦ Πομπηίου, ἴσχυσαν ἐν Ῥώμῃ οἱ ὀλίγοι (optimates pauci) οἷς ἀντεπολιτεύετο ὁ Πομπηίος προστάτης ἀεὶ καὶ συνήγορος θερμὸς παριστάμενος τοῖς δυσμενεῶς πρὸς αὐτοὺς διακειμένοις δημοτικοῖς, καὶ πράγματα παρέχων.

2. Ei....tenere=tenebant. Οὗτοι κατεῖχον τὰς ἀρχάς, τὰς ἐπαρχίας καὶ πάντα τᾶλλα. Innoxii ἀβλαβεῖς. Ἐπὶ παθητ. σημασ. ἡ λέξις. Innoxius=cui noceri non potest, μετὰ παθ. δηλ. ἐνοίαις εὐρήται καὶ παρ' ἄλλοις. Sine metu, "Ἄνευ φόβου, ἅτε δὴ τοῦ Πομπηίου, ὃν ἐφοβοῦντο, ἀπόντος. Agere=agebant. Ceterosque....terrere=terrebant, Καὶ τοὺς ἄλλους...ἐξεφόβιζον, τοὺς ἄλλους ὅσοι δὲν ἦσαν τῆς ἐαυτῶν μερίδος καὶ ἐπεχείρουν νὰ ὑποκινήσωσι τὸν ὄχλον εἰς στάσιν ἐναντίον των. Iudiciis δηλ. εὐθύνοντες αὐτοὺς διὰ τῶν δικαστηρίων καὶ ἐπιτιθέντες αὐτοῖς καταδικαζομένοις μεγάλας ποινάς. Quo plebem....tractarent. "Ἰνα τῇ πληθούῃ εἰρηρικώτερον χρωῶνται ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ μὴ συνταράττωσιν αὐτοὶ καθ' ἐαυτῶν. Τοῖς in magistratu ἐπέχει θέσιν ὑποθ. προτ. si quando magistratum δηλ. tribunatum adepti essent.

3. Ubi primum. Ἐπειδὴ τάχιστα. Dubiis rebus novandi. Τοῦ μὲν novandi γεν. γερουδι. ἐκ τοῦ spēs, τὸ δὲ novare=turbare. Dubiis rebus εἶναι ἀφαιρ. ἀπόλ. αἰτίαν σημ.=Quia res dubiae essent. Vetus certamen. Ἡ παλαιὰ ἔρις, ἣν ἐκ παλαιοῦ εἶχον οἱ δημοτικοὶ πρὸς τοὺς ἀριστοκρατικούς. Eorum, ἀναφ. εἰς τοὺς ceteros, οἵτινες πρότερον ἐκ τοῦ ἀπὸ τῶν ὀλίγων φόβου δὲν συντάραττον τὴν πληθύν. Arrexit. Παραθάρρυνεν.

4. "Ἀπαντα τὰ ἐν τῷ ἔδαφιῳ τούτῳ εἶναι τὸ λογικὸν ἐπακολούθημα τῶν ἐν τῷ 3 ἔδαφιῳ λεγομένων. Τὸ βαθύ ιστορικὸν βλέμμα τοῦ Σαλλουστίου διεῖδεν, ὅτι μικρὰ ῥοπή, ἡ ἐν τῇ πρώτῃ μάχῃ νίκη τοῦ Κατιλ. ἢ καὶ αὐτὸ τὸ τῆς μάχης ταύτης ἀκριτον ἔμελλε νὰ ἔχη ὀλεθριώτατα ἀποτελέσματα διὰ τὴν πολιτείαν. Ἐνεκα τοῦ σφοδροῦ μεταξὺ τῶν κομμάτων

profecto magna clades atque calamitas rempublicam oppressisset; neque illis, qui victoriam adepti forent, diutius ea uti licuisset, quin defessis et exsanguibus, qui plus posset, imperium atque libertatem extorqueret. Fuere tamen extra coniurationem complures, qui 5 ad Catilinam initio profecti sunt; in iis erat A. Fulvius, senatoris filius, quem retractum ex itinere parens necari iussit. Isdem temporibus Romae Lentulus, sicuti 6 Catilina praeceperat, quosunque moribus aut fortuna novis rebus idoneos credebat, aut per se aut per alios sollicitabat, neque solum civis, sed cuiusque modi genus hominum, quod modo bello usui foret.

ἔρεθισμοῦ πολλοὶ ἤθελον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐνωθῆμετὰ τοῦ Κατιλίνα!, ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἄλλοι ἰσχυρότεροι ἤθελον ἐξωθήσῃ τῆς ἀρχῆς καὶ καταλάβῃ αὐτοὶ τὰ πράγματα!! Si Catilina...discessisset...oppressisset Ὑπόθ. τοῦ ἀπραγματοποιήτου. Εἰ ἀπεχώρησεν...κατέλαβεν ἄν. Neque illis. Τοῖς ὀπαδοῖς δηλ. τοῦ Κατιλ. Qui victoriam adepti forent. Οἳτινες ἤθελον νικήσῃ. Τοῦτ' αὐτὸ προηγοῦμ. εἶπε Superior discessisset. Quin defessis et exsanguibus...extorqueret. Ἐτέθη quin, διότι προηγείται ἄρνητ. πρότ. = ὥστε νὰ μὴ ἀφαιρέσῃ διὰ τῆς βίας παρ' αὐτῶν τὸ κράτος καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Τὰ defessis et exsanguibus εἶναι πτ.δοτ. extorquere alicui aliquid. Exsanguis." Ἀναίμιος, ἐπομ. ἀσθενής, ἀδύνατος. Qui plus posset. Κατὰ τινος ἔννοια τὸν Μάρκον Λικίνιον Κράσσον (17.7), ὅστις, ὡς ἐπιστεύετο, ἦν μεμυημένος εἰς τὰ τῆς συνωμοσίας.

5. Fuere tamen. Τὸ τamen ἀναφέρ. εἰς τὰ προηγοῦμ. In tam incerta et fallaci spe melioris rerum status, fuere tamen. Qui profecti sunt, Ἐτέθη ὄριστ., ἐπειδὴ ἡ ἀναφ. πρότ. ἐτέθη κυρ. ἵνα ὄρισῃ τὸ complures. Σημαίνει ὠρισμένα πρόσωπα. Fulvius. Περὶ τοῦτου λέγει ὁ Οὐαλέριος Μάξιμος (V, 8, 5) ὅτι ἦν juvenis et ingenio et litteris et forma inter aequales nitens. Parens necari jussit. Τὸ δίκαιωμα ζωῆς καὶ θανάτου εἶδε τῷ πατρὶ ἢ Patria potestas.

6. Praeceperat, εἶχε παραγγείλῃ. Per se. Ἀντὶ τοῦ ipse ἐτέθη ἔνεκα τοῦ ἐπομένου per alios. Neque solum...sed. Ὁρμ XVIII, 7. Neque solum = et non solum. Cuiusque modi genus hom. Τὸ cuiusque modi γεν. ἰδιότ. Ἡ σύνδεσις δὲ τῆς τοιαύτης γεν. cuiusque modi, hujusmodi κλπ. εἶναι συνηγορῆσις. = quodlibet, quodvis genus hominum. Quod modo = foret = Modo id (genus hominum) foret usui bello. Usui sum alicui, ὠφέλιμος εἶμι τινι. Modo id foret = Ἡρκεῖ μόνον τοῦτο κλπ.

- 1 XL. Igitur P. Umbrenō cuidam negotium dat, uti legatos Allobrogum requiratur, eosque, si possit, impellat ad societatem belli, existumans, publice privatimque aere alieno oppressos, praeterea quod natura gens gallica bellicosa esset, facile eos ad tale consilium
- 2 adduci posse, Umbrenus, quod in Gallia negotiatus erat, plerisque principibus civitatum notus erat atque eos noverat; itaque sine mora, ubi primum legatos in foro conspexit, percontatus pauca de statu civitatis et quasi dolens eius casum, requirere coepit,

XL. I. P. Umbreno. Τὸν Οὐμβρήνον τοῦτον καλεῖ ἀπελεύθερον ὁ Κικέρ. ἐν Κατιλινακῶ 3, 6, 14. Allobrogum. Οἱ Ἀλλόβρογες οὗτοι κατόικουν ἐν τῷ μεταξύ τοῦ Ῥοδανῶ καὶ τοῦ Ἰσάρα ποταμοῦ χώρα τῶν Ἀλπεων. Τῷ 121 π.Χ. ὑπετάχθησαν ὑπὸ Κ. Φαβίου Μαρξίου, ἀλλ' ἦσαν πάντοτε ὑποπτοὶ τῇ Ῥωμαϊκῇ ἀρχῇ. (Cic. in Cat. 3. 9. 22). Requiritur. Ὅπως ἀναζητήσῃ. Si possit, Eī dūnaito. Impellat ad s. belli. Παρορμήσῃ εἰς κωνίαν τοῦ πολέμου. Publice privatimque. Οἱ ὑποτασσόμενοι λαοὶ ὄφειλον οὐ μόνον ἰσοζημίωσιν νὰ πληρώσωσι. τοῖς κυριάρχοις Ῥωμ., ἀλλὰ καὶ διαφόρους ἄλλους φόρους, οὓς ἐξεμισθοῦντο οἱ λεγόμενοι (publicani) δημοσιῶναι πᾶν εἶδος βίας μετερχόμενοι πρὸς εἰσπραξίν αὐτῶν. Πολλάκις ἐδανείζοντο παρὰ Ῥωμαίων τοκογλύφων ἐπὶ ὑπερόγκοις τόκοις. Ἐνεκα τούτου καὶ τὸ δημόσιον καὶ οἱ ἰδιῶται ἦσαν κατάχραιοι. Πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν ἀπλήστων δανειστῶν ἐπώλουν τὰς γαίας αὐτῶν χωρὶς πολλάκις νὰ ἐπαρκῶσιν. Εἰς τοιαύτην κατάστασιν οὐχὶ ἀνεκτὴν εὕρισκοντο ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει οἱ Ἀλλόβρογες πέμψαντες πρέσβεις, ἵνα αἰτήσωνται παρὰ τῆς Συγκλήτου ἀνακούφισιν τῶν ἑαυτῶν δεινῶν. Quod esset. Ἐτέθη ὑποτ., διότι λέγεται ὡς παρὰ τοῦ Κατιλίνα οὐχὶ τοῦ συγγραφέως. Facile eos. Ἐπανερχεται εἰς τὴν διὰ τῆς αἰτιολ. μετοχ. oppressos καὶ αἰτιολ. prot. quod...esset διακοπεῖσθαι ἀπαρμυρ. σύνταξ. existumans... eos (δηλ. τοὺς Ἀλλόβρογας πάντας) faciles adduci posse.

2. Negotiatus erat. (Cic. pro Fonteio 14). Ἐλέγοντο ὅτι negotiabantur=ἐπραγματεύοντο οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μάλιστα δανειζόντες χρήματα καὶ τοκογλυφόντες. (Iug. XXVI. 3. LXIV. 5). Plerisque principibus civitatum. Ἀντὶ τοῦ principibus plurimarum civitatum λέγεται κανονικώτερον civitatum. Ubi primum=Ἐπειδὴ τάχιστα. Percontatus. Διαπυθόμενος. Casum=Calamitatem. Quem exitum....sperarent. Πλαγ. ἐρώτ. Τὸ tantis malis εἶναι δοτ. ἐξαρτ. ἐκ τοῦ exitum. Ὡσαύτως κατωτέρω τὸ miseris suis mortem exspectare. Ἡ δοτ. αὕτη κεῖται ἀντὶ γεν. tantorum malorum.

quem exitum tantis malis sperarent? Postquam illos 3
videt queri de avaritia magistratuum, accusare se-
natum, quod in eo auxilio, nihil esset, miseris suis re-
medium mortem exspectare: «At ego» inquit «vobis, si
modo viri esse voltis, rationem ostendam, qua tanta
ista mala effugiatis». Haec ubi dixit, Allobroges in ma- 4
ximum spem adducti Umbrenum orare, ut sui misere-
retur; nihil tam asperum neque tam difficile esse,
quod non cupidissime facturi essent, dum ea res ci-
vitatem aere alieno liberaret. Ille eos in domum D. 5
Bruti perducit, quod foro propinqua erat neque aliena
consilii propter Semproniam; nam tum Brutus ab Roma
aberat. Praeterea Gabinium arcessit, quo maior au- 6

3. Postquam videt. Μετὰ τῶν ὁράσ. σημ. ῥήμ. συντάσσ. τὸ postquam μετ' ἐνεστ. ὁρ. ἀντί παρακειμ. Auxilii. Γεν.διαίρ. εἰς τὸ nihil. Exspectare. Τὸ ἀπαρέμφ. τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ λεκτικοῦ ῥήμ. τοῦ ἐνουπάργοντος ἐν τῷ queri καὶ accusare. Miseris suis. "Ορα ἐδάφ. 2. Tantis malis. Qua tanta ista mala effugiatis. Ἀποτελεσμ. πρῶτ. Ut ea (ratione) ista=Vestra. Ἐγὼ θὰ δεῖξω εἰς ὑμᾶς τρόπον δι' οὗ νὰ ἀποφύγητε τὰ τηλικαῦτὰ ὑμέτερα δεινά.

4. Ut sui miseretur, ἵνα ἐλεήσῃ αὐτούς; λέγεται misereo καὶ misereor alicujus, me miseret καὶ miseretur alicujus, me miserescit alicujus. Ἐλεῶ τινα, οἰκτίρω. Asperum...difficile. Ἄνευ διαφορᾶς σημασίας. Quod non...essent. Ἡδύνατο νὰ εἴπῃ: Quin...essent, ὅπερ δὲν ἤθελον πράξῃ προθυμότατα. Μετ' ἄρνητ. πρῶτ. τίθεται quin. Dum...liberaret. Ἡρκει μόνον τὸ πρᾶγμα τοῦτο νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πολιτείαν αὐτῶν.

5. D. Bruti. Τὸ πλήρες ὄνομα εἶναι D. Iunius Brutus. Οὗτος δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν συνωμοσίαν. Εἶναι δὲ εἰς τῶν δολοφόνων τοῦ Καίσαρος. Neque aliena consili. Δηλ. opportuna consilio cum Allobrogibus communicando. Ἐπιτηδεῖα εἰς τὴν πρὸς τοὺς Ἀλλόβρογας ἀνακύνωσιν τοῦ σχεδίου τῆς συνωμοσίας. Καὶ τοῦτο διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Βρούτου, εἰ καὶ ἡ Σεμπρονία ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἦτο κοινῶς τῆς συνωμοσίας (XXV. 1). Ἄλλοι ἐξήγησαν τὸ aliena consili, οὐχὶ ἀπρόσφορος εἰς τὸ σχεδίων διὰ τὴν ἀτυνήθη σύνταξιν, ἣν ἔχει τὸ ἐπίθ. ἐνταῦθα μετὰ γεν. ἀντί τῆς ab καὶ ἀφαιρ.

6. Gabinium. Περὶ τούτου ἐγένετο λόγος ἐν XVII.4. Ἦτο ἐκ τῆς ἱππᾶδος τάξεως P. Gabinus Capito. Innoxios. Innoxii ἐνταῦθα εἶναι οἱ

ctoritas sermoni inesset. Eo praesente coniurationem aperit, nominat socios, praetera multos cuiusque generis innoxios, quo legatis animus amplior esset; deinde eos pollicitos operam suam domum dimittit.

1 ~~II~~ XLI. Sed Allobroges diu in incerto habuere, quid-
2 nam consili caperent. In altera parte erat aes alienum,
studium belli, magna merces in spe victoriae; at in
3 altera maiores opes, tuta consilia, pro incerta spe
4 certa praemia. Haec illis volventibus, tandem vicit
fortuna reipublicae. Itaque Q. Fabio Sangae, cuius

ἀμέτοχοι τῆς συνωμοσίας. Pollicitos operam suam (Cic. in Cat. 3. 2. 4 καὶ 4. 9). Τούτους ὑποσχομένους τὴν συνεργίαν αὐτῶν οἵκαδε (εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν) ἀπέλυσε.

XLI. 1—2. In incerto habuere. Ἀντὶ τοῦ incertum habuere. Μετέωροι ἦσαν, ἠπόρουσαν. Quidnam consili caperent πλ. ἐρώτ. ἐκ τοῦ in incerto habuere. Ὅτι ποιοῦσιν. In altera parte... victoriae: At in altera... praemia. Ἐν τούτοις γίνεται στάθμησις τῶν λόγων, οἵτινες παρεκκλίνουν τοὺς Ἀλλοβρόγας καὶ νὰ μετὰσχωσι τῆς συνωμοσίας, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποκαλύψωσιν αὐτήν. Οἱ ὑπὲρ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν συνωμοσίαν λόγοι aes alienum, studium belli, magna merces in spe victoriae δὲν ἰσοφάζουν ἐν τῇ πλάστιγγι τοῦ συμφέροντος πρὸς τοὺς εἰς τὴν ἀποκάλυψιν αὐτῆς πείθοντας καὶ vicit fortuna reipublicae. Maiores opes. Μείζονες ὠφέλειαι, αἱ ὑλικαὶ δηλ., αἵτινες θὰ ἐθεράπευσον τὰς οικονομικὰς αὐτῶν δυσχερείας. Tuta consilia. Ἡ μετὰ τῆς Συγκλήτου σύμπραξις αὐτῶν ἐθεωρεῖτο ἀσφαλὴς ἀπόφασις καὶ θὰ συνεπήγετο ἐπομένως certa praemia pro incerta spe, βέβαια ἄθλα ἀντὶ ἀβεβαίου ἐλπίδος, οἷα ἦν ἡ ἐκ τῆς νίκης τῶν συνωμοστῶν προσδοκωμένη.

3. Volventibus. Volvo aliquid. Ὀρμαίνω κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμὸν. Συγχωτέρα εἶναι ἐπὶ ταύτης τῆς ἐννοίας ἡ φράσις: mecum reputo. Fortuna. Προσωποποιία.

4. Q. Fabio Sangae. Κατήγετο ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ ὑποτάξαντος τοὺς Ἀλλοβρόγας Φαβίου καὶ ἦτο προστάτης (patronus) τῶν Ἀλλοβρόγων. Οἱ ὑποτεταγμένοι λαοὶ ἐξέλεγον προστάτας αὐτῶν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων Ῥωμαίων, μάλιστα δ' ἐκ τοῦ γένους, ὅπερ εἶχε νικήσῃ αὐτούς, ἵνα ὑπερασπίξῃ τὰ συμφέροντα αὐτῶν ἐνώπιον τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων, (patrocinium). Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Κλαύδιος Μάρκελλος διὰ τὰς Σικελικὰς πόλεις καὶ ὁ Παῦλος Αἰμίλιος διὰ τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ Μακεδόνες (Cic. de off. 1. 11. 35). (καὶ Διον. Ἀλικαρ. 2. 11).

patrocínio civitas plurimum utebatur, rem omnem, uti cognoverant, aperiunt. Cicero, per Sangam consilio cognito, legatis praecepit, ut studium coniurationis vehementer simulent, ceteros adeant, bene polliceantur, dentque operam, ut eos quam maxime manifestos habeant.

43

XLII. Isdem fere temporibus in Gallia citeriore atque ulteriore, item in agro Piceno, Bruttio, Apulia, motus erat. Namque illi, quos ante Catilina dimiserat,

τυ. οδοι

5. Consilio cognito. Γνωὺς ὁ Κικέρων τὴν τῶν Ἀλλοβρόγων ἀπόφασιν εἶτε καὶ τὸ σχέδιον τῶν συνωμοτῶν τοῦ παρορμηθεῖν τοὺς Ἀλλόβρογας εἰς κοινωνίαν τῆς συνωμοσίας. Ut studium...simulent. Νὰ ὑποκριθῶσιν ὅτι εἶχον προθυμίαν ὑπὲρ τῆς συνωμοσίας, ἣν δὲν εἶχον. Simulent, adeant, polliceantur, dent operam. Ἐκ τοῦ praecepit. Bene polliceantur=bona polliceantur=δῶσι καλὰς ὑποσχέσεις. Ut manifestos habeant. Ἐκ τοῦ dent operam νὰ προσπαθήσωσι νὰ συλλάβωσιν αὐτοὺς ὅσον τὸ δυνατόν ἐπ' αὐτοφῶρῳ, νὰ φροντίσωσι δηλ. νὰ ἔχωσι τοιαῦτα δειγμάτα τῆς συνωμοσίας ἀπτά, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατόν εἰς τοὺς συνωμότης νὰ ὀρκισθῶσιν ἢ νὰ διαφύγωσιν.

III

μοθυ-μυ-οθείου
μοθυ-μυ-οθείου

XLII.1. Gallia citerior. Ἡ ἐντὸς τῶν Ἀλπεων Γαλλία ἢ καὶ Cisalpina λεγομένη εἶναι δ' αὕτη ἢ ἄνω Ἰταλία, ἢ ἐκτεινομένη ἀπὸ τῶν Ἀλπεων μέχρι τῶν ποταμῶν Μάκρου καὶ Ρουβίκωνος. Ulterior. Ἡ ἐκτὸς τῶν Ἀλπεων Γαλλία ἢ καὶ transalpina λεγομένη. Αὕτη ἀπὸ τῶν Ἀλπεων ἀρχομένη καταλήγει εἰς τὰς Κηβέννας, Κελτικὴ ἐπιλεγομένη. In agro Piceno, Bruttio (agro). Ἐν τῇ Πικεντίνῃ καὶ τῇ Βρεττανῇ χώρῃ. Ἡ Βρεττία ἦν ἡ νεωτάτη χώρα τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, ἢ δὲ Πικεντίνῃ ἦν ἐν τῇ μέσῃ ἢ κυρίως Ἰταλίᾳ πρὸς Α. Apulia. Χώρα τῆς κάτω Ἰταλίας. Motus erat. Πρόκειται περὶ τῆς ταραχῆς καὶ συγχύσεως τῶν πραγμάτων, ἐξ ὧν ἐπήλθε καὶ ἡ διακοπὴ τῶν συνήθων ἀσχολιῶν. Ἐν τῇ Ὑπεραλπιῇ Γαλλίᾳ ἦν ὁ Γάιος Μουρήγας (Cic. p. L. Murena 49. 89) ἐν δὲ τῇ ἐντὸς τῶν Ἀλπεων ὁ Κ. Μέτελλος (XXX. 5 καὶ Cic. in Cat. II 42. 26).

2. Namque...dimiserat. Παράβ. XXVII.1. inconsulte ac...per dementiam. Ἀπερισκέπτως καὶ ὥστε μινόμενος. Per. Μετ' οὐσιαστ. ἀφηρημ. εἰς δῆλωσιν τρόπου εὐρηται πολλὰς κατὰ Σαλλουστιῶν=dementes. Cuncta simul. Ὁμοῦ πάντα. Ταῦτα ἐπεξηγοῦνται διὰ τοῦ nocturnis...effecerant. Armorum...telorum portationibus. Διὰ τῆς παραθέσεως τοῦ armorum καὶ telorum δηλοῦνται πάντα τὰ πολεμικὰ εἶδη.

inconsulte ac veluti per dementia cuncta simul agebant; nocturnis consiliis, armorum atque telorum portationibus, festinando, agitando omnia plus timoris quam periculi effecerant. Ex eo numero compluris Q. Metellus Celer praetor ex senati consulto caussa cognita in vincula coniecerat; item in ulteriore Gallia C. Murena, qui ei provinciae legatus praeerat.

143 XLIII. At Romae Lentulus cum ceteris, qui princi-

3. Ex eo numero. Ἀντὶ τοῦ ex numero eorum Q. Metellus (XXX. 5). Ex senatus consulto κατὰ τὸ δόγμα τῆς Συγκλήτου (XXXVI. 2). Legatus praeerat. Ὡς πρεσβευτῆς προίστατο. Οἱ πρεσβευταὶ ἐκτὸς τῶν ἄλλων δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων ἀνελάμβανον ἢ μετὰ στρατηγού ὡς προστεταγμένοι αὐτῷ ἢ καὶ ἄνευ τούτου τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν ἐπαρχίας τινός. Ἐξελέγοντο ἐκ τῆς τῶν Συγκλητικῶν τάξεως ὑπὸ τῆς Συγκλήτου κατὰ τύπους, πράγματι δὲ ὑπὸ τοῦ κυρίως στρατηγού τῆς Ἐπαρχίας. Legatus εἶναι κυρ. μετοχὴ τοῦ legare, ἀποστέλλειν, καθιστάναι. Ὡς οὐσιαστ. λαμβανόμενον συντάσσ. γενικῆ κυρίου ὀνόματος, ὡς π. χ. legatus Caesaris, ἐν ᾧ τὸ πλήρες θὰ ἦτο legatus Caesari a senatu.

XLIII.4—2. Ut videbantur. Ἀναφέρεται εἰς τὸ ὑποκ. τοῦ paratis, τὸ copis magnis. Constituerant. Περὶ τοῦ πληθ. παρὰ β. XXVIII. 1. Ἀπεφάσισαν. Uti.... quereretur. Ἐκ τοῦ constituerant. Τὰ βήμ. τὰ σημαίνοντα ἀποφασίζουσιν, προσπαθεῖν ἐπὶ μὲν ταυτοπροσωπίας δέχονται ἀπαρ., ἐπὶ δὲ ἑτεροπροσωπίας ὑποτακτ. μετὰ τοῦ ut. In agrum Faesulanum. Ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Φαισούλων, ἐνθα ἦσαν, ὡς εἴρηται, τὰ τοῦ Γ. Μανλίου στρατόπεδα, εἰς ἃ εἶχε πορευθῆ ὁ Κατιλίνας. Actionibus. Actiones λέγονται ὅσα τις ὡς ἀρχῶν πράττει, μάλιστα δὲ οἱ πρὸς τὴν Σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον χρηματισμοί, περὶ ὧν γίνονται ψηφίσματα. Optumo consuli. Πᾶς ὑπάτος διὰ τὸ μέγιστον ἀξίωμα προσηγούμετο optumus. Ὁ Σαλλούστιος ὁμοῦς ἐνταῦθα ἰδίᾳ προτίθεται νὰ τιμῆσῃ τὸν Κικέρωνα, τὸν σωτήρα τῆς πατρίδος. Eo signo. Τούτου τοῦ σημείου δεθέντος. Μετὰ ταύτην δηλ. τὴν συνέλευσιν, ἣτις ἦν τὸ σύνθημα. Exsequeretur. Ἐκαστὸς τὸ ἑαυτῷ ἀνατεθὲν ἔργον νὰ ἐπιτελέσῃ. Ἡ ὑποτακτ. ἐκ τοῦ constituerant, ὡς καὶ ἡ προηγ. imponerent. Cetera multitudo conjurationis=Cetera multitudo conjuratorum. Ταῦτα ἀντιτίθ. εἰς τὰ προηγούμενα cum ceteris, qui principes conjurationis erant. 2. Sed ea (δηλ. negotia), ὅπερ ἐνουπάρχει ἐν τῇ περιληπτικῇ φράσει suum quisque negotium. Statilius et Gabinus.... crumperent. Ταῦτα πάντα ἐπεξηγοῦσι τὸ hoc modo παρὰ β. XVII.4. incenderent. Incendo. Ἐμπύμπρημι.

pes coniurationis erant, paratis, ut videbantur, magnis copiis, constituerant, uti, cum Catilina in agrum Faesulanum cum exercitu venisset, L. Bestia tribunus plebis concione habita quereretur de actionibus Ciceronis, bellique gravissimi invidiam optumo consuli imponeret; eo signo proxima nocte cetera multitudo coniurationis suum quisque negotium exsequeretur. Sed ea divisa hoc modo dicebantur: Statilius et Gabinius uti cum magna manu duodecim simul opportuna loca urbis incenderent, quo tumultu facilior adit ad consulem ceterosque, quibus insidiae parabantur, fieret; Cethegus Ciceronis ianuam obsideret, eumque vi aggrediretur, alius autem alium; sed filii familiarum, quorum ex nobilitate maxuma pars erat, parentes interficerent; simul, caede et incendio percussis omnibus, ad Catilinam erumperent. Inter haec parata atque decreta Cethegus semper querebatur de ignavia sociorum; illos dubitando et dies prolatando magnas opportunitates corrumpere; facto, non consulto in tali periculo opus esse, seque, si pauci adiuvent, languen-

Ὁ ἐμπρηστὴς τῆς πόλεως κατὰ τὸν Κικέρ. (in Cat. 3, 6, 14) εἶχεν ὀνατεθῆ τῷ Κασσίῳ. Quo tumultu. Δηλ. ut eius rei (ea re excitato) tumultu. παράβ. VIII, 5. Cethegus. Περὶ τούτου ἐγένετο λόγος ἐν XVII. 3. Obsideret. Τὸ ῥῆμ. obsidere μεταχειρίζονται ὡς τὰ πολλὰ οἱ ποιηταὶ = καταλαμβάνω. Sed filii..... interficerent. Ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν σχεδίων τῶν συνωμοστῶν ὁ Σαλλούστ. τὸ τελευταῖον τοῦτο εὐρίσκων τερατωδέστατον ἐφίστησιν ἐπ' αὐτοῦ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου διὰ τοῦ sed. Filii familiarum. Ἡδύνατο νὰ εἶπῃ καὶ filii familias. Ἀμφότεροι οἱ τύποι εἶναι ἐξ ἴσου ἐν χρήσει. Σημαίνει δὲ ἡ φράσις filius familias τὸν εἶς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς διατελοῦντα υἱόν. Percussis omnibus. Πάντων καταπλαγέντων. Caede et incendio. Ὑπὸ τοῦ φόνου καὶ τοῦ ἐμπρησμοῦ. Erumperent. Δρομαῖοι νὰ ἔλθωσιν.

3. Inter haec..... decreta=Dum haec parantur atque decernuntur. Μεταξὺ δὲ τούτων παρασκευαζομένων καὶ ἀπορασιζομένων. Hos..... corrumpere. Τὸ ἀπαρέμφ. ἐκ τοῦ querebatur ἢ τινος τοιοῦτου λεκτικοῦ ἐκ τοῦ querebatur ἐννοουμένου. Prolato. Ἀναθάλλαμαι=ὄτι ἐκεῖ-

4 tibus aliis, impetum in curiam facturum. Natura fe-
rox, vehemens, manu promptus erat: maximum bo-
num in celeritate putabat.

XLIV. Sed Allobroges ex praecepto Ciceronis per
Gabinium ceteros conveniunt; ab Lentulo, Cethego,
1 Statilio, item Cassio postulant iusiurandum, quod si-
gnatum ad civis perferant; aliter haud facile eos ad
2 tantum negotium impelli posse. Ceteri nihil suspicantes
dant, Cassius semet eo brevi venturum pollicetur, ac
3 paulo ante legatos ex urbe proficiscitur. Lentulus cum
iis T. Volturcium quemdam Crotoniensem mittit, ut
Allobroges, priusquam domum pergerent, cum Catilina
4 data atque accepta fide societatem confirmarent. Ipse

νοι διατάζοντες και αναβάλλοντες ἀπόλεσαν πολλές εὐκαιρίας. Languen-
tibus aliis. Τῶν ἄλλων ὀκνοῦντων. Τὸ aliis ἀντὶ τοῦ ceteris. Ἐνταῦθα
δὲ ceteri εἶναι omnes alii.

4. Maximum bonum putabat. Τὸ putare ὡς και παρ' Ἑλληνισι τὰ
δοξαστ. συντάσσ. μετὰ δύο αἰτιατ. Ἐνταῦθα ἡ αἰτιατ. τοῦ κατηγ. ἀντε-
κατεστάθη ὑπὸ τῆς ἀφ. μετὰ τῆς in.

XLIV. 1. Per Gabinium ceteros conveniunt. Διὰ τοῦ Γαβινίου μετὰ
τῶν λοιπῶν συσχετίζονται. Ceteros, δηλ. principes conjurationis quod
signatum=ut id signatum. Ἴνα τοῦτο ἐσφραγισμένον κλπ. Aliiter=
alioquin. Εἰ δὲ μή, Eos impelli posse. Τὸ posse ἐκ τινος λεκτικῶ ἔκ
τοῦ postulant ἔννοουμένου. Ἄλλως ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν αὐτοὶ νὰ προα-
χθῶσι πρὸς τηλικούτον ἐγχείρημα (εἶπον).

2. Eo b. v. pollicetur. Ἐκεῖσε ὅτι θὰ ἔλθῃ ἐν βραχεῖ, ὑπισχεῖται.
Ἐκεῖσε. Δηλ. ad cives Allobrogum, in Galliam. Τὸ eo ἀναφ. εἰς τὸ cives,
ὡς και ἐν VIII, 3 τὸ ibi εἰς τὸ Atheniensium. Τοῦτο συμβαίνει και παρ'
Ἑλλησιν. «ἐν τῷ σταθμῷ ἔθεν ὄρωντο» κλπ. Ac paulo....proficiscitur.
Ἐξέρχεται τῆς πόλεως ὀλίγον πρὸ τῶν πρέσβειων.

3. Crotoniensem. Πλούτ. ἐν βίῳ Κικέρ. 18. Τίτον τινὰ Κροτωνιάτην.
Ἡ Κρότων εἶναι πόλις τῆς κάτω Ἰταλίας κτισθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν.
Τῷ 194 π. X. ἀπόκισαν αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι. Ut Allobroges..., perge-
rent. Ἴνα πρὶν οἱ Ἀλλόβρογες ἔλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν. Mittit...
confirmarent. τὸν ἱστορ. ἐνεστ. συνάπτει συγνάκις ὁ Σαλλούστ. πρὸς
παρατατικὸν ὑποστ.

4. Ipse litteras dat. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐμαρτύρει τὴν πίστιν τοῦ
Λέντλου πρὸς τὸν Κατιλ. Exemplum. Ἀντίγραφον. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη

Volturcio literas ad Catilinam dat, quarum exemplum infra scriptum est : *Quis sim, ex eo, quem ad de misi.* 5 *cognosces. Fac cogites, in quanta calamitate sis, et meminervis te virum esse ; consideres, quid tuae rationes postulent ; auxilium petas ab omnibus, etiam ab infimis.* Ad hoc mandata verbis dat : «Cum ab senatu ho- 6 stis iudicatus sit, quo consilio servitia repudiet? in urbe parata esse, quae iusserit; ne cunctetur ipse propius accedere».

45-XLV.1. His rebus ita actis, constituta nocte, qua proficiscerentur, Cicero per legatos cuncta edoctus L. Valerio Flacco et C. Pomptino praetoribus imperat, ut in ponte Mulvio per insidias Allobrogum comitatus deprehendant ; rem omnem aperit, cuius gratia mittebantur; cetera, uti factu opus sit, ita agant permittit,

εῦρηται καὶ παρὰ Κικέρ. Cat. 3. 5. 12. ἀλλὰ μόνον κατ' ἔννοιαν. Φαίνεται ὅτι ὁ Κικέρων μὲν ἀπὸ μνήμης ἀναφέρει τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ, ὁ δὲ Σαλλούστιος ἀντιγράφει αὐτὴν αὐταῖς λέξεσιν (exemplum). Τοῦτο μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὸ ὕφος τῆς ἐπιστολῆς ταύτης εἶναι μᾶλλον ἐπιμελεημένον παρὰ Σαλλουστ. ἐνῶ παρὰ Κικέρωνι βραχὺ καὶ διακεκομμένον.

5. Quis sim. Τίς εἰμι. Ἡ ἀντωνυμ. quis τίθεται ὅταν πρόκειται περὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ· ἢ δὲ qui ὅταν περὶ τῆς ποιότητος καὶ τοῦ χαρακτῆρος γνωστοῦ ὄντος ἐκ τῶν προτέρων τοῦ προσώπου. Ἐνταῦθα ὁ Κατιλίνας παρὰ τοῦ ἐπιφέροντος τὴν ἐπιστολὴν θὰ μάθη αὐτὸ τὸ πρόσωπον, διότι ἡ ἐπιστολὴ δὲν ἔφερεν ὑπογραφήν. Fac cogites. Ἀντὶ τοῦ fac ut cogites, διότι μετὰ βῆμ. σημαίν. συμβουλευεῖν, πείθειν, παρακαλεῖν καὶ μετὰ τὸ fac τίθεται συνήθως ὑποτ. ἀνευ τοῦ ut. Εἶναι δὲ τὸ fac cogites περίφρ. ἀντὶ τοῦ cogita προστ. consideres. Ἐπίσης ἐνν. fac ὡς καὶ εἰς τὸ meminervis. Σχέφθητι, τί αἱ περιστάσεις σου ἀπαιτοῦσιν.

6. Mandata verbis. Παραγγέλλει προφορικῶς. Ἡ φράσις ἀντιτίθ. τῶν literas dat. Quo consilio servitia repudiet. Πρὸς τί νὰ ἀπωθῇ τοὺς δούλους, δηλ. τὴν βοήθειαν αὐτῶν. Servitia=servos.

XLV. 1. Constituta nocte. Ὅρισάμενοι τὴν νύκτα, ἐν ἣ ἔμελλον νὰ ἀναχωρήσωσιν, ἢ ἦν ἡ πρὸς τὴν 3 Δεκεμβρίου τοῦ 691. (Περὶ ἔλου τοῦ κεφαλ. τούτου παρὰ β. Cic. in Cat. 3. 4—6. Praetoribus. Τοῖς πραίτωρσιν ἐπιτάσσει. Ὁ πραίτωρ ἦν κατ' ἀρχάς προσωνομία δηλοῦσα τοὺς ὑπάτους ἢ τοὺς ἀρχηγούς τῶν στρατῶν τῆς πολιτείας (praetor).

- 2 Illi. homines militares, sine tumultu praesidiis collocatis, sicuti praeceptum erat, occulte pontem obsidunt.
3 Postquam ad id loci legati cum Volturcio venere, et simul utrimque clamor exortus est, Galli, cito cognito

Ἐξελέγετο ἐκ τῶν πατρικίων μόνον μέχρι τοῦ 337 π. X. ἐν τῇ λοχίτιδι ἐκκλησίᾳ καὶ ἐκαλεῖτο collega consulibus. Ἦν ἄρα magistratus curulis, ἀναπληρῶν καὶ τὸν ὕπατον αὐτὸν ἀπόντα. Ἄλλως ἦν ἦττον αὐτοῦ ὀφείλων μάλιστα ὑπακοῆν αὐτῷ. Valerio Flacco. Ἦν υἱὸς τοῦ Λ. Βαλερίου Φλάκκου, ὃς τῷ 85 π. X. πολεμῶν ἐν Ἀσίᾳ πρὸς τὸν Μιθραδάτην ἐφρονεῦθη ὑπὸ τοῦ πρεσβευτοῦ Φιμβρίου. Γενόμενος δὲ προπραιτῶρ τῷ 62 π. X. καὶ παρανόμου ἀργυρολογίας φυγῶν ὑπερησπίσθη ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος διὰ τοῦ γνωστοῦ λόγου. G. Pomptino. Ὑπῆρξε πρεσβευτῆς τοῦ Κράσσου ἐν τῷ δουλικῷ πολέμῳ, τῷ 71 π. X. Ἐθριάμβευσε νικήσας τοὺς Ἀλλόβρογας τῷ 61, τῷ δὲ 51 ὑπῆρξε πρεσβευτῆς τοῦ Κικέρωνος ἐν τῇ Κιλικίᾳ. In ponte Mulvio ἢ Milvio ἐν τῇ Μιλβίᾳ γεφύρα. Διὰ ταύτης εὐρισκομένης εἰς τὸ βορειότατον μέρος τοῦ Τιθέρεως διήρχετο ἡ Φλαμινία ὁδός, ἡ ἄγουσα εἰς Ἐτρούριαν. Allobrogum comitatus, δηλ. τοὺς Ἀλλόβρογας, μετὰ πάντων, οἵτινες ἐπορεύοντο εἰς τὴν Γαλλίαν=universum agmen Allobrogicum. Uti... sit Ἄντι τοῦ esset, διότι, ὅταν προηγῆται ἡ ὑποτελής τῆς κυρίας οὐσῆς ἐν ἱστορ. ἐνεστ., τίθεται κατὰ παρατ. ὑποτ. ἄρα καὶ Jug. 98, 3 Cetera.... permittit. Τὰ λοιπὰ ἐπιτρέπεται νὰ πράξωσιν, ὡς ἂν ἡ ἀνάγκη ὑπόδειξη αὐτοῖς. Permittit=Arbitrio eorum relinquit.

2. Homines militares Παιράθ. εἰς τὸ illi ἰσοδύν. αἰτιολ. προτ.= quippe qui essent homines militares, δηλ. ἐπειδὴ εἶχον μεγάλην ἐμπειρίαν τῆς στρατείας. Ἐπομένως ἀνταπεκρίθησαν τελείως εἰς τὰς προσδοκίας τοῦ Κικέρωνος. Obsidunt. Δηλ. ab utraque parte insidiis cingunt.

3. Ad id loci=Ad eum locum. Ὡς δὲ κατὰ τοῦτον τὸν τόπον ἐγένοντο. Utrimque Ἐκατέρωθεν. Καὶ ἄφ' οὗ ἐξ ἴσου καὶ ἐκ τῶν ἐμπροσθεν καὶ τῶν ὀπισθεν κραυγὴ ἐγένετο, διότι ἐν ἀμφοτέροις ταῖς μέρεσι τῆς γεφύρας ἐτοποθετήθησαν ὑπὸ τῶν πραιτῶρων στρατιώται. Cic. in Cat. 3. 2. 5. Cito cognito consilio. Ταχέως γνόντες (οἱ Ἀλλόβρογας διὰ τῶν πραιτῶρων) τὸ σχέδιον τῆς πολιτείας (τὸ τῆς συλλήψεως). Οἱ Ἀλλόβρογας πρὸς τοὺς ἄφρω ἐπιθεμένους στρατιώτας συνήψαν μάχην, ἄτε ἀγνωσῶντες τὴν μέλλουσαν σύλληψιν αὐτῶν ἢ μὴ γνωρίζοντες ἐν τίνι σημείῳ τῆς ὁδοῦ θὰ ἐγένετο αὕτη. Ἡ μάχη κατέπαυσε τῇ παρεμβάσει τῶν πραιτῶρων (Cic. in Cat. 3. 5.)

consilio, sine mora praetoribus se tradunt. Volturcius primo, cohortatus ceteros, gladio se a multitudine defendit, deinde, ubi a legatis desertus est, multa prius de salute sua Pomptinum obtestatus, quod ei notus erat, postremo timidus ac vitae diffidens velut hostibus sese praetoribus dedit.

XLVI. Quibus rebus confectis, omnia prope per nuntios consuli declarantur. At illum ingens cura atque laetitia simul occupavere; nam laetabatur, intellegens coniuratione patefacta civitatem periculis ereptam esse; porro autem anxius erat, dubitans, in maximo scelere tantis civibus deprehensis, quid facto opus esset; poenam illorum sibi oneri, impunitatem perdundae reipublicae fore credebat. Igitur confirmato animo vocari ad sese iubet Lentulum, Cethegum Stalium, Gabinium, itemque Caeparium quemdam Tar-

4. Obtestatus. Καθικετεύσας τὸν Πομπτίνον περὶ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. Postremo. Τέλος πάντων. Dedit. Ένεστ. τοῦ dedo, διότι κατ' ἐνεστῶτα κείνται καὶ τὰ λοιπὰ βήμ. τῆς διηγήσεως (Aug. 32. 5).

XLVI. 1—2. Ingens cura. Μεγάλη ἀδημονία. Periculis εἶναι δοτ. τοῦ eripio. Porro. Τὸ ἐπίρρ. τοῦτο ὀλίγον διαφέρει τοῦ γρον. tum καὶ τίθεται κυρίως ἐπὶ τοπικῆς ἐκτάσεως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ψυχικῆς καταστάσεως. Ingens cura atque laetitia. Laetabatur.... anxius erat. Σχῆμα χιαστόν. Tantis civibus deprehensis. Ἄφ. ἀπόλ. Δύναται ὁμως νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς δοτ. εἰς τὸ quid facto opus esset, ὅπερ ἐκ τοῦ dubitans πλαγία ἐρώτησις. Poenam.... credebat. Ταῦτα ἐπεξηγοῦσι τὰ προηγούμε. ἀπὸ τοῦ porro. Ἐάν μὲν ἐτιμῶρει αὐτούς, ἤθελεν ἐγερθῆ πάθος ἐναντίον του (ὑπὸ τῶν ἡμορφῶνων τῶ Κατιλ.) Ἐάν δὲ δὲν ἐτιμῶρει, ἐνόμιζεν, ὅτι ἤθελε ζημιωθῆ ἢ πόλις. Perdundae reipublicae. Γεν. γερονδιακοῦ. Καθ' ἔλξιν ἀντι perundi rempublicam, ὃ ἀπαιτεῖ τὸ esse· παράβ. VI. 7. Σημ. δὲ τὸν σκοπὸν τοῦ fore=ad perdundam rempublicam. Μετέβαλε δὲ καὶ τὴν σύνταξιν ὡς πρὸς τὸ oneri. Ὁμαλώτερον θὰ εἶχεν exitio reipublicae.

3. Igitur. Ἰσοδυν. ἐνταῦθα τῶ tandem. Itemque Caeparium. Τὸ item μεταχειρίζεται ὁσάκις θέλει νὰ διακρίνη πρόσωπόν τι ἢ πρῶγμα πλείον τῶν ἄλλων, ὡς ἐνταῦθα τὸν Καπιπίριον, ὃς ἔδρασε πλείον τῶν ἄλλων. Tarracensem ἐκ Ταρρακινῆς, πόλεως τοῦ Λατίου. Τὸν Καπιπίριον τοῦτον

racinensem, qui in Apuliam ad concitanda servitia
4 proficisci parabat. Ceteri sine mora veniunt; Caeparius,
5 paulo ante domo egressus, cognito indicio ex urbe pro-
fugerat. Consul Lentulum, quod praetor erat, ipse
manu tenens (in senatum) perducit, reliquos cum custo-
dibus in aedem Concordiae venire iubet. Eo senatum ad-
vocat, magnaue frequentia eius ordinis Volturcium cum
legatis introducit; Flaccum praetorem scrinium cum li-
teris, quas a legatis acceperat, eodem afferre iubet.

147 XLVII. Volturcius interrogatus de itinere, de lite-
ris, postremo quid aut qua de causa consili habuis-
set, primo fingere alia, dissimulare de coniuratione;
post, ubi fide publica dicere iussus est, omnia uti gesta
erant aperit, docetque se paucis ante diebus a Ga-

είχε πέμψη ὁ Κατίλ. εἰς Ἀπουλίαν, ἵνα ὑποκινήσῃ εἰς ἐπανάστασιν τὸ
ἔκεί· πλῆθος τῶν δούλων. Cic. in Cat. 3. 6. 14. Parabat proficisci,
Ἥτοιμάζετο νὰ πορευθῆ—id agebat ἢ in eo erat ut proficisceretur.

4. Ceteri. Παράβ. Cic. in Cat. 3, 3, 6. Cognito indicio. Δηλ. cum
cognovisset conjurationis indicium esse factum. Ἀφ' οὗ ἔμαθεν, ὅτι
τὸ τῆς συνωμοσίας μήνυμα ἐγένετο. Manu tenens. Ἀπὸ τῆς χειρὸς ἄγων
ἔνεκα τιμῆς, ἐπειδὴ ἦν πραιτώρ. Ἀντιτίθ. δὲ τοῦτο εἰς τὸ κατωτ. cum
custodibus. Ὡσαύτως περὶ μὲν τοῦ Λέντου λέγει perducit, ἄγει,
ἐν ᾧ περὶ τῶν ἄλλων venire jubet. Concordiae. Ὁ ναὸς οὗτος ἀνη-
γέρθη τῷ 366 π. X. ὑπὸ Καμίλλου ἐπὶ τῇ συμφιλίῳσει τῶν πληθείων
καὶ πατρικίων. Ἐδέσποζε τῆς ἀγορᾶς (forum) καὶ ἠδύνατο εὐκόλως νὰ
ὑπερασπισθῆ κατ' ἐχθρῶν.

5. Magnaque frequentia. Ἡ συνεδρία αὕτη ἐγένετο τῇ 3 Δεκεμβρίου
Ἄ Κικέρων ὁμιλεῖ περὶ ταύτης ἐν Cat. 3, 4, 8. = Cum frequens
erat is ordo. Ἐν ᾧ πάντες οἱ συγκλητικοὶ εἶχον συνέληθ. Introducit.
Εἰσάγει εἰς τὸ ἄδυτον (cella), ἐν ᾧ σύνηδρίαζεν ἡ σύγκλητος. Ἐνταῦθα
ἦτο καὶ τὸ τῆς θεᾶς ἄγαλμα. Πρῶτερον ὁ Οὐαλτούρκιος καὶ οἱ συνωμοταί
εἶχον σταθῆ ἀνακρινόμενοι ἐν ἄλλῳ διαμερίσματι τοῦ ναοῦ. Scrinium. Κυ-
λινδρικὸν κιβώτιον, ἐν ᾧ ἐτίθεσαν βιβλία, ἐπιστολάς, ἔγγραφα κλπ.

XLVII. 1. Quid aut qua κλπ. = Quid consili aut qua de causa id
habuisset. Primo fingere alia. Ἀπαρ. ἱστορ. = fingebat. Ἐλεγεν, ὅτι
ἄλλος ἦν ὁ σκοπὸς τῆς ὁδοιπορίας ψευδῶς (fingere). Fide publica (data)
Δημοσίας πίστεως δοθείσης. Ἡ δημοσία πίστις ἦτο ὑπόσχεσις γινομένη

binio et Caepario socium adscitum nihil amplius scire quam legatos; tantummodo audire solitum ex Gabinio, P. Autronium, Servium Sullam, L. Vargunteium, multos praeterea in ea coniuratione esse Eadem Galli fatentur ac Lentulum dissimulantem coarguunt praeter literas sermonibus, quos ille habere solitus erat; ex libris sibyllinis regnum Romae tribus Cornelliis portendi; Cinnam atque Sullam antea, se tertium esse, cui fatum foret urbis potiri; praeterea ab incenso Capitolio illum esse vigessimum annum, quem saepe ex prodigiis haruspices respondissent bello civili cruen-

μετὰ τοῦ κύρους τῆς πολιτείας, ὅτι τις ἤθελεν εἶσθαι ἀτιμώρητος καὶ ἄνευ κινδύνου. Omnia. Πάντα. Τίνα δὲ εἶναι ταῦτα ὄρα ἐν XLVIII 4. Doctetque se.... nihil amplius scire quam legatos. Ἡ σύγκρισις εἶναι ἐν τῷ ἀντικειμ. nihil, οὐχί. ἐν τῷ ὑποκ. se. Τὸ νόημα ἔχει οὕτως: Ἀποκαλύπτει πάντα πῶς ἐπράχθησαν, δηλ. ὅτι ἦτο ὁδηγός τῶν Ἀλλοθρόγων, εἶνα ὁδηγήσῃ αὐτοὺς πρὸς τὸν Κατίλ., ὅτι ἔλαβεν ἐπιστολήν καὶ προφορικῆς παραγγελίας παρ' αὐτοῦ (XLIV, 3.6), ὅτι οἱ πρέσβεις καὶ αὐτὸς συνελέγησαν καθ' ὁδόν· καὶ ταῦτα εἰπὼν δηλοῖ, ὅτι οὐδὲν πλέον γινώσκει, ἐπειδὴ ἀπὸ ὀλίγων ἡμερῶν ὑπὸ τοῦ Γαβινίου καὶ τοῦ Καίπαριου προσε- κλήθη. Audire solitum=saepe audivisse.

2. Coarguunt. Δηλ. graviter arguunt. Praeter litteras. Ἐκτὸς τῶν ἐπιστολῶν= Non solum litteris sed etiam sermonibus. Ἡ ἐπιστολή εἶναι ἐκείνη, περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἐν XLV. 4. Ἀλλαγοῦ ἢ πρὸθ. praeter σημ. ἐξαιρέσειν. Ex libris Sibyllinis.... portendi. Ἐπεξήγ. τοῦ sermonibus. Ὅτι ἐκ τῶν Σιβυλλείων βιβλίων ἡ βασιλεία τῆς Ῥώμης εἰς τρεῖς Κορνηλίους προφητεύεται. Ταῖς βίβλους ταύταις ἀποκειμέναις ἐν τῷ Καπιτωλίῳ συνεβουλεύοντο ἐν χαλεποῖς τῆς Ῥώμης καιροῖς. Ἐν ταύταις ὑπῆρχε καὶ ἡ προφητεία, ὅτι τρεῖς ὧν τὰ ἀρχικά γράμματα τοῦ ὀνόματος ἦσαν C.C.C. ἐμελλον νὰ βασιλεύσωσι τῆς Ῥώμης. Ἐπιστεύετο δὲ ὅτι διὰ τούτων ἐδηλοῦντο τρία μέλη ἐκ τοῦ Κορνηλίου γένους. Cinnam atque Sullam. Δηλ. fuisse. Ὅπερ ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐπομ. esse. Περὶ τοῦ Κίνας τούτου γίνεται λόγος ἐν τῇ Ῥομ. Ἱστορ. ἐν τοῖς μεταξὺ Μαρίου καὶ Σύλλα ἐμφυλίοις πολέμοις. Cui fatum foret. Ὑποτ., διότι εἰσάγεται ἀλλότριος λόγος. Urbis potiri. Συνήθ. τὸ potiri μετ' ἀφ. συντάσσ. Παρὰ Σαλλουστίῳ ὁμοίως ὁμοίως φέρεται τοῦτο καὶ μετ' ἀφ. καὶ μετὰ γεν. κατὰ τὸ regni ἢ rerum potiri. Παράβ. καὶ Jug. 75, 2. Ab incenso Capitolio. Τὸ Καπιτωλίον ἐκάθη τῷ 83 π. X. (671 ἄ. κ. 'P.) ἕνεκα ἀμελείας τῶν φρου-

3 tum fore. Igitur perlectis literis, cum prius omnes
 signa sua cognovissent, senatus decernit, uti abdicato
 magistratu Lentulus itemque ceteri in liberis custodiis
 4 habeantur. Itaque Lentulus P. Lentulo Spitheri, qui
 tum aedilis erat, Cethegus Q. Cornificio. Statilius C.
 Caesari, Gabinius M. Crasso, Caeparius (nam is paulo
 ante ex fuga retractus erat) Cn. Terentio senatori
 traduntur.

ρων. (Πλουτ. Σύλλ. 27. Cic. in Cat. 3. 4. 9). Ἀνεκρινίσθη ὑπὸ τοῦ Α.
 Κατούλλου πανηγυρίζαντος καὶ τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ τῷ 69 π. X, κατε-
 στράφη δὲ ἐκ νέου τῷ 69 μ. X. κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους. Illum.
 Ἀντὶ τοῦ hunc, διότι ὁ λόγος ἀνάγεται εἰς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐδόθη ἡ
 μαντεία. [Ἄλλως τε ὁ λόγος εἶναι πλάγιος καὶ αὐτὴ εἶναι μᾶλλον ἢ ἀντωνο-
 νομία τοῦ πλαγίου λόγου, ἐν ᾧ ἐν τῷ εὐθεῖ τίθεται ἡ hic]. Iug. 49. 3.
 Haruspibus. Haruspices ἢ aruspices. Οἱ αὐτοὶ λέγονται καὶ extispices
 καὶ ἡ τέχνη αὐτῶν haruspicina ἢ extispicina συνισταμένη εἰς τὴν ἐρ-
 μησίαν τῆς θελήσεως τῶν θεῶν ἐκ τῆς θέας τῶν σπλάγγων, ἐκ τῶν
 ἀστραπέων, ἐκ τῶν σεισμῶν καὶ πάντων τῶν ἐκτάκτων φαινομένων (ex
 prodigiis) τῆς φύσεως. Τούτοις ἐνίστε συμβουλευέτο καὶ ἡ Γερουσία.
 Cruentum fore. Ὅτι ἔσται αἱματηρός. Respondere. Ἀνακρινεῖν ἐπὶ χρησμῶν.

3. Perlectis... cognovisset. Ἀναγνωσθεῖσάν τῶν ἐπιστολῶν, ὅτε
 πρῶτον ἕκαστος ἀνεγνώρισε τὰ ἑαυτοῦ σήματα, σφραγίδας. Ὁ Κικέρων,
 ἐκ φόβου μὴ θεωρηθῆ πλαστογραφήσας τὰς ἐπιστολάς, δὲν ἀπεσφράγισε
 ταύτας, ὅτε περιήλθον εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Ἀπεσφραγίσθησαν αὐταὶ
 πρὸ τῆς Συγκλήτου, ὅτε ἀνεγνωρίσθησαν αἱ σφραγίδες ὑπὸ τῶν γραφάν-
 των αὐτάς. Ἀντὶ τοῦ cognovisset κἀλλιον θὰ ἦτο νὰ εἶχε agnovisset.
 Ἀλλὰ τὸ cognoscere ἔχον εὐρυτέραν ἔννοιαν παραλαμβάνεται καὶ ἐπὶ
 πραγματίων, ὧν πρότερον ἐκτίησάτο τις τὴν γνώσιν. Abdicato magistratu.
 Παραιτηθεὶς τὴν ἀρχήν. Ἡ σύνταξις εἶναι κυρίως abdicare se magi-
 stratu. Τὴν σύνταξιν abdicare magistratum μετεχειρίσαντο μετὰ τὸν
 Σαλλούστ. οἱ μεταγεν. συγγράτα. In literis... habeantur. Κατ' ἔθος
 Ῥωμαϊκὸν οἱ ἐπισχημάτεροι εἰς ὑποψίαν καταστάντες ὑπὸ τῆς πολιτείας,
 ἐκρατοῦντο ἐν τοῖς οἴκοις τῶν συγκλητικῶν ἢ ἄλλων ἀρχόντων. Τοῦτο
 ἐλέγετο libera custodia, ἀδεσμος φυλακῆ, κατὰ Πλούτ., διότι ἐπετη-
 ροῦντο μόνον χωρὶς νὰ ῥίπτονται εἰς τὰ δεσμᾶ.

4. Ἀναφέρεται τίνες συνωμοταὶ εἰς τίνας συγκλητικούς παρεδόθησαν
 πρὸς φύλαξιν. Παρατηρητέον ἐν τούτοις, ὅτι καὶ περὶ τῶν συγκλητικῶν
 τούτων ὑπῆρχον ὑπόνοιαι, ὅτι ἠνόνουσαν τῷ Κατιλίνα, ἀλλ' ἡ Σύγκλητος

48
 XLVIII. Intera plebes, coniuratione patefacta, quae 1
 primo cupida rerum novarum nimis bello favebat, mu-
 tata mente Catilinae consilia exsecrari, Ciceronem ad
 coelum tollere; velut ex servitute erepta gaudium at-
 que laetitiam agitabat. Namque alia belli facinora 2
 praedae magis quam detrimento fore, incendium vero
 crudele, immoderatum ac sibi maxume calamitosum
 putabat, quippe cui omnes copiae in usu quotidiano et
 cultu corporis erant. Post eum diem quidam L. Tar- 3
 quinius ad senatum adductus erat, quem ad Catili-

προσεποιήθη ἐμπιστοσύνην πρὸς τούτους ἀναλαβοῦσα οὕτως εὐθύνην ἀπέ-
 ναντι τῆς Πολιτείας.

XLVIII. 1. Coniuratione patefacta. Τινὲς θεωροῦσι τοῦτο γλῶσσημα,
 διότι οὐδὲν προστίθῃσιν ἀληθῶς. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἕτερος λόγος τῆς ἀβε-
 τήσεως τῶν λέξεων τούτων, ὅτι διὰ τούτων χωρίζεται τὸ ἀναρ. quae ἀπὸ
 τοῦ plebes, εἰς ὃ ἀναφέρεται. Ἄλλ' ὃ ἑ' οὗτος λόγος δὲν εἶναι ἰσχυρός,
 διότι ὑπάρχουσι παραδείγμ. καὶ ἀλλαγῶν τοιαῦτα. Ὅρα ἐδάφ. 4 καὶ Iug.
 6. 3. Exsecrari.... tollere. Ἄπαρ. ἱστορ. . Τοῦ μὲν Κατιλίνα τὰς βου-
 λὰς κατηρῶτο, τὸν Κικέρωνα δὲ μέχρι οὐρανοῦ ἤρε. Ταῦτα συνέβησαν τῇ
 3 Δεκεμβρ., διότι ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ὁ Κικέρων ἤδη συσκοτίζοντος διὰ λό-
 γου (τοῦ III in Cat.) κατέδειξε τῷ λαῷ τὸν κίνδυνον, ἐξ οὗ ἐλυτρώθη.
 Gaudium atque laetitiam agitabat. Ἐχαίρων ἐνδομύχως (gaudium) καὶ
 τὴν χαρὰν ταύτην ἐξεδήλου (laetitiam).

2. Namque..... putabat. Καὶ τοῦτο δείγμα τῆς ἠθικῆς ἐκλύσεως τῶν
 χρόνων ἐκείνων. Οὐδὲν ἔμελε τῷ ὄχλῳ τῶν ἀρπαγῶν καὶ τῶν φόνων, οὐς
 διεννοῦντο οἱ συνομῶται: ἐθεώρει ταῦτα μάλιστα ἐποφελῆ. Ἄλλ' ἐτάρατ-
 τεν αὐτὸν τὸ πῦρ (XLIII 3), ὅπερ οὐδένης φειδόμενος ἔμελλε νὰ κατακαύσῃ
 καὶ αὐτούς. Praedae.... detrimento Δοτ. τῶ σκοποῦ. Immoderatum.
 ὑπερβολικόν. Quippe cui.... erant. Πανταχοῦ ὁ Σαλλούστ. τὸ quippe
 cui συντάσσει μεθ' ὀριστ., ἐνῶ ἡ συνήθης αὐτοῦ σύνταξις εἶναι μεθ' ὑποστ.
 In usu cotidiano et cultu corporis erant. Τὸ αὐτὸ γένος τῶν ἀνθρώπων
 καὶ ἐν Iug. 73, 6. Usus quotidianus εἶναι ἡ ἄλλως victus καὶ ali-
 menta λεγομένη, cultus corporis εἶναι ἡ ἐσθῆς καὶ ἡ πενιχρὰ οἰκιακὴ
 κατασκευή. Ἐκίθοντο ἄρα τῶν οἰκιῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἐν ταύταις προσφῶν
 καὶ σκευῶν.

3—4. Post eum diem. Ἡδύνατο νὰ εἶπῃ καὶ postridie ἢ die pos: ἢ pos-
 tero die καὶ postridie eius diei πλεοναστικώτερον. Adductus erat. Ὑπερσ.
 σμ. τὸ τετελεσμένον ἐν τῷ παρελθ. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐπόμε. docet.

nam proficiscentem ex itinere retractum aiebant. Is, cum se diceret indicaturum de coniuratione, si fides publica data esset, iussus a consule quae sciret edicere, eadem fere quae Volturcius, de paratis incendiis, de caede bonorum de itinere hostium senatum docet; praeterea se missum a M. Crasso, qui Catilinae nuntiaret, ne eum Lentulus et Cethegus aliique ex coniuratione deprehensi terrerent, eoque magis properaret ad urbem accedere, quo et ceterorum animos reficeret, et illi facilius e periculo eriperentur. Sed ubi Tarquinius Crassum nominavit, hominem nobilem, maxumis divitiis, summa potentia, alii rem incredibilem rati, pars tametsi verum existumabant, tamen quia in tali tempore tanta vis hominis magis leniunda quam exagitanda videbatur, plerique Crasso ex negotiis privatis obnoxii, conclamant indicem falsum esse, deque ea re

Aiebant. Ἐβελίουν. De paratis incendiis=de paratione incendiorum. De itinere hostium. Περὶ τῆς ἐπὶ τὴν πόλιν πορείας τῶν ἐχθρῶν Κατιλίνα καὶ Μανλίου μετὰ στρατοῦ. Ne.... terrerent. Νὰ μὴ ταράξῃ αὐτοὺς ὅτι συνελήφθη ὁ Λέντλος καὶ ὁ Κέθηγος Ex conjuratione=ex conjuratis. Eoque. Μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτο. Τὸ εοῦε ἐνταῦθα ὡς καὶ τὸ magisque πολλάκις ἔχουσιν ἐπιδοτ. ἔννοιαν = non solum sed etiam. Quo... . reficeret et.... eriperentur. Ἴνα θαρρύνῃ καὶ τὰς ψυχὰς τῶν λοιπῶν καὶ (ἐπομένως) καὶ ἐκεῖνοι (οἱ συλληφθέντες) ἀρπαγῶσιν ἐκ τοῦ κινδύνου.

5. Nominavit. Ὠνόμασεν, ἀνέφερε δηλ. περὶ αὐτοῦ ὅτι ἦν τῶν συνομοσῶν. Hominem nobilem. Δὲν λέγει virum, διότι γενικῶς προτίθεται νὰ ἐμιλήσῃ περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Κράσσου, οὐχὶ δὲ νὰ ἐπαινέσῃ αὐτόν. In tali tempore. Δὲν σημ. χρόνον ἀπλῶς, ἀλλὰ πραγμάτων κατάστασιν. Τοῦτου ἕνεκα ὑπάρχει ἡ πρόθ. in. Magis leniunda quam exagitanda. Ὑπομιμήσκουσι ταῦτα τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους περὶ Ἀλκιβιάδου «Λέοντα μὴ ντρέφειν πόλει, εἰ δὲ μὴ, τοῖς τρόποις ὑπηρετεῖν». Crasso.... obnoxii. Ἦσαν οὗτοι οἱ πολλαχῶς ὑπὸ τοῦ Κράσσου εὐφρογστημένοι, ἔτι δὲ καὶ οἱ χρήματα ὀφείλοντες αὐτῷ. Οὗτοι ἀπήτησαν, ἵνα γένηται πρότασις εἰς τὴν βουλὴν καὶ ὀφρῆνηται αὐτῇ, ἂν εἶναι ἀληθὴς ἡ τοῦ Ταρκυνίου μήνυσις ἢ ψευδὴς (uti referatur). Conclamant. Τοῦτου ὑποκείμε. εἶναι τὰ alii.... plerique.

postulant uti referatur. Itaque consulente Cicerone 6
 frequens senatus decernit : Tarquini indicium falsum
 videri, eumque in vinculis retinendum, neque amplius
 potestatem faciendam, nisi de eo indicaret, cuius con-
 silio tantam rem esset mentitus. Erant eo tempore, 7
 qui existimarent, indicium illud a P. Autronio machi-
 natum, quo facilius, appellato Crasso, per societatem
 periculi reliquos illius potentia tegeret ; alii Tarqui- 8
 nium a Cicerone immissum aiebant, ne Crassus more
 suo suscepto malorum patrocinio rempublicam con-
 turbaret ; ipsum Crassum ego postea praedicantem 9

6. Itaque Consulente..... "Ὅθεν συμβουλευομένου τοῦ Κικέρωνος τῆ Βουλῆ. Consulente==de ea re referente et sententius rogante. Senatus frequens. Δὲν σημαίνει ὅτι οὐδεὶς τῶν βουλευτῶν ἔλειπεν, ἀλλ' ὅτι παρῆσαν οἱ πλεῖστοι τῶν βουλευτῶν. Βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου διὰ τῆς lex Julia ὄρισθη ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν, ἵνα ἔχωσι κῦρος τὰ ψηφίσματα. Videri. Ῥῆμα τυπικὸν ἐν ταῖς ἀποφάσεσι τῶν δικαστῶν καὶ βουλευτῶν. Ὡσαύτως καὶ τὸ arbitrari καὶ τὰ ὅμοια. Potestatem faciendam. Δηλ. indicandi de conjuratione, ὅπερ αὐτὸς εἶχεν αἰτήσῃ (fide publica data). Nisi de eo indicaret. Ἡ σύνταξις εἶναι κυρίως indicare aliquem. Ἀλλὰ πολλὰ ῥῆμ. αἰτιατ. συντασσόμενα ὁ Σαλλούστιος συντάσσει ἀφ. μετὰ τῆς de dissimulare de aliqua re XLVII. absolvere de (Iug. 84. 3), praeterire de aliqua re κλπ. Tantam rem esset mentitus. Ἀντὶ τοῦ de tanta re ἢ in tanta re esset mentitus.

7. Machinatum. Μετὰ παθ. διαθ. κεῖται. Eo tempore. Τοῦτο ἀλλαγῶν ea tempestate εἶπε Appellato Crasso. Ἴνα μᾶλλον ἐξάρῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ appellare ἔθηκεν appellato Crasso ἀντὶ appellata Crassi potentia. Τοιοῦτοτρόπως ἀνεδείχθη καὶ ἡ τοῦ ῥῆμ. tegere ἔννοια. Ἡ φράσις θά εἶχεν ὄλη: appellata Crassi potentia p. s. p. reliqui tegerentur. Appello aliquem. Καλῶ τινα εἰς δίκην. Ἴνα τοῦ Κράσσου εἰς δίκην κληθέντος εὐκολώτερον διὰ τὴν κοινωνίαν τοῦ κινδύνου σωθῇ ἢ δύναμις ἐκείνου καὶ τοὺς λοιπούς.

8. Alli aiebant..... immissum. Ἄλλοι διεβεβαίουν, ὅτι ὁ Ταρκύνιος ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος δολίως εἶχε πεμφθῆ. Τοῦτο σημ. τὸ immittere ἐνταῦθα=Subornare. More suo. Ὡσπερ εἰώθει, δηλ. suscipere malorum patrocinium.

9. Praedicantem. Δηλ. palam et saepe dicentem. Φαίνεται ὅτι ὁ Κράσσος δὲν ἐμηνύθη ψευδῶς. Ἡ πολιτεία ὁμοῦς εἶχε συμφέρον νὰ μὴ

audivi, tantam illam contumeliam sibi ab Cicerone impositam.

149 XLIX. Sed isdem temporibus Q. Catulus et C. Piso neque gratia neque pretio Ciceronem impellere potuere, uti per Allobroges aut per alium indiciem C. Caesar falso nominaretur. Nam uterque cum illo gravis inimicitias exercebant, Piso oppugnatus in iudicio pecuniarum repetundarum propter cuiusdam Transpadani supplicium iniustum, Catulus ex petitione

δώση πίστιν εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ καταγγελίαν φοβουμένη μὴ ἀποκαλυφθῶσιν ἐνεχόμενα εἰς τὴν συνομοσίαν καὶ ἄλλα πρόσωπα, ὡς ὁ Κράσσος σημαντικά, ὅποτε αὕτη ἤθελε διατρέξῃ τὸν ἔσχατον κίνδυνον.

XLIX. 1. Catulus. Περὶ τούτου ἐγένετο λόγος ἐν XXXIV. 3. G. Piso. Ἐγένετο ὑπάτος τῷ 67 π. X. (687) καὶ εἶτα τῷ 66 καὶ 65 διόκησε τὴν Ναρβωνησίαν Γαλλίαν. Neque pretio neque gratia. Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη τοῦ neque precibus, ὅπερ φέρεται ἐν ταῖς ἐκδόσεσι, διότι τοῦτο ἐμπεριέχεται ἐν ταῖς δυσὶν ἄλλοις pretio, gratia. Τὸ gratia ἐνταῦθα μετ. ἐνεργητ. ἐννοίας = Benevolentia, auctoritas, potentia, εἴτε παρασχεθεῖσα εἴτε ἐλπίζομένη. Pretium = pecunia. Δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πείσωσι τὸν Κικέρωνα οὔτε διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας ὡς φίλοι καὶ σύμμαχοι αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ οὔτε διὰ τοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς ἰσχύος αὐτῶν οὔτε διὰ χρημάτων. Aut per alium ἢ πρῶθ. per ἐπανελήφθη, ἐπειδὴ οἱ μὲν Ἀλλόβρογες τὰ ληθῆ καταγγέλλον, ὁ δὲ ψευδῆς μηνύτωρ ἤθελεν ἀλλότρια τῆς ἀληθείας καταθέσει. Falso nominaretur. Ψευδῶς ὀνομασθῆ εἰς τῶν συνομοστῶν.

2. Uterque. Ἐκάτερος, ὁ τε Κάτουλος δηλ. καὶ ὁ Πείσιων. Exercebant. Λέγεται exerceo odium, inimicitias, ὁμοίει ἀσκήν ταῦτα πράγμα εἰς ὄλεθρον τῶν ἐχθρῶν. Piso oppugnatus.... pecuniarum repetundarum = Κατηγορηθεὶς ἐπὶ παρανόμῳ ἀργυρολογίᾳ, δι' ἀδικον τιμωρίαν ἀνθρώπου τινὸς πέραν τοῦ Πάδου οἰκούντος. Τὴν μὲν ἐπὶ παρανόμῳ ἀργυρολογίᾳ κατηγορίαν ἐποίησαντο οἱ Ἀλλόβρογες, τὴν δ' ἐπὶ ἀδικῶν τιμωρίᾳ ἀνθρώπου ὁ Καῖσαρ δραξάμενος τῆς εὐκαιρίας τῆς κατηγορίας τῶν Ἀλλόβρογων. Ὁ Καῖσαρ ἐνήργησεν ὡς patronus τῶν Transpadanorum. Ὁ Πείσιων ὁμοίως ἠβώθη. Oppugnatus = graviter vexatus. Ex petitione pontificatus (δηλ. maximi). Μετὰ τὴν αἴτησιν τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ ἐξ αἰτίας ταύτης. Ὡς θὰ ἐλέγομεν νεωτερικώτερον καὶ ξενικώτερον κατ' ἀκολουθίαν αἰτήσεως. Ἡ ἐκλογή τοῦ ποντίφικος ἐγένετο τῷ 63 π. X., ἐπέτυχε δὲ κατὰ ταύτην ὁ Καῖσαρ ἄγων τὸ 37 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ (adulescentulo), ἀποτυχόντος τοῦ Κάτου ἀγωντος τὸ 58 (extrema aetate).

pontificatus odio incensus, quod extrema aetate, maxumis honoribus usus, ab adulescentulo Caesare victus discesserat. Res autem opportuna videbatur, quod is 3 privatim egregia liberalitate, publice maxumis muneribus grandem pecuniam debebat. Sed ubi consulem 4 ad tantum facinus impellere nequeunt, ipsi singulatim circumeundo atque ementiundo, quae se ex Volturcio aut Allobrogibus audisse dicerent, magnam illi invidiam conflaverant, usque adeo, ut nonnulli equites Romani, qui praesidi caussa cum telis erant circum aedem Concordiae, seu periculi magnitudine seu animi mobilitate impulsus, quo studium suum in rempublicam clarius esset, egredienti ex senatu Caesari gladio minilarentur.

3. Res opportuna videbatur. Δηλ. ὁ χρόνος ἐκεῖνος ἐφαίνετο κατάλληλος, καθ' ὃν ἡ σύγκλητος μετὰ τσαύτης θέρης ἐπέζητει ἐνδείξεις κατὰ τῶν συνομοσπῶν, ἵνα καὶ ὁ Καῖσαρ πιστεύθῃ ὡς συνένοχος. Quod is.... debebat. Διότι οὗτος ἰδίᾳ μὲν διέφερον ἐπὶ ἐλευθεριότητι, δημοσίᾳ δὲ μεγάλας δωρεὰς εἶχε παράσχη τῷ δήμῳ τῶν Ῥωμαίων συμπαῖνι. Αἱ λέξεις privatim=ὡς ἰδιώτης καὶ publice=ὡς ἄρχων, δὲν ἀποδίδονται εἰς τὸ debebat, ἀλλ' ἀναφέρονται ἑκατέρω εἰς τὰς πλησίον λέξεις: egregia liberalitate καὶ maxumis muneribus. Grandem pecuniam. Πολλὰ χρήματα ὤφειλεν. Ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἱστορίᾳ ὄντως παροιμιώδῃ εἶναι τὰ χρέη τοῦ Καίσαρος.

4. Ad tantum facinus. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξωθήσῃσι τὸν ὕπατον εἰς τηλικούτον κακούργημα. Κυρίως κατὰ τὸν Ἀπ. Ἐμφ. Ῥομ. 2. 8, ὁ Καῖσαρ δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένος τῆς ὑποψίας, ὅτι συνέπραττε τοῖς ὀπαδοῖς τοῦ Κατιλίνα, ἀλλ. ὁ Κικέρων δὲν ἤθελε νὰ κατηγορήσῃ αὐτοῦ, καίπερ ἔχθρου ὄντος, διότι ἐφοβεῖτο καὶ τούτου τὴν μεγάλην δύναμιν. Singulatim circumeundo. Ἐν ἑκάστῳ τῶν πολιτῶν ἰδίᾳ, προσερχόμενοι, παραλαμβάνοντες κατ' ἰδίαν ἕνα ἕκαστον τῶν πολιτῶν. Ementiundo: Ἡ ἐν τῷ ementiendo ex πρόθ. δεικνύει τὴν ἐν τῷ ψευδολογεῖν ἀκολασίαν τοῦ Κάτλου καὶ Πείσωνος ἀναιδῶς ψευδολογούντων. Quae.... dicebant. Ἐτέθη ἀντὶ τῆς ὀρ. dicebant, ὑποτακτ. κατὰ τινὰ ἔλξιν, διότι κυρίως ἔπρεπε νὰ λεχθῇ: Quae, ut dicebant ex Volturcio aut Allobrogibus, audissent: δηλ. οὐχὶ τὸ λεκτικὸν dicerent, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐξακρωμένον audisse δεικνύει τὸν γούν τῶν κατηγορῶν τούτων τοῦ Καί-

1 L. Dum haec in senatu aguntur, et dum legatis Allobrogum et Tito Volturcio, comprobato eorum indicio, praemia decernuntur, liberti et pauci ex clientibus Lentuli divorsis itineribus opifices atque servitia in vicis ad eum eripiendum sollicitabant, partim exquirebant duces multitudinum qui pretio rempublicam

σαρος. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὁ Σαλλούστ. δεικνύει, ὅτι δὲν ἔχει πίστιν εἰς τὰς διαδόσεις αὐτῶν, εἰ καὶ ὁ Πλούταρχος λέγει ἐν τῷ βίῳ τοῦ Καίσαρος, ὅτι ὁ Κάτλος καὶ ὁ Πείσων πολλῶ βραδύτερον ἐμείψαντο τὸν Κικέρωνα φεισάμενον τοῦ Καίσαρος, ἐνῶ ἦτο μεμαρτυρημένος ἔνοχος. Usque eo ἢ adeo. Μέχρι τοσούτου σημείου. Seu.... seu. Διὰ τούτων ὡς καὶ διὰ τῶν sive.... sive. Μένει ἀκριτόν, ὁπότερον τῶν μελῶν εἶναι τὸ ὄρθον καὶ ἀληθές, διότι τοῦτο εἶναι ἀδιάφορον. *Mobilitate animi=levitate iudicii.* Ἐνεκα ἐπιπολιότητος τῶν ἰσπεῶν τούτων, οἵτινες ἀπερισκέπτως ἐπίστευσαν τὸ κατὰ τοῦ Καίσαρος ἐκεῖνο ψεῦδος. Quo.... esset. Εἰρωνεύεται ἐνταῦθα ὁ Σαλλούστιος τοὺς ἀπειλήσαντας τὸν Καίσαρα ἰσπεῖας ὡς ἀκαίρως ἐπιδειξαμένους τὴν ἑαυτῶν φιλοπατρίαν. Ἡ ἀπειλή αὕτη κατὰ τοῦ Καίσαρος ἐγένετο τῇ 5ῃ Δεκεμβρίου. Κατὰ τὸν Σουητώνιον ὁ Καίσαρ διέτρεξε τότε σπουδαῖον κίνδυνον, οὗτινος ὁ Σαλλούστιος τὴν αἰτίαν πειρᾶται νὰ ἀποδώσῃ εἰς ἀβασίμους ὑπονοίας. *Egredienti ex senatu.* Συνηθέστερον λέγεται *egredienti senatu.* Ἐξίοντι τῆς συγκλήτου.

L. 1. Dum haec.... aguntur. Τούτων ἐν τῇ βουλῇ πραττομένων. Ἐπανέρχεται εἰς τὴν διὰ τῆς § XLIX διακοπεῖσαν διήγησιν (XLVIII. 3. 9. et dum κλπ.) Ταῦτα κυρίως ἐγένοντο τὴν ἐπιούσαν *Pridie Non. Dec.* Cic. in *Cat.* IV 3. 5. 5. 10. *Comprobato.... indicio.* Ἐπειδὴ ἀποδεκτὴ ἐγένετο ἡ μήνυσις αὐτῶν. *Praemia.* Ἀμοιβαί. Δὲν λέγεται, ὅποια ἦσαν αὐταί. *Liberti.* Ἐλευθερωτοί, ἐξελευθεροὶ ἢ ἀπελευθεροί. Ἦσαν οὗτοι οἱ δι' ἀρετὴν ὑπὸ τοῦ δεσπότου ἀπαλλαττόμενοι τοῦ ἐν δουλείᾳ βίου. Ἐγένετο δ' ἐλευθέρωσις αὕτη (*manumissio*) εἴτε *per vindictam* εἴτε *censu*. Οἱ τοιοῦτοι πολῖται τύπῳ μὲν καὶ δικαίῳ οὐδὲν διέφερον τῶν ἄλλων πολιτῶν, ἐν τῇ πράξει ὅμως ἤλαττοῦντο τῶν τελείων πολιτῶν. Ἀνηκον τῷ τοῦ ἀπελευθερωσάντος (*patroni*) οἴκῳ, ᾧ ὄφειλον πᾶσαν προθυμίαν (*obsequium*) χαρακτηριζόμενοι ἄλλως ὡς *ingrati*. Καὶ *liberti* μὲν λέγονται ἐν σχέσει πρὸς τὸν *manumissorem*, *libertini* δὲ ἐν σχέσει πρὸς τὴν κοινωνικὴν αὐτῶν κατάστασιν μείζονος τιμῆς τῶν δούλων. *Partim.* Συνήθως ἡ ἀπαριθμησις, ὡς παρατηρήθη πολλάκις ἐν τοῖς ἔμπροσθεν γίνεται διὰ τῶν *partim—partim, pars.... alii.* Ἄλλ' ἐνταῦθα ὑπάρχει μόνον τὸ *partim* ἐν τῷ 6' μέρει. Ὅσάκις τοῦτο γίνεται, ὁ ἀριθμὸς τοῦ *partim* εἶναι ἐλάττων τοῦ ἐν τῷ α' μέρει. *Exquirebant.* Ἐπεζητοῦν (ἵνα εὔρωσι)

vexare soliti erant. Cethegus autem per nuntios fa-²
miliam atque libertos suos, lectos et exercitatos in au-
dacious, orabat, ut grege facto cum telis ad sese ir-
rumperent. Consul ubi ea parari cognovit, dispositis³
praesidiis, ut res atque tempus monebat, convocato
senatu refert, quid de iis fieri placeat, qui in custodiam
traditi erant. Sed eos paulo ante frequens senatus iu-
dicaverat contra rempublicam fecisse Tum D. Iunius⁴
Silanus, primus sententiam rogatus, quod eo tempore

Multitudinum. Σπάνιος ὁ πληθ. multitudines, σημαίν. δὲ τὰς συμμο-
ρίας τοῦ ὄχλου. Τούτων οἱ ἀρχηγοὶ χρήματα λαμβάνοντες διενήργουν στά-
σεις. Vexare. Θαιμιστ. τοῦ vehere, ἐπομ. διακλονεῖν μεταφ. corrup-
pere. Soliti erant. Ὑπερσ. τοῦ soleo, σημαίνει δὲ οὔτινες ἦσαν γνωστοί,
ὅτι πολλάκις ἤδη πρότερον εἶχον παράξιν τὴν πολιτείαν. Autem. Ὁ Κέθη-
γος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Λέντων ἐνεργεῖν διὰ τῶν πελατῶν ἐνήργει
μόνος. Τοῦτο σημα. τὸ autem = ὅμως. Lectos = eximios ἢ praestantes
ceteris, εἴτε τῇ τοῦ σώματος βίωμῃ εἴτε τῇ πίστει καὶ ἀφοσιώσει πρὸς τὸν
πάτριον αὐτῶν. Exercitatos in audaciam = Exercitatos ad id, ut auda-
cia facinora suscipere ne cunctarentur. Ὡστε εἶναι σύμπτους ἐν-
νοιωῶν = ἠσκημένους εἰς πᾶν τόλμημα. Ἡ in ἐπέθῃ κατ' ἀπομίμησιν Ἑλ-
ληνικῆν (εἰς ἢ πρὸς μετ' αὐτ.), δι' ὧν σημαίν. σχέσις καὶ σκοπὸς σύναμα.
Grege facto. Ἐν πυκνῷ σώματι.

3. Ubi.... cognovit κλπ. Δὲν ἐκτίθενται ἀκριβῶς τὰ γεγονότα. Ὁ
Κικέρων δὲν συνεκάλεσε τὴν Σύγκλητον, ὅτε ἔμαθε τὴν μελετωμένην
ἀπόπειραν καὶ ἔφροδον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν κρατουμένων ἀρχηγῶν τῆς
συνωμοσίας. Ἀλλ' ἡ Σύγκλητος ἐβουλεύετο ἤδη περὶ τῆς ἐπιβλητέας
ποινῆς, ὅτε ἀγγελέθων τῷ Κικέρωνι τούτων ἐξῆλθε τῆς Συγκλήτου καὶ
διέταξε τὰς φρουράς. Μετὰ τοῦτο δὲ ἐπανῆλθεν καὶ ὡς τι καινὸν ἀνεκοί-
νωσε τὸ πρᾶγμα. Cic. in Cat. IV 3, 5. Τότε εἶπε καὶ τὸν IV κατὰ
Κατιλ. λόγον, ὃν δὲν ἀναφέρει ὁ Σαλλούστ. Res atque tempus Σχ. ἐν
διὰ δυοῖν, τὸ tempus δηλ. κεῖται ἀντὶ ἐπιθ., ὅπερ δὲν ἔχει ἡ Λατινικῆ.
Convocato senatu. Ἐν τῷ ναῶ τῆς Ὀμνολίας. Refert. Ἐνταῦθα = inter-
rogat. Ἀλλαχοῦ κεῖται συνήθως ἐπὶ πῶν προτεινόντων τι εἰς τὴν βου-
λήν. Placeat. Πλαγ. ἐρώτ. τοῦ refert. εἶναι δὲ τὸ placeat ἐνταῦθα, ὡς
τὸ videri καὶ arbitrari, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς πρόσθεν (NLVIII 6).
Contra rempublicam fecisse. Τυπικὴ ἔκφρασις, δι' ἧς ἀπεκαλεῖτό τις
parricida. Παράβ. LI. 43 Cic. p. Mil. 5. 13.

4. Primus sententiam rogatus. Ἐρωτηθεὶς νὰ εἴπῃ πρῶτος τὴν γνώ-
μην αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἦν προκαταδειγμένος ὑπατος καὶ κατ' ἔθος οὗτοι πρῶ-

consul designatus erat, de iis, qui in custodiis tenebantur, praeterea de L. Cassio, P. Furio, P. Umbreno, Q. Annio, si deprehensi forent, supplicium sumundum decreverat; isque postea, permotus oratione C. Caesaris, pedibus in sententiam Tib. Neronis iturum se dixerat, quod de ea re praesidiis additis referendum censuerat.

5 Sed Caesar, ubi ad eum ventum est, rogatus sententiam a consule huiuscemodi verba locutus est:

1 **LI.** Omnes homines, patres conscripti, qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira atque miseri-

τοι ἠρωτῶντο. Ἐλλειπόντων τοιούτων ἐκ τῶν συνεδριῶν ἠρωτῶντο οἱ ὑπατικοὶ καὶ ὁ princeps senatus. In custodiis tenebantur. Δηλ. in libera custodia· ὅρα XLVII, 4. Ὁ πληθ. ἐτέθη, διότι οὗτοι διενεμήθησαν εἰς διαφόρους οἰκίας (XLVII, 4). Decreverat. Ὁ ὑπερσ. οὗτος ὡς καὶ οἱ ἐπόμενοι dixerat καὶ censuerat ἐτέθησαν, διότι ὁ Σαλλούστ. τὰς πρότερον ἐξενεχθείσας ταύτας γνώμας σιωπηλῶς ἀναφέρει· εἰς τὸ μετὰ ταῦτα γενόμενον δόγμα τῆς Συγκλήτου. Pedibus in sententiam iturum. Τὴν γνώμην αὐτῶν κατὰ τρεῖς τρόπους ἀπεφαίνοντο, ἢ nutu ἢ voce ἢ καὶ μεριστάμενοι εἰς τὸ μέρος ἕκαστου, οὐ προαγορεύσαντος τῆ γνώμῃ ἠκούλουθον. Τοῦτο ἐλέγεται: «pedibus in sententiam ire». Ibant δὲ in sententiam τοῦ προέδρου κηρύζοντες «qui hoc censetis, illuc transite, qui alia omnia in hanc partem». Ὡστε ὁ Σιλανὸς μετερρύθμισεν ἤδη τὴν ἑαυτοῦ γνώμην εἰπὼν ὅτι διὰ τοῦ supplicium sumundum δὲν ἐνδοίε θανατικὴν καταδικῆν, ἀλλ' εἰρκτήν. Παράβ. Πλάου. Κικέρ. 21. Qui censuerat, ὅστις ἐγνωμάτευσεν. ὅτι πρέπει πάλιν περὶ τούτου τοῦ πράγματος (τῆς τιμωρίας) νὰ ἐρωτηθῇ ἡ βουλὴ (referendum) πολλαπλασιασθεῖσάντων τῶν φρουρῶν (additis praesidiis). Ἐφαίνετο δηλ. κινδυνώδες τι νὰ λάβωσιν οὗτος αὐστηρὰ μέτρα (νὰ ἐπιβάλωσι θάνατον) κατὰ τῶν συνομοστῶν, ὅπερ θὰ ἠρέθιζε τὸ πλῆθος, ἀνεῦ ἐπαρκῶν φρουρῶν πρὸς ἀσφάλειαν τῆς πόλεως. Μετὰ ταῦτα εἰς τὸν λόγον τοῦ Καίσαρος (§ LI) ἡ βουλὴ ἐκλινεν ὑπὲρ τῆς ἰσοδίου εἰρκτῆς. Ἄλλ' ὁ Κικέρων διὰ τοῦ IV in Catil. πειρᾶται νὰ πείσῃ τὴν βουλήν, ὅτι ἡ προσήκουσα ποινὴ εἶναι ὁ θάνατος. Τοῦτο ἐπετεύχθη καὶ τοῦ Κάτωνος συνειπόντος τῷ Κικέρωνι διὰ δριμυτάτου λόγου. Caesar. Ὁ Καῖσαρ ἦν τότε προαποδεδειγμένος πραιτωρ.

LI. Omnis homines. Ἐν τούτοις ὁ Σαλλούστιος φαίνεται μιμησάμενος ἀναλυτικώτερον τὴν ἀρχὴν τοῦ περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ λόγων τοῦ Δημοσθένους. Patres conscripti. Patres ἐλέγοντο οἱ 100 senatores ἢ Patricii, αἵτινες κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ῥωμ. δημοκρατίας ἀπετέλουσαν τὴν Σύγκλη-

cordia vacuos esse decet. Haud facile animus verum 2
 providet, ubi illa officiant, neque quisquam omnium
 lubricini simul et usui paruit. Ubi intenderis ingenium, 3
 valet; si lubrico possidet, ea dominatur, animus nihil
 valet. Magna mihi copia est memorandi, patres con- 4
 scripti, quae reges atque populi ira aut misericordia
 impulsu male consuluerint; sed ea malo dicere, quae
 maiores nostri contra lubricinam animi sui recte atque

τον. "Ὅτε βραδύτερον ἢ Σαβινικὴ φυλὴ ἢ οἱ Titii ἐγνώθησαν μετὰ τῆς
 Λατινικῆς, ὁ ἀριθμὸς τῶν συγκλητικῶν ἠξήθη εἰς 200. Πάλιν ὁ ἀριθμὸς
 οὗτος ἠξήθη κατὰ 100 ἔτι, δηλ. εἰς 300, ὅτε εἰς τὴν Ῥωμ. πολιτείαν
 προσελήφθησαν οἱ τῆς τρίτης φυλῆς οἱ Luceres λεγόμενοι ἐπὶ Ταρκυνίου
 τοῦ πρεσβυτέρου. Οὗτοι ἐλέγοντο patres minorum gentium, ἐν ἀντιθέσει
 πρὸς τοὺς patres majorum gentium, τοὺς τῶν δύο πρώτων τάξεων. Con-
 scripti δὲ ἐλέγοντο ἑκαῖνοι, οἵτινες ἀντικατέστησαν συγκλητικούς ἀποθα-
 νόντας ἢ ἄλλως ἐκλιπόντας. Κατ' ἀρχὰς προσφερονόυτο οἱ συγκλητικοί:
 Patres et conscripti πρὸς διάκρισιν τῶν πρώτων ἀπὸ τῶν δευτέρων. Ἀλλὰ
 κατ' ὀλίγον ἡ διάκρισις αὕτη ἐξέλιπε καὶ προσηγορεύοντο πάντες: Pa-
 tres conscripti: συγγεγραμμένοι πατέρες. Ab odio, amicitia, ira atque
 misericordia. Αἱ ἀντίθετοι αὗται πρὸς ἀλλήλας λέξεις ἐκφέρονται κατὰ
 ζεύγη, ἀλλ' αἱ δευτέραι ἔχουσι τὴν ποικιλίαν τοῦ συνδέσμου atque.
 "Ἐδεῖ μῆτε πρὸς ἔχθραν ποιῆσθαι λόγον μὴδὲνα μῆτε πρὸς χάριν" καὶ
 κατωτέρω «τὰ μὲν φιλονικία, τὰ δ' ἦτινι δήποτε αἰτίᾳ προάγονται λέ-
 γειν κλπ.» Δημ. [De rebus dubiis περὶ πραγμάτων μεγάλων Δημ.].

2. Haud facile.... paruit. Τὸ ἀσύνδετον τῆς περιόδου ταύτης δε-
 κνύει τὴν βαρύτητα τῶν ἐννοιῶν αὐτῆς. Officiunt. Ἐμποδῶν γίνονται.
 Lubitini cupiditati. Τῇ ἐπιθυμίᾳ, τῷ πάθει. Τοῦτο δὲ εἶναι συγχρόνως
 τὰ 4 προσηγμένα κατὰ ζεύγη. Usui. Τῷ συμφέροντι. Paruit. Παρῆκ.
 τῆς συνθ. ὡς ὁ γνωμ. ἀφ. τῆς Ἑλλήν. Παράβ. καὶ Θουκ. 3. 42.

3. Ubi intenderis ingenium. Intenderis πρῶ. ὑποτ. Intenditur in-
 genium, ὅταν πάντα ἀπομακρύνωνται ὅσα ἐπισκοπεῖσιν αὐτὸ ἢ παρα-
 κωλύουσι τὴν χρῆσιν αὐτοῦ. Animus Σύνωνυμ. τῷ ingenium ἔνταυθα.

4. Magna...copia...memorandi...consuluerint. Πολλὰ ἡδυνάμην γὰρ
 ἀναφέρω παραδείγματα ὅτι...κακῶς ἐβουλεύσαντο. Τὸ μὲν consuluerint
 ὡς οὐχὶ λίαν βέβαιον καθ' ὑποτ., τὸ δὲ ἐπὶ. fecere καθ' ὅριστ. ὡς βέ-
 βαιον. Ἐν τούτοις ὑπάρχει ἡ γραφή consuluerunt, δι' ἧς τὰ δύο μέλη
 θὰ εὐρίσκοντο ἐν μείζονι ἀρμονίᾳ δηλοῦντα ἀμφότερα ὀρισμένον τι.

- 5 ordine fecere. Bello Macedonico, quod cum rege Perse gessimus, Rhodiorum civitas, magna atque magnifica, quae populi Romani opibus creverat, infida atque adversa nobis fuit; sed postquam bello confecto de Rhodiis consultum est, maiores nostri, ne quis divitiarum magis, quam iniuriae causa bellum inceptum diceret, 6 impunitos eos dimisere. Item bellis Punicis omnibus, cum saepe Carthaginenses et in pace et per inducias multa nefaria facinora fecissent, numquam ipsi per occasionem talia fecere; magis, quid se dignum foret,

5. Bello Macedonico. Πρόκειται περί τοῦ γ' ἰσχυροῦ τῷ 168, ὅτε ὁ Περσεὺς ἤττηθη ἐν Πύδνῃ ὑπὸ τοῦ Παύλου Αἰμιλίου. Cum rege Perse gessimus. "Ὁν ἐπολεμήσαμεν πρὸς τὸν Περσέα. Perse ἀρ. τοῦ Perses. Ἐπαντᾷ καὶ τύπος Perseus, οὗ ἡ γεν. Persei κλπ. Quae... creverat. Τοῖς Ῥοδίοις βοηθήσασιν τοῖς Ῥωμαίοις ἐν τῷ κατὰ τοῦ Ἀντίγου πολέμῳ. 191—190 ἐδωρήσαντο οὗτοι τὰς ἐπαρχίας Λυκίαν καὶ Καρίαν, ἀφελόμενοι ταύτας τὸν βασιλέα. Infida atque adversa. Φράσις μεθ' ὑπερβολῆς εἰρημένη, διότι κατὰ τὸν γ' Μακεδονικὸν πόλεμον οἱ Ῥόδιοι, ἀρ' οὐ ματαίως ἐπειράθησαν νὰ διαλλάξωσι τοὺς πολεμοῦντας, ἔμειναν ἐπὶ τέλους οὐδέτεροι οὐδὲν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπιχειρήσαντες. Sed postquam... consultum est. Ἄλλ' ὅτε τοῦ πολέμου λήξαντος περὶ τῶν Ῥοδίων σκέψις ἐγένετο. Impunitos... dimisere. Καὶ ἡ φράσις αὕτη εἶναι μεθ' ὑπερβολῆς εἰρημένη. Κατὰ τὸν Διβ. ΝΙV, 25, 4 ἐπέτυχον ἰκετεύσαντες ταπεινῶς νὰ μὴ θεωρηθῶσιν ἐχθροὶ καὶ ἐπομένως μὴ κηρυχθῆ κατ' αὐτῶν πόλεμος, ἀλλὰ δὲν θεωροῦντο πλέον καὶ σύμμαχοι. Διετάχθησαν πρὸς τοῦτοις καὶ νὰ ἀναχωρήσωσιν ἐκ τῆς Καρίας καὶ Λυκίας. Περιεργον, ὅτι οἱ Ῥόδιοι ἔσχον συνήγηρον ἐν τούτῳ τῷ ζητήματι τὸν αὐστηρὸν Κάτωνα εἰπόντα τότε τὸν pro Phodiis λόγον, οὗ διεσώθησαν ἀποσπάσματα.

6. Bellis punicis omnibus. Ἐν πᾶσι (τοῖς τρισὶ) φοινικικοῖς πολέμοις. Cum... fecissent, εἰ καὶ εἶχον πράξει. Per occasionem. Φρ. ἰσοδύναμ. ἐναντιωμ. πρότ. quamvis occasio non deesset. Numquam... fecere. Οὐδέποτε τοιαῦτα ἐπραξαν αὐτοί. Ὅτι ταῦτα λέγονται ψευδῆ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἀποδεικνύει ὁ γ' Λιβυκὸς πόλεμος, καθ' ὃν οἱ Καρχηδόνιοι ἐγένοντο ἀνάστατοι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Magis quid... quaerebant. Παράβ. Πολυθ. 15. 4. 10. Ἐσκοπεῖτο παρ' αὐτῶν συλλαγιζόμενος οὐχ οὕτω τί δέον παθεῖν Καρχηδόνιους, ὡς τί δέον ἦν πράξει Ῥωμαίους.

quam quid in illos iure fieri posset, quaerebant. Hoc 7
 item vobis providendum est, patres conscripti, ne plus
 apud vos valeat P. Lentuli et ceterorum scelus quam
 vostra dignitas, neu magis irae vestrae quam famae
 consulatis. Nam si digna poena pro factis eorum repe- 8
 ritur, novum consilium approbo; sin magnitudo scele-
 ris omnium ingenia exsuperat, iis utendum censeo,
 quae legibus comparata sunt. Plerique eorum, qui 9
 ante me sententias dixere, composite atque magnifice
 casum reipublicae miserati sunt; quae belli saevitia
 esset, quae victis acciderent, enumeravere, rapi virgi-
 nes, pueros, divelli liberos a parentum complexu, ma-
 tres familiarum pati, quae victoribus collubuissent,
 fana atque domos spoliari, caedem, incendia fieri, po-
 stremo armis, cadaveribus, cruore atque luctu omnia

7. Providendum est...ne κλπ. Τοῦτο καὶ ὑμεῖς πρέπει: νὰ προῖδητε, ὅπως μὴ παρ' ὑμῶν πλέον ἰσχύσῃ τοῦ Π. Λέντουλου καὶ τῶν λοιπῶν τὸ κακούργημα ἢ ἢ ἡμετέρα ἄξιοσπέσεια. Consulatis consulo alicui rei= Ποιῶ ὅτι ἀπαιτεῖ πράγμα τι. Ἐπομ. consulo irae=expleo iram, con- sulo famae=,recte agendo studeo famam consequi.

8. Si digna...adprobo sin...utendum censeo κλπ. Ἐὰν εὐρίσκηται ποινὴ ἀνταξία ἀντὶ τῶν πράξεων αὐτῶν, ἐγκρίνω τὴν νέαν ταύτην γνώ- μην (τὸν θάνατον, ὃν προῦτεινεν ὁ Σιλανός), ἐὰν ὅμως τὸ μέγεθος τοῦ κακούργηματος αὐτῶν ὑπερβαίῃ τὴν ἀντίληψιν πάντων, νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ μεταχειρισθῶμεν κλπ. Εὐφυσῶς ὁ Καῖσαρ τὸν θάνατον οὐχὶ ἀν- ταξίαν ποινὴν κρίνων (ὅρα καὶ ἐδάφ. 15 καὶ 17), ὑποστηρίζει, ὅτι ἐπιει- χεστέρα τιμωρία πρέπει νὰ ἐπιβληθῇ. Digna=idonea, justa. Κεῖται δὲ ἀπολ. ὡς καὶ ἀλλαγῶ. Novum=inauditum, insolens ἐπομ. παράνομον. Iis...quae legibus, κλπ. Τῶ ἰῖς ἀφ. ἀντικ. τοῦ utendum. Νὰ μεταχει- ρισθῶμεν ἐκεῖνα, ἃ διὰ τῶν νόμων κλπ. Εἶναι δὲ οἱ νόμοι αὐτοὶ ὁ τοῦ Πορκίου καὶ Σεμπρονίου, οἵτινες ἀπαγορεύοντες τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου ἀνευ τῆς τοῦ δήμου γνώμης ἐπέβαλλον ἡπιωτέρας, εἰρκτὴν, φυγὴν κλπ.

9. Composite. Τεχνικῶς. Λέγοντες δηλ. μόνον τὰ εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἀναφερόμενα. Magnifice. Μεγαλοπρεπῶς μετὰ δυνάμεως καὶ κάλλους ἐν τῷ λόγῳ. Quae belli saevitia essent. Ἴσοδυναμεῖ τῷ quae in bello saeva essent καὶ δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ ἐννοήσωμεν ἔξω dixere ἢ τι τοιοῦτον λεκτικὸν ἐκ τοῦ enumeravere κατὰ ζεῦγμα. Napi vir-

- 10 compleri. Sed, per deos immortalis ! quo illa oratio
 pertinuit ? an. uti vos infestos coniurationi faceret ?
 scilicet, quem res tanta atque tam atrox non permov-
 11 vit. eum oratio accendet ! Non ita est; neque cuiquam
 mortalium iniuriae suae parvae videntur; multi eas
 12 gravius aequo habuere Sed aliis alia licentia est, pa-
 tres conscripti. Qui demissi in obscuro vitam habent,
 si quid iracundia deliquere, pauci sciunt; fama atque
 fortuna eorum pares sunt; qui magno imperio prae-
 diti in excelso, aetatem agunt, eorum facta cuncti
 13 mortales novere. Ita in maxuma fortuna minuma li-
 centia est; neque studere, neque odisse, sed minime

gines...Compleri. Πάντα ταῦτα ἐπεξήγησις τοῦ quae belli...quae...ae-
 ciderent. Collubuissent. "Ὅσα ἤθελον ἀρέσῃ τοῖς νικηταῖς.

10. Illa oratio. "Ἐλξίς=oratio illorum, qui ante me sententias di-
 xere." Ἀλλαχού ea copia=eius rei copia, ὡς ex eo numero=ex numero
 eorum κλπ. Pertinuit. Τίνα σκοπὸν εἶχεν. An, uti...faceret? Ἑλλησπετικῆ
 ἐρώτ. διπλῆ.=Utrum alio quopiam, an uti...faceret? Προσδοκᾶται ἀπό-
 κρισις ἀποφατ. Scilicet...accendet. Εἰρωνεία, διότι οὐδεὶς ὑπάρχει ὅστις
 δὲν ἐπαράχθη. Res ἀντιπίθ. τῷ oratio.

11. Injuriae suae=Injuriae sibi illatae ab aliis. Τὸ suae ἀντικείμεν.
 Cravius aequo. Βαρύτερον τοῦ δέοντος. Habuere πρkm. τῆς συνηθείας=
 habent. Ἐγούονται.

12. Sed...novere. Ταῦτα ἀποτελοῦσι πολύτιμον πολιτειολογικὴν ἠθικο-
 λογίαν. Πρὸς ταύτην δὲ οὐ μόνον αἱ πολιτεῖαι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄτομα καθ'
 ἑαυτὰ ἐφείλουσι νὰ συμμορφῶνται. Τῶν μικρῶν τὰ ἀμαρτήματα ὀλίγοι γνω-
 ρίζουσι, τῶν μεγάλων ὅμως πάντες. Ἐντεῦθεν δὲν δύνανται οἱ μεγάλοι
 οὔτε νὰ χαρίζονται οὔτε νὰ μισῶσιν, ἥκιστα δὲ νὰ ὀργίζονται.

Licentia est. "Ἄδειά ἐστι. Demissi=Humiles. In obscuro=obscuram.
 Agunt=Habent. ὅπερ προτιμᾶται ὑπὸ τινων. Fama...sunt. Τινὲς παρα-
 λείποντες τὸ eorum ἐκλαμβάνουσι τὸ fama καὶ fortuna ὡς ἀφαιρ. Οὗτοί
 εἰσιν ἴσοι τὴν τε φήμην καὶ τὴν τύχην. Praediti. Praeditus aliqua re.
 "Ἐχων, κεκτημένος τι. In excelso=Excelsam. Cuncti...novere. Παράθ.
 τὸ τοῦ Ξενοφ. ἐν Ἀγῆσ. 5. 6. Ἡκιστα οἱ ἐπιφανέστατοι λαθάνουσιν
 ὅ,τι ἂν ποιῶσι.

13. Studere. Ἐνταῦθα καταχαρίζεσθαι τινι τὰ δίκαια. Sed minime
 κλπ. Δῆλ. et studere et odisse dedecet sed multo minus irasci dect.

irasci decet; quae apud alios iracundia dicitur. ea in 14
imperio superbia atque crudelitas appellatur Equidem 15
ego sic existumo, patres conscripti, omnis cruciatus
minores quam facinora illorum esse; sed plerique
mortales postrema meminere, et in hominibus impiis
sceleris eorum obliti de poena disserunt, si ea paulo
severior fuit. D. Silanum. virum fortem atque stre- 16
num, certe scio, quae dixerit, studio reipublicae di-
xisse, neque illum in tanta re gratiam aut inimicitias
exercere; eos mores eamque modestiam viri cognovi;
verum sententia eius mihi non crudelis (quid enim in 17
talis homines crudele fieri potest?), sed aliena a repu-
blica nostra videtur. Nam profecto aut metus aut in- 18
iuria te subegit, Silane, consulem designatum, genus

14. In imperio. Βραχυλογικῶς ἀντὶ τοῦ apud eos qui in imperio sunt, ὅπερ ἀπῆται τὸ προηγούμεν. apud alios. Superbia atque crudelitas. Ταῦτα εἶναι πάθη χείρονα τῆς ὀργῆς.

15. Equidem=profecto. Συνήθως μετὰ τοῦ ego καὶ ἄλλων προσώπων πρὸς βεβαίωσιν τοῦ ἀληθοῦς ἐννοίας τινός. Cruciatu. Αἰκία. In impiis hominibus. Προκειμένου περὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων. Ἡ in δεικνύει σχέσιν. Ὁ δὲ σύνδ. et εἶναι ἐπεξηγημ. ἢ ἐπακολούθητ.=καὶ ἐπομένως, ὡς καὶ ἐν τῇ Ἑλλην. πολλάκις [Οἱ πολλοὶ τῶν θνητῶν τὰ ἔσχατα ἐνθυμοῦνται καὶ προκειμένου περὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων ἐπιλαθόμενοι τοῦ ἐγκλήματος αὐτῶν ὁμιλοῦσι περὶ τῆς ποινῆς, ἐὰν αὕτη ὀλίγον τι αὐστηροτέρα ὑπῆρξε].

16. Fortem at strenuum. Κοσμητικὰ ἐπιθ. ἀνάλογα πρὸς τὰ σημεινὰ: ἐντιμος, ἀξιώτιμος κλπ., οἷα ἀκούομεν ἐν τῇ Βουλῇ. Exercere=facere ἢ habere. Ὅτι ἀσκέῃ τὴν φιλίαν ἢ τὰς ἔχθρας, δηλ. ὅτι χαρίζομενος τῷ Κικέρωνι (gratiam) προτείνει: τὰ ἔσχατα ἢ ἰδίαις ἔχθρας (inimicitias) μετερχόμενος κατὰ τῶν συνομοτῶν. Eos mores eamque. Τὸ eos καὶ eamque ἀναφέρ. εἰς τὰ προηγ. reipublicae studiam.... gratiam inimicitias, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸν χαρακτήρα τοῦ Σιλανοῦ. Ἐπρεπε νὰ τεθῇ ἀντὶ τούτων ita, ἀλλ' ἐγένετο ἕλξις πρὸς τὸ mores καὶ modestiam. Modestia. Τὸ μέτριον, ἢ μετριοπάθεια.

17. Aliena a r. nostra. Σύμπτυξις=a reipublicae no-trae institutis. Τὸ alienus συνήθ. μετ' ἀραιρ. καὶ τῆς a ἢ μεθ' ἀπλῆς δοτικῆς.

18. Nam profecto κλπ. Ἡ ἐν τῷ ἑδαφίῳ τούτῳ διλημματικῆ πρότ. ἀναλύεται διὰ τῶν ἐπομένων ἑδαφίων 19 καὶ 20, καθ' ἃ ὁ μὲν φόβος

- 19 poenae novum decernere. De timore supervacaneum est disserere, cum praesertim diligentia clarissimi
20 viri consulis tanta praesidia sint in armis. De poena possumus equidem dicere, id quod res habet, in luctu atque miseriis mortem aerumnarum requiem, non cruciatum esse, eam cuncta mortalium mala dissolvere, ultra
21 neque curae neque gaudio locum esse. Sed, per deos immortalis ! quamobrem in sententiam non addidisti, uti prius verberibus in eos animadvorteretur ?
22 An, quia lex Porcia vetat ? At aliae leges item condemnatis civibus non animam eripi, sed exilium per-

metus δεικνύεται, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπάρξῃ, ἀφ' οὗ ὁ ὕπατος τοσοῦτον καλῶς ἐφρόντισε περὶ τῆς φρουρήσεως τῆς πόλεως· ὁ δὲ θάνατος εἶναι ἀνά-
παισις μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἀθλιότητων καὶ δεινῶν τοῦ βίου (τῆς εἰρκτικῆς) καὶ οὐχὶ τιμωρία. Consullem designatum=cum consul designatus sis καὶ ὀφείλεις ἐπομένως νὰ εὐλαβῆσαι τοὺς νόμους μὴ προτείνων novum genus poenae.

19. Supervacaneum est. Περιεργόν ἐστὶ, μάταιον. Praesertim cum ἡ cum praesertim μεθ' ὑποτ. "Ἄλλως τ' ἐπειδὴ, ἄλλως τε καί.

20. Id quod res habet=Id quod in re ipsa inest, quae vera rei ratio est. Ultra—esse. "Ὅτι περαιτέρω δὲν ὑπάρχει οὔτε ταῖς μερίμναις οὔτε ταῖς ἡδοναῖς οὐδεὶς τόπος. Τοῦτο λέγεται ἔνεκα τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κικέρωνος περὶ θανάτου κρατουσῶν δοξασιῶν, ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει μετὰ θάνατον.

21. In sententiam. Ut sententiam intenderes et ampliorem red-
deres. Τὸ δὲ in sententia, ὅπερ φέρεται ἐν τισιν ἀντιγραφοῖς, ἐρμηνευ-
τέον οὕτω : καθ' ὃν χρόνον ἐξέφερες τὴν γνώμην. Uti—animadvertere-
tur. Ἀντικείμε. τοῦ addidisti. Νὰ μαστιγωθῶσιν οἱ συνομόται.

22. An. "Ὁρα ἐδάφ. 10. Lex Porcia. Ὁ Πορκίαιος νόμος ἐπέβαλε βα-
ρυτάτην ποινὴν εἰς τοὺς αἰκιστομένους ἢ θανατοῦντας Ῥωμαίων πολίτην.
Ἐπίσης ὁ Οὐαλερίαιος νόμος προήσπιζε τοὺς εἰς τὸν δῆμον ποιουμένους
πρόκλησιν, ἐὰν οὗτοι ἐφρονέοντο ἢ ἐμαστιγοῦντο. Condemnatis civibus.
Δοτ. τοῦ eripi. Ταῦτα πάντα ὡς καὶ τὰ κατωτέρω μέχρι τοῦ ἐδάφ.
24 ἐνέχρουν εἰρωνεῖαν κατὰ τοῦ Σιλανοῦ. Ἐὰν ἠὐλαβῆθη τοὺς νόμους
τοὺς ἀπαγορεύοντας τὴν μαστίγωσιν, ἔπρεπε νὰ εὐλαβῆθῃ ὁσαυτῶς καὶ
τοὺς ἄλλους ἐκείνους τοὺς ἀπαγορεύοντας τὸν θάνατον (ἐδάφ. 8). Ἐπο-
μένως ἐν τῇ προτάσει τοῦ Σιλανοῦ δὲν πρυτανεύει τὸ δίκαιον. Aliae

mitti iubent. An, quia gravius est verberari quam ne-
cari? Quid autem acerbum, aut nimis grave est in 23
homines tanti facinoris convictos? Sin, quia levius est; 24
qui convenit in minore negotio legem timere, cum
eam in maiore neglexeris? At enim quis reprehendet, 25
quod in parricidas reipublicae decretum erit? Tem-
pus, dies, fortuna, cuius lubido gentibus moderatur.
Illis merito accidet, quicquid evenerit; ceterum vos, 26
patres coscripti, quid in alios statuatis, considerate.
Omnia mala exempla ex bonis orta sunt. Sed ubi im- 27
perium ad ignaros aut minus bonos pervenit, novum il-
lud exemplum ab dignis et idoneis ad indignos et non

η ἀρετή η ἀρετή - εἰ ἀρετῶν
leges. Διὰ τούτων δὲν ἐννοοῦνται ὁ Πορκείσιος καὶ Σευπρωνίσιος νόμος, διότι ἐν τούτοις οὐδὲν ἐλέγεται περὶ καταδίκης εἰς ἔξοριαν, εἰ καὶ ὁ Κικέρων (Cat. IV 5. 10) εἰς τοὺς νόμους τούτους λέγει, ὅτι ἀναφέρεται ὁ Καῖσαρ ἐνταῦθα ἀγορεύων.

23. Convictos tanti facinoris. Ἡ γεν. δηλοῦ τὸ αἴτιον τῆς καταδίκης = τηλικούτου ἀμαρτήματος ἄλλοντας.

24. Sin=si=Ἐάν δέ, ἐπειδὴ τούτο, τὸ μαστιγωθῆναι, εἶναι ἡπιωτέρα ποινή· τὸ sin ἐτέθη ἐνταῦθα, διότι αἱ προηγούμε. ἐρωτημ. προτάσ. ἐνέχουσιν ὑποθετ. ἔννοιαν. Γενικῶς τὸ sin τίθεται εἴτε προηγούμε. ἐρωτημ. προτάσ. εἴτε μή. Qui convenit, πῶς ἀρμύζει; τὸ qui εἶναι ἀρχαϊκὴ ἀφαιρ. ἀντὶ τοῦ quo=quo modo Ὅρατ. Σατ. 1. 1. 1, qui fit, πῶς συμβαίνει κλπ. In minore negotio, ἐν ἐλάττω ἔργῳ. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ verberari. In maiore ἐν μείζονι ἔργῳ. Τοῦτο δ' εἶναι τὸ θανατωθῆναι.

25. At enim...erit. Διὰ τούτων προλαμβάνει πιθανὴν αἰτιολογίαν. Συνήθως δὲ αἱ τοιαῦτα ἐνδεχόμενα αἰτιολογία εἰσάγονται διὰ τῶν at enim ἢ at vero—at—ita enim aliquis quaerat, quis reprehendet? Parricidas. Παράβ. 14 3. Quod... erit, ὅτι θά ἔχη ἀποφασισθῆ. Tempus, dies. Ταῦτα θέλουσι μεμφθῆ τὴν ἀπόφασιν τῆς Συγκλήτου. Tempus Ὁ χρόνος γεν. Dies=varius rerum status, ἔπομ. τὰ μέρη τοῦ χρόνου.

26. Illis...evenerit. Εἰς ἐκείνους ἐπαξίως θέλει συμβῆ ὅ,τι ἂν ἐκ ταύτης τῆς συνεδρίας ἀποβῆ. Evenerit. Τετελ. μείλλ. Ceterum. Μόρ. ἐναντ. Δικαίως μὲν θά ἔχομεν ἀποφασίση, ἀλλά...Quid in alios statuatis. Ταῦτα ἐπεξηγοῦνται διὰ τοῦ ἔπομ. ἔδαφ. 27.

27. Omnia...sunt. Ἄπαντα τὰ κακὰ παραδείγματα ἐκ τῶν ἀγαθῶν ἐπήγασαν. Ex bonis, δηλ. exemplis. Τινὲς γράφουσι bonis rebus,—ἀλλά

- 28 idoneos transfertur. Lacedaemonii devictis Atheniensibus
 triginta viros imposuere, qui rempublicam eorum tra-
 29 ctarent. Hi primo coepere pessimum quemque et omni-
 bus invisum indemnatum necare; ea populus laetari
 30 et merito dicere fieri Post, ubi paulatim licentia cre-
 vit, iuxta bonos et malos lubricinose interficere, cete-

bonae res είναι: ἡ εὐπραγία, ὅπερ οὐδεμίαν σχέσιν ἔνταυθα ἔχει. Καί ταῦτα διασπορῶνται διὰ τῶν ἐπομένων. Scilicet...transfertur. Δηλ. ὅταν ἡ ἀρχὴ εἰς ἀμαθείας καὶ ἤττον ἰκανούς μεταβιῇ, τὸ νέον ἐκεῖνο παράδειγμα ἀπὸ τῶν ἀξίων καὶ ἀρμοδίων εἰς τοὺς ἀναξίους καὶ ἀναρμοδίους μεταφέρεται. Ignoros. Δηλ. originis bonorum exemplorum, οἵτινες δηλ. ἀγνοοῦσι, πῶθεν προῆλθε τὸ ἀγαθὸν τοῦτο παράδειγμα. Minus bonos = Qui eo (exemplo) recte uti nolunt. Novum exemplum. "Ὅπερ προηγούμεν. bonum ὠνόμασεν εὐφῶς νῦν καλεῖ novum ὁ Καῖσαρ, ἵνα ἀποδείξῃ παράνομον τὴν θανατικὴν καταδικήν, ἐπομένως ἐπιτύχῃ ἤττονα τιμωρίαν. Dignis, δηλ. poena idoneis, καθ' ὧν ὀρθῶς δύναται νὰ ἐπιβληθῇ ποινὴ ἢ νὰ ἀσκηθῇ σκληρότης. "Ὡστε ἔχει παθητ. ἔννοιαν ἔνταυθα τὸ idoneis. indignos καὶ non idoneos τὰ ἐναντία. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν: ἐπιβαλλομένης τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου εἰς τοὺς συνωμώτας, ὅπερ ἐστὶ novum consilium, δημιουργεῖται: ὀλέθριον προηγούμενον. Κατὰ τοῦτο τὸ ἔσχατον τοῦτο μέτρον δὲν θὰ ἐξασκῆται κατὰ ἄλλῶς ἐνόχων ἀλλὰ καὶ κατ' ἀθῶων, ὅταν ἡ ἐξουσία περιέλθῃ εἰς χεῖρας ἀνικάνων ἢ μοχθηρῶν omnia mala exempla ex bonis orta sunt.

28. Devictis Atheniensibus. Ἄφ. ἀπόλ. σημ. χρόνον ἄμα καὶ αἰτίαν, οὐχὶ δοτ. ἀντικ. τοῦ imposuere, εἰς ὃ πρόπει νὰ ὑπεννοηθῇ εἰς. Ἀλλὰ δύναται καὶ ἀπολύτως τοῦτο νὰ κεῖται = praefectos constituere. Qui... tractarent Ἄναφ. τελ. λόγος. Παράβ. τὸ τῆς Ἑλληνικῆς: τριάκοντα ἀνδρας ἐλέσθαι οἱ τοὺς πατέρας νόμους συγγράψουσι.

29. Hi...fieri. Ταῦτα ὁμολογεῖ καὶ ὁ Ξενοφῶν (Ἑλλην. 2. 3. 13) Pessimum quemque. Πάντα φαῦλον. Το quisque μεθ' ὑπερθ. (= ἐκαστος, πᾶς). Ea...laetari. Ἐπὶ τούτοις ἔχαίρων. Ἄπαρ. ἱστορ. ὡς καὶ τὸ dicere. Συνήθ. τὸ laetor συντάσσ. μετ' ἄφ., ἔνταυθα δ' ἐτέθη ἀπλῆ αἰτ., ὡς καὶ Iug. 14. 22. Συνώνυμον τῷ laetor εἶναι τὸ gaudeo. Πρὸς ταῦτα ἀντιτίθ. τὸ doleo. Merito d. fieri. Τοῦτο ὁ Ξενοφῶν λέγει: ὅσοι συνήδυσαν ἑαυτοῖς μὴ ὄντες τοιοῦτοι οὐδὲν ἤχθηοντο (Ἑλλ.).

30. Juxta = Pariter, aequè, sine ullo discrimine. Ἄδιακρίτως τοὺς ἀγαθοὺς καὶ κακοὺς. Lubidinose. Ἐνεσκα ἡδονῆς. Ceteros. Οὗτοι εἶναι οἱ ἐκ τῶν ἀγαθῶν τε καὶ φαύλων οὐπω φρονεσθέντες.

ros metu terrere. Ita civitas servitute oppressa stul- 31
 tae laetitiae gravis poenas dedit. Nostra memoria vi- 32
 ctor Sulla, cum Damasippum et alios eiusmodi, qui
 malo reipublicae creverant, iugulari iussit, quis non
 factum eius laudabat ? Homines scelestos et factiosos,
 qui seditionibus rempublicam exagitaverant, merito
 necatos aiebant. Sed ea res magnae initium cladis fuit. 33
 Nam uti quisque domum aut villam, postremo vas aut
 vestimentum alicuius concupiverat, dabat operam, ut
 is in proscriptorum numero esset. Ita illi, quibus Da- 34
 masippi mors laetitiae fuerat paulo post ipsi trahebantur,
 neque prius finis iugulandi fuit, quam Sulla omnis suos
 divitiis explevit. Atque ego haec non in M. Tullio, neque 35
 his temporibus vereor ; sed in magna civitate multa

31. Ita...dedit. Οὕτως ἡ πόλις ὑπὸ δουλείας πιεζομένη βαρείας ποι-
 νὰς ἔδωκεν ἐπὶ τῇ ἀνοήτῳ εὐφροσύνῃ.

32. Cum.... jussit. Χρον. καὶ αἰτιολ. συγχρόνως. Tò cum.... jussit
 = omnes laudaband quot jussisset. Damasippum. Ὁ Δαμασίππος ἐγένε-
 νετο praetor urbanus τῷ 82 π. X., ἦν δὲ τῶν ἐταίρων τοῦ Μαρτίου.
 Κατὰ διαταγὴν τοῦ Μαρτίου ἔσφαξεν ἀριθμὸν τινα βουλευτῶν ἀνηκόντων
 τῇ πολιτικῇ μερίδι τοῦ Σύλλα, δι' ἣν πράξιν εἶχε περιπέση εἰς τὸ μῖσος
 τῶν συμπολιτῶν του. Malo. Ἄφαιρ. τοῦ ὄργάνου. Κακὰ τὴν πολιτείαν
 ποιοῦντες εἶχον αὐξήσῃ. Qui exagitaverant. Διὰ τί ἐτέθη ὄριστ. ἀντὶ τῆς
 ὑπότ. ἐν τῷ πλαγιῷ λόγῳ ὄρα XIV. 7.

33. Sed...fuit. Ἄλλὰ τοῦτο ὑπῆρξεν ἀρχὴ μεγάλης συμφορᾶς. Nam
 uti κλπ. Ἐπεξήγ. Postremo. Συγκεφαλαιωτ. = Ne plura dicam. Dabat
 operam. Ἐμερίμνα.

34. Laetitiae. Δοτ. τοῦ σκοποῦ. Ἐκεῖνοι οἷς εὐφροσύνῃ ἐνεποίησεν ὁ
 τοῦ Δαμασίππου θάνατος. Trahebantur (ἐνν. ad supplicium). Ἐλκοντο
 πρὸς θάνατον.

35. Atque ego. Διὰ τούτων γίνεται συνήθης μετάβασις ἀπὸ τῶν γενι-
 κῶν εἰς τὰ μερικά. Δίδει ἐξήγησιν δηλ. ὅτι τὰ γενικά ταῦτα ὅσα εἶπεν
 ἐν τῷ ἔδαρ. 27 καὶ ἐφεξῆς δὲν δύνανται νὰ ἐφαρμολῶνται καὶ εἰς τὸν
 Κικέρωνα. Sed...sun'. Ἄλλ' ἐν μεγάλῃ πολιτείᾳ πολλά καὶ διάφορα
 πνεύματα ὑπάρχουσι. [Multi et varia ingenia = Multi homines lique
 varii ingenii].

36 et varia ingenia sunt. Potest alio tempore, alio consule, cui item exercitus in manu sit, falsum aliquid pro vero credi ; ubi hoc exemplo per senati decretum consul gladium eduxerit, quis illi finem statuet, aut
 37 quis moderabitur ? Maiores nostri, patres conscripti, neque consili neque audaciae umquam eguere, neque illis superbia obstabat, quo minus aliena instituta. si
 38 modo proba erant, imitarentur. Arma atque tela militaria ab Samnitibus, insignia magistratum ab Tuscis pleraque sumpserunt ; postremo quod ubique apud socios aut hostis idoneum videbanur, cum summo studio
 39 domi exsequebantur ; imitari quam invidere bonis malebant. Sed eodem illo tempore, Graeciae morem imitati, verberibus animadvortebant in civis, de conde-

36. Falsum...credi. Ψευδές τι ὡς ἀληθές νά πιστευθῆ. Per senati decretum. Δυνάμει δόγματος τῆς Συγκλήτου. Finem. Δηλ. saeviendi in cives.

37. Eguere—obstabat. Ὁ παρακ. ἀναφέρ. ἀπλῶς εἰς τὸ παρελθόν, ἐν ᾧ ὁ παρακατ. δεικνύει κατ' ἐπανάληψιν τὸ παρελθόν. Ἐπομένως τὸ umquam ἀνήκει μόνον εἰς τὸ eguere. Οὔτε συνέσειώσ ποτε ἐστερήθησαν οὔτε ἡ ἀλαζονεία ἀντίστατο εἰς αὐτούς. Imitarentur Παράβ. Πολυβ. 6. 25. 11. « Ἄγαθοὶ γάρ, εἰ καὶ τινες ἕτεροι μεταλαβεῖν ἔθη καὶ ζηλώσαι τὸ βέλτιον οἱ Ῥωμαῖοι ».

38. Arma atque tela. Παρὰ τῶν Σαβίνων παρέλαβον οἱ Ῥωμαῖοι τὸ (Verg. Aen. 7. 665. veru Sabello) veru. τὸ δὲ scutum κατὰ τινὰς μὲν παρὰ τῶν Ἑλλήνων, κατ' ἄλλους δὲ παρὰ τῶν Σαβίνων. Τέλος σὺν τῷ χρόνῳ προΐοντι παρ' ἄλλων λαῶν παρέλαβον ὅτιδῆποτε ἐφαίνετο αὐτοῖς ἐπιτήδειον quod ubique..... videbatur. Insignia magistratum. Τὰ παράσημα τῶν ἀρχῶν. Εἶναι δὲ ταῦτα ἡ sella curulis καὶ ἡ toga praetexta. Παράβ. T. Liv. 1, 8, 3. Quod ubique. Σύμπτωξις δύο προτάσεων Quod erat idoneum et ubi erat. Exsequebantur. Ἐξετέλουν. Cum summo studio. Ἠδύνατο νά εἶναι καὶ καθ' ἀπλήν ἀφ. ἀνευ τῆς cum. Imitari..... malebant. Νά μιμῶνται μᾶλλον ἢ νά φθονῶσι τοῖς ἀγαθοῖς προηροῦντο. Bonis .Δοτ. οὔδετ. (exemplis).

39. Sed eodem tempore Δέν εἶναι γνωστόν, τίνα χρόνον ἔννοσε ἔνταυθα ὁ Σαλλούστ. Graeciae morem imitatio. Ὡσαύτως δὲν εἶναι γνωστόν, ὅποσον ἔθος ἐλληνικὸν ἔννοσε ἂν δὲν ὑποτεθῆ ὅτι πρόκειται ἐν-

mnatis summum supplicium sumebant. Postquam res- 40
publica adolevit, et multitudine civium factiones value-
re, circumveniri innocentes, alia huiuscemodi fieri coe-
pere, tum lex Porcia aliaeque leges paratae sunt, qui-
bus legibus exilium damnatis permissum est. Ego hanc 41
causam, patres conscripti, quo minus novum consilium
capiamus, in primis magnam puto. Profecto virtus 42
atque sapientia maior in illis fuit, qui ex parvis opi-
bus tantum imperium fecere, quam in nobis, qui ea
bene parta vix retinemus. Placet igitur eos dimitti et 43
augeri exercitum Catilinae? Minime; sed ita censeo:
publicandas eorum pecunias, ipsos in vinculis habendos

publicandas

ταῦτα περὶ τῆς γνωστῆς μαστιγώσεως τῶν δούλων, ὅπως μαρτυρήσονται
κατὰ τῶν ἑαυτῶν κυρίων. Τὸ νόημα ἔχει οὕτως: Καλῶς ποιῶντες οἱ πρό-
γονοὶ ἡμῶν παρέλαβον τοὺς βραδισμούς παρὰ τῶν Ἑλλήνων· καὶ ὁ θε-
σμός οὗτος εἶχε καλῶς, ἐφ' ὅσον διεῖπεν αὐτὸν ὁ νόμος. Ἄλλ' ἐπέβαλον
ἐξορίαν μετριάζοντες τὰς ποινάς, ὅτε εἶδον, ὅτι ἐκ τῆς μαστιγώσεως καὶ
τοῦ θανάτου προήρχετο κατάχρησις. Ἐπομένως, ἀφ' οὗ ἐκ τῶν ἀγαθῶν
παραδειγμάτων προέρχονται τὰ κακά, μὴ θέλωμεν ἡμεῖς νὰ ἐπαναφέρω-
μεν ἐπικίνδυνον παρελθόν (novum exemplum). Φαίνεται, ὅμως, ὅτι καὶ
ὁ θάνατος καὶ ὁ βραδισμὸς εἶναι ἀρχαῖότατα, ἅτινα καίπερ βάρβαρα θεω-
ρούμενα περιελαμβάνοντο ἐν τῇ δωδεκαδέλτῳ. Ὡστε δὲν εἶναι ἱστορικῶς
ἀληθές ὅτι παρὰ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβον.

40. Circumveniri. Ἐκ τοῦ coepere, ὡς καὶ τὸ fieri. Tum. Ἐν τῇ
κύρ. προτάσει ἐνταῦθα ἐτέθη τὸ tum ὡς καὶ ἐν ταῖς ὑποθ. προτάσ. πολ-
λάκις μετὰ τοῦ vero πρὸς μείζονα ἔμφασιν. Quibus legibus. Ἐπανελή-
φθη μετὰ τὸ ἀναφ. ἢ λέξις legibus, ἵνα ἐξαρθῶσιν οἱ νόμοι, περὶ ὧν πρό-
κειται καὶ καθ' ὧν ὁ Καῖσαρ λέγει, ὅτι οὐδεὶς νεωτερισμὸς πρέπει
νὰ γίνῃ.

41. Quo minus. Διότι ἐν τῇ λέξει: causa ἐνυπάρχει ἡ ἔννοια τῆς κω-
λύσεως. Novum c. capiamus. Ἴνα μὴ νεωτερίσωμεν.

42. In illis fuit. Illis infuit. Ea bene parta. Ταῦτα τὰ καλῶς κτη-
θέντα, τὰ συνιστῶντα τὸ imperium (σχῆμα κατὰ σύνθεσιν). Εἶναι δὲ
ταῦτα opes, divitiae, gloria, auctoritas.

43. Placet igitur. Πιθανὴ ἐρώτησις τίνος πρὸς ἕλεγχον αὐτοῦ τοῦ
Καίσαρος. Συνήθως τοιαῦτα ἐρωτήσ. ἐκφέρονται διὰ τῶν dicet aliquis,
quaerat quispiam. Et augeri. Δηλ. iis dimissis augeri=Τούτων ἀπο-

per municipia, quae maxume opibus valent; neu quis de iis postea ad senatum referat, neve cum populo agat; qui aliter fecerit, senatum existumare, eum contra rempublicam et salutem omnium facturum.

152 LII. Postquam Caesar dicundi finem fecit, ceteri verbo alius alii varie assentiebantur; at M. Porcius Cato, rogatus sententiam, huiuscemodi orationem habuit:

2 Longe mihi alia mens est, patres conscripti, cum
res atque pericula nostra considero, et cum senten-
3 tias nonnullorum ipse mecum reputo. Illi mihi disse-
ruisse videntur de poena eorum, qui patriae, parenti-

λυθέντων νὰ ἀυξηθῆ ὁ τοῦ Κατιλ. στρατός. Sed ita censeo. "Ἀρχεται ἡ ἀνακεφαλαίωσις τοῦ ὅλου λόγου, συνήθως παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ῥήτορσι. Pecunias. Δηλ. bona, opes. In vinculis habendos. Τοῖς ἰσοπολίταις ἐπέβῆλλετο μεγάλη ποινή, ἐάν τις τῶν παρ' αὐτοῖς καταδικῶν ἤθελε δρα- πετεύσῃ (Cic. in Cat. IV. 4, 8). Neu. Συνήθως τοῦτου προηγεῖται ὑποτ. μετὰ τοῦ ut ἢ ne, ἀλλ' ἐνταῦθα τήν ὑποτακτ. ταύτην ἀναπληροῦσι τὸ publicandas καὶ habendos. Cum p. agat. Νὰ μὴ γένηται περὶ τοῦτου συ- ζήτησις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου. Eum contra r. fecisse. "Ὁρα 50. 3 Παρατηρητέον ἐνταῦθα τὴν ποικίλιαν τῶν συντάξεων τοῦ censeo: Publi- candas pecunia-, neu quis referat...senatum existumare.

LII. 52. Verbo, breviter. Χωρὶς δηλ. ἐκτενοῦς δικαιολογίας τῆς γνώ- μης αὐτῶν. Alii. Ἀντὶ τοῦ alteri, δηλ. ἄλλος εἰς ἄλλον προφορικῶς ἐγνω- μοδότησις. Variè=variatis sententiis. Ἐκ τῶν ῥηθειςῶν γνωμῶν ἄλλος ἄλλην ἀκολουθήσαντες. Huiuscemodi. "Ὡδέπορ. | Δὲν εἶναι ἕως ὅτου ὁ παρὰ Σαλλουστίῳ φερόμενος λόγος αὐτὸς ἐκεῖνος ὃν ὁ Κάτων ἀπήγγειλεν. Ὁ Σαλλούστ. παρέλιπε τὰς δριμείας φράσεις ἃς ἐνεῖχεν οὗτος κατὰ τε τοῦ Σιλανοῦ καὶ τοῦ Καίσαρος.

1. Longe.....statuamus consultare. Τὰ ἐν τούτοις λεγόμενα εἶναι καταφανῆς μίμησις τοῦ προομίου τοῦ γ' ὄλυνθ. λόγου τοῦ Δημοσθένους: Οὐχὶ ταῦτα παρίσταται μοι γινώσκειν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅταν εἰς τε τὰ πράγματα ἀποβλέψω καὶ τοὺς λόγους, οὗς ἀκούω. Res atque peri- cula=periculosas res. Σχ. ἐν διὰ δυοῖν. Ipse m. reputo=nihil motus ceterorum assensu, ita ut mihi videntur, reputo. Δηλ. καθ' ἑαυτὸν, ἀνεπηρέαστος ἀρα τῶν ὑπὸ τῶν ἄλλων λεχθέντων.

3. Aris atque focis. Ταῦτα ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰ προηγούμε. pa- triae parentibus. Δι' ἐκείνων μὲν νοοῦνται τὰ τοῖς πᾶσι φίλτατα, διὰ τούτων δὲ τὰ τοῖς πᾶσιν ἱερώτατα. Καὶ τὸ μὲν arae ἀναφέρ. εἰς τὴν

bus, aris atque focis suis bellum paravere; res autem monet cavere ab illis magis quam quid in illos statuamus consultare. Nam cetera maleficia tum persequare, 4 ubi facta sunt; hoc nisi provideris ne accidat, ubi evenit, frustra iudicia implores; capta urbe nihil fit reliqui victis. Sed, per deos immortalis! vos ego appello, qui 5 semper domos, villas, signa, tabulas vestras pluris quam rempublicam fecistis; si ista, cuiuscumque modi sunt, quae amplexamini, retinere, si voluptatibus vestris otium praebere vultis, expergiscimini aliquando et capessite rempublicam. Non agitur de vectigalibus, 6 neque de sociorum iniuriis; libertas et anima nostra in dubio est. Saepenumero, patres conscripti, multa verba in hoc ordine feci, saepe de luxuria atque avaritia nostrorum civium questus sum, multosque mortalis ea

γενικὴν τοῦ θεοῦ λατρείαν, τὸ δὲ focis εἰς τοὺς ἐφεστῆτους θεοὺς (lares), ὡσπερ καὶ τὸ patria ἔχει εὐρυτέραν ἔννοιαν τοῦ parens. Monet cavere. Τὸ ἀπαρέμφ. καίται ἀντὶ ὑποτ. μετὰ τοῦ ut=hortatur ut caveamus. Consultare=consulere. Σκέψασθαι. Ἐν ᾧ διὰ τοῦ λόγου τοῦ Καίσαρος διήκει ἡ γενικὴ ἰδέα τοῦ σεβασμοῦ τῶν νόμων, διὰ τοῦ λόγου τοῦ Κάτωνος ἡ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος.

4. Nam. c. maleficia. Παράβ. Λυκούργ. κεφ. 126: «τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἁμαρτημάτων ὑστέρας δεῖ τετάχθαι τὰς τιμωρίας, προδοσίας δὲ καὶ δῆμου καταλύσεως προτέρας» κλπ. Persequare. Ὑποτ. δυνητ. ἡδύνασο νὰ τιμωρήσης. Evenit=factum est. Implores. Ὑποτακτ. δυνητ. Ἡθελες ἐπικαλεσθῆ.

5. Appello=oratione adeo. Domos, villas. Ὁ Κάτων μέμφεται ἐνταῦθα τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ, ὡς καὶ ὁ Σαλλούστ. τοὺς συγγρόνους ἐν XII, 3. Ista=has res vestras, has res vobis caras, διότι ὁ iste ἀναφ. εἰς τὸ 6' πρὸς. Cuiuscumque modi sunt. Οἰαδήποτε καὶ ἂν ᾦσι. Λέγει οὕτω πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν διαφόρων τούτων πραγμάτων. Expergiscimini. Ἐξηγήρητε. Aliquando=Tantum aliquando. Τέλος πάντων. Capessite=Acri cura ea quae reipublicae sunt suscipite. «Ἐρωμιένους ἀντιλαμβάνεσθε τῶν πραγμάτων.» Δημ. Ὁλ. Α'.

6. Non agitur de vectigalibus. Παράμοια λέγει ἐν Jug. 31, 25. In dubio=Dubia est.

7. Saepenumero=πολλάκις. Ea causa=Huius rei causa.

8 caussa advorsos habeo. Qui mihi atque animo meo nullius umquam delicti gratiam fecissem, haud facile alterius lubidini malefacta condonabam. Sed ea tametsi vos parvi pendebatis, tamen respublica firma erat; opulentia neglegentiam tolerabat. Nunc vero non id agitur, bonisne an malis moribus vivamus, neque quantum aut quam magnificum imperium populi Romani sit, sed haec, cuiuscumque modi videntur, nostra, an nobiscum una hostium futura sint. Hic mihi quisquam mansuetudinem et misericordiam nominat. Iampridem equidem nos vera vocabula rerum amissimus; quia bona aliena largiri liberalitas, malarum rerum audacia for-

8. Qui...gratiam fecissem. Ἡ ἀναφορ. πρότ. ἐνέχει τὴν αἰτίαν τῆς κυρ., διὰ τοῦτο δὲ καὶ καθ' ὑποτακτ. ἐξηγέσθη. Gratiam facere alicujus rei=veniam dare ἢ ignoscere. Animus κλίσις. Lubido. Σφοδρὰ ἐπιθυμία. Delictum ἑλαφρὸν ἀμάρτημα. Malefacta. Βαρέα ἀμαρτήματα. Condonabam=inultam impnemque vel sinebam, vel esse debere censebam.

9. Parvi pendebatis. Περὶ ὀλίγου ἐποιεῖσθε. Opulentia. Ἐφαίρ. ὀργαν. Ἀλλὰ δύναται καὶ ὡς ὄνομαστ. νὰ ληφθῆ=[Respublica opulentia sua atque amplitudine hoc consequabatur, ut ex magistratum neglegentia detrimentum non acciperet.

10. Nunc vero=Ἀλλὰ νῦν. Ἀντιτίθενται ταῦτα τοῖς προηγουμ. Τότε ἐποιοῦμεν τοὺς λόγους περὶ φιλαργυρίας, νῦν ὅμως οὐ περὶ τούτου ὁ λόγος. Bonisne an κλπ. Διπλῆ πλαγ. ἐρώτησ. ἐκ τοῦ agitur, ὡς καὶ ἡ neque...sit καὶ sed...futura sint=Ἀλλὰ καθ' οἰονδήποτε τρόπον ταῦτα (imperium mores) θεωροῦνται δηλ. εἴτε καλὰ εἴτε κακὰ, εἴτε μεγάλα εἴτε μικρά, ἂν θὰ εἶναι ἡμέτερα ἢ ἡμέτερα καὶ τῶν ἑθρῶν.

11. Hic=His rebus ita comparatis. Γίνεται χρῆσις τοιαύτη τοῦ hic, ὁσάκις μετ' ἀγανακτήσεως πρόκειται τις νὰ ἐλεγχθῆ ὅτι κακῶς καὶ οὐχὶ συμφερόντως λέγει ἢ πράττει. Mihi. Δοτ. ἠθικῆ, ἐκφράζουσα, πόσον ἀπαρέσκει αὐτῷ ἢ ἐπιείκεια. Quisquam. Τίς. Ἡ πρότ. διὰ τοῦ quisquam προσλαμβάνει ἀρνητικὸν χαρακτῆρα = quod vix credible est esse aliquem, qui misericordiam nominet. Ἐνωσῆ δὲ τὸν Κλαύδην διὰ τούτων. Παράβ. Ll, 5. 6. Equidem=profecto. Vera... amissus. Βεβαίως πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ἡμεῖς τὰς ἀληθεῖς ὀνομασίας τῶν πραγμάτων ἀπεβλόμεν. Παράβ. Θουκυδ. 3. 84. 4. Quia... sita est. Ἐπε-

titudo vocatur, eo respublica in extremo sita est. Sint sane, quoniam ita se mores habent, liberales ex sociorum fortunis, sint misericordes in furibus aerari; ne illi sanguinem nostrum largiantur, et, dum paucis sceleratis parcunt, bonos omnis perditum eant. Bene et composite C. Caesar paulo ante in hoc ordine de vita et morte disseruit, credo, falsa existumans ea, quae de inferis memorantur, divorso itinere malos a bonis loca tetra, inculta, foeda atque formidolosa habere. Itaque censuit pecunias eorum publicandas, ipsos per municipia in custodiis habendos, videlicet timens, ne, si Romae sint, aut a popularibus coniurationis aut a multitudine conducta per vim eripiantur. Quasi vero mali atque scelesti tantummodo in urbe et non per totam Italiam sint, aut non ibi plus possit audacia, ubi

ἐγγήγρις τοῦ vera.... amisimus. Malarum rerum. Ἦτο ἀνγκαῖον νὰ τεθῆ ἡ γεν. αὐτῆ, διότι τὸ audacia λαμβάνεται καὶ ἐπὶ καλῆς σημασίας. Εο. Διὰ τοῦτο. Ἐπαναλαμβάνει τὸ quia. Ἐπειδὴ... διὰ τοῦτο ἡ πολιτεία εὐρίσκειται εἰς τὰ ἔσχατα.

12. Sint. Ὑποτ. παραχωρητ. = Non impedio quin sint. Ἔστωσαν. Ne=dumne. Ἀρκεῖ μόνον, κατὰ τινος Κατ' ἄλλους πιθανώτερον ἀπαγορευτ. κατὰ παράλειψιν τοῦ sed. Ne.... largiantur et perditum eant. Ἄλλ' ἄς μὴ χαρίζωσι τὸ αἶμα ἡμῶν καὶ ἄς μὴ καταστρέψωσι πάντας τοὺς χρηστούς.

13. Composite. Convenienter suo consilio. Credo. Προσδιορίζει τὸ falsa existumans. Divorso itinere.... habere. Βραχυλογικῶς ἀντὶ τοῦ itinere a bonis divorso in loca tetra—devenire eaque habere. Taeter καὶ teter. Δυγρός, βδελυρός.

14. Videlicet timens. Μετὰ πικρῆς εἰρωνείας λέγονται ταῦτα. Popularibus conjurationis. Ὑπὸ τῶν συνεταίρων τῆς συνωμοσίας. Multitudine conducta. Ὑπὸ μεισθωμένου πλήθους.

15. Quasi.... et non. Μετὰ ὑποθετ. ἐρωτημ. καὶ εἰρωνικῆς προτάσεως ἐπιφέρεται ἄλλη πρότ. ἐπανορθωτικῆ τῆς προτάσεως ταύτης διὰ τοῦ et non ἢ ac non. Τὸ δὲ vero χρησιμεύει πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς εἰρωνείας. Aut non ibi. Ἦ ὡς νὰ μὴ ἤδυνάτο ἐκστ' πλέον ἢ αὐθάδεια, ὅπου ἐλάττε δυνάμεις ὑπάρχουσι πρὸς ὑπεράσπισιν.

16 ad defendendum opes minores sunt. Quare vanum
equidem hoc consilium est, si periculum ex illis metuit;
sin in tanto omnium metu solus non timet, eo magis
17 refert me mihi atque vobis timere. Quare cum de P.
Lentulo ceterisque statuetis, pro certo habetote, vos
simul de exercitu Catilinae et de omnibus coniuratis
18 decernere. Quanto vos attentius ea agetis, tanto illis
animus infirmior erit; si paululum modo vos languere
19 viderint, iam omnes feroces aderunt. Nolite existuma-
re, maiores nostros armis rempublicam ex parva ma-
20 gnam fecisse. Si ita res esset, multo pulcherrumam
eam nos haberemus; quippe sociorum atque civium,
praeterea armorum atque equorum maior nobis co-
21 pia quam illis est. Sed alia fuere, quae illos magnos
fecere, quae nobis nulla sunt: domi industria, foris
iustum imperium, animus in consulendo liber, neque

16—17. Sin—timet. Ἐάν δὲ μόνος αὐτὸς δὲν φοβῆται, ἐν ᾧ τηλικούτος φόβος πάντας ἔχει καταλάβῃ. Ἐκφράζεται σαφέστερον, ὅτι δὲν ἀμφιβάλλει, ὅτι ὁ Καίσαρ ἐνείχεται τῇ συνωμοσίᾳ. Eo—timere. Κατὰ τοῦτον περισσότερον διαφέρει μοι: νὸ φοβῶμαι ὑπὲρ τε ἑμαυτοῦ καὶ ὑμῶν.

18. Quanto—tanto—erit. Ὅσῳ μετὰ περισσοτέρας προσοχῆς θὰ σκεφθῆτε περὶ τούτων, τοσούτῳ ὀλιγώτερον θάρρος θὰ ἔχωσιν ἐκεῖνοι. Feroces aderunt=cum ferocia instabunt et impetum facient. Τὸ adesso ἐνταῦθα σημ. ἀπειλητικὴν καὶ ἐχθρικὴν στάσιν.

19. Nolite existumare=Ne existumetis. Περίφρ. τῆς ἀπαγορ. προστακτ. Ἄλλως ἡδύνατο νὰ ἐξενεχθῆ: facite ne ἢ cavete ne ἢ συνηθέστ. cavete existumetis. Μὴ νομίζετε.

20. Quippe ... major copia κλπ. Παράβ. Δημοσθ. Φιλ. 3, 4. Βραχυλογία Ἐντὶ τοῦ nobis est quam illis fuit.

21. Sed alia. Παράβ. ὡσαύτως Δημοσθ. ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι χωρίῳ ὀλίγον κατωτέρω Ἐν τι τότε, ἦν, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κλπ. Quae nobis nulla sunt. Ἄ ἡμῖν οὐδαμῶς ὑπάρχει. Neque delicto neque... obnoxius. Μὴ ὑποτασσομένη οὔτε εἰς τὸ ἐγκλημα οὔτε εἰς τὴν ἡδονήν. Καὶ ἐν ταῖς δυσὶ ταύταις περιστάσεσι κωλύεται ἡ ἐλευθερία τοῦ σκέπτεσθαι οὔτε ὁ obnoxius delicto οὔτε ὁ obnoxius libidini δύνανται νὰ δίδωσι τὸ ἀληθές καὶ τὸ δίκαιον.

delicto neque lubidini obnoxius. Pro his nos habemus 22
luxuriam atque avaritiam, publice egestatem, priva-
tim opulentiam; laudamus divitias sequimur inertiam;
inter bonos et malos discrimen nullum, omnia virtutis
praemia ambitio possidet. Neque mirum; ubi vos se- 23
paratim sibi quisque consilium capitis, ubi domi vo-
luptatibus, hic pecuniae aut gratiae servitis, eo fit, ut
impetus fiat in vacuum rempublicam. Sed ego haec
omitto. Coniuravere nobilissimi cives patriam incen- 24
dere, Gallorum gentem infestissimam nomini Romano
ad bellum arcessunt, dux hostium cum exercitu supra
caput est: vos cunctamini etiam nunc et dubitatis, 25
quid intra moenia deprensus hostibus faciatis? Mise- 26
reamini, censeo—deliquere homines adulescentuli per

22. Sequimur=Appetimus ac dediti simus. Possidet = Ut sua oc-
cupavit. Ὡς ἴδια κατέχει.

23. Sibi quique=Ut cuique utile est et conducit. Ὡς ἐκάστω
ὀφελιμὸν ἐστὶ καὶ συμφέρεσι. Ubi capitis...ubi servitis. Ubi. Χρον. καὶ
αἰτιολ.=Nunc cum. Περιγράφεται ἡ παρῶσα κατάστασις τῶν πραγμά-
των, ἐξ ἧς προέρχεται ut fiat κλπ. In vacuum rempublicam. Κατὰ τῆς
ἐγκυαταλειμμένης πολιτείας.

24. Coniuravere...incendere. Ἡ μετ' ἀπαρεμ. σύνταξ. τοῦ conjura-
vere ἀντὶ τοῦ ut καὶ ὑποτ. ἢ τῆς προθ. in ἀσυνήθης οὕσα δικαιολογεῖται
ἐκ τοῦ ὅτι κατ' ἔννοιαν τὸ conjuravere ἰσοδυναμεῖ τῷ conjuratione
facta constituere. Arcessunt. Θαμιστ. τοῦ cedo ad ἢ αἱ μετὰ σημ.
ἐνεργ.=facere ut aliquis accedat. Λέγεται δὲ κατ' ἐναλλαγὴν γραμ-
μάτων καὶ accersere. Nomini Romano. Τῷ Ῥωμαϊκῷ ἔθνει. Supra
caput est. Ἡ αὐτὴ φράσις λέγεται παρὰ Κικέρ. p. Mur. 37. 79 «in
capite atque in cervicibus nostris resisterunt». Δηλοῦσι δ' ἀμφότε-
ραι αἱ φράσεις τὸν ἐπικρεμαζόμενον κίνδυνον.

25. Cunctamini=cum cunctatione deliberatis. Deprensus hosti-
bus. Δὲν εἶναι ἀφ. ἀπολ. ἀλλ' ἦτοι ἀφαιρ. ἀπλή ἢ δοτ., διότι λέγεται
quid huic homini ἢ hoc homine facias=Τί θὰ ποιήσητε εἰς τοῦτον
τὸν ἄνθρωπον ἢ περὶ τούτου τοῦ ἀνθρώπου;

26. Misereamini—censeo κλπ. Εὐσπλαγγνίσθητε, γνωμοδοτῶ, ἡμαρτον
ἄνθρωποι νέοι ἐκ φιλοδοξίας. Ταῦτα ἐνέχουσιν εἰρωνεῖαν, διότι οὔτε ἀμάρ-
τημα ἦτο τὸπραχθὲν ἀλλὰ κακούργημα οὔτε νέοι ἀλλὰ γέροντες οἱ συνω-

- 27 ambitionem—atque etiam armatos dimittatis. Ne ista
vobis mansuetudo et misericordia, si illi arma cepe-
28 rint, in miseriam convortat. Scilicet res ipsa aspera
est, sed vos non timetis eam. Immo vero maxumē ;
sed inertia et mollitia animi alius alium expectantes
cunctamini, videlicet dis immortalibus confisi, qui hanc
republicam saepe in maxumis periculis servavere.
29 Non votis neque suppliciiis muliebribus auxilia deorum
parantur ; vigilando, agendo, bene consulendo prospere
omnia cedunt ; ubi socordiae te atque ignaviae tradi-
deris, nequicquam deos implores ; irati infestique sunt.
30 Apud maiores nostros T. Manlius Torquatus bello Gal-
lico filium suum, quod is contra imperium in hostem
pugnaverat, necari iussit, atque ille egregius adule-

μοται ἦσαν. Atque etiam. Το etiam δὲν ἀνήκει εἰς τὸ dimittatis ἀλλ' εἰς τὸ armatos. Αἱ ὑποτ. misereamini καὶ dimittatis κείνται ἀντὶ προστακτ.

27. Ne—convortat. Πρὸς ἐξήγησιν τῆς ὑποτ. ταύτης προτείνονται διάφοροι ἐρμηνεῖαι, ἀλλ' ἡ ἀρίστη πασῶν εἶναι ὅτι αὕτη ἐξαρθαταῖ ἐκ βήμ. φόβου ἢ μερίμνης σημαντικοῦ ὑπεννοουμένου, ὅπερ καὶ φέρεται ἐν τισιν ἐκδόσεσιν : timeo, vereor, caveo. Το δὲ convortere ἀμετάβ. Ἐνταῦθα ὡσπερ καὶ τὸ ἐλληνικὸν μεταβάλλειν, ἀλλ' εὐρηται ἀντὶ τούτου καὶ τὸ μέσον vortatur, convortatur ἐν τισιν ἐκδόσεσι. Φροντίσατε, μὴ αὕτη ἡ πράξις καὶ ὁ οἶκτος μεταβληθῶσιν εἰς συμφορὰν ὑμετέραν, ἐὰν ἐκείνοι λάθωσι τὰ ὄπλα.

28. Immo vero. Πάνυ μὲν οὖν, πάντων μάλιστα. Μετ' ἐμφάσι. καταφάσκειται ἡ προηγούμενη πρότασις. timetis eam. Δίαν φοβεῖσθε αὐτήν.

29. Suppliciiis=Supplicationibus. Ἰκεσίαις. Prospere omnia cedunt. Λέγεται καὶ prospera omnia cedunt. Παράβ. 4. 20. 5, ἔνθα τὸ ἀντίθετον λέγεται secus cedere. Λέγεται δὲ καὶ prosperum ἢ prospere evenire, οὗ ἀντίθ. aspera evenire. Infestique. Μετ' ἐνεργητ. σημασίας.

30. T. Manlius Torquatus, ὁ Τίτος Μάνλιος Τορκουάτος. Bello gallico. Οὐχὶ κατὰ τὸν Γαλατικὸν πόλεμον (361 π. Χ.), ἀλλὰ κατὰ τὸν Λατινικὸν (340 π. Χ.) ἐκ πολλῶν τεκμηρίων πιστοῦται, ὅτι ὁ Τορκουάτος διέταξε νὰ φονεῖσθῃ ὁ υἱός του. Κατὰ τὸν Γαλατικὸν πόλεμον ἔλαβεν οὗτος τὸ ἐπώνυμον Τορκουάτος φονεύσας Γαλάτην φέροντα torquem, στρεπτόν.

scens immoderatae fortitudinis morte poenas dedit; vos de crudelissimis parricidis quid statuatis cunctamini? Videlicet cetera vita eorum huic sceleri obstat. Ve- 31 rum parcite dignitati Lentuli, si ipse pudicitiae, si fa- 32 mae suae, si dis aut hominibus umquam ullis pepercit; ignoscite Cethegi adulescentiae, nisi iterum iam patriae 33 bellum fecit. Nam quid ego de Cabinio, Statilio, Cae- 34 pario loquar? quibus si quicquam umquam pensi fuisset, non ea consilia de republica habuissent. Postremo, 35 patres conscripti, si mehercule peccato locus esset, facile paterer, vos ipsa re corrigi, quoniam verba contemnitis; sed undique circumventi sumus. Catilina cum exercitu faucibus urget, alii intra moenia atque in sinu urbis sunt hostes, neque parari neque consuli quicquam

31—32. Cetera vita...obstat. Δηλ. ὁ λοιπὸς βίος αὐτῶν εἶναι οὕτως ἀγνός καὶ ἀκήρατος, ὥστε δι' ἐκεῖνον πρέπει νὰ ἀφεθῆ αὐτοῖς τοῦτο τὸ ἔγκλημα. Εἰρωνεία, διότι εἶναι γνωστὸν, ὅπου τινες ἦσαν οἱ τοῦ Κατιλίνα ὁπαδοί.

33. Nisi iterum. Ἐν δευτέρῳ δὲν ἐκίνησε κατὰ τῆς πατρίδος αὐτοῦ πόλεμον. Ὁ Κέθηγος μετέσχε καὶ τῆς ἐν κεφ. XVIII μνημονευθείσης συνουσίας. Ἐπομένως ἀναμφιβόλως καὶ τώρα εἶναι ἔνοχος.

34. Nam. Τοῦτο δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ προηγούμενα ἀλλ' εἰς ἐξυπακουομένην τινὰ ἔννοιαν, τὴν δε: satis est haec commemorasse. Non ea consilia habuissent. Τὸ non πρέπει νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ ῥήμ. καὶ οὐχὶ μετὰ τῆς ἄντων. Ὑποθ. τοῦ ἀπραγματοσ.

35. Mehercule ἐπιφών. βεβαιωτ. = profecto utique, re vera. Ἐν τοιαύτῃ σημ. τίθεται ἀείποτε ἐν δευτερευούσαις προτ. καὶ δὴ ἐν ὑποθ. ὡς ἐνταῦθα. Peccato locus esset. Τὸ ἔγκλημα ἐπετρέπετο. Facile...contemnitis. Δὲν ἤθελον ἀγορεύσει (ἐπειδὴ καταφρονεῖτε τῶν λόγων) καὶ θὰ ὑπέμενον αὐτὸ τὸ πρᾶγμα νὰ σωφρονίσῃ ὑμᾶς. Faucibus urget. Ἄγχει ἡμᾶς. Ἡ φράσ. εἶναι ἰσοδύν. τῇ supra caput est. Λέγεται ὡσαύτως Faucibus premor καὶ faucibus teneor. In sinu urbis = In senatu, ὅπερ τινὲς καὶ προσέτειναν ἀντὶ τοῦ in sinu urbis. Παράβ. Cic. in Cat. 1. 2, 5 Ducem hostium intra moenia atque adeo in senatu videmus. Neque parari neque consuli quicquam occulte potest. Οὕτε νὰ παρασκευασθῆ τι οὔτε νὰ ἀποφασισθῆ εἶναι δυνατόν κρυφίως.

desidero = οφθαλμ.
Eruere = ερωτώ
effeta acetate =

36 occulte potest; quo magis properandum est. Quare ita ego censeo: cum nefario consilio sceleratorum civium republica in maxuma pericula venerit, iique indicio T. Volturci et legatorum Allobrogum convicti confessique sint, caedem, incendia, aliaque se foeda atque crudelia facinora in civis patriamque paravisse, de confessis, sicuti de manifestis rerum capitalium, more maiorum supplicium sumundum».

153 LIII. Postquam Cato assedit, consulares omnes itemque senatus magna pars sententiam eius laudant, virtutem animi ad coelum ferunt; alii alios increpantes timidos vocant, Cato clarus atque magnus habetur; senati decretum fit, sicut ille censuerat.

2 Sed mihi multa legenti, multa audienti, quae populus Romanus domi militiaeque, mari atque terra praeclara facinora fecit, forte lubuit attendere, quae res

36. Convicti confessique sint. Ἐκ τοῦ cum πρότ. αἰτιολ. ἐπειδὴ... διὰ τῆς καταγγελίας τοῦ T. Οὐόλουρκείου καὶ τῶν πρέσβειων τῶν Ἀλλοβρόγων ἐξηλέγχθησαν καὶ ὠμολόγησαν. Se paravisse. Ἐκ τοῦ confessi sint. Ὁμολόγησαν, ὅτι παρεσκεύασαν. De manifestis rerum capitalium. Τὸ manifestus συνετάχθη μετὰ γεν. κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ ἐπιθ. reus, noxius. Εἶναι δὲ ἡ φράσις manifestus alicuius rei, facinoris ἢ sceleris τυπικὴ πρὸς δῆλωσιν ἐγκλήματος μὴ ἐπιδεχομένου ἀμφιβολίαν ἢ ἀμφισβήτησιν (Iug. 35. 8). Ἐν τῇ τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ἐνοχος κατεδικάζετο μὴ ὑποβαλλομένης τῆς σχετικῆς ἀποφάσεως τῷ δημάρχῳ ἢ τῷ δήμῳ πρὸς κύρωσιν. Manifestus rei capitalis Ἐνοχος αὐτόφωρος θανασίμου ἐγκλήματος. Manifestus (manus offendo ἢ fendō). Κυρ. χειρόκρουστος, ἐπομ. κατὰδῆλος.

LIII. 1. Consulares omnes. Ἐπειδὴ οἱ ὑπατικοὶ παρὰ πάντας τοὺς συγκλητικοὺς εἶχον μεγίστην auctoritatem, γίνεται ἰδιαιτέρως λόγος περὶ αὐτῶν, ὡς ἐρωτομένων χωρὶς τὴν αὐτῶν γνώμην. Itemque. Διὰ τοῦ item ἀεὶ ποτε προστίθεται νέον τι. Virtutem animi. Ἡ λέξις animi ἐτέθη ἐνταῦθα, ἵνα ὄριση τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως virtutem. Μέχρις οὐρανὸν ἐξαιροῦσι τὴν διάνοιαν αὐτοῦ.

2. Multa. Τὸ multa δὲν ἀνήκει εἰς τὸ facinora ἀλλὰ μετὰ τῶν μετοχῶν ἠνωμένων ἔχει ταύτην τὴν ἔννοιαν: Multa lectione, multa auditione cognoscenti praeclara facinora, quae pop. Rom.... fecit. Maxime=

maxume tanta negotia sustinuisset. Sciebam, saepenu- 3
 mero parva manu cum magnis legionibus hostium con-
 tendisse, cognoveram parvis copiis bella gesta cum
 opulentis regibus, ad hoc saepe fortunae violentiam to-
 leravisse, facundia Graecos, gloria belli Gallos ante
 Romanos fuisse. Ac mihi multa agitanti constabat, pau- 4
 corum civium egregiam virtutem cuncta patravisse,
 eoque factum, uti divitias paupertas, multitudinem
 paucitas superaret. Sed postquam luxu atque desidia 5
 civitas corrupta est, rursus respublica magnitudine
 sua imperatorum atque magistratum vitia sustenta-
 bat, ac, sicut effeta aetate parentum, multis tempesta-
 tibus haud sane quisquam Romae virtute magnus fuit.

potissimum, προσδ. τὸ res. Sustinuisset. Κατὰ λέξιν ἀνέσχευ, ἐβάστασε.
 Τὸ sustinere λέγεται ἐπὶ πραγμάτων, ἅτινα δὲν ἐπιτυγχάνονται ἀνευ με-
 γάλων κόπων. Ἡ φράσις ὅλη φυσικώτερον θὰ εἶχεν οὕτως: quae res
 maxime effecisset, ut populus Romanus tantis negotiis par esset ἢ
 tantis negotiis gerendis par fuisset.

3. Sciebam. Ἀπαριθμεῖ ὁ συγγραφεὺς τὰ μεγάλα προσκόμματα, ἅτινα
 παρενεβάλλοντο τοῖς Ῥωμ. πρὸς τὸ μεγάλτερον αὐτῶν καὶ ἅτινα ἐν τούτοις
 κατενικήθησαν. Legionibus. Ἐνταῦθα γίνεται χρῆσις. τῆς λέξεως περὶ
 ξένων στρατῶν, ἐνῶ λεγεῶνας μόνον οἱ Ῥωμ. ἔλεγον. Ὡστε ἡ λέξις ἰσο-
 δυναμεῖ ἐνταῦθα τῇ exercitus. Contendisse... toleravisse. Ἀμφοτέρων
 τούτων λεπτέον ὡς ὑποκ. τὸ Romanos, ὅπερ ἔπρεπε νὰ κεῖται, διότι τὰ
 ἀπαρέμφ. ταῦτα χωρίζονται διὰ προτάσι. ἐχούσης ἕτερον ὑποκ. Parvis co-
 piis=opibus. Bella gesta. Δηλ. prospero eventu=μετ' εὐτυχῶς ἐκβά-
 στως. Violentiam toleravisse=violentiae fortiter restitisse. Facundia
 —ante Rom. fuisse, δηλ. praestitisse et tamen ab iis subactos esse.

4. Multa agitanti. Πολλὰ σκοπούμενος. Constabat mihi. Ἐδόκει, βέ-
 βαιον ἦν μοι. Eoque factum. Τοῦτο ἀναφέρ. εἰς τὸ virtutem. Τὰ δὲ
 divitias, paupertas καὶ multitudinem paucitas εἶναι ἐπαναλήψις ἐκεῖνο
 μὲν τοῦ parvis copiis bella cum opulentibus regibus, τοῦτο δὲ τοῦ parva
 manu cum legionibus magnis ἐν σχήματι χιαστέῳ.

5. Rursus=Contra, inverso modo. Sustentabat=tolerabat. Ἀνεῖ-
 χεν, ἐβάσταζε. Δηλ. διὰ τοῦ μεγέθους αὐτῆς ἡ πολιτεία ἐπετύγγανεν,
 ὥστε νὰ μὴ καταστρέφεται διὰ τὰ ἐλαττώματα τῶν στρατηγῶν αὐτῆς.
 Sicut effeta aetate parentum. Δηλ. ut fieri solet cum aetas pa-

μηνιαία = 1/12

~~138-138-138-138-138-138~~

138-138-138-138-138-138

6 Sed memoria mea ingenti virtute, divorsis moribus fuere viri duo, M. Cato et C. Caesar; quos quoniam res obtulerat, silentio praeterire non fuit consilium, quin utriusque naturam et mores, quantum ingenio possem, aperirem.

154 LIV. Igitur eis genus, aetas, eloquentia prope aequalia fuere; magnitudo animi par, item gloria, sed
2 alia alii. Caesar beneficiis atque munificentia magnus habebatur, integritate vitae Cato. Ille mansuetudine et misericordia clarus factus huic severitas dignitatem
3 addiderat. Caesar dando, sublevando, ignoscendo, Cato nihil largiundo, gloriam adeptus est. In altero miseris perfugium erat, in altero malis pernicius; illius fa-

rentum effeta est. Effeta. Ἐξηνητημένη, ἀσθενής ὑπὸ τῶν πολλῶν γεννήσεων, ὥστε νὰ μὴ δύναται πλέον νὰ τέκη ὑγιᾶ τέκνα. Γίνεται παραβολὴ τῆς ἡλικίας τῆς πολιτείας ἐξασθενήσασης καὶ ἀγόνου ἀρετῶν καταστάσῃς πρὸς τὴν ἐξηνητημένην ὑπὸ γήρωσ ἡλικίαν τῶν γονέων καὶ διὰ ταῦτα ἄμοιρον γόνου.

6. Non fuit consilium. Μετεχειρίσθη τὸν παρακί, διότι δὲν ἀποβλέπει εἰς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐπῆλθεν αὐτῷ νὰ περιγράψῃ τὰ ἤθη ἐκατέρου τούτων. Διὰ τοῦτο προηγεῖται καὶ ὁ ὑπερσ. obtulerat. Quin aperirem. Ἐπέθη τὸ quin, διότι προηγεῖται ἀρνητ. πρῶτ. Non fuit consilium = ut non. Δὲν ἔκρινα εὐλογον νὰ μὴ ἐξιστορήσω.

LIV. 1. Igitur. Διὰ τοῦ συνδ. εἰσάγεται ἡ διήγησις ἐκείνου, ὅπερ ἐπηγεῖλατο ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ τέλει τῆς προηγ. § Aetas. Ἡ ἡλικία. Ὁ Καῖσαρ ἐγεννήθη τῷ 100 π. X., ὁ δὲ Κάτων τῷ 95. Alia alii. Εἰ καὶ περὶ δύο ὁ λόγος, ὅμως, ἐπειδὴ πρὸς θήλωσιν τῆς διαφορᾶς τῆς δόξῃς ἐκατέρου ἦτο ἀνάγκη νὰ τεθῇ ἡ λέξις alia = διάφορος, ἐπήγαγεν alii ἀντὶ τοῦ alteri· θὰ ἦτο δὲ ἐσφαλμένον τὸ altera alteri. Παράβ. Liv. 1, 21, 6.

2. Caesar—Cato. Δηλοῦνται ἐνταῦθα αἱ διακρίνουσαι ἐκάτερον τῶν μεγάλων τούτων ἀνδρῶν ἀρεταί. Ἔχει δ' ὅμως ὁ ἕτερος ἐν ἡττονι βαθμῶ τὰς ἀρετάς, αἵτινες διακρίνουσι τὸν ἕτερον. Ἐν γένει εἶναι γνωστὸς ἐκ τῆς ἱστορίας ὁ χαρακτήρ ἐκατέρου, τοῦ τε Καίσαρος καὶ τοῦ Κάτωνος. Mansuetudine et misericordia, τὴν πραότητα καὶ τὸν ἔλεον. Ἐν ἀντιθ. ὁ Κάτων εἶχε severitatem.

3. Nihil largiundo. Οὐδὲν χαριζόμενος, ὅπερ πρὸς τὸ δίκαιον καὶ τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας τυχὸν ἀντεμάχετο. Τὸ γερούδιον τοῦτο ἀντιτίθ.

cilitas, huius constantia laudabatur. Postremo Caesar in animum induxerat laborare, vigilare; negotiis amicorum intentus sua neglegere, nihil denegare, quod dono dignum esset; sibi magnum imperium, exercitum, novum bellum exoptabat, ubi virtus enitescere posset. At Catoni studium modestiae, decoris, sed maxime severitatis erat. Non divitiis cum divite, neque factione cum factioso, sed cum strenuo virtute, cum modesto pudore, cum innocente abstinentia certabat; esse quam videri bonus malebat; ita quo minus petebat gloriam, eo magis illum sequebatur.

LV. Postquam, ut dixi. senatus in Catonis sententiam 1 discessit, consul optimum factu ratus noctem, quae instabat, antecapere, ne quid eo spatio novaretur, triumviros, quae supplicium postulabat, parare iubet;

τοῖς τρισι προηγουμ. Illius facilitas. Ἐκείνου, τοῦ Καίσαρος ἡ εὐκαμψία. Huius constantia. Τούτου, τοῦ Κάτωνος ἡ εὐστάθεια, τὸ ἀπρίξι ἔχθεσθαι τῶν ἰδίων ἀρχῶν.

4. In animum induxerat. Εἶχεν εἰσαγάγη ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, προήρητο, προαίρεσιν εἶχε τοῦ βίου, πρόγραμμα τοῦ βίου αὐτοῦ εἶχε. Neglegere — donegare. Ἀπαρέμφ. ἴστορ. Dono. Δωρεᾶς ἄξιον, δηλ. quod cum dignitate donari posset. Novum bellum. Νέον πόλεμον πρὸς ἔθνη ἄγνωστα ἔτι ἢ ἔφ' ἃ δὲν εἶχεν εἰσέτι στρατεύσει ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατός, οἷα οἱ Γαλάται, οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Βρεττανοί. Enitescere. Νὰ διαλάμψη. Συνηθέσθαι εὐρηται ἀντὶ τούτου enitere.

5. Modestiae. Μετριοτήτος, μετριοπαθείας. Tā divite, factioso, strenuo, modesto κείνται ἀντὶ οὐσιαστ. Factione. Κατὰ τὸ στασιῶδες. Ἡ λέξις factio λέγεται ἀεὶ ποτε ἐπὶ τῆς τῶν ὀλίγων ἀριστῶν ἐταιρείας πρὸς τὴν καθ' οἰονδήποτε τρόπον κατάληψιν τῆς τυραννίδος. Factiosus. Ὁ studiosus factionis ἢ factione pollens. Κυρίως ὅμως σημ. σύλλογον σκοπὸν τινα ἐπιδιώκοντα. Innocente. Τοῦτο ἐνταῦθα κείνται ἐπὶ τοῦ χρημάτων κρείττονος, ὡσπερ καὶ τὸ abstinentia δεικνύει. Esse quam videri bonus malebat. Αἰσχ. Ἐπτά ἐπὶ Θήβας 592 «οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει». Illum sequebatur. Ἀκολουθοῦσι τινι ἐκεῖνα, ἅτινα οὐχὶ ζητηθέντα, ἀλλ' αὐτόματα οἰοῦναι διὰ τινα αἰτίαν προσγίγγονται αὐτῷ.

LV. 1. Discessit. Παράβ. L, 4. Optimum factu. Ἄριστον πραχθῆναι. Tō dē optimum factum = ὅπερ πραχθέν ἄριστόν ἐστι. Triumviros. Ἐν-

- 2 ipse praesidiis dispositis, Lentulum in carcerem deducit; idem fit ceteris per praetores. Est in carcere locus, quod Tullianum appellatur ubi paululum ascenderit ad laevam, circiter duodecim pedes humi depressus.
- 4 Eum muniunt undique parietes atque insuper camera lapideis fornicibus juncta, sed incultu. tenebris, odore
- 5 foeda atque terribilis eius facies est. In eum locum postquam demissus est Lentulus, vindices rerum capitalium,

νοεῖ τοὺς capitales, οἷς ἦτο ἀνατεθημένη ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἐκτελέσεως πάσης θανάτικῆς καταδίκης. Οἱ αὐτοὶ ἐκαλοῦντο καὶ nocturni ὡς ἔχροντες τὴν ἐπαγρύπνησιν, ἵνα μὴ κατὰ τὴν νύκτα συμβῆ πυχραῖά τις καὶ φροντίζοντες ἐν γένει περὶ τῆς δημοσίας ἀσφαλείας ἐν καιρῷ νυκτός. Ἦσαν οὗτοι ὑπουργοὶ τοῦ τε κατὰ πόλιν στρατηγοῦ καὶ τῶν ἀγορανόμων. Κατεστάθησαν δὲ οὐχὶ πολὺ ὕστερον τοῦ 290, αἰρετοὶ δὲ καὶ κατ' ἀκολουθίαν καθ' αὐτὸ magistratus ἐγένοντο μεταξὺ τοῦ 242—111 π. X.

* 2. Deducit. Τὸ deducere κυρίως λέγεται ἐπὶ τῶν συνοδευόντων τινὰ εἴτε τιμῆς ἔνεκα, εἴτε φρουρᾶς ὡς καταδίκων. Ceteris. Δοτ. τοῦ ἡθικοῦ αἰτίου. Per praetores. Διὰ τῶν πραιτόρων.

3. Quod. Tullianum appellatur. Τὸ δημόσιον δεσμωτήριον εὐρίσκετο ἐπὶ τινος κλιτύος τοῦ Καπιτωλίνου λόφου. Ὑπὸ τὸ ἔδαφος δὲ τοῦ δεσμωτηρίου τούτου εὐρίσκετο οἶκημα ὑπόγειον, ὅπερ ἐκαλεῖτο Tullianum, Τυλλικόν. Ἐπὶ τῆς θόλου τῆς στεγαζούσης τοῦτο ὑπῆρχε θυρίς, δι' ἧς κατέρχοντο εἰς αὐτό. Τὸ κυρίως δεσμωτήριον ἦν κτίσμα τοῦ Ἀγκου Μαρκίου, τὴν δὲ ὑπόγειον οἶκῃσιν προσέθηκεν ὁ Σερούιος Τύλλιος, ὅθεν καὶ Τυλλικόν ὠνομάζετο. Ascenderit. Ἐπειδὴ ἡ κορυφὴ τοῦ Τυλλιανοῦ ἔχοντος σχῆμα φρέατος εὐρίσκετο ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς κατὰ τινὰ πίδακα, ἀνάγκη ἦτο νὰ ἀναβῆ τις ὀλίγον, ὅπως φθάσῃ εἰς τὴν θυρίδα αὐτοῦ. Humi depressus. Ἐτέθη humi ἀντὶ humum, διότι ὁ συγγραφεὺς ἀποβλέπει εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ἐπελθόν διὰ τῆς ἀνεργείας τῆς μετοχῆς depressus=ἐσακαμμένος εἰς τὸ ἔδαφος.

4. Camera l. f. juncta. Θόλος συνηρμισμένη διὰ λιθίνων ἀψίδων. Incultu. Ἐνεκα τῆς ἀθεραπείας, τῆς ἀκαθαρείας. Foeda atque terribilis e. f. est. Βδελυρὰ καὶ φρικώδης ἡ ὄψις αὐτοῦ εἶναι.

5. Vindices r. capitalium. Δὲν εἶναι αὐτοὶ οἱ triumviri ἢ tresviri, περὶ ὧν ἤδη ἐγένετο λόγος, ἀλλ' οἱ ὑπῆρέται τούτων, οἱ λεγόμενοι carnifices. Laqueo g. fregere. Ἐστραγγάλισαν.

quibus praeceptum erat, laqueo gulam fregere Ita ille 6
patricius ex clarissima gente Corneliorum, qui consulare
imperium Romae habuerat, dignum moribus factisque
suis exitium vitae invenit. De Cethego. Statilio, Gabi-
nio, Caepario eodem modo supplicium sumptum est. 1
LVI. Dum ea Romae geruntur, Catilina ex omni co-
pia, quam et ipse adduxerat et Manlius habuerat,
duas legiones instituit, cohortis pro numero militum
complet; deinde, uti quisque voluntarius aut ex sociis 2
in castra venerat, aequaliter distribuerat, ac brevi
spatio legiones numero hominum expleverat, cum
initio non amplius duobus milibus habuisset. Sed ex 3
omni copia circiter pars quarta erat militaribus armis
instructa; ceteri, uti quemque casus armaverat spa-

6. Consulare imperium. Ὅστις εἶχε χρηματίση ὕπατος. Ὅρα XVII, 3. Exitium vitae. Ἀρχαιοπρεπέστερον εἶπεν exitium vitae ἀντὶ exitium vitae=finem vitae. Exitium=ὄλεθρος. De Cethego...supplicium sumptum est. Τὸν αὐτὸν τρόπον ἐθανατώθησαν καὶ ὁ Κέθηγος κλπ.

LVI. 1. Ex omni copia. Ἐκ παντὸς τοῦ πλήθους. Ἡ λέξις copia τίθεται ἐν τῷ ἐνικῷ ἀριθμῷ περὶ ἀρίστου πλήθους στρατευμάτων. Duae legiones. Δὲν πρέπει νὰ νοησωμεν δύο πλήρεις λεγεῶνας, διότι ἕκαστος λεγεῶν ἀποτελεῖτο ἐκ τετρακισχιλίων πεζῶν καὶ τριακοσίων ἵππέων. Μάλιστα μετὰ τοὺς Καρχηδονικοὺς χρόνους ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἠῤῥῆσεν εἰς ἑξακισχιλίους. Ὁ Κατίλινας λοιπὸν ἔχων μόνον διςχιλίους στρατιώτας διετίλεν αὐτοὺς εἰς 20 κοόρτες καὶ ταύτας εἰς δύο λεγεῶνας pro numero militum.

2. Voluntarius aut ex sociis. Οὗτοι ἦσαν extra conjurationem. Distribuerat-expleverat. Ἐθῆκεν ὑπερσ., διότι ταῦτα εἶχον συμβῆ, καθ' ὃν χρόνον ἐν Ῥώμῃ ἐστραγγαλιζόντο ὁ Δέντλος καὶ οἱ λοιποὶ (§ LV). Ἐπρεπεν ὡσαύτως καὶ τὸ instituit καὶ τὸ complet νὰ ἦσαν ὑπερσ., ἀλλ' ἀπέφυγε τὴν μονοτονίαν ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ χρόνου.

3 Militaribus armis. Τὰ συνήθη ὄπλα τῶν πεζῶν ἦσαν scutum, cassis ἢ galea, lorica, gladius hispanus, pilum καὶ hasta. Sparos. Sparum ἢ Sparus. Βραχὺ ἀκόντιον ὡς τὰ πολλὰ χρήσιμον τοῖς χωρικοῖς πρὸς θήραν. Lanceas. Lancea. Μακρὸν δόρυ. Praeacutas sudis. Ὁξεῖς κίμακας. Ἐγίνοντο δὲ ὄξεϊς, ἀφ' οὗ πρότερον ἐκάλοντο πρόσθεν.

- 4 ros aut lanceas, alii praeacutas sudis portabant. Sed postquam Antonius cum exercitu adventabat, Catilina per montis iter facere, modo ad urbem modo in Galliam vorsus castra movere, hostibus occasionem pugnandi non dare; sperabat propediem magnas copias sese habiturum, si Romae socii incepta patravissent.
- 5 Interea servitia repudiabat, cuius initio ad eum magna copiae concurrebant, opibus coniurationis fretus, simul alienum suis rationibus existumans, videri causam civium cum servis fugitivis communicavisse.
- 157 LVII. Sed postquam in castra nuntius pervenit, Romae coniurationem patefactam, de Lentulo et Cethego ceterisque, quos supra memoravi, supplicium sumptum, plerique, quos ad bellum spes rapinarum aut novarum rerum studium illexerat, dilabuntur; reliquos Catilina per montis asperos magnis itineribus in agrum Pistoriensem abducit, eo consilio, uti per tramites occulte
- 2 perfugeret in Galliam Transalpinam. At Q. Metellus Celer cum tribus legionibus in agro Piceno praesidebat, ex difficultate rerum eadem illa existumans, quae

4. Adventabat. Παρατ. τοῦ adventare θαμ. τοῦ advenire. Σημ. πρᾶξιν διαρκῆ, διὸ εὐρίσκεται ἀείποτε κατὰ παρατ. = Ἐπλησίαζε. Propediem. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐν βραχεῖ.

5. Servitia r. cuius. Τὸ cuius ἀναφ. εἰς τὸ servitia κατὰ σύνεσιν. Servitia=servorum genus. Δὲν ὑπάρχει δὲ ἀνάγκη νὰ μεταγραφῆ τὸ servitia εἰς servitium, διότι καὶ ἄλλα παραδείγμ. ὑπάρχουσι παρομοίας ἐκφορᾶς. Παράβ. Hist. fr. III, 81, 15. Alienum... existumans. Συγχρόνως διότι θέσφρει ἀλλότριον τῶν ἰδίων συμφερόντων ὅτι τῶν πολιτῶν τὰ πράγματα κοινὰ ἐποίησε τοῖς τῶν φυγάδων δούλων. Cum servis fugitivis=eum causa servorum fugitivorum.

LVII. 1. Postquam... pervenit. Τὸ postquam μετὰ ὄρημ. ἀγγελτικοῦ, δοξαστικοῦ ἢ γνωστικοῦ συντάσσ. ἐνεστῶτι. Τὸ pervenit παρχ. Dilabuntur. Διαλύονται. In agrum Pistoriensem. Εἰς τὴν Πιστωριανὴν χώραν τῆς Ἑτρουρίας ἀπέχουσαν τῆς Φλωρεντίας τέσσαρα μίλλια. In Galliam Transalpinam. Εἰς τὴν ἐκτὸς τῶν Ἑλπεων Κελτικὴν.

2. Praesidebat=Imperabat ἢ praesidia agebat. Ex difficultate re-

supra diximus, Catilinam agitare. Igitur ubi iter eius³ ex perfugis cognovit, castra propere movet, ac sub ipsis radicibus montium consedit, qua illi descensus erat in Galliam properanti. Neque tamen Antonius⁴ procul aberat, utpote qui magno exercitu locis aequioribus expeditus in fuga sequeretur. Sed Catilina postquam videt montibus atque cōpiis hostium sese clausum, in urbe res advorsas, neque fugae neque praesidi ullam spem, optimum factu ratus in tali re fortunam belli tentare, statuit cum Antonio quam primum conflagere. Itaque, concione advocata, huiuscemodi orationem habuit.

LVIII. Compertum ego habeo, milites, verba virtutem non addere; neque ex ignavo strenuum, neque fortem ex timido exercitum oratione imperatoris fieri. Quanta cuiusque animo audacia natura aut moribus inest, tanta in bello patere solet; quem neque gloria neque pericula excitant, nequicquam hortere; timor

rum. Περὶ τῆς σημ. τῆς ex προθ. παράβ. XII, 2. Supra diximus. Ὀλίγω ἀνωτέρω εἶπομεν, δηλ. ἐν ἔδαφ. 1 ταύτης τῆς ἔ. Τὸ ἀντίθ. τοῦ supra εἶναι infra. Παράβ. XLIV, 4, XXXIV, 3.

3. Sub ipsis radicibus. Δηλ. τῶν Ἀπεννίνων ὄρεων. Consedit=castra posuit. Ἐστρατοπεδεύσατο.

4—5. Neque tamen. Οὐδὲ μὴν. Τὸ πλήρες Quamquam autem Metellus ita tenebat Catilinam, ut effugere non posse videretur, tamen etiam Antonius non procul aberat. Utpote—sequeretur. Ἄτε δὴ εὐζωνος μετὰ μεγάλου στρατοῦ καταδιώκων φεύγοντας διὰ χωρίων ἡμαλωτέρων. Locis aequioribus. Ἀποτελοῦσι ταῦτα τὴν αἰτίαν τοῦ expeditus, οὗ ἀντίθ. εἶναι τὸ impeditus. In fuga. Δηλ. cum fuga esset, δηλ. hostium=ὀπίστε φεύγειν οἱ πολέμιοι. Sequeretur. Τὸ sequi ἐνταῦθα καίται ἀπολύτως.

LVIII. 1. Compertum—habeo. Περιφρ. παρκ. συνήθης εἰς τὰ ῥήμα. τὰ σημαίνοντα ἀποφασίζεις, ἐξετάζεις, γινώσκεις, ἐξετάζεις. Σαφῶς οἶδα. Addere. Ἀπολύτως κείμ. σημ. dare, tribuere. Neque—neque. Ἐπεξήγ. τοῦ προηγ. virtutem non addere. Ex ignavo, Ignavus ὁ νόθος τὸν νοῦν. Timidus. Ὁ δειλός, ὁ τὴν ψυχὴν ταπεινός.

2. Audacia=Virtus agendo conspicua. Natura aut moribus. Ταῦτα συσχετίζονται πρὸς τὰ προηγούμενα. ex ignavo strenuum καὶ neque

3 animi auribus officit. Sed ego vos, quo pauca mone-
 rem, advocavi, simul uti causam mei consili aperi-
 4 rem. Scitis equidem, milites, socordia atque ignavia
 Lentuli quantam ipsi nobisque cladem attulerit, quo-
 que modo, dum ex urbe praesidia opperior, in Galliam
 5 proficisci nequiverim. Nunc vero quo loco res nostrae
 6 sint, iuxta mecum omnes intellegitis. Exercitus hostium
 duo, unus ab urbe, alter a Gallia obstant; diutius in
 his locis esse, si maxime animus ferat, frumenti atque
 7 aliarum rerum egestas prohibet; quocumque ire pla-
 8 cet, ferro iter aperiendum est. Quapropter vos moneo,
 uti forti atque parato animo sitis. et cum proelium
 inibitis, memineritis vos divitias, decus, gloriam, prae-
 9 terea libertatem atque patriam in dexteris vestris por-
 10 tare. Si vincimus, omnia nobis tata erunt, commeatus
 abunde, municipia atque coloniae patebunt; sin metu
 cesserimus, eadem illa advorsa fient neque locus ne-
 que amicus quisquam teget, quem arma non texerint.

fortem ex timido, ἀντιτίθ. δὲ πρὸς ἄλληλα. Mores. Τὸ δι' ἕξωσ κτηθέν.
 Natura. Τὸ φύσει ὑπάρχον. Patere, ἀντιτίθ. πρὸς τὸ inest. Ἀναδεί-
 κνυται. Hortere. Ὑποτακτ. δυνητ. Ἡθελες προτρέψῃ. Auribus officit.
 Ἐμποδῶν τοῖς ὡσαί γίνεταί.

3. Quo—uti. Ὅρα 33. 1.

4. Equidem—Βεβαίως. Διὰ τοῦ equidem ἐπιφέρεται μερικὸν παρά-
 δεῖγμα εἰς γενικὴν τινα γνώμην. Socordia. Ἀνοησία. Dum...opperior.
 Ἐν ᾧ περιμένω ἐπικουρίας ἐκ τῆς πόλεως. Τὸ dum συνηθέστ. φέρεται
 πρὸς ἐνεστ. ἢ παρατ. Ἐτέθη δ' ὄριστ. ἀνθ' ὑποτ., ἵνα τὸ νόημα ἐκφρα-
 σθῇ ὡς ἀνεξάρτ.

5. Quo loco. Δηλ. quo statu, δηλ. afflicto ac desperato. Iuxta me-
 cum. Ἐπίσης ὡς καὶ ἐγώ.

6—8. Unus ab urbe. Ὁ εἷς ἐκ τῆς πόλεως, ὁ τοῦ Ἀντωνίου. Alter a
 Gallia. Ὁ ἕτερος δὲ ἐκ τῆς Γαλλίας, ὁ τοῦ Μετέλλου. Οὗτος ἦν ἐστρατοπε-
 δευμένος παρά τὰ Ἀπένινα κατέχων πάσας τὰς διόδους, δι' ὧν ἠδύνατο
 νὰ διέλθῃ ὁ Κατιλίνας. Si—ferat. Καὶ εἰ μάλιστα ἐθαρροῦμεν. Esse.
 Ἐκ τοῦ prohibet, ὅπερ συνηθ. ἀπαρμφ. συντάσσεται.

9—10. Si vincimus. Ἐάν μὲν νικῶμεν. Ὁ ἐνεστ. ἐτέθη, ἵνα δηλώσῃ
 τὴν ἡμέσως ἐπικείμεν. μάχην καὶ τὸ ταύτης ἐπακολούθημα, τὴν νίκην. Ἐξ

praeterea, milites, non eadem nobis et illis necessitudo
 impendet ; nos pro patria, pro libertate, pro vita cer-
 tamus ; illis supervacaneum est pro potentia pauco-
 rum pugnare. Quo audacius aggrediamini, memores
 pristinae virtutis. Licuit nobis cum summa turpitu-
 dine in exilio aetatem agere ; potuistis nonnulli Ro-
 mae, amissis bonis, alienas opes exspectare ; quia illa
 foeda atque intoleranda viris videbantur, haec sequi
 decrevistis. Si haec relinquere voltis, audacia opus
 est ; nemo nisi victor pace bellum mutavit. Nam in
 fuga salutem sperare, cum arma, quibus corpus tegi-

έναντίας τὸ σὶ metu cesserimus παρίσθησι τὸ πρᾶγμα ἀμφιβολώτερον.
 Commeatus abunde. Δηλ. erit ἢ erunt, ἂν τὸ commeatus ληφθῆ
 πληθ. ἀριθ.

11. Eadem—impendet. Ζευγμα συμπληρωτέον οὕτως : quae nobis
 impendet necessitudo illis nulla est. Nos—certamus—illis—pu-
 gnare. Ταῦτα ἐπέξηροῦνται τὰ προηγ. non eadem—impendet. Περὶ δὲ
 τῆς ἐννοίας παράβ. Ξεν. Κ. Π. 3, 3, 44 καὶ Δημ. περὶ τοῦ στεφάνου
 «οὐ περὶ τῶν ἴσων ἀγωνίζομαι» § 3 κλπ. Certare—τὸν ἔσχατον ἀγωνίζεσθαι,
 pugnare—δὲ ἀπλῶς μάχεσθαι. Supervacaneum est. Περιττόν ἐστίν, ἐκ
 περισυίας μάχονται, δηλ. δὲν ἔχουσιν ἐκεῖνοι οὐσιώδη καὶ ἀποχρῶσαν
 αἰτίαν.

12. Quo=eo igitur. Διὰ ταῦτα λοιπόν. Audacius. Θαρραλεώτερον,
 τολμηρότερον. Aggrediamini. Προσβάλλομεν.

13. Licuit nobis. Ἐδύνατο νὰ τεθῆ licuisset, ὡς καὶ κατωτέρω
 ἀντὶ τοῦ potuistis potuissetis, ἀλλ' ἢ ὄριστ. παρίσθησι τὸ πρᾶγμα θε-
 τικώτερον, ἐκτὸς τούτου εἶναι ἀνάγκη νὰ δηλωθῆ, ὅτι παρήλθε πλέον ὁ
 καιρὸς, καθ' ὃν ἠδύνατο νὰ γίνωσι τὰ ἐν ταῖς προτάσ. ταύταις λεγόμενα.
 Alienas opes. Ξένα χρήματα, δηλ. δανεικὰ ἢ ἐν ἀρχαιρεσίαις πρὸς δια-
 φθοράν τοῦ φρονήματος λαμβανόμενα.

14. Haec sequi. Δηλ. ταύτην τὴν κινδυνώδη πάλην νὰ ὑποδυθῆτε
 διακυβεύοντες τὰ πάντα ἀπεφασίσατε.

15. Si haec relinquere voltis. Δηλ. ex his periculis exire. Ἐκ
 τούτων τῶν κινδύνων νὰ ἐξέλθητε. Τούτους δὲ τοὺς κινδύνους πάντας
 ἔπραπε νὰ ὑποστήτε, ἵνα κρείττους τύχης ἐπιτύχητε. Victor—mutavit.
 Ἐπειδὴ ὁ νικητὴς ἀντὶ τοῦ πολέμου τὴν εἰρήνην μεταλαμβάνει.

16. Nam—est. Διότι τὸ νὰ ἐλπίζης σωτηρίαν ἐν τῇ φυγῇ, ἀφ' οὗ
 ἤθελες στρέψῃ ἀπὸ τοῦ ἔχθρου τὰ ὅπλα, δι' ὧν τὸ σῶμα προφυλάττεται,
 τοῦτο εἶναι ἀληθῶς παραφροσύνη. Ea vero. Ἀλλαχοῦ (XII, 5) τὸ αὐτὸ
 λέγεται id demum.

17 tur, ab hostibus avorteris, ea vero dementia est. Sem-
per in proelio iis maximum est periculum, qui ma-
18 xime timent; audacia pro muro habetur. Cum vos
considero, milites, et cum facta vostra aestumo, ma-
19 gna me spes victoriae tenet. Animus, actus, virtus
vostra me hortantur, praeterea necessitudo, quae
20 etiam timidos fortis facit. Nam multitudo hostium ne
21 circumvenire queat, prohibent angustiae loci. Quod si
virtuti vestrae fortuna inviderit, cavete, inulti animam
amittatis, neu capti potius sicuti pecora trucidemini,
quam virorum more pugnantes cruentam atque luctu-
osam victoriam hostibus relinquatis.

159 LIX. Haec ubi dixit, paululum commoratus, signa
canere iubet, atque instructos ordines in locum aequum
deducit. Dein remotis omnium equis, quo militibus exae-
quato periculo animus amplior esset, ipse pedes exer-
2 citum pro loco atque copiis instruit. Nam, uti plani-
ties erat inter sinistros montis et ab textera rupe as-

17—18. Audacia habetur. Δηλ. qui audaciam habet, quasi murum
eam habet. Περὶ τῆς ἐννοίας παράθ. Ξεν. Κ. Π. 3, 3, 45.

19. Me hortantur. Δηλ. ut ita sperem.

20. Nam multitudo. Τὸ nam ἀναφέρ. εἰς ὑπόνοουμ. πρότ. Neque
timorem mihi facit hostium numerus.

21. Quod si. Εἰ δέ. Cavete.... amittatis. Προσέχετε μὴ ἀποβάλητε
τὴν ψυχὴν ἀνεκδίχητοι. Trucidemini. Μὴδὲ κατασφαγήτε. Quam more
virorum—relinquatis, ἢ ὡς ἄνδρες μαχόμενοι αἰματηρὰν καὶ πένθιμον
νίκην νὰ καταλίπητε εἰς τοὺς ἐχθρούς. Πρὸς τὴν ἐννοιαν παράθ. τὸ ὁμη-
ρικὸν «Μὴ μὰν ἀνγλειῶς γε οὕτως ὀλοίμαν, ἀλλὰ τι χερσὶ βέξας καὶ ἐσ-
σαμένοισι πυθέσθαι». Πλούτ. «ἀλλ' ὅτι θνήσκει τῇ χειρὶ μὴ χρησάμενος».

LIX. 1. Signa canere jubet. Ἀμεταβάτως λέγεται signa canunt.
᾿Ωστε τὸ signa εἶναι ἐνταῦθα αἰτιατ. ὕποκ. ἐκ τοῦ jubet ἔξαρτ. In locum
aequum = Ἐν τόπῳ ὁμαλῶ. Quo—esset. Ἴνα τοῦ κινδύνου πάντων ἐξισω-
θέντος αὐξήθῃ τὸ θάρρος τῶν στρατιωτῶν. Ipse pedes. Αὐτὸς πεζῆ. In-
struit παρέταξε. Pro loco. Ἀναλόγως τοῦ τόπου.

2. Nam κλπ. Ταῦτα ἐπεξηγοῦνται τὸ pro loco. Uti....erat. Τὸ ut ἐν-
ταῦθα αἰτιατ. Ὅσακις τὸ ut μετὰ τοῦ ῥήμ. esse τίθεται οὕτως, ἀποδι-

pera, octo cohortis in fronte constituit, reliquarum signa in subsidio artius collocat Ab his centuriones, 3
 omnis, lectos, et evocatos, praeterea ex gregariis militibus optimum quemque armatum in primam aciem subducit. C. Manlium in dextra, Faesulanum quendam in sinistra parte curare iubet, ipse cum libertis et colonis suis; propter aquilam assistit, quam bello Cimbrico C. Marius in exercitu habuisse dicebatur. At ex al- 4
 tera parte. C. Antonius, pedibus aeger, quod proelio adesse nequibat, M. Petreio legato exercitum permit-

δωσι τὴν αἰτίαν γεγονότος τινός, ὥστε νὰ φαίνηται αὕτη φυσικὴ εἴτε ἐκ τῶν πραγμάτων εἴτε κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν νοῦν τοῦ δρώντος ὑποκειμένου. Ab dextera rupe aspera. Τὸ aspera εἶναι αἰτ. πληθ. τοῦ οὐδεν. (loca) ἔξαρτ. ἐκ τοῦ inter ὡς καὶ τὸ sinistros montis. Τὸ δὲ rupe ἀφ. τοῦ αἰτίου=inter (loca) aspera propter rupem. Παράβ. aspera scopulis. Ἡ πεδιάς λοιπὸν ἀριστερῆ μὲν εἶχεν ὄρη, δεξιῆ δὲ τόπους βραχώδεις. Reliquarum signa. Τὰς σημαίας τῶν λοιπῶν (κοόρτεων), ἐπομ. μετωνομικῶς τὰς λοιπὰς κοόρτεϊς. Artius. Πυκνότερον.

3. Ab his. Μακρὰν ἀπὸ τοῦ μέρους ἐκείνου, ὅπου ἦσαν αἱ πρὸς ἐπιφυλακὴν δύο κοόρτεϊς. Centuriones, omnis lectos et evocatos. Τοὺς ἑκατοντάρχους, πάντας τοὺς ἐπιλέκτους καὶ τοὺς ἀνακλήτους. Τὸ omni lectos κατὰ παράβ. εἰς τὸ centuriones=qui omnes lecti erant. Ὡστε διακρίνονται τρία εἶδη στρατιωτῶν, οἱ centuriones, οἱ evocati καὶ οἱ gregarii. Evocati ἐλέγοντο οἱ πάσας τὰς στρατείας ἐστρατευμένοι καὶ διὰ ταῦτα μεγίστην τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων κεκτημένοι ἐμπειρίαν. Οὗτοι ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῶν κοινῶν ἔργων τῶν λοιπῶν στρατιωτῶν, τῆς ὀχυρώσεως δηλ. στρατοπέδων, τῆς κατασκευῆς δρόμων κλπ. Optimum quemque armatum. Δηλ. fortissimum quemque qui armis militariibus instr. ; διότι, ὡς ἐλέγθη ἀλλαχού, δὲν εἶχον πάντες ὅπλα. Curare=officia ducis obire. Τὸ curare εἶναι φράσ. στρατιωτ. ἀπαντῶσα παρὰ Σαλλουστίῳ τὸ πρῶτον. Liberti ἐλέγοντο ἐν σχέσει πρὸς τοὺς πάτρωνας αὐτῶν, libertini δὲ ἐν σχέσει πρὸς τὴν κοινωνικὴν αὐτῶν θέσιν. Colonis. Μετὰ τῶν ἀποίκων. Οὗτοι ἦσαν οἱ παλαιοὶ τοῦ Σύλλα στρατιῶται.

4. Pedibus aeger. Ποδαλγῶν. M. Petreio. Φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ αὐτός, ὅστις μετὰ 14 ἔτη ἀντιστράτηγος ὦν τοῦ Πομπηίου ἐν Ἰσπανίᾳ ἐνίκηθη πρὸ τοῦ Καίσαρος.

gladiis res geritur. Veterani, pristinae virtutis memo- 3
res, cominus acriter instare; illi haud timidi resi-
stunt; maxuma vi certatur. Interea Catilina cum ex- 4
peditis in prima acie versari, laborantibus succurrere,
integros pro sauciis accersere, omnia providere, mul-
tum ipse pugnare, saepe hostem ferire; strenui mi-
litis et boni imperatoris officia simul exsequebatur.
Petreius ubi videt Catilinam, contra ac ratus erat, 5
magna vi tendere, cohortem praetoriam in medios
hostis inducit, eosque perturbatos atque alios alibi
resistentis interficit; deinde utrimque ex lateribus ce-
teros aggreditur. Manlius et Faesulanus in primis 6
pugnantes cadunt. Postquam fusas copias seque cum 7
paucis relictum videt Catilina, memor generis atque
pristinae suae dignitatis, in confertissimos hostis in-
currit, ibique pugnans confoditur.

διὰ τῶν ἀκοντίων, εἶτα δὲ ῥιπτομένων τούτων ἐμάχοντο διὰ τῶν ξιφῶν
(gladiis) ἐκ τοῦ συστάδην. Ἐν τῇ προκειμένη περιστάσει ἄρχονται εὐθὺς
ἀπὸ τῶν ξιφῶν. Ἔνεκα τῆς λύσσης, ἣν ἔχουσι κατ' ἀλλήλων οἱ πολε-
μοῦντες.

3. Haud timidi. Διτότης=Audaces.

4. Accersere. Μεταπέμπεται ἀντὶ τῶν τραυματιῶν τοὺς ἀμάχους.
Exsequebatur. Ἐξετέλει τὰ καθήκοντα ἀνδρείου στρατιώτου καὶ ἀγαθοῦ
ἐν ταύτῳ στρατηγῷ. Μετὰ τὸ ἴστορ. ἀπαρέμφ. τίθεται ὁ ἰσοδύν. παρατ.
τῆς ὀριστικῆς.

5. Contra ac ratus erat. Παρὰ τὴν ἐζυτοῦ προσδοκίαν. Magna vi
tendere. Ὅτι πᾶσαν προσπάθειαν κατέβαλλε. Cohortem praetoriam.
Ἐκαλεῖτο στρατηγικὴ κοόρτις ἢ χρησιμεύουσα πρὸς φυλακὴν τοῦ στρα-
τηγῷ, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐκαλεῖτο praetor. Ἀπετελεῖτο
δ' αὕτη ἐκ τῶν ἀνδρειοτέρων στρατιωτῶν. Alios alibi. Ἄλλοι ἀλλαχοῦ,
διότι τὴν παράταξιν διεσκέδασεν ἡ στρατηγικὴ κοόρτις τοῦ Πετρηίου.
Utrimque ex lateribus. Ἐκατέρωθεν ἐκ τῶν πλευρῶν. Ἄφ' οὗ ἡ μέση
φάλαγξ διεσπάσθη, ἐγένετο ἐπίθεσις κατὰ τῶν ἄκρων.

6—7. Confoditur, confodio, odi κλπ. Διατρυπῶ, ἀποκτείνω.

1 LXI. Sed confecto proelio, tum vero cerneres,
 2 quanta audacia quantaque vis animi fuisset in exer-
 3 citu Catilinae. Nam fere, quem quisque vivus pu-
 4 gnando locum ceperat, eum, amissa anima, corpore
 5 tegebat. Pauci autem, quos medios cohors praetoria
 6 disiecerat, paulo divorsius, sed omnes tamen advorsis
 7 vulneribus conciderant. Catilina vero longe a suis inter
 8 hostium cadavera repertus est, paululum etiam spi-
 9 rans ferociamque animi, quam habuerat vivus, in voltu
 retinens. Postremo ex omni copia neque in proelio ne-
 que in fuga quisquam civis ingenuus captus est. Ita
 cuncti suae hostiumque vitae iuxta peperceraunt. Ne-
 que tamen exercitus populi Romani laetam aut in-
 cruentam victoriam adeptus erat; nam strenuissimus
 quisque aut occiderat in proelio, aut graviter volnera-
 tus discesserat. Multi autem, qui e castris visundi aut
 spoliandi gratia processerant, volventes hostilia ca-
 davera amicum alii, pars hospitem aut cognatum re-
 periebant; fuere item qui inimicos suos cognoscerent.
 Ita varie per omnem exercitum laetitia, maeror, lu-
 ctus atque gaudia agitabantur

LXI. 1. Tum vero. Τότε δή.

2. Pugnando. Δοτ. εις τὸ locum. "Άλλοι γράφουσιν in pugnando.

3. Quos medios = quos media acie perrupta cohors disiecerat. Divorsius. Ὀλίγωρ πορρωτέρω τῆς θέσεως, ἢν εἶχον μαχόμενοι. Advorsis vulneribus. Ἀνταίως πληγὰς λαβόντες.

4. Paululum etiam spirans. Ὀλίγον ἔτι ἀναπνέων. Etiam = etiamtum.

5—6. Ingenuus. Ἐλευθερος, ἐξ ἐλευθέρων γεγονώς.

7. Strenuissimus quisque. Πᾶς ἀνδρείατατος· ὁ τύπος οὗτος τοῦ ὑπερβεί. οὐχὶ συνήθης. Παράβ. arduissimus perpetuissimus (παρὰ Κάτωνι).

8—9. Hostilia. Τὸ ἐπίθ. hostilis δηλοῖ τὸν ἔχοντα ἐχθρικήν διαθέσειν. Ἐνταῦθα ὁμως = hostium cadavera. Cadavera — laetitia — gaudia. Αἱ λέξεις αὗται ἐν εἴδει χιασμοῦ ἀναφέρονται πρὸς ἀλλήλας.

ροτταμαγ = δρε
σιμματαδο = δια τος διατοξος

Αθανασίου Νεφέλη

Νεφέλη

Αθανασίου Νεφέλη Νεφέλη

ΠΩΛΟΥΝΤΑΙ

ΕΝ ΤΩ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΩ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,"

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ — 44 ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 44

ΒΕΝΙΕΡΗ ΜΙΧ. Garmina Q. Noaalii Flaeci βιβλίον 1-2 μεθ' ἑρμηνευτ. σχολίων κατὰ τὰς ἀρίστας ἐκδόσεις.	Δρ. 2.—
— Ὅρατιου τεύχος β' περιέχον τὰ βιβλία 3-4 μεθ' ἑρμηνευτικῶν σχολίων κατὰ τὰς ἀρίστας ἐκδόσεις.	1-50
ΖΑΓΓΟΓΙΑΝΝΗ Δ. Ἀρχαῖοι Ἕλληνες Λυρικοί, κατ' ἐκλογὴν ἐκδοθέντες μετὰ μαθητικῶν ὑπομνημάτων πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Γ' καὶ Δ' τάξεως τῶν Γυμνασίων. Ἐκδ. Β'	Δρ. 1-20
ΘΟΙΒΙΔΙΟΠΟΥΛΟΥ Γ. Πλουτάρχου περὶ Παίδων ἀγωγή μετὰ σχολίων	Δρ. 1-35
ΚΑΦΙΡΗ Γ. Π. Οὐεργιλίου Μάρωνος Αἰνειάδος βιβλίον Δ' μετ' εἰσαγωγῆς καὶ ποιτικῶν σημειώσεων	1-50
ΚΟΣΜΑ ΚΥΡ. Ἡρόδοτος κατ' ἐκλογὴν ἐκδόσεις μετὰ σημειώσεων, σχεδίων μαχῶν καὶ γεωγραφικοῦ πίνακος πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Α' τάξεως τῶν Γυμνασίων. Ἐκτυπαθεὶς ἐπὶ ἀρίστου χαρτοῦ μετὰ πάσης τυπογραφικῆς φιλοκαλίας.	Δρ. 2-30
— Ξενοφῶντος Ἑλληνικά κατ' ἐκλογὴν ἐκδοθέντα μετὰ σημειώσεων, σχεδίου μοχῶν καὶ γεωγραφικοῦ πίνακος πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Α' τάξεως τῶν Γυμνασίων.	Δρ. 2-60
ΛΟΥΜΑΚΗ Κ. Πλάτωνος Γοργίας. Ἐκδόσεις προσηρμοσμένη ταῖς χρείαις τῶν μαθητῶν, μετὰ σχολίων.	Δρ. 2-50
ΜΠΟΤΚΟΥΒΑΛΑ , Ἐπιπέδου Μῦθια καὶ Ἰππόλυτος μεταφράσεις καὶ διασκευὴ μετ' εἰσαγωγῆς. 1906. Φιλοκαλῶς καὶ ἐπὶ χάρτου ἀρίστου ἐκτυπαθεῖσα.	Δρ. 2.—
ΠΑΠΑΧΑΤΖΗ ΕΥΑΓΓ. Ξενοφῶντος ἀπομνημονεύματα μετ' εἰσαγωγῆς παρατηρήσεων, συνήκης τῶν λέξεων καὶ μεταφράσεως εἰς τὴν καθωμιλημένην	Δρ. 2.—
ΡΑΓΚΑΒΗ ΑΔΕΞ. Σοφοκλέους Ἀντιγόνη, μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν νεοελληνικὴν	Δρ. 0-50
ΧΑΤΖΗΜΜΑΝΟΥΗΛ Δ Λιβίου βιβλίον XXI. Τεύχος Α' Κείμενον. Τεύχος Β'. Σημειώσεις. Τιμῶνται ἀμφότερα τὰ τεύχη ἑμοῦ Δρ. 3.—	
— Τ. Λιβίου βιβλίον XXII. Τεύχος Α'. Κείμενον. Τεύχος Β' Σημειώσεις. Τιμῶνται ἀμφότερα τὰ τεύχη ἑμοῦ.	Δρ. 3.—
— Lhomond Urbis Romae Viri illustres. Κείμενον καὶ Σημειώσεις	Δρ. 2-50
— M. Tul. Ciceronis Tusculanarum Disquisitionum Liber I et V. Τεύχος Α'. Κείμενον.— Τεύχος Β' Σημειώσεις. Τιμῶνται ἀμφότερα τὰ τεύχη ἑμοῦ.	Δρ. 3.—
— Ὄβιδίου Νάωνος Μεταμορφώσεις. Ἐκλογαὶ ἐκ τῶν βιβλίων III, IV καὶ V μετὰ μακρᾶς εἰσαγωγῆς καὶ ἐρμηνευτικῶν σημειώσεων	Δρ. 2-75
— Λατινικὴ Γραμματικὴ πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου	Δρ. 2-50

Τιμᾶται δρ. 2.50.

